

***Пам'яті загиблих
працівників МВС присвячується.
З вірою у нашу Перемогу!
Слава Україні!***

**ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ЗА УМОВ ІМПЕРАТИВУ
ЛЮДИНОМІРНИХ СЕНСІВ
(теорія і практика)**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2023

Автори:

Семеншин Микола Олександрович – Розділ 1, 3, 6
Семенова Алла Василівна – Розділ 2, 8, 9, 10, 11
Клименко Ігор Володимирович – Розділ 4
Швець Дмитро Володимирович – Розділ 3, 4, 5
Братель Сергій Григорович – Розділ 7, 9
Крикун Вячеслав Віталійович – Розділ 7, 8
Корнієнко Максим Вікторович – Розділ 6, 8, 11
Бондаренко Віктор Дмитрович – Розділ 1, 2
Євдокімова Олена Олександрівна – Розділ 5
Костюк Андрій Валерійович – Розділ 6, 10
Проценко Тарас Олександрович – Розділ 1
Висоцька Тамара Михайлівна – Розділ 2
Кісіль Зоряна Романівна – Розділ 3
Ларіонов Станіслав Олександрович – Розділ 5
Нікітін Анатолій Анатолійович – Розділ 7

Рецензенти:

Бандурка Олександр Маркович, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, генерал-полковник міліції, президент Кримінологічної асоціації України, президент Західно-регіональної асоціації клубів ЮНЕСКО;

Кічук Надія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Сокурєнко Валерій Васильович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, генерал поліції третього рангу, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 31.01.2023 р.)

П18 Параметри якості вищої освіти офіцерів національної поліції за умов імперативу людиномірних сенсів (теорія і практика) : монографія / М. О. Семеншин, А. В. Семенова, І. В. Клименко та ін. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 440 с.

ISBN 978-617-8263-27-0

Видання адресоване слухачам факультетів післядипломної освіти й підвищення кваліфікації системи МВС, аспірантам і ад'юнктам, магістрантам, студентам і курсантам юридичних спеціальностей; може використовуватися для самоосвіти офіцерами Національної поліції України, науково-педагогічними працівниками; практичними психологами, командирами-наставниками, що працюють в системі МВС України. Монографія зацікавить всіх тих, хто опікується освітньою сферою, вихованням інтелектуально-правової еліти, гуманізацією і демократизацією українського соціуму, тих, хто цікавиться проблемами якості вищої освіти офіцерів Національної поліції, хто є особистісно-професійно допитливий до її модернізації. Зміст монографії забезпечує підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для системи відомчої освіти системи МВС з конкретизацією відповідної специфіки людиновимірності складних нелінійних системних педагогічних об'єктів (середовищ).

УДК 351.741:378.6(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4912>

Загальна анотація

У монографії висвітлено і методологічно обґрунтовано шляхи вирішення актуальних проблем теорії і практики підготовки офіцерів Національної поліції у параметрах якості вищої освіти за умов імперативу людиномірних сенсів з урахуванням досліджень української психолого-педагогічної, юридичної компаративістики. В узагальненому вигляді викладено матеріал щодо стратегічних орієнтирів якості освіти в ЗВО з особливими умовами навчання в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Досліджено філософсько-методологічні підходи щодо розв'язання наявних розбіжностей у сфері людиновимірності якості освіти поліцейських в Україні і за кордоном у цілісному зв'язку із відповідними концепціями розвитку людини; теоріями лідерства; генезою кадрової роботи щодо професійної підготовки і оцінювання діяльності поліцейських у системі Міністерства внутрішніх справ України.

Особливості людиновимірності підготовки офіцерів Національної поліції України пояснено на ґрунті положень сучасної постнекласичної методології науки, загальнонаукового цілісного підходу, гуманістичної педагогіки, а також методологічних основ реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у діяльності поліцейських, що є об'єктивною потребою нинішньої української системи освіти загалом і підготовки поліцейських зокрема, передумовою запобігання корупційних правопорушень, життєствердження доброчесності у суспільстві. Обґрунтовано продуктивність рефлексивних практик щодо самоорганізації особистості майбутніх працівників поліції як умови розвитку психологічної резильєнтності.

У книзі доведено необхідність і перспективність дослідження і впровадження у теорію і практику освіти поліціантів концепції української загальнонаукової методології, щодо єдності формування і розвитку Людини на ґрунті когнітивно-емоційно-вольової тріади компонент ціннісного досвіду особистості. Спираючись на реальну своєрідність формування ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки, конструктивну практику, виявлено загальні теоретико-методологічні витоки і змістові лінії практичного вдосконалення і подальшого особистісно-професійного зростання поліцейського у службовій діяльності як механізми захисту прав і свобод людини у діяльності правоохоронців.

Новизна підходів пов'язана із використанням ключових засад психопедагогічного супроводу і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання, діяльності наставників щодо гармонізації професійної підготовки особистості здобувача в системі відомчої освіти, застосуванням критеріального підходу оцінювання результатів навчання, особливостями проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти.

Конструктивність такого ракурсу вирізняється, насамперед, цілісним поєднанням та використанням як новітніх здобутків психолого-педагогічних, юридичних, нейрофізіологічних галузей наукового знання щодо пояснення новопосталих педагогічних явищ сучасної освітньої сфери в аспекті інноваційності маркерів оцінювання якості освітньої і науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання; так і розумінням того, що загальнолюдські і націєтворчі ціннісні орієнтації, як особлива соціальна основа культурологічного світогляду, мають бути екстрапольовані у

глобальну функцію сучасної освіти, що має визначати і реалізовувати її соціальну силу, яка характеризує цивілізаційний розвиток у різні історичні епохи. У цьому контексті конкретизовано питання впровадження аксіологічної сутності, проектування, реалізації та оцінювання відповідних освітніх програм підготовки офіцерів Національної поліції.

У цілому напрацювання, які містяться у даній колективній монографії, будуть принагідними до використання у педагогічному та психологічному супроводженні освітньої діяльності з підготовки поліцейських як в межах формальної, так і неформальної освіти.

Ключові слова: права і свободи людини, конвенція, людиномірність, відвага, чесність, відповідальність, справедливість, повага, довіра, поліція, Національна поліція України, кадрова політика, реформування, правоохоронна система, правоохоронні органи, правопорядок, професійна ідентичність, правові та психологічні засади службової діяльності, професійна діяльність, службова підготовка, професійна підготовка поліцейського, професійний відбір, підготовка поліцейських, професіоналізація правоохоронців, особистість поліцейського, ціннісний досвід, компетентність, комунікативна компетентність, взаємодія, психологічний контакт, лідер, лідерство, самоорганізація, саморозвиток, наратив, постнекласика, професійна етика, етична поведінка, правова основа професійної етики, етичні принципи, правила (кодекси) етичної поведінки, поліцейська деонтологія, етика поліцейських, корупція, захист дитини, неповнолітня особа, травматичні події, стрес, кімната, дружня до опитування дітей, психологічна безпека, готовність, резильєнтність, психологічні ресурси, освіта, освітня політика ЄС, здобувач освіти, трансформаційне навчання, форми і методи навчання,

якість освіти, оцінювання, оцінювання службової діяльності поліцейських, відомче оцінювання, процедура оцінювання, робоча програма навчальної дисципліни, методи оцінювання, критеріальний аналіз, критерії оцінювання, результати навчання, поведінкова діагностика, практикум, психологічний тренінг, психопедагогічний супровід, педагогічна майстерність, педагогічна майстерність викладача вищої школи, підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА АНОТАЦІЯ	5
ЗМІСТ	9
Перелік таблиць	14
Коло читачів та сфера застосування	15
Подяки	16
ПЕРЕДМОВА	18

Семенишин М. О., Бондаренко В. Д., Проценко Т. О.

Розділ 1. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР.....	28
Вступ	29
Вдосконалення процесів становлення нової правоохоронної системи України в контексті інтеграції України в європейський освітній простір	36
Висновки до розділу 1	65
Література	67

Семенова А. В., Бондаренко В. Д., Висоцька Т. М.

Розділ 2. ЛЮДИНОМІРНІСТЬ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	74
Вступ ..	75
Філософсько-методологічний аспект людиномірних вимірів якості освіти	78
Висновки до розділу 2	99
Література	101

Семеншин М. О., Швець Д. В., Кісіль З. Р.

Розділ 3. ТЕОРІЇ ЛІДЕРСТВА: КАДРОВА РОБОТА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ	107
Вступ	108
Специфіка кадрової роботи як механізм захисту прав і свобод людини в аспекті інтегральної теорії лідерства	112
Висновки до розділу 3	132
Література	133

Клименко І. В., Швець Д. В.

Розділ 4. СВОЄРІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ДОСВІДУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО ЗРОСТАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	139
Вступ	140
Формування і зростання ціннісного досвіду поліцейського	145
Висновки до розділу 4	166
Література	169

Швець Д. В., Євдокімова О. О., Ларіонов С. О.

Розділ 5. РЕФЛЕКСІЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ	175
Вступ	176
Самоорганізація особистості майбутнього працівника поліції як умова розвитку психологічної резильєнтності	180

Висновки до розділу 5	197
Література	197

Семенішин М. О., Корнієнко М. В., Костюк А. В.

Розділ 6. ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ДІТЕЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ОПАНУВАННЯ	203
Вступ	204
Протидія насильницьким злочинам проти дітей	209
Висновки до розділу 6	237
Література	239

Братель С. Г., Крикун В. В., Нікітін А. А.

Розділ 7. ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	242
Вступ	243
Правовий аспект реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських	257
Висновки до розділу 7	269
Література	271

Крикун В. В., Семенова А. В., Корнієнко М. В.

Розділ 8. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ	278
Вступ	279

Психолого-педагогічний контент реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських	282
Висновки до розділу 8	309
Література	309

Семенова А. В., Братель С. Г.

Розділ 9. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ РОБОЧИХ ПРОГРАМ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ МАСШТАБНОСТІ ЛЮДИНОМІРНИХ СЕНСІВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	315
Вступ	316
Особливості проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів	326
Висновки до розділу 9	356
Література	358

Семенова А. В., Костюк А. В.

Розділ 10. ПСИХОПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД І РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	363
Вступ	364
Психопедагогічний супровід і розвиток педагогічної майстерності викладачів	367
Висновки до розділу 10	390
Література	392

Корнієнко М. В., Семенова А. В.

Розділ 11. ІННОВАЦІЙНІСТЬ МАРКЕРІВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВО- ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ У ЗВО З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	397
Вступ	398
Маркери оцінювання якості освітньої та науково- дослідної діяльності здобувачів	409
Висновки до розділу 11	430
Література	431
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	436

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

Таблиця	8.1. Фундаментальні цінності академічної доброчесності	302
Таблиця	9.1. Вибір методів навчання в залежності від характеру матеріалу ..	335
Таблиця	9.2. Таблиця кодування дієслів по рівнях згідно таксономії Блума	353
Таблиця	9.3. Оцінювання ПРН 1 «Акцентуація характеру»	355

КОЛО ЧИТАЧІВ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Видання адресоване слухачам факультетів післядипломної освіти й підвищення кваліфікації системи МВС, аспірантам і ад'юнктам, магістрантам, студентам і курсантам юридичних спеціальностей; може використовуватися для самоосвіти офіцерами Національної поліції України, науково-педагогічними працівниками; практичними психологами, командирами-наставниками, що працюють в системі МВС України. Монографія зацікавить всіх тих, хто опікується освітянською сферою, вихованням інтелектуально-правової еліти, гуманізацією і демократизацією українського соціуму, тих, хто цікавиться проблемами якості вищої освіти офіцерів Національної поліції, хто є особистісно-професійно дотичний до її модернізації. Зміст монографії забезпечує підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для системи відомчої освіти системи МВС з конкретизацією відповідної специфіки людино-мірності складних нелінійних системних педагогічних об'єктів (середовищ).

ПОДЯКИ

Із великою повагою колектив авторів висловлює слова безмежної вдячності Міністру внутрішніх справ України, члену Ради національної безпеки і оборони України (16 липня 2021 р. – 18 січня 2023 р.), кандидату юридичних наук, доценту **Денису Анатолійовичу Монастирському** за життєстверджувальну державно-лідерську активну позицію, слушне ефективне керівництво і розуміння викликів, поставлених перед українською нацією в умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України; за практичне сприяння реалізації тенденцій покращення якості підготовки офіцерів у закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ загалом і підготовці працівників Національної поліції зокрема; за кооперацію та злагоджену роботу системи МВС з різними інституціями щодо започаткування масштабних та багатокомпонентних міжнародних і міжвідомчих проєктів, які мають на меті протистояти наявним загрозам безпекової ситуації в державі; за те, що «Ми боремося не лише за тих, хто живе зараз, а й за майбутні покоління».

Слова щирої подяки за конструктивні поради і віру в професійний потенціал колектив авторів висловлює ректору Харківського національного університету внутрішніх справ, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України, Заслуженому юристу України, доктору юридичних наук, професору, генералу поліції третього рангу **Валерію Васильовичу Сокуренку**.

Особливі слова вдячності за чуйність та щирість, за значну професійну допомогу у процесі написання монографії автори висловлюють академіку Національної академії правових наук України, Заслуже-

ному юристу України, президенту Кримінологічної асоціації України, президенту Західно-регіональної асоціації клубів ЮНЕСКО, доктору юридичних наук, професору, генералу-полковнику міліції **Олександр Марковичу Бандурці**.

За глибокий аналіз нашої роботи, цінні поради, щирі підтримку, доброзичливе поважне ставлення, увагу та людяність окрема вдячність доктору педагогічних наук, професору, професору Ізмаїльського державного гуманітарного університету **Надії Василівні Кічук** за конструктивні і критичні зауваження, які сприяли суттєвому удосконаленню рукопису на етапі підготовки монографії до друку.

Автори висловлюють щирі подяку всім тим сподвижникам української науки і освіти, системи МВС України, українським патріотам і захисникам, хто безпосереднє сприяв виходу даної монографії у світ в таких складних і надзвичайно трагічних умовах війни.

ПЕРЕДМОВА

На шляху розбудови демократичної, правової держави європейського зразка для України одним з першочергових завдань є підвищення *якості підготовки офіцерів Національної поліції*. Тому, цілком логічно, що відомча освіта поліцейських наразі знаходиться в центрі уваги громадськості, державних діячів і вчених. Це пов'язано з необхідністю поступової розбудови нового правоохоронного органу, який реально, а не декларативно орієнтований на співпрацю з суспільством і територіальними громадами. Відтак, серед основоположних ідей пропонованої колективної монографії ключовим наративом є те, що існує нагальна потреба не тільки в змістовному вдосконаленні параметрів якості вищої освіти офіцерів Національної поліції, а й у продовженні реформування системи Міністерства внутрішніх справ, у тому числі системи відомчої освіти, яка відображає стан розвитку суспільства та пов'язані з ними соціально-економічні зміни в аспекті людиновимірності.

Особливість підготовки поліцейських обумовлена специфікою самої службової діяльності. Адже професія поліцейського віднесена до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, що відповідним чином відтворено й у змісті освітньої діяльності у цій сфері. Специфіка освіти поліцейських відображена у загальних підходах до організації освітнього процесу, які притаманні для всіх закладів вищої освіти, та спеціальних засобах педагогічної майстерності, що сформувались саме в рамках діяльності поліцейських закладів освіти. Апробація нових моделей підготовки поліцейських потребує вивчення та напрацювання науково обґрунтованих висновків, де на чільне місце постає беззаперечний імператив людиномірного сенсу такої діяльності.

В умовах повномасштабної агресії російської федерації на територію незалежної України сучасні вимоги підготовки поліцейських вимагають нагальної модернізації і переосмислення. Так на внесення необхідних змін і акцентів з урахуванням нових викликів у підготовці майбутніх поліцейських, було наголошено Головою Національної поліції України Ігорем Клименком (25 вересня 2019 – 20 січня 2023) під час відвідування деокупованих територій Донецької та Харківської областей 10 листопада 2022 року спільно з керівництвом Департаменту освіти, науки та спорту МВС України і ректорами закладів вищої освіти системи МВС. Після 24-го лютого функціонал Національної поліції України значно розширився. Евакуація людей, документування воєнних злочинів, ексгумація, розмінування, охорона правопорядку в реальних умовах активних бойових дій – це вже щоденні виклики наших співробітників. Поліцейські першими повертаються до визволених населених пунктів і беруть громадян під захист. Досвід роботи на деокупованих територіях обов'язково увійде до програми підготовки майбутніх поліцейських. Відповідні зміни у підготовці курсантів вже відбуваються і, ґрунтуючись на наукових професійних рефлексіях позитивного практичного досвіду обов'язково мають бути посилені.

Нагальні завдання для закладів вищої освіти, що сформульовано Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією України – підготовка високопрофесійних фахівців для Національної поліції, які будуть якісно виконувати завдання, що стоять перед поліцейськими в Україні загалом і на деокупованих територіях зокрема. Адже кожен випускник повинен знати і вміти виконувати алгоритм дій, пов'язаний з вогневою підготовкою, домедичною допомогою, специфікою документування та розслідуванням злочинів, пов'язаних із

порушеннями законів та звичаїв війни. Громадяни на деокупованих територіях перебувають у вкрай складних умовах, як і поліцейські, які мають не лише піклуватися про цивільних та надавати допомогу, а й зберегти їхнє і власне життя.

У монографії доведено положення про те, що українське суспільство потребує цілісної стратегічно-виваженої освітньої політики підготовки фахівців, які мають характеризуватися відповідними професійними і особистісними моральними і управлінськими якостями, адже основний обов'язок офіцера поліції – служити людині та державі, захищати конституційні права та свободи громадян.

Репрезентоване дослідження носить як фундаментально-теоретичний так і прикладний характер. Розглядаються актуальні процеси, явища й проблеми якості вищої освіти офіцерів Національної поліції за умов імперативу людиномірних сенсів. Представлені та проаналізовані оригінальні погляди світових і українських авторів на деякі питання методології, теорії і практики організації діяльності закладів вищої освіти з особливими умовами навчання.

Автори намагались досить змістовно окреслити стратегічні орієнтири якості підготовки офіцерів Національної поліції в контексті інтеграції України в європейський освітній простір разом із утвердженням української ідентичності та історичної пам'яті в процесі підготовки офіцерів Національної поліції, як синергії національних і загальнолюдських надбань, сучасних цивілізаційних досягнень і тенденцій глобального світу.

Слід наголосити на архітектоніці праці. Раціональність і логічності змісту роботи визначається тим, що об'єкт наукового пізнання конкретизовано декількома предметами дослідження під кутом зору теорії і практи-

ки психологічної та педагогічної діяльності підготовки майбутніх поліцейських. Так, з одинадцяти розділів монографії шість безпосередньо присвячені питанням змісту та організації системи освіти поліцейських, два – їхній психологічній підготовці, інші носять характер симбіозу психологічних, педагогічних і правових чинників у даній сфері життєдіяльності. Кожен з розділів має анотацію, ключові слова, емну назву основної частини, що відображає концептуальну сутність розділу, а також список використаних джерел.

Значимим є приділення авторами уваги питанню винайдення місця у підготовці поліцейських європейським стандартам подібної освіти (розділ 1) **«Стратегічні орієнтири якості підготовки офіцерів Національної поліції в контексті інтеграції України в європейський освітній простір»**. У розділі доведено, що всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, не просто є «технічними» зовнішніми змінами в діяльності поліцейських інститутів, але плекатимуть глибокий психолого-педагогічний зміст. А відтак й організаційні зміни реформування Національної поліції України повинні мати для правоохоронців позитивний особистісно-значущий сенс, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та особистісної залученості до цих змін.

Сутність феномену людиномірності науки в історико-філософському контексті; на загальнотеоретичному філософському рівні розкривається у розділі 2 **«Людиномірність якості освіти: філософсько-методологічний вимір професійної підготовки офіцерів Національної поліції України»**. Авторами проаналізовано основні концепції філософської, освітньої теорії і практики, ідеї та позиції в науковій літературі щодо

вивчення освітніх явищ в Україні і за кордоном у їх цілісному зв'язку з соціальним та культурним контекстом філософсько-методологічного виміру національних та світових трансформацій людиномірності.

У розділі 3 **«Теорії лідерства: кадрова робота як механізм захисту прав і свобод у діяльності правоохоронців»** доведено, що ефективне виконання Національною поліцією завдань забезпечення прав і свобод людини певною мірою залежить від належного правового регулювання цієї діяльності через закони та інші нормативні акти. Дослідниками сфокусовано увагу на тому, що водночас, акцентуація саме на пропедевтиці професійної деформації загострює необхідність розробки цілісних механізмів, які визначають конструктивність означеного процесу в аспекті інтегральної теорії лідерства. Адже, у першу чергу, для підвищення авторитету Національної поліції у населення, у відносинах з громадянами, саме поліцейський має виступати захисником свого народу і представником закону і влади, тоді як сама специфіка кадрової роботи має розглядатися як сфера особливого «людського виміру» організації.

Відображенню сутності аксіологічних підходів щодо використання набутого досвіду в процесі фахової підготовки та у визначенні шляхів подальшого зростання у професійній діяльності присвячено розділ 4 **«Специфіка формування ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та шляхи подальшого зростання у професійній діяльності»**. Авторами схарактеризовано концептуально-методологічні засади, визначено комплекс об'єктивно-суб'єктивних обставин, що обумовлюють психолого-педагогічні і правові чинники формування ціннісного досвіду особистості поліцейського в процесі фахової підготовки та його розвитку у професійній діяльності; сформульовано

принципи забезпечення формування ціннісного досвіду поліцейських в процесі фахової підготовки; окреслено перспективність можливостей впровадження науково-методичного супроводу процесу формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейських в умовах фахової підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та у період засвоєння інструктивних вимог професійної діяльності.

У розділі **5 «Рефлексія самоорганізації особистості майбутніх працівників поліції як умова розвитку психологічної резильєнтності»** досліджено процес рефлексії самоорганізації як способу особистісної організації життєдіяльності майбутніх працівників поліції, що сприятиме розвитку психологічної резильєнтності шляхом впровадження психологічних тренінгових методик. Конкретизовано показники тестометричної агресивності працівників поліції; виявлено взаємозв'язки тестометричної та поведінкової агресивності працівників поліції; визначено чинники прояву стресового та постстресового реагування, поведінки майбутніх працівників поліції в процесі виконання психотренінгових вправ; визначено принципи психологічної допомоги з метою відновлення психологічних ресурсів в аспекті підготовки до професійної діяльності правоохоронців; окреслено напрями професійно-психологічної підготовки майбутніх працівників поліції в аспекті розвитку їхньої резильєнтності.

Підхід авторів до поєднання теоретичної підготовки *офіцерів* Національної поліції та її прикладної проекції на вирішення практичних завдань правоохоронної діяльності висвітлено у розділі **6 «Протидія насильницьким злочинам проти дітей: виклики для України, міжнародний досвід, інноваційні методи практичного опанування»**. Так на основі аналізу і узагальнення конструктивного зарубіжного досвіду

та юридичної практики України авторами окреслено ключові аспекти протидії насильницьким злочинам щодо дітей і на цій основі конкретизовано інноваційні методи підготовки здобувачів вищої освіти, практичного опанування наявних елементів соціально-правового механізму протидії насильницьким злочинам проти дітей в умовах викликів сьогодення задля відповідних видозмін у змісті освіти поліцейських.

На ґрунті системи методів і прийомів наукового пізнання конкретизовано особливості теоретичних правових організаційних засад реалізації Міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні, як передумови запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у розділі **7 «Правовий аспект реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських як передумова запобігання корупційних правопорушень»** з урахуванням закономірностей гуманістичного підходу в професійній освіті, що спрямований на пріоритети індивідуальності, самотності, самоцінності людини, але такої, що не відмовляється від її соціальної детермінації.

У розділі **8 «Психолого-педагогічний контент реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні»** конкретизовано психолого-педагогічний контент реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні на ґрунті гуманістичного підходу, інтерактивних технологій навчання та сучасних дидактичних принципів, які мають бути основою професійної підготовки поліцейських у їх практичній спрямованості при моделюванні реального процесу службової діяльності в стінах ЗВО, при включенні викладачів у цей процес як суб'єктів, які володіють прийомами організації власної професійної діяльності і аналізують шляхи професійного саморозвитку.

Особливості процесу проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти висвітлюється у розділі 9 **«Особливості проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти»**. У розділі конкретизовано діагностично-оцінний апарат вимірювання результатів навчання на ґрунті критеріального аналізу. На прикладі розробки критеріїв оцінювання рівня навчальних досягнень освітньої компоненти «Юридична психологія» доведено, що такий опис у подальшому покликаний забезпечити систематичність у проектуванні інших модулів освітніх компонент із можливістю моніторингу якості освітнього процесу та швидким корегуванням освітніх програм. Роз'яснено яким чином застосування критеріального оцінювання робить цей процес прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів навчання; передбачає порівняння результатів роботи здобувача з еталоном і усуває суб'єктивне зіставлення тих, кого навчають між собою.

Розділі 10 **«Психопедагогічний супровід і розвиток педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання»** присвячено питанням роз'яснення положень про те, що особливого значення в процесі професійної підготовки майбутнього поліцейського набуває знання і урахування суб'єктивних, тобто внутрішніх психічних і психопедагогічних особистісних характеристик. З таких позицій конкретизовано сутність і особливості психопедагогічного супроводу та розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання. Здійснено аналіз стану розробки методологічних засад і методичної

специфіки психопедагогічного супроводу і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання; висвітлено специфіку впровадження психопедагогічного практикуму для викладачів ЗВО з особливими умовами навчання; визначено важливість та перспективи щодо запровадження системи психопедагогічного супроводу і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання на ґрунті синергетичного підходу.

Безсумнівною перевагою роботи є наукове опрацювання та обґрунтування сутності і особливостей інноваційних маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання у розділі **11 «Інноваційність маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання»**. Авторами конкретизовано сутність і особливості означених маркерів, визначено сучасні підходи до розроблення ефективних освітніх матеріалів з переосмисленням їх психолого-педагогічних, дидактичних функцій, змісту, форм та етапів створення ефективного сучасного освітнього контенту в аспекті оцінювання якості освітнього процесу з точок зору: «здобувач», «наставник», «експерт з якості – фахівець у галузі освітніх вимірювань, моніторингу якості» на прикладі освітньої компоненти «Методологія наукового пізнання» для третього рівня освіти доведено, що оцінювання ефективності освітнього процесу за результатами навчання є комплексною процедурою у межах якої наставник має чітко усвідомлювати зв'язок між прогнозованими результатами навчання та способами постановки цілей їх досягнення ще на момент розробки курсу. Таким чином, технологічний цикл від задуму, розробки, впровадження і оцінювання освітньої компоненти замикається, зауважуючи на те, що інтегровані

цілі освітньої компоненти – курсу, які має чітко сформулювати викладач-наставник поєднують 3 підходи (змісту, внутрішніх і зовнішніх процесів навчання – навчіння, результату) саме вони й стають основою дидактичного комплексу курсу маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що колектив авторів прагнув того, щоб пропонована читачу монографія «Параметри якості вищої освіти офіцерів Національної поліції за умов імперативу людиномірних сенсів (Теорія і практика)» стала підґрунтям для подальших досліджень у дискурсах вивчення проблемно-тематичного поля якості вищої освіти офіцерів Національної поліції, і добрим, слушним орієнтиром для удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти з особливими умовами навчання.

Маємо надію, що дана колективна праця сприятиме якісній підготовці офіцерів Національної поліції з урахуванням сучасних викликів, сприятиме наближенню перемоги України і подальшому відновленню і процвітанню незалежної Української держави.

Слава Україні! Героям слава!

Автори

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

*Семенишин Микола Олександрович,
Бондаренко Віктор Дмитрович,
Проценко Тарас Олександрович*

УДК: 351.741:378.6[378.005.642.1](477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4914>

Анотація

У розділі 1 окреслено стратегічні орієнтири якості підготовки офіцерів Національної поліції в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Досліджено історичні умови виникнення й удосконалення поліцейських органів у різних державах; Проаналізовано проблеми щодо проведених реформ в Україні та визначено основні напрями вдосконалення процесів становлення нової правоохоронної системи України в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Сформульована чітка позиція стосовно того, що разом із утвердженням української ідентичності та історичної пам'яті в процесі підготовки офіцерів Національної поліції, як синергії національних і загальнолюдських надбань, сучасних цивілізаційних досягнень і тенденцій глобального світу, вектором розвитку України є євроінтеграція, широке впровадження європейських та світових стандартів

у сфери життя і функціонування держави. Доведено, що всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, не просто є «технічними» зовнішніми змінами в діяльності поліцейських інститутів, але плекатимуть глибокий психолого-педагогічний зміст. У контексті реформування Національної поліції України організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний особистісно-значущий сенс, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та особистісної залученості до цих змін.

Ключові слова: *реформування, правоохоронні органи, поліція, децентралізація, психологія змін, психологічне супроводження, професійна ідентичність, психологічна безпека, якість освіти, освітня політика ЄС.*

Вступ

На шляху реалізації проголошеного в Україні стратегічного курсу на європейську інтеграцію, упровадження задекларованих у нормах національного і міжнародного права гарантій охорони прав і свобод людини та громадянина пріоритетним є вдосконалення діяльності Національної поліції, що набуває особливої гостроти у зв'язку з ускладненням ситуації в державі унаслідок агресивних воєнних дій російської федерації.

Україна є суверенною країною, що пройшла довгий шлях до здобуття незалежності. З 24 серпня 1991 року, від моменту ухвалення Акту проголошення незалежності України триває історія молодого українського держави. Історичний шлях, пройдений за останні три десятиліття, визначив перспективи розвитку та оновлення України, напрями побудови всього українського суспільства. Сьогодні вектором розвитку України є євроінтеграція,

широке впровадження європейських та світових стандартів у всі сфери життя і функціонування держави. Водночас, плануючи майбутнє, не варто забувати про минуле. Героїчні і трагічні сторінки нашої історії є віддзеркаленням тих подій, які відбуваються сьогодні.

Історія держави складається з історії територіальних, владних та громадських структур, з історії окремих особистостей та суспільства загалом. Історія розбудови та діяльності відомств і служб відображає зміни у державі, що відбувалися на певному історичному етапі, дозволяє простежити розвиток історичних процесів та побачити їх підґрунтя. На особливу увагу заслуговує історія розвитку поліцейських установ, які забезпечують захист інтересів суспільства і держави, охорону прав і свобод людини, а також заходи з протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку. Ці функції до 2015 року виконувала міліція України. Сьогодні правоохоронні функції виконує новий центральний орган виконавчої влади – Національна поліція України [1].

Питання трансформаційних процесів у правоохоронній галузі останніми роками привертає дедалі більшу увагу дослідників у різних галузях науки. Аналізуючи особливості здійснення реформ правоохоронних органів у різних країнах, науковці і практики намагаються визначити їх специфіку через призму історичних чинників [2], відмінностей в етапах та кроках реформ [3–5] тощо. Але практично всі автори [6] відзначають значні психологічні складнощі перетворень, що пов'язано із часовими та змістовними змінами в етапах професіоналізації правоохоронних органів, оптимізацією регламентів професійної діяльності, з трансформаціями нормативної бази тощо.

Значною мірою кінцевий успіх реформ визначають психолого-педагогічні чинники: здатність працівників подолати власну інерцію та навчитися працювати у

нових умовах, подолання «обмежень професійної мотивації», створення умов для ефективного входження в професійну діяльність тощо. Також в умовах становлення України як демократичної держави, її прагнення щодо вступу до євроатлантичних структур, намагання стати повноправним членом ЄС, набуває ще більшої ваги та значимості питання суверенітету, територіальної цілісності нашої держави та забезпечення національної безпеки і захист її державних кордонів як у воєнний, так і в повоєнний час після нашої перемоги. У зв'язку із цим, збільшуються вимоги до професійної підготовки та діяльності поліцейських

2 липня 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон України «Про Національну поліцію» [7]. Ухвалення цього нормативного документа засвідчило початок нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Завдяки зазначеному кроку актуалізувалася проблема комплексного, системного реформування всієї системи правоохоронних органів, яка б цілком відповідала міжнародним стандартам. Під час уже проведених реформ було істотно переглянуто функції та повноваження поліції, уточнено можливості використання співробітниками поліції заходів адміністративного примусу, здійснено заходи, спрямовані на підвищення престижу служби в поліції, проведено переатестацію співробітників тощо.

У Законі України «Про Національну поліцію» наголошено, що рівень довіри громадян є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Для дослідження та визначення рівня довіри був розроблений механізм, затверджений постановою КабМіну від 7 лютого 2018 року № 58 «Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції». Відповідно до Закону України «Про державні закупівлі» Державною установою «Центр обслуговування підрозділів НПУ» ініційована процедура

визначення соціологічної служби і підготовлена тендерна документація на закупівлю послуг з опитування громадської думки в оцінці рівня довіри населення до Національної поліції через відкриті торги. 6 жовтня 2020 року на сайті www.dzo.com.ua Нацполіція оголосила закупівлю послуг. У тендері перемогла компанія ТОВ «Форсервіс ЮА Сейлз», з якою 13 листопада 2020 року було складено відповідний договір. За результатами соціологічного дослідження, яке проводило МВС України, рівень довіри громадян до української поліції у 2020 році становив **40,8 %**. Для порівняння – в країнах Європи цей показник на той момент коливався від **39 %** в Угорщині до **94 %** в Фінляндії.

Як повідомляє Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, який у серпні 2022 року проводив опитування разом із соціологічною службою Центру Разумкова за грантової підтримки Університету Бремена, порівняно з результатами опитування у серпні 2021 року, станом на серпень 2022 року серед українців зріс баланс довіри до всіх державних органів та соціальних інститутів, які зараз займаються захистом держави: МВС (**+65 %**) загалом і Національної поліції (**+54 %**) зокрема – йдеться у повідомленні Фонду [8]. На думку соціологів, зростання суспільної довіри свідчить про високий рівень соціальної згуртованості громадян. Адже, попри всі випробування війни та зусилля російської пропаганди, довіра українців до державних соціальних інститутів продовжує значно зростати.

Національна поліція України перебуває в стані подальшого реформування діяльності і сьогодні, в особливих умовах воєнного стану, потребує усебічної підтримки психологічного здоров'я працівників. Службова діяльність поліцейських традиційно відноситься до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними і фізичними

навантаженнями на працівників, багатьма чинниками ризику для їх життя і здоров'я. Складні умови можуть призводити до порушень у психічній діяльності працівників поліції, появи посттравматичних розладів, схильності до девіантної поведінки і професійної деформації [9]. На шляху розбудови демократичної та правової держави європейського зразка для України одним з першочергових завдань є підвищення *якості підготовки офіцерів* національної поліції [10].

Важливим також у контексті даної проблеми є питання полімотивованості професійної діяльності, тобто її відповідність одночасно не одному, а кільком мотивам. Одні мотиви в цій системі мають більшу спонукальну силу. Вони здійснюють більший вплив на діяльність і частіше актуалізуються. Інші мотиви мають слабку спонукальну силу і перебувають внизу ієрархії мотивів [11].

Мотивація до професійно-службової діяльності має свою специфіку та формується через низку різноманітних соціально-психологічних обставин, що в свою чергу, визначає весь комплекс як позитивних, так і негативних чинників як службової так і професійної діяльності [12]. Так, у структурі психологічної готовності поліцейських мотиваційний компонент відображає мотиваційні зусилля, потреби успішно реалізувати поставлену задачу, бажання якнайкраще виконати завдання службової діяльності, прагнення досягнути успіху, почуття обов'язку і відповідальності, потреби у самовдосконаленні, самопізнанні, базисною складовою якої є їх мотиваційна готовність до виконання завдань оперативно-службової діяльності.

Мотиваційну готовність найчастіше визначають як складне індивідуально-психологічне утворення, що поєднує усвідомлення особистістю значущості майбутньої професійної діяльності, що детермінується розвитком професійно значущих якостей і цінностей та

наявністю у свідомості особистості образу своєї професії, власної професійної поведінки [12]. Усе це, зазвичай, супроводжується прагненням займатися цією діяльністю після закінчення закладу вищої освіти.

Серед інших змістових характеристик мотиваційної готовності до професійної діяльності, науковці визначають [13]:

- комплекс особистісно-професійних особливостей (емоційна стійкість, позитивне ставлення до діяльності), спрямованості на сферу діяльності і рівні професійної освіти, ціннісно-сміслових і життєвих орієнтацій;
- вияв інтересу до новизни, бажання займатися інноваціями у діяльності, переживання позитивних емоційних станів, які викликані інноваціями, прагнення оцінити свій професійний і особистісний досвід із позиції інновацій;
- позитивне ставлення, інтерес суб'єкта до своєї професії, орієнтація на мотиви та цінності обраної професійної діяльності, потреба в ній, а також потреба в досягненнях і самовдосконаленні;
- усвідомлений та активний, діяльнісний стан, який забезпечує особистісну й професійну самореалізацію та самоактуалізацію під час вирішення професійних проблем на основі психолого-педагогічної компетентності, особистісного та професійного досвіду, творчого використання індивідуально-психічних особливостей та інтелектуального потенціалу в процесі професійної діяльності, який складається з задоволеності здійсненням професійним вибором, професійної самовизначеності, бажання працювати у майбутньому за фахом, що мотивується зацікавленістю змістом власної професійної діяльності;
- сформованого комплексу стійких мотивів.

На думку більшості науковців, саме мотиваційний компонент є тією детермінантою, що поєднує внутрішні та зовнішні фактори, а отже, виступає як базисний. Тобто, генерування зацікавленості поліцейських у службовій діяльності, наявність потреби успішно виконувати професійні завдання, прагнення та бажання досягати успіху в професійній сфері, бажання саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації, прагнення продемонструвати себе з кращого боку, почуття боргу та відповідальності перед Батьківщиною, тощо.

Усе це вимагає, продовження здійснення заходів, спрямованих на модернізацію національної правоохоронної системи. При цьому великого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду функціонування поліцейських структур, особливо тих країн, де поліція має давню історію й користується заслуженою високою репутацією. Вивчення досвіду діяльності поліції за кордоном надає можливості краще розібратися в проблемах становлення поліції в Україні й на підґрунті цього виробити більш ефективні заходи щодо її розвитку та вдосконалення [14]. І хоча поліцейські структури зарубіжних країн мають суттєві відмінності від вітчизняних і функціонують в інших реаліях, уявляється, що об'єктивні передумови для конструктивного осмислення і творчого застосування їх досвіду в нашій країні все ж таки існують [6].

Отже, **мета** дослідження: окреслити стратегічні орієнтири якості підготовки офіцерів Національної поліції в контексті інтеграції України в європейський освітній простір разом із утвердженням української ідентичності та історичної пам'яті в процесі підготовки офіцерів Національної поліції, як синергії національних і загальнолюдських надбань, сучасних цивілізаційних досягнень і тенденцій глобального світу.

Для реалізації вказаної мети вирішуються, зокрема, такі **завдання**:

- дослідити історичні умови виникнення й удосконалення поліцейських органів у різних державах;
- проаналізувати проблеми щодо проведених реформ та визначити основні напрями вдосконалення процесів становлення нової правоохоронної системи України в контексті інтеграції України в європейський освітній простір.

У дослідженні використано порівняльний логіко-історичний аналіз і синтез філософських, психолого-педагогічних праць, офіційних і нормативних документів, навчальних програм; аналіз робіт в області теорії наукових революцій, концепцій освіти, філософії, психології і педагогіки щодо досліджуваної проблеми; вивчення, аналіз та узагальнення досвіду реформування підготовки поліцейських в Україні, країнах ЄС, США, Японії; історичний і правовий аналіз становлення та трансформацій поліцейських систем у різних країнах світу, а також виокремлення типових психолого-педагогічних проблем їх реформування.

Вдосконалення процесів становлення нової правоохоронної системи України в контексті інтеграції України в європейський освітній простір

Поліція є одним із найдавніших та невід'ємних атрибутів будь-якої держави. Сучасні зарубіжна теорія і практика поліцейської діяльності широко орієнтуються на національно-історичні традиції, втілені в конкретних правових актах. Про це свідчить, зокрема, і практика збереження історичних назв поліцейських органів низки країн: Скотланд-Ярд у Великобританії, інститут шерифа у США, Королівська кінна поліція у Канаді.

У науковий і загальноновживаний обіг термін «поліція» увів древньогрецький філософ, вчений-енциклопедист Аристотель (384–322 рр. до н. е.). У цей період і в наступні століття термін «поліція» збігався за своїм значенням із державною діяльністю («policing»). У Середньовіччі в окремих державах Європи слово «police» почало набувати дещо іншого значення. Зокрема, в ранніх німецьких документах «gute Polizei» означало порядок (Нюрнберзький указ 1492 року), в цілому ж було синонімом гарного стану, суспільного благополуччя. Тільки з кінця XVI ст. його почали вживати у Франції в дещо іншому сенсі: під французьким терміном «police», «polícite» і німецьким «polizei» почали помаху розуміти сукупність різних елементів суспільного устрою, суспільне благополуччя, а також урядову діяльність, спрямовану на його забезпечення. У Західній Європі у XVIII ст. на поліцію покладалася обов'язок дбати про школи та про народне продовольство, піклування про бідних і стягнення податків тощо. Справа доходила до того, що поліцію часом було важко якось відрізнити від управління взагалі. Як зазначав у зв'язку з цим В. Дерюжинський [15], терміном «поліція» в цей період позначалася вся сукупність справ світського управління на відміну від церковних справ.

Як орган, що забезпечує захист правопорядку й виконання закону, поліція з'явилася у Давньому Римі. Римська імперія досягла великих висот у розвитку закону, і ця система зберігалася до розпаду імперії, а її вплив відчувався ще на протязі Середніх віків. Із початку V століття н. е. поліцейські функції в Європі почали покладатися на намісників і місцевих вельмож. Так, наприклад, в Англії поліцейські обов'язки виконувалися місцевою знаттю або її особистою охороною. Кожен домовласник давав клятву сприяти розшуку та покаранню злочинців і зобов'язаний був рік відслужити як констебль [2].

Своєрідною є історія поліцейських перетворень в Японії, де структура, що нагадує сьогодишню поліцейську систему, вперше була створена ще у XVII столітті. Перша реформа поліції відбулася у 1874 році – її провів імператор Мейдзі, який побажав побудувати в Японії поліцію за французьким зразком. У 1873 році була запроваджена посада міністра внутрішніх справ, у підпорядкуванні якого перебувало Поліцейське бюро. Нова система залишилася суто централізованою й отримала дуже широкі повноваження. Після Другої світової війни імператорська поліція була розформована, створення нової структури здійснювалося під контролем американської окупаційної адміністрації та зайняло майже десятиліття. У 1945 році американський уряд поставив завдання провести децентралізацію, демілітаризацію та демократизацію політичної системи переможеної Японії. Усі збройні сили Японії були демобілізовані, а МВС і таємна поліція – ліквідовані. У 1947 році ухвалено новий закон про поліцію, який передбачав децентралізацію органів внутрішніх справ і створення 1600 незалежних муніципальних поліцейських управлінь у всіх населених пунктах країни, де чисельність населення перевищувала п'ять тисяч людей. У 1954 році була проведена ще одна реформа – ухвалено новий закон «Про поліцію», який затвердив структуру, що працює до цих пір. Сьогодні поліцейська система Японії ґрунтується на мережі управлінь, розміщених у кожній префектурі (в Токіо є Особливе міське управління), що мають широкі оперативні повноваження, але повністю підзвітні Національному поліцейському управлінню.

Управління поліції префектур забезпечують несення патрульної служби, безпеку на дорогах і роботу кримінальної поліції. Префектури були розділені на райони, в яких створено відділи поліції (в цілому в країні зараз налічується близько 1250 таких відділів).

Збільшено кількість патрульних – вони складають 40 % від загальної кількості поліцейських. У Японії широко діють добровільні громадські формування – асоціації попередження крадіжок у багатоквартирних будинках, запобігання розбійних нападів на фінансові установи, реабілітаційної допомоги правопорушникам. Якість роботи поліції контролюється Національною комісією громадської безпеки. Японська поліцейська система, навіть будучи централізованою, вже кілька десятиліть зберігає ефективність. Відсоток розкриття вбивств (96–97 %) в Японії є найвищим у світі [16].

Однією з перших великих спроб поліцейських реформ також можна вважати реформу, проведену у штаті Нью-Йорк ще у 1884 році. До середини минулого століття рівень довіри до поліції в США не перевищував 20 %. У 1970 році була створена комісія Конгресу з розслідування поліцейської корупції в Нью-Йорку (комісія Кнаппа), яка розкрила факти корупції, торгівлі посадами та зрощування поліцейських підрозділів із злочинними угрупованнями. Комісія направила в Міністерство юстиції та Генеральну прокуратуру США рекомендації, які стали підґрунтям загальнонаціональної реформи поліцейських сил.

По-перше, органи поліції були децентралізовані за територіальною ознакою. Повноваження були чітко розподілені між федеральним рівнем, рівнем поліції штату й муніципальними підрозділами. Це не тільки підвищило ефективність розслідувань, а й створило перешкоди для формування єдиних корупційних вертикалей у правоохоронних органах. Головне навантаження з підтримки правопорядку перейшло до поліції штатів і міст.

По-друге, була законодавчо закріплена відповідальність керівництва за дії підлеглих. Крім того, в кожному відділенні поліції з'явився таємний інформатор, який доповідав про всі службові правопорушення.

По-третє, до роботи поліції було залучено місцеве населення. Паралельно з поліцейськими вулиці почали патрулювати добровільні помічники поліції. Такий прийом, на погляд авторів реформи, стирає психологічний бар'єр між поліцією та громадянами. Лише в Нью-Йорку на 40 тис. поліцейських зараз припадає понад 4 тис. добровільних помічників.

По-четверте, було посилено професійний відбір до підрозділів поліції. Щоб стати поліцейським, треба відповідати певним вимогам, серед іншого мати кришталеву чисту біографію й закінчити поліцейську академію. Щоб обійняти посаду детектива, треба пропрацювати патрульним не менше трьох років, зарекомендувати себе на службі та здати складні кваліфікаційні іспити. Вимоги для наступного підвищення є аналогічними.

По-п'яте, жодні досягнення не дозволяють кадровому поліцейському очолити органи поліції великого міста або штату – на ці позиції виконавчі органи міст призначають виключно цивільних осіб.

По-шосте, були створені цивільні контролюючі органи, діяльність яких фінансується з місцевих бюджетів і які розглядають скарги громадян на поліцейських. У Нью-Йорку з'явився спеціальний номер 311, зателефонувавши на який можна залишити інформацію про порушення закону з боку поліцейських.

По-сьоме, всі нововведення були доповнені підвищенням зарплат поліцейських. Крім того, вони мають медичну страховку, іпотечні пільги й високу пенсію: після 20 років служби – 50 % від заробітку, після 30 років – у розмірі 75 % від заробітку. У 2014 році поліцейським, за даними загальнонаціональних опитувань, довіряло 73 % жителів США [3, 17].

Питання організації боротьби з організованою злочинністю в США достатньо ґрунтовно сформулював

В. Грохольський у монографії «Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю» [18]. Боротьбу з організованою злочинністю в США очолює міністерство юстиції, що розробляє загальну стратегію і здійснює методичне управління всіма правоохоронними органами. Основним підрозділом міністерства, на яке безпосередньо покладена боротьба з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Поряд з ним у міністерстві юстиції діє Адміністрація по застосуванню законів про наркотики (АПЗН), що займається розслідуванням злочинів, зв'язаних з діяльністю міжнародних і національних синдикатів наркобізнесу. У складі міністерства юстиції США створені ще три служби, що мають пряме відношення до боротьби з організованою злочинністю:

1) служба імміграції і натуралізації (запобігання незаконного ввозу в країну наркотичних засобів);

2) служба судових виконавців (захист свідків і членів їхніх родин при розслідуванні справ по організованим злочинам);

3) служба юридичної допомоги, досліджень і статистики (координація і проведення наукових досліджень в галузі проблем, зв'язаних з організованою злочинністю).

Значну роль відіграє і міністерство фінансів США, митна служба, поштова служба, міністерство праці США, комісія з цінних паперів і бірж, держдепартамент. Відповідно до діючого в США законодавства відповідальність за боротьбу з організованою злочинністю покладена на правоохоронні органи всіх рівнів: федеральні, штатів і місцевої влади. Боротьба з організованою злочинністю у США здійснюється безпосередньо федеральними поліцейськими підрозділами (об'єднаннями

«Ударні сили»), територіальна юрисдикція яких розподілена таким чином, щоб у сукупності вони охоплювали своїм контролем усю країну. Ці підрозділи, підлеглі міністерству юстиції, діють у тісному контакті з іншими правоохоронними органами [19].

Проблема боротьби з організованою злочинністю у багатьох країнах світу постає на першому місці [20]. Слід відмітити, що для багатьох країн світу виділення бандитизму в окремий склад злочину є нетиповим. Такі злочини розглядаються як прояви організованої злочинності. У США, Великобританії та Японії існують різноманітні класифікації теоретичних підходів і концепцій відносно превентивної діяльності. У зв'язку з тим, що існує багато теорій причин злочинності, єдиної теорії запобігання протиправної поведінки немає [21]. Запобігання злочинності у Великобританії та Америці здійснюється у трьох основних формах: ситуаційна, соціальна, превенція за допомогою громадськості [22].

В умовах активних трансформаційних процесів у правоохоронній галузі України особливого значення набуває досвід країн, які схожих перетворень зазнали не дуже давно. Так, у Великобританії в 2011–2014 рр. також була проведена поетапна реформа поліції, яка багато в чому сприяла підвищенню авторитету й статусу цього органу. Її правовим підґрунтям виступили Закон про реформу поліції 2011 року (Police Reform and Social Responsibility Act 2011), та Закон Сполученого Королівства про реформу поліції і пожежної служби в Шотландії 2012 року (Police and Fire Reform (Scotland) Act 2012). Серед найважливіших напрямків реформи можна виділити такі: суттєве збільшення фінансування органів поліції, поетапне скорочення чисельності співробітників поліції, збільшення загальної «поліцейської ефективності» приблизно на 5 % шляхом спрощення певних процедур і дій, мінімізація випадків залучення співробітників

поліції до понаднормової роботи. Крім того, замість територіальних поліцейських управлінь, які до цього здійснювали загальне керівництво та нагляд за кожним із територіальних підрозділів поліції, була запроваджена посада комісара з питань поліції та злочинності. З метою забезпечення публічного нагляду за діяльністю комісара, а також сприяння ефективному виконанню ним своїх завдань у Великобританії зараз функціонують комісії з питань поліції та злочинності, що утворюються органами місцевого самоврядування, на території яких діє відповідна поліцейська служба [23, 24].

Перейдемо до окремих країн Європи. Після проведення цілої низки досліджень щодо сфер діяльності поліцейських службовців вищої ланки у Німеччині, колективом Вищої школи поліції було застосовано *компетентнісний* підхід до створення відповідного стандарту професійної підготовки поліцейських службовців цієї категорії та розроблено модульну книгу їх професійної підготовки «Modulhandbuch Masterstudiengang: Öffentliche Verwaltung – Polizeimanagement (Public Administration – Police Management)» [25]. Так у Німеччині передбачається, що після проходження відповідної підготовки поліцейські службовці вищої ланки можуть керувати великими підрозділами та відділками, спрямовувати дії своїх підлеглих у великомасштабних операціях, виконувати керівні функції в центральних органах поліцій федеральних земель та Федеральній поліції, керувати підрозділами, що беруть участь в операціях в рамках міжнародної співпраці, а також виконувати відповідні обов'язки у сфері підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських службовців [26]. Крім основних фахових та управлінських компетентностей необхідними для поліцейських службовців вищої ланки були визначені ще й такі уміння та навички [25]:

- перспективне, методичне, аналітичне мислення, що забезпечить краще розуміння взаємозв'язку та взаємного впливу таких явищ як держава, суспільство, політика, право та поліція;
- керування службовою діяльністю підпорядкованого персоналу, яка повинна бути зорієнтована на задоволення потреб громадян;
- організація взаємодії з поліціями федерації та поліціями федеральних земель, взаємодії між поліцейськими підрозділами на міжнародному рівні, а також взаємодії з іншими установами та особиста відповідальність за її якість;
- переконлива репрезентація поліції перед громадськістю, формування позитивного враження від діяльності поліції у населення;
- розробка та реалізація економічно раціональних планів організації службової діяльності підпорядкованого підрозділу;
- попередження конфліктних ситуацій та компетентне розв'язання конфліктів у разі їх виникнення;
- критичний аналіз власної діяльності як поліцейського та як керівника, зокрема з етичної точки зору;
- аналізування та організація власної службової діяльності, зокрема з точки зору об'єктивно правильного використання людських ресурсів, особливо в умовах великих навантажень;
- оцінка значимості та переконливості наукової інформації з урахуванням використаних методів;
- застосування наукових методів з метою систематизації та аналізу проблем діяльності поліцейського відомства;
- постійне самостійне удосконалення фахових знань та їх застосування у разі потреби.

Навчання поліцейських вищої ланки у Німеччині триває два роки, містить 120 кредитів – 20 модулів. Один кредит дорівнює 30 академічним годинам, загальний обсяг часу навчання 3600, з них аудиторних занять – 1802 години. Модулі першого курсу навчання слухачі опановують на базі відповідних відомчих навчальних закладів, в залежності від того, до якого роду поліції належить слухач. Представники Федеральної поліції навчаються протягом першого курсу магістратури в Академії Федеральної поліції Німеччини.

Після розпаду союзу країн «Варшавського договору» Чехія пішла шляхом децентралізації та деполітизації поліції. Була здійснена демілітаризація Міністерства внутрішніх справ. Центральний апарат МВС у Чехії зараз займається аналітичною та експертною роботою, законодавчим забезпеченням діяльності поліції, розподілом фінансів, питаннями громадянства та міграції, профілактикою злочинності й відповідає за управління та моніторинг криміногенної ситуації в країні. Усі чиновники – цивільні особи. Натомість діяльність поліції було повністю відокремлено від профільного міністерства. Крім того, в Чехії були ліквідовані внутрішні війська, війська швидкого реагування та прикордонна охорона. Замість них був створений спільний Федеральний корпус поліції. Поліція, як уже зазначалося, функціонує самостійно.

Поліцейські, які розслідують злочини, підкоряються тільки прокуратурі та суду. Як і в Україні, в Чехії було проведено масові люстрації, під час яких посади втратили 20 % співробітників МВС. Їх змінили молоді фахівці, які пройшли навчання в поліцейських школах закордоном. Розслідування злочинної діяльності поліцейських покладено на інспекцію внутрішніх справ, яка підпорядковується безпосередньо міністру внутрішніх справ країни. За оцінками експертів, чеська

децентралізація поліції є однією з найбільш вдалих на постсоціалістичному просторі. Рівень довіри населення до поліції становить 58 % [6].

У Польщі до 1989 року міліція являла собою воєнізований загін Польської об'єднаної робітничої партії. У 1987 році довіра до поліції була низькою – на рівні 23 %. Реформа поліцейських органів проводилася на початку 1990-х – у період шокової терапії, коли економічний стан країни був дуже тяжким. Склад поліції протягом п'яти років після реформи, з 1990 по 1995 рік, оновився на 60 %. Сьогодні третина польських поліцейських мають вищу освіту. Крім того, у Польщі реформовано систему навчання поліцейських у бік збільшення практичної спрямованості. З поліцейськими також працюють психологи та спеціалісти з міжособистісної комунікації. Базове навчання рядових співробітників триває 6,5 місяців.

Для отримання підвищення кадровий поліцейський зобов'язаний мати в послужному списку мінімум три роки роботи як патрульного. Корупція під час прийому нових поліцейських на службу була зведена до нуля завдяки складному й багатоступінчатому процесу відбору. У країні здійснюється постійне оцінювання роботи підрозділів поліції. Службу профілактики злочинів оцінюють за ефективністю роботи дільничних, показником затримання по гарячих слідах або на місці злочину (у Варшаві останній показник становить 30 %), швидкості реагування на правопорушення. Кримінальну службу оцінюють інакше: головна комендатура розробляє загальні принципи та показники на рік, далі комендатури воєводств розкривають їх більш детально вже для районних відділів. У 2014 році рівень довіри до поліції в Польщі становив 70 % [3].

На пострадянському просторі найбільш успішною заведено вважати реформування правоохоронної галузі

в Грузії, яка посідала одне з перших місць у світі за рівнем корупції в органах влади. У 2004 році, одразу після зміни влади, були відправлені у відставку керівники всіх силових структур Грузії. З органів МВС було звільнено 15 тис. поліцейських – це весь склад грузинської ДАІ. Три місяці країна жила без автоінспекції, а її новий штат був набраний «з нуля», на жорсткій конкурсній основі – з 2500 претендентів відібрано тільки 650. Усі патрульні автомобілі оснащено комп'ютерною технікою з виходом в Інтернет. Були мінімізовані контакти патрульної поліції з водіями. Відбір детективів та оперативників був не менше жорстким, ніж відбір патрульних: посади зберегли тільки 5 % особового складу. Усі співробітники кримінальної поліції пройшли додаткове тримісячне навчання в поліцейській академії. За даними опитувань у 2014 році поліції довіряло 87 % жителів Грузії [27].

Грузія, Чехія, Японія та Польща здійснили реформування своїх правоохоронних органів у періоди глибоких соціальних потрясінь і трансформацій. Аналізуючи проведені за кордоном удосконалення поліцейської галузі, можна виокремити їх спільні риси: це демілітаризація, люстрація, поділ повноважень на центральному та муніципальному рівнях, посилення уваги до професійного відбору і підготовки до майбутньої діяльності. А це все може бути досягнуто шляхом зближення практики поліціювання та академічних досліджень, зокрема психологічних, про що свідчить не тільки збільшення ваги поведінкових і психологічних дисциплін у практиці підготовки поліцейських, але й сприяння науково-дослідницькій роботі в галузі поліцейської науки в контексті вищеназваної реформи.

Все це зумовлює необхідність визначення нового релевантного змісту, основних напрямів, механізмів прогнозування, розробки і реалізації державної

освітньої політики підготовки поліцейських в Україні, яка відповідала б як потребам сьогодення, так і майбутнього сталого розвитку держави. Адже саме освіта становить стратегічний ресурс соціально-економічного і науково-технічного розвитку суспільства, забезпечення поліпшення добробуту людей, національної безпеки та інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [28].

Освіта є механізмом відтворення культури на індивідуально-особистісному і суспільному рівнях. Проте індивідуальне в особистості, як відомо, є унікальним і неповторним, суспільне – тим, що «делегується в освіту» як вимога конкретно-історичного типу культури. Якщо педагогіка переважно вивчає механізм означеного делегування, то філософія, насамперед, опікується ідеалом – визначенням якості і змісту своєрідного «духу епохи», на якому базується даний тип культури, виробництва, спілкування і який «делегується» в освіту як суспільно визначена вимога, норма, стандарт чи ідеал. Саме в цьому вимірі (і не більше!) філософія й постає як теорія освіти. Оскільки ж філософське освоєння світу розгортається як досягнення всезагального, вона (філософія) виконує в освіті методологічну функцію, визначення способу здійснення якої становить предметне поле такого напрямку філософствування, як філософія освіти... [29].

Національні органи влади у країнах ЄС дедалі частіше демонструють нові способи реформування освітньої політики [30]. Так, шведська дослідниця [31] наголошує на значимості контролю над результатами освіти, вимогами до контролю якості, стандартизованого тестування, оцінювання та впровадження національних критеріїв. Крім того, національні органи влади можуть запроваджувати «м'які» форми контролю [32, 33]. Це може бути: поширення інформації, спільний аналіз

та посилення використання оцінок та контролю якості [34]. Дана тенденція може впливати на багато аспектів освітньої практики [35]. У різні періоди новітньої української історії процес реформування освіти йшов з різною інтенсивністю і більшою мірою стосувався того чи іншого сегменту освіти [36].

У цьому контексті особливої значущості набувають питання конкретизації аксіологічно-націєтворчого змісту і розробки методології підготовки компетентних фахівців у галузі освітніх реформ підготовки поліцейських для України, з одного боку, і особистісно-професійного відбору, підготовки кадрів для роботи у сфері відомчої освітньої політики державного рівня – з іншого [37]. Оскільки саме від реалізації мудрої науково-політично виваженої відомчої освітньої політики залежить ступінь їх духовно-моральна й патріотична вихованість, здатність до продуктивного служіння Батьківщині, життєтворчості та самореалізації в суспільстві XXI століття.

Створити нові закони, які б врегульовували відносини суб'єктів освітнього процесу, навчитись жити за законами є, мабуть, коли б чи не основне завдання нашого входження у європейський освітній простір. Принципи та підходи до сучасного законотворення в галузі освіти визначені Декларацією про державний суверенітет України 1990 р.; Актом проголошення незалежності 1991 р. та документами, які утверджують європейський вибір України як стратегічний курс розвитку держави і суспільства. Підписання Україною Лісабонської та Боннської конвенцій – яскравий вияв орієнтації української освіти на європейські стандарти та принципи. Основними з них є демократія і права людини, миролюбство і екологічна безпека, толерантність і солідарність.

Зазначені цінності формують другу складову ідеології українського законотворення в галузі освіти. Оптимальне поєднання обумовлених цими потоками

духовних домінант саме і створює ту ідеологічну платформу, на якій розгортається законотворча практика в галузі української освіти в трансформаційний період. Відомо, що «бездуховна людина» перетворюється на демонічну силу історії. Вона збуджує конфлікти, втягує народи в руйнації війни, постійно створює і відтворює глобальні загрози. Насильству і злу протистоїть інша людина – духовна, розумна і справедлива. У вихованні такої людини – не лише в окремо взятому суспільстві, а в цивілізаційному вимірі – саме і полягає нова історична місія освіти [29].

Духовний стрижень традиції – українська національна ідея постає як провідна ідеологічна домінанта державотворення. Провідною вона є і в системі освіти загалом, і в професійній підготовці офіцерів Національної поліції України – зокрема. Саме тому правове поле освіти, яке створюється, має розгортатись на безпосередньому підґрунті української національної ідеї, з інтегрованою із загально цивілізаційними духовними орієнтаціями, фундаментальними цінностями. Зазначені духовні витoki, синтезовані в єдине ціле, створюють унікальне ідеологічне підґрунтя для формування нормативно-правового поля освіти як демократичної, інтегрованої в європейський і світовий освітній простір, відкритої й толерантної системи, яка базується на національних традиціях і загальнолюдських фундаментальних цінностях, відповідає умовам сьогодення і нагальним потребам практики.

Система правоохоронних органів України, яка зазнала останнім часом серйозних перетворень, надала педагогам і психологам практично унікальну можливість спостерігати наживо процеси становлення таких феноменів, як професійна свідомість, професійна ідентичність, професійна компетентність у людей, значна частина яких донедавна не мала жодного стосунку

до правоохоронної системи. Серед нових поліцейських – люди різних професій. Усіх їх об'єднує прагнення боротися з корупцією та знайти себе в іншій професійній діяльності. І всі вони перебувають у процесі професійного становлення. Для більшості з них йдеться про вторинну професіоналізацію і, відповідно, про дуже складні процеси формування нової професійної ідентичності. Усі ці процеси вимагають серйозного наукового психолого-педагогічного осмислення, бо усвідомлення власної професійної ідентичності є запорукою ефективної діяльності й гармонійності особистості фахівця. Серед основних науково-методологічних і організаційно-методичних напрямів найбільш потребують уваги такі [38]:

– розуміння професійної ідентичності як складної, багатокомпонентної та інтегративною характеристики особистості, в структурі якої міститься соціальний та особистісний компоненти, які визначаються усвідомленням своєї приналежності до певної професії і певного професійного співтовариства, наявністю зовнішніх та внутрішніх чинників, які сприяють успішній реалізації фахівця в професійній діяльності. В ході емпіричного дослідження проаналізовано переживання поліцейських як на етапі їх професійної підготовки, так і в період їх професійної діяльності, визначено домінуючі сфери особистості і типи поведінки;

– розуміння формування прогностичних здібностей майбутнього правоохоронця як процесу оволодіння інтелектуальною діяльністю, яка полягає в отриманні на основі фактичних даних версії правової ситуації на основі екстраполяції, моделювання і експертної оцінки, інтегруючи базовий прогноз (правові знання), процес прогнозування (дії в соціальному і правовому середовищі) і вибір прогнозу (професійні, соціальні та персональні значення);

– наукове положення про місце і роль мотиваційного компонента у формуванні особистості поліцейського на підставі аналізу функцій, що їх виконує мотиваційна сфера особистості (орієнтуюча, спонукальна, спрямовуюча, стимулююча, мобілізуюча, контролююча), етапності розгортання мотиваційної готовності (професійно-орієнтаційний, гносеологічний і коригуючий), а також основних мотиваторів;

– первинна підготовка поліцейського повинна тривати не менше 1–2 років, а навчання курсантів – не менше 4 років, адже саме спеціальна повна юридична освіта здатна забезпечити формування і розвиток таких компетенцій, які потрібні для охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку на достатньому професійному рівні.

Найважливішу роль у справі професійного навчання, професійно-посадового розвитку працівників правоохоронних органів «з метою підготовки персоналу до успішного виконання поставлених перед ними завдань» [39] виконує відомча система освіти Міністерства внутрішніх справ України. Загалом, майже кожна людина прагне ідентифікувати себе з певною професією, це дозволяє їй уникнути психологічного дискомфорту та деструкцій особистості. Не є винятком і професія поліцейського. І серед вказаних напрямів ми також акцентуємо увагу на такому загальноєвропейському тренді, як збереження спеціалізованих (суто поліцейських) інституцій підготовки кадрів.

Реформа галузевої освіти в ЗВО МВС України та функціонування національної поліцейської системи має відбуватися із урахуванням передового зарубіжного досвіду, позаяк, незважаючи на відмінність у політичних, правових, культурних традиціях, менталітету, діяльність поліції в європейських країнах та США вирішує ідентичні проблеми щодо надання поліцейських

послуг у забезпеченні публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності, сучасним викликам і загрозам, злочинам терористичного й транснаціонального характеру, нерідко об'єднуючи зусилля на міждержавному рівні. Варто наголосити і на тому, що у провідних європейських країнах реформи поліцейської діяльності, зазвичай, здійснювалися в контексті реалізації адміністративної реформи державного управління. Тому дослідження, запозичення зарубіжного досвіду, застосування єдиних уніфікованих стандартів поліцейської підготовки є вкрай необхідним для імплементації його у вітчизняний досвід [40].

Враховуючи різні мікро- і макросоціальні детермінанти, в Європі сформувалися різні моделі підготовки поліцейської освіти, а саме:

- *німецька*, яка передбачає обов'язкове проходження практики й підвищення кваліфікації перед призначенням на вищу посаду. Навчання поліцейського за німецькою моделлю підготовки на всіх трьох рівнях загалом триває 7,5 років;
- *французька*, яка у своїй концепції використовує централізований принцип управління освітою. Тривалість навчання – 4,5 роки;
- *британська*, яка у своїй концепції використовує децентралізований принцип управління освітою. Цій системі притаманно надання поліцейському лише вузької спеціалізації.

Для всіх проаналізованих освітніх систем підготовки поліцейських притаманно: високий професійний рівень викладачів, інструкторів; якісне методичне забезпечення прикладного спрямування; раціональний підхід до вивчення дисциплін практичного спрямування, що унеможливорює викладання курсантам предметів, які

в нашій системі освітнього процесу відносять до нормативного блоку; створюються усі необхідні умови для засвоєння курсантами у стислі терміни знань та умінь (*accomplishments and skills*); застосування широкого спектру практичних (позааудиторних) форм (*experiential learning*); жорсткий контроль за рівнем засвоєння курсантами матеріалу; підвищені вимоги до науково-педагогічних працівників, які обираються лише на конкурсній основі, з обов'язковим урахуванням наявності досвіду практичної діяльності, та його освітньо-кваліфікаційного рівня. Отже, відомча система підготовки працівників правоохоронних органів має свою цільову спрямованість, зміст та характерні риси. Вона є єдиною системою освітньої діяльності з єдиними вимогами щодо формування змісту навчання, з мережею закладів освіти, визначених у встановленому порядку та з власною системою управління. Сьогодні становлення цієї системи одночасно відбувається у двох напрямках [40].

По-перше, становлення системи професійної підготовки Міністерства внутрішніх справ йде шляхом впровадження системності в професійно-освітній процес на базі реалізації єдиної державної політики у сфері правоохоронної державної служби через визначення структури та змісту професійної діяльності правоохоронців, професійно-кваліфікаційних характеристик посад органів, служб та підрозділів внутрішніх справ, цілей, пріоритетів і принципів відповідного професійного навчання, введення єдиних державних стандартів професійного розвитку та критеріїв оцінки їх досягнення з урахуванням різноманітності термінів, форм і методів навчання. Саме це має надати системі відомчого професійного навчання визначеності, цілісності, забезпечити безперервність і послідовність освітньо-виховного процесу.

По-друге, становлення системи професійної підготовки Міністерства внутрішніх справ України також

відбувається за напрямом зміцнення керованості діяльності системи, інтеграції, взаємозв'язку та координованості дій всіх навчальних закладів, що здійснюють освітню діяльність у сфері професійного розвитку особового складу органів, структур та підрозділів правоохоронних органів.

Логічним є те, що застосування нових технологій вимагає наявності професійної кваліфікації, соціальної компетенції, громадянської відповідальності від освітян-управлінців всіх рівнів. Окрім того такі фахівці мають характеризуватися розвинутим аналітичним та прогностичним мисленням, володіти навичками рефлексії, і, перш за все, характеризуватися відповідними особистісними моральними якостями, бути патріотами своєї країни [41]. Відтак, вищезазначені сучасні особливості процесів реформування поліції в Україні та країн Європейського Союзу потребують поглибленого порівняльного аналізу з метою конкретизації своєрідності цілісної динамічної моделі її подальшого реформування в Україні на основі творчого застосування досвіду країн європейського союзу та окреслення перспективності її впровадження.

Повноцінний розвиток Української держави неможливий без створення єдиної стійкої і функціональної системи внутрішніх справ, як частини сектору національної безпеки і оборони. Роль МВС України полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності, як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки, як чинника протидії російській агресії.

У процесі реалізації «Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року № 1118-р, Міністерство внутрішніх справ України реформовано в орган управління в системі центральних

органів виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики в таких сферах:

- забезпечення охорони прав людини і основних свобод, інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- підтримання публічної безпеки і порядку;
- надання поліцейських і адміністративних послуг;
- захист державного кордону та охорони суверенних прав України;
- організації цивільного захисту, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідація їх наслідків;
- міграції і громадянства.

Загалом, стратегічними напрямами розвитку системи МВС до початку повномасштабного військового вторгнення рф 24 лютого 2022 року було: створення безпечного середовища для існування та розвитку вільного суспільства через формування та реалізацію державної політики у сфері внутрішніх справ, зміцнення довіри до органів системи МВС з боку суспільства, продовження розвитку України як безпечної європейської держави, в основі якої інтереси її громадян та висока ефективність усіх складових системи МВС. Адже сфера відповідальності Міністерства внутрішніх справ України належить до комплексної системи суспільних відносин. МВС формує державну політику і забезпечує її узгоджену реалізацію Національною поліцією України, Державною службою з надзвичайних ситуацій України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною міграційною службою України, Національною гвардією України, Головним сервісним центром МВС України, а також територіальними органами, підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери

управління системи МВС. Основні потреби і належне функціонування системи МВС забезпечують відомчі вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, заклади охорони здоров'я, підприємства, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри та наукові установи.

Стратегічні пріоритети системи МВС України до повномасштабного військового вторгнення РФ 24 лютого 2022 року на територію України, були визначені у 2020 році. Ці пріоритети конкретизували візію розвитку системи МВС, як невід'ємної частини сектору національної безпеки і оборони України та визначили пріоритети діяльності:

- безпечне середовище;
- протидія злочинності;
- дотримання та забезпечення прав людини органами системи МВС;
- ефективне інтегроване управління кордонами і збалансована міграційна політика;
- якість і доступність послуг;
- ефективне врядування, прозорість і підзвітність;
- розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників.

Досягнення цілей Стратегії розвитку системи МВС складалося з послідовних кроків на основі оптимальних рішень, які враховують позитивний досвід і кращі практики провідних країн світу. Ключові виклики, які сьогодні в умовах війни постали перед органами системи МВС, безпосередньо пов'язані з їх компетентністю в забезпеченні безпеки громадян та суспільства, здатністю протистояти злочинності, забезпечувати прозорі та якісні сервіси для суспільства, але ці виклики значно поширились.

Так у **«Переліку пріоритетів діяльності Національної поліції України на 2023 рік»** першим пріоритетом є **«ВІДСІЧ ТА СТРИМУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ рф, ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ, ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ»**:

1. Участь спеціальних підрозділів поліції, зведених загонів у виконанні бойових розпоряджень військового командування – створення, комплектування та безпосередня участь в роботі нових спецпідрозділів («Сафарі», «Цунамі», «Захід», «Еней» та інших) з метою виявлення та знешкодження диверсійно-розвідувальних груп у смузі відповідальності угруповань сил оборони, деокупації населених пунктів та виконання інших завдань правового режиму воєнного стану.

2. Організація роботи поліції на деокупованих територіях – забезпечення максимальної готовності Національної поліції до відновлення публічної безпеки та правопорядку на деокупованих територіях України, виявлення диверсійно-розвідувальних груп та колаборантів. Створення резервів сил та засобів поліції, які зможуть виконувати службові завдання в умовах відрядження на визначений термін.

3. Здійснення розмінування, що має оперативний характер. Оперативне реагування на події, пов'язані з вибуховими матеріалами та навчання населення з вибухобезпеки – після звільнення територій, які були тимчасово зайняті збройними формуваннями агресора, організація та проведення обстеження будівель, об'єктів, громадських місць з метою виявлення та вилучення зброї та вибухонебезпечних предметів. Оперативне реагування на події, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, надає змогу не тільки зменшити загрозу травмування та загибелі людей, руйнуванню будівель, а й забезпечує техніко-криміналістичне

супроводження оглядів місця події для повної і правильної фіксації фактів вчинення збройними силами російської федерації військових злочинів та злочинів проти людяності – використання заборонених міжнародними правовими нормами боєприпасів (касетних, фосфорних, протипіхотних мін, тощо) та ураження невійськових об'єктів (шкіл, лікарень, об'єктів критичної інфраструктури, тощо). Навчання (інформування) населення з вибухонебезпеки надасть змогу людям отримати інформацію про найнебезпечніші вибухові матеріали (касетні боєприпаси, протипіхотні міни, розтяжки, тощо) та порядок дій при виявленні таких предметів, що у свою чергу також зменшить кількість випадків їхнього травмування та загибелі.

4. Відновлення адміністративних будівель та службового автотранспорту Національної поліції – у результаті військової агресії російської федерації пошкоджено 185 адмінбудівель поліції в 13 регіонах, а 45 повністю зруйновано. Значними є втрати службового транспорту поліції – знищено або захоплено майже 1,6 тис. поліцейських автомобілів. Слід також враховувати, що відбудова приміщень поліції має здійснюватися згідно світових стандартів (прозорий офіс, доступність, безпека), у тому числі в частині їх облаштування з урахуванням потреб осіб з інвалідністю та інших мобільних груп, забезпечення вимог щодо енергоефективності споруд, будівництво захисних споруд цивільного захисту для укриття персоналу тощо.

5. Документування воєнних злочинів – безпосереднє розслідування найбільш резонансних та воєнних злочинів.

6. Удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення спеціалістів-криміналістів слідчих підрозділів національної поліції – з метою підвищення ефективності проведення оглядів місця подій, відібрання біологічних зразків та здійснення ДНК аналізу і

реєстрації геномної ідентифікації та пошуку співпадінь ДНК профілів, у тому числі на деокупованих територіях.

7. Організація роботи блок-постів – загальна організація роботи (у тому числі нормативне забезпечення).

8. Розвиток авіації поліції для оперативного реагування, проведення спеціальних поліцейських операцій – підтримка парку вертольотів, забезпечення їх участі у виконанні бойових розпоряджень військовим командуванням, застосування безпілотних літальних апаратів для забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності.

Другий пріоритет «БЕЗПЕЧНА ГРОМАДА ТА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА»:

1. Побудова систем забезпечення публічної безпеки і порядку на території держави – подальше впровадження проєктів «Безпечне місто», «Безпечна область», поширення на території України інтелектуальних систем відеоспостереження з функціями розпізнання облич та транспортних засобів, їх номерів, типу, моделі, марки.

2. Забезпечення поліцейської присутності, робота з населенням – подальший розвиток проєкту «Поліцейський офіцер громади». Спільно з територіальними громадами, міжнародними організаціями, іноземними партнерами, побудова сучасних поліцейських станцій та центрів безпеки.

3. Безпека освітнього середовища «Безпечна школа» - подальший розвиток проєкту «Вихователь безпеки», створення безпечного освітнього середовища для дітей, удосконалення партнерства та комунікації поліції, закладів освіти, громади та батьківського самоврядування.

4. **Автоматична фіксація порушень правил дорожнього руху** – продовження реалізації проєкту автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху, шляхом встановлення відповідних камер (комплексів) та використання автомобілів «Фантом»

5. **Встановлення метало детекторів (арочних / ручних)** – організація роботи з виявлення заборонених речей, зокрема зброї, вибухонебезпечних предметів і холодної зброї у громадських місцях, в першу чергу на всіх вокзалах, аеропортах, станціях метрополітену, а також за необхідності у державних органах, установах, об'єктах уразливих у територіальному відношенні тощо.

6. **Розбудова системи електронної фіксації дій із затриманими особами «Custody Records»** – для покращення стандартів захисту прав затриманих через запровадження електронної фіксації інформації про всі дії щодо осіб, які перебувають під контролем поліції, з моменту фактичного затримання і поміщення до слідчого ізолятора або звільнення з під варти, а також запровадження обов'язкового інтерв'ю (опитування) затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання.

Третій пріоритет «РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, УНІФІКАЦІЯ ЗВ'ЯЗКУ ТА КІБЕРЗАХИСТ»:

1. **Посилення кібернетичної безпеки та створення передумов унеможливлення витоку службової інформації з баз даних Національної поліції** – забезпечення безпеки інформаційних ресурсів, міжнародна взаємодія, відпрацювання кіберінцидентів, виявлення кібератак на ранніх стадіях тощо.

2. **Уніфікація засобів цифрового радіозв'язку між підрозділами Національної поліції України (НПУ) та Державною службою надзвичайних**

ситуацій (ДСНС) – впровадження універсальної платформи обміну інформацією під час повсякденної службової діяльності, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

3. Поліцейська діяльність керована аналітикою – ILP (Intelligence-Led Policing) – підтримка управлінських та рішень посадових осіб на основі процесу аналізу інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел. Подальший розвиток кримінального аналізу.

4. Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією SOCTA (Serious and Organized Crime Threat Assessment) – використання цієї методології надає змогу визначити поточні загрози, пов'язані з організованою злочинністю, її вплив на органи влади, самоврядування та суспільство, а також чинники, що спричиняють подальшу діяльність організованих злочинних груп.

Четвертий пріоритет «ЗАХИСТ ТА РОЗВИТОК КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ»:

1. Медико-психологічна реабілітація, психологічне супроводження та соціально-психологічна підтримка працівників поліції та членів їх сімей – забезпечення належного психологічного супроводження, медико-психологічної та психологічної реабілітації поліцейських, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації на території України. Організація лікування та реабілітації в державах-партнерах поранених поліцейських. Надання соціально-психологічної підтримки сім'ям загиблих, поранених, узятих у полон та зниклих безвісті поліцейських, у тому числі щодо організації поховань, виплати одноразової допомоги, а також додаткової винагороди – пораненим поліцейським, оформлення передбачених законодавством пільг та компенсацій, медичного забезпечення тощо.

2. Організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу, навчання з вибухобезпеки – внесення змін до програм (планів) підготовки різних категорій працівників поліції з урахуванням нових викликів і загроз. Упровадження у практичну діяльність системи дистанційного (онлайн) навчання поліцейських.

П'ятий пріоритет «ПРОТИДІЯ НАЙБІЛЬШ АКТУАЛЬНИМ ДЛЯ ВОЄННОГО СТАНУ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ»:

1. Протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

2. Розкриття злочинів, учинених з використанням зброї та вибухівки.

3. Розкриття шахрайств, зокрема вчинених з використанням інформаційних технологій.

Відтак, ураховуючи зазначене, **стратегічними орієнтирами якості підготовки офіцерів Національної поліції в контексті інтеграції України в європейський освітній простір** слід вважати наступні:

1. **Дотримання прав і свобод людини в поліцейській діяльності.** Одним з шляхів якого є продовження запровадження системи електронної фіксації дій із затриманими особами «Custody Records», починаючи з формування і розвитку відповідних компетентностей в освітньому процесі курсантів у межах дисципліни «Поліцейська діяльність».

2. **Поліція «Діалогу».** Партнерство поліції з іншими органами публічного адміністрування та суспільства. Подальша побудова систем забезпечення публічної безпеки і порядку на території держави, забезпечення

поліцейської присутності, робота з населенням із своєрідністю запровадження «Поліцейської медіації», підготовка майбутніх поліцейських до ролі медіаторів.

3. Запобігання та протидія домашньому насильству. Задля підготовки і підвищення кваліфікації працівників поліції в опануванні практичними навичками продовжувати застосовувати інтерактивні методики в «Кімнатах спеціалізованих навчальних полігонів», вдосконалюючи відповідні тренінгові методики з урахуванням сучасних викликів.

4. Забезпечення гендерної рівності. Моніторинг заходів Міністерством внутрішніх справ України з реалізації гендерної політики щодо забезпечення додержання гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок.

5. Протидія корупції. Конкретизація особливостей теоретичних і практичних правових організаційних засад реалізації Міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських як передумови запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, проведення відповідних заходів організаційного характеру з особовим складом, опанування здобувачами освіти у освітньої компоненти «Запобігання корупції».

6. Кримінальний аналіз. Поліцейська діяльність керована аналітикою – ILP (Intelligence-Led Policing) – підтримка управлінських та рішень посадових осіб на основі процесу аналізу інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел. Доповнення відповідних розділів освітніх компонент напряму «Кримінологія».

7. Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією SOCTA (Serious and Organized Crime Threat Assessment). Опанування методології у межах професійної підготовки і

підвищення кваліфікації шляхом розробки і впровадження методик відповідних освітніх компонент «Оперативно-розшукова діяльність», «Юридична психологія».

8. Документування воєнних злочинів. Поглиблення професійної підготовки до безпосереднього розслідування воєнних злочинів у межах дисциплін «Кримінальний процес» і «Кримінальне право» щодо оформлення документації для Міжнародних судів.

9. Протидія колаборації. Виявлення диверсійно-розвідувальних груп та колаборантів. Поглиблення підготовки поліцейських шляхом розробки і впровадження відповідних методик для освітньої компоненти «Оперативно-розшукова діяльність».

10. Правова регламентація воєнного стану. Несення служби в умовах воєнного стану (блок – пости, комендантські години, участь спеціальних підрозділів поліції, зведених загонів у виконанні бойових розпоряджень військового командування).

Висновки до розділу 1

Реформування органів і підрозділів поліції різних країн свідчить про важливість та зростання ролі гуманітарних наук (психології, педагогіки, соціології,) у підготовці кадрів та організації їх повсякденної діяльності. Особливу роль у процесах становлення української поліції, відіграє успішність становлення професійної ідентичності поліцейського. Інтерес до проблеми формування професійної ідентичності фахівця в сучасній психологічній науці неухильно зростає й набуває особливої актуальності, оскільки сучасні соціально-економічні умови, що стрімко змінюються, диктують нові вимоги до рівня професійної підготовки фахівців.

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду підготовки поліцейських дає можливість запропонувати такі

актуальні напрями діяльності, спрямовані на реформування освітньої діяльності МВС України:

- науково обґрунтувати концепцію і стратегію модернізації системи професійного навчання поліцейських, а саме: первинної професійної підготовки; підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти, службової підготовки та законодавчо визначити суб'єктів цього реформування, внести зміни до чинного законодавства;
- з метою формування, підготовки висококваліфікованих поліцейських, формування правоохоронної еліти на часі розширення мережу інноваційно-технологічних центрів на базі науково-дослідних інститутів МВС України, які б безпосередньо займалися розробкою новітніх технологій підготовки поліцейських;
- визначити загальнонаціональні стандарти якості освітнього та кадрового забезпечення системи професійної підготовки поліцейських, що мають встановити чіткий порядок ліцензування, атестації, акредитації усіх установ і закладів, які займаються професійним навчанням поліцейських;
- МВС України здійснити низку наукових досліджень щодо розробки і впровадження «портретів якості» поліцейських залежно від виду діяльності, структурного підрозділу, кола службових обов'язків з метою вдосконалення кваліфікаційних вимог до посад поліцейських;
- сприяти розвитку наукових шкіл у відомчих навчальних закладах системи МВС України;
- не допускати зменшення державного фінансування навчальних закладів різних рівнів навіть в умовах кризи, зокрема, наукових досліджень.

Усі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, не просто є «технічними» зовнішніми змінами в діяльності поліцейських інститутів, але плекатимуть глибокий психолого-педагогічний зміст. У контексті реформування Національної поліції України організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний особистісно-психологічний сенс, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та особистісної залученості до цих змін.

Тобто у процесі реалізації реформи слід ураховувати не лише досвід у галузі правових інституційних змін, управління та матеріально-технічного забезпечення, але й психології та педагогіки.

Література

1. Однострій поліцейських в Україні: історія, сучасний стан та нормативно-правове забезпечення: монографія. / Т. О. Проценко, О.Є. Користін, Д.В. Смерницький та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф.. В. О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, Харків : Мачулін, 2018. 352 с.

2. Ежевский Д. О. Муниципальная полиция: опыт Великобритании // Административное и муниципальное право. 2008. № 11. URL: <http://www.center-bereg.ru/m2706.html>

3. Кондратова В. Как избежать Враниевки. Пять примеров успешной реформы полиции // Ліга. Новости: портал / Информ. агентство ЛІГАБізнесІнформ; Информ.-аналит. центр «ЛІГА». 11.07.2013. URL: http://news.liga.net/articles/politics/875218-kak-izbezhat_vradievki_pyat_primerov_ushpeshnoy_reformy_politsii.htm

4. Champion, J., Rousseaux, X. (Eds.) (2015). Policing New Risks in Modern European History. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 128. doi: <https://doi.org/10.1057/9781137544025>

5. Kratcoski, P. C., Edelbacher, M. (Eds.) (2016). Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation. Boca Raton; London; New York: CRC Press, 322. doi: <https://doi.org/10.1201/b19746>

6. Shvets, D.V. (2016), "Reform of police agencies of foreign countries: legal and psychological aspects" [Реформування поліцейських органів зарубіжних країн: правовий та психологічний аспекти], *Право і безпека*, №. 4, С. 162–169.

7. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 63. Ст. 2075.

8. Пауалішвілі Заза. Попри війну та зусилля російської пропаганди, довіра українців до державних та соціальних інститутів зростає, – соціопитування. / LB.UA «Дорослий погляд на світ» Новини від 15 09 2022. Режим доступу: https://lb.ua/society/2022/09/15/529505_propri_viynu_zusillya_rosiyskoi.html

9. Барко В. І. Збереження психологічного здоров'я поліцейських Національної поліції України в умовах воєнного стану. / Забезпечення психологічної допомоги в секторі сил оборони України. / Барко Вадим Іванович // Збірник тез Всеукраїнського Міжвідомчого психологічного форуму (м. Київ, 30 червня 2022 року). – С. 15–18.

10. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. / М. О. Семенишин // Юридичний науковий електронний журнал. –

№ 2/2020. – С. 340-343. Режим доступу: http://lsej.org.ua/2_2020/90.pdf

11. Ушакова І. М., Шовкун О. О. Розвиток професійної мотивації майбутніх працівників ДСНС під час їх навчання у ВНЗ. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 22. С. 275–283.

12. Білецька Т. В. Психологічні детермінанти формування мотивації військовослужбовців до професійної діяльності / Забезпечення психологічної допомоги в секторі сил оборони України. / Тетяна Вікторівна Білецька // Збірник тез Всеукраїнського Міжвідомчого психологічного форуму (м. Київ, 30 червня 2022 року). – С. 17–22.

13. Волинець Н. В., Катеренчук О. Г. Взаємозв'язок смисложиттєвих орієнтацій та мотиваційної готовності студентів до професійної діяльності. Психологія та соціальна робота. 2020. Вип. 2 (52). С. 9–24.

14. Барко В. В., Барко В. І., Бондаренко В. Д. Теоретичні засади розроблення опитувальника СРІ. Вісник НУОУ. 2021. № 1 (59), С. 12–21.

15. Дерюжинский В. Ф. Полицейское право: пособие для студентов. Изд. 2-е. СПб.: Сенат. тип., 1903. 550, XII с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/deryuj/index.php

16. Ручко А. Полиция страны восходящего солнца // Оружейный magazine. № 41. URL: <http://gunmagazine.com.ua/index.php?id=415>

17. Горяшкиева Н. Б.-Г. Развитие и обеспечение общественной безопасности на муниципальном уровне. Вестник экспертного совета. 2015. № 3 (3). С. 41–45. https://ski.ranepa.ru/about/files/journal_vestnik/issue_03-december2015g.pdf?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com

18. Грохольський В. А. Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2003. 312 с.

19. Николайчик В. М. Организованная преступность в США. *США – экономика, политика, идеология*. Наука, 2010. 160 с.

20. Джужа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : Посібник / За заг. проф. О. М. Джужи. – К. : КНУВС, 2007. – 248 с.

21 Семенишин М. О. Кримінологічні напрями діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн у запобіганні бандитизму. / М. О. Семенишин // ПРАВО.UA / LAW.UA «Спеціалізоване видавництво» No 1, 2017. – С. 225–232. Режим доступу: <http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2017-1/Pravo-ua-2017-1.pdf>

22. Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії) : навч. посіб. / О. М. Бандурка, О. Н. Ярмиш, О. В. Поволоцький та ін. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 200 с.

23. Police and Fire Reform (Scotland) Act 2012 // Legislation.gov.uk: офіц. сайт законодавства Об'єднаного Королівства / Crown. URL: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2012/8/contents/enacted>

24. Police Reform and Social Responsibility Act 2011 // Legislation.gov.uk: офіц. сайт законодавства Об'єднаного Королівства/Crown. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/13/contents/enacted>

25. Modulhandbuch 2014/2016–Masterstudiengang: Öffentliche Verwaltung – Polizeimanagement (Publik

Administration – Police Management). – Deutsche Hochschule der Polizei, Münster, 2014. – 79 S.

26. Ісаєва І. Ф. Професійна підготовка персоналу Федеральної поліції Німеччини вищої ланки. / Ісаєва Ілона Фадеївна // Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Випуск 1 (40). – С. 111-114.

27. Варченко І. Реформи в Грузії 2004–2012 років: уроки для України // LB.ua. Блог Івана Варченка. 22.10.2014. URL: http://blogs.lb.ua/ivan_varchenko/283375_reformi_gruzii_20042012_rokiv.html

28. Bondarenko, V. & Semenova, A. (2020). Targets of strategic development of educational policy of Ukraine under integration into the European educational area: social and personal dimensions of cultural and historical integrity. Education: Modern Discourses, 3, 13-26. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-02>

29. Андрущенко В. П. Феномен освіти: у 5 книгах. Кн. 5: Статті та інтерв'ю / наук. ред. д-р філос. наук, проф. Н. В. Кочубей. – Суми: Університетська книга, 2021. – 536 с.

30. Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy. Eurydice Report. European Commission/EACEA/Eurydice. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2012. – 68 р. Розвиток ключових компетенцій у школі в Європі: виклики та можливості для політики. Звіт про Еврідіку. Європейська комісія/EACEA/Eurydice.

31. Hudson, C. (2007). Governing the Governance of Education: The State Strikes Back? European Educational Research Journal, 6 (3), 266–282. doi: <https://doi.org/10.2304/eerj.2007.6.3.266>

32. Ladrech R. Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis. Keele

European Parties Research Unit (KEPRU) Working Paper 7, 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу: – [https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU %20WP %207.pdf](https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU%20WP%207.pdf)

33. Keele European Parties Research Unit (KEPRU) Working Paper 7, 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу: – [https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU %20WP %207.pdf](https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU%20WP%207.pdf) Європеїзація та політичні партії: до основ аналізу.

34. Robert B. The Europeanization of education Policies: a research agenda. Review Essay // European Educational Research Journal, Volume 9, Number 4, 2010. – P. 519–524.

35. Western Europe – Educational Roots, Reform in the Twentieth Century, Contemporary Reform Trends, Future Challenges [Електронний ресурс]. The Education Encyclopedia – Режим доступу: <http://education.stateuniversity.com/pages/2547/Western-Europe.html>

36. Savchenko, O. Stages of modernisation of the content of primary school education: Ukrainian experience. Oleksandra Savchenko // Education: Modern Discourses, 1, 2018. P. 130–141.

37. Bondarenko, V., Semenova, A., & Vysotska, T. (2021). Processes of reforming the educational policy of Ukraine and the countries of the European Union: a comparative analysis. EUREKA: Social and Humanities, (6), 52-67. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2021.002195>

38. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ... д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.

39. Петков С. В. Ефективний менеджмент в органах внутрішніх справ: монографія / С. В. Петков. – Сімферополь: Таврія, 2004. – 564 с.

40. Кісіль З. Р. До питання вдосконалення професіоналізації кадрів Національної поліції України / З. Р. Кісіль // НАУКОВИЙ ВІСНИК Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2'2017. – Серія психологічна – С. 25-33.

41. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.

РОЗДІЛ 2

ЛЮДИНОМІРНІСТЬ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

*Семенова Алла Василівна,
Бондаренко Віктор Дмитрович,
Висоцька Тамара Михайлівна*

УДК 351.741:378.6[37.013.73](477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4915>

Анотація

У розділі 2 конкретизовано сутність людиномірності якості освіти у філософсько-методологічному вимірі професійної підготовки офіцерів Національної поліції України; проаналізовано основні концепції філософської, освітньої теорії і практики, ідеї та позиції в науковій літературі щодо вивчення освітніх явищ в Україні і за кордоном у їх цілісному зв'язку з соціальним та культурним контекстом філософсько-методологічного виміру національних та світових трансформацій людиномірності; визначено сутність феномену людиномірності науки в історико-філософському контексті; на загальнотеоретичному філософському рівні обґрунтовано тенденції процесів сучасних трансформацій в освіті у цілісному зв'язку з відповідними концепціями розвитку людини; конкретизовано філософсько-методологічний аспект людиномірних вимірів якості освіти поліцей-

ських в Україні; доведено необхідність і перспективність дослідження і впровадження концепції української загальнонаукової методології у теорію і практику освіти, щодо єдності формування і розвитку Людини на ґрунті когнітивно-емоційно-вольової тріади її компонент.

Ключові слова: людиномірність, якість освіти, педагогічна майстерність, трансформаційне навчання, постнекласика.

Вступ

Основним способом забезпечення якості й ефективності діяльності Національної поліції України є систематичне вдосконалення системи професійної підготовки поліцейських, що орієнтоване на підготовку професіонала, готового до виконання своїх функцій в сучасних умовах розвитку суспільства. *Мета професійної поліцейської освіти* – готувати поліцейських-професіоналів будь-якого рангу і для будь-якого виду поліцейської діяльності. Уявлення про професіоналізм поліцейського хоча і не є єдиним, але найчастіше включає такі стандарти [1]: повага до Конституції і законів України, нормативно-правових актів, що регламентують діяльність Національної поліції України; повне розуміння призначення поліції в суспільстві; почуття спільності з колегами; розвинений інтелект; наявність і постійне поповнення знань; обізнаність про сильні і слабкі сторони своєї особистості; психологічна й етична підготовленість; володіння сукупністю методів професійної діяльності (вміння перевести знання в сферу практичної роботи); безперервне навчання новим методам поліцейської діяльності, підвищення юридичної кваліфікації та ін.

Аналізуючи професійну підготовку поліцейських, необхідно відмітити, що їхній *професіогенез* відбувається поетапно, пронизуючи всі стадії становлення, почи-

наючи з довузівського рівня і завершуючи професійним самовдосконаленням та підвищенням кваліфікації у практичній сфері. Зазначимо, що відомча система освіти, яка насамперед опікується підготовкою майбутніх правоохоронців, є органічною ланкою державної освітньої системи України та спрямована на якісне кадрове забезпечення діяльності органів внутрішніх справ.

Характеризуючи цілі поліцейської освіти виникає необхідність у більш детальному аналізі одного із найбільш дискусійних питань, яке стосується ступеня і характеру освіти поліцейських. До завдань реформи поліцейської освіти, в сучасних умовах, не відноситься надання спеціальними відомчими вищими закладами освіти якомога більшої кількості поліцейських вищої юридичної освіти, а лише визначення механізмів і способів для передання поліцейським конкретних знань, вмінь та сукупності практичних навичок для безпосереднього застосування у правоохоронній діяльності у рамках інтенсивного курсу навчання (або курсу підвищення кваліфікації). Через виконання широкого кола повноважень (превентивна і профілактична діяльність; виявлення, припинення, розслідування кримінальних, адміністративних правопорушень; забезпечення публічної безпеки; регулювання дорожнього руху і контроль за дотриманням Правил дорожнього руху тощо) до поліцейських висуваються підвищені вимоги: не лише знати і вміти застосовувати норми права, але й мати спеціальну правову освіту, і при цьому бути висококваліфікованим працівником із високим рівнем правосвідомості та правової культури [2].

Зазначимо, що проблеми формування особистості фахівця, зокрема – правоохоронця, в умовах фахової підготовки та професійної діяльності постійно привертають увагу науковців – юристів, психологів, педагогів. У багатьох своїх аспектах вони висвітлені у науковій літературі різних років з урахуванням міждисци-

плінарного характеру проблеми її науковому аналізу присвячені праці вчених інших галузей знання, зокрема соціології, кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, теорії управління та низки інших наук. Але філософсько-методологічний аспект людиновимірності якості професійної підготовки офіцерів Національної поліції України в умовах сьогодення залишається маловивченим.

Відтак, **мета** дослідження: розкрити сутність феномену людиновимірності якості освіти у філософсько-методологічному вимірі професійної підготовки офіцерів Національної поліції України.

Для досягнення вказаної мети сформульовано такі **завдання**:

- проаналізувати основні концепції освітньої теорії і практики, ідеї та позиції в науковій літературі щодо вивчення освітніх явищ в Україні і за кордоном у їх цілісному зв'язку з соціальним та культурним контекстом філософсько-методологічного виміру національних та світових трансформацій;
- визначити сутність феномену людиновимірності науки в історико-філософському контексті;
- на метатеоретичному філософському рівні обґрунтувати тенденції процесів сучасних трансформацій в освіті у цілісному зв'язку з відповідними концепціями розвитку людини;
- конкретизувати філософсько-методологічний аспект людиновимірних вимірів якості освіти поліцейських в Україні;
- довести необхідність і перспективність дослідження і впровадження концепції української загальнонаукової методології у теорію і практику освіти, щодо єдності формування і розвитку Людини на ґрунті когнітивно-емоційно-вольової тріади її компонент.

Методологічну основу дослідження визначають: положення про загальний зв'язок, взаємозалежність і цілісність явищ і процесів розвитку суспільства і людини, цілісний підхід до соціальної сутності особистості як суб'єкта розвитку; філософські ідеї єдності світу та єдності наукового знання; принципи взаємозв'язку теорії та практики. Теоретичною основою дослідження стала багато дисциплінарна багатоаспектна характеристика, аналіз та оцінка основних концепцій освітньої теорії і практики, ідей, позицій та висновків у науковій літературі за такими напрямками: загальнонаукові методологічні підходи, методи порівняльної педагогіки до вивчення освітніх явищ за кордоном у зв'язку з соціальним та культурним контекстом у філософсько-методологічному вимірі національних та світових трансформацій; закономірності становлення та розвитку особистості; особистісний і діяльнісний підходи в їх органічній цілісності. Дослідження базувалося на філософських положеннях теорії наукового пізнання як соціального, багатовимірного, динамічного явища; наукових працях дослідників і практиків щодо інноваційних перетворень у системі освіти.

Філософсько-методологічний аспект людиномірних вимірів якості освіти

Сутність феномену людиномірності науки, також як і процесуальний аспект у розумінні наукової об'єктивності, полягає у знятті протистояння класичного віддзеркалення буття у свідомості та некласичного його конструювання: взаємодія того, хто пізнає і того, що пізнається і оцінюється в перспективі постнекласичної парадигми. Людиномірність наукового пізнання відображає його неподоланну суб'єктність, яка не тотожна суб'єктивності як характеристиці, що протистоїть

науковому ідеалу об'єктивної істини, але акцентує увагу на тому, що наукове пізнання завжди здійснюється у конкретній *перспективі* та з певної точки зору. Наука класичної епохи претендувала на пізнання *sub specie aeternitatis Dei* (лат.) Зауважимо, що вислів «з погляду вічності» взято з твору філософа Бенедикта Спінози (1632–1677) «Етика» [3]. Сучасне трактування виразу *sub specie aeternitatis* частково збігаються з Еклезіастом: «Марно́та усе! Яка ко́ристь люди́ні в усім її́ тру́ді, який вона робить під сонцем? Немає нічого нового під сонцем! Поколі́ння відхо́дить, й поколі́ння приходить, а земля вікові́чно стоїть! І со́нечко схо́дить, і сонце захо́дить, і поспішає до місця свого́, де схо́дить воно» (Книга Екклесіяста, гл.1) [4].

Усвідомлення недосяжності і небажаності такої позиції, принаймні у сфері суто наукового пізнання, призвело до становлення некласичної парадигми з її поглядом *ex nihilo nihil fit* (лат.) «Ніяка річ не виникає з нічого божественним чином» – положення епікурейської філософії Лукреція (99–55 до Р. Х.) «Про природу речей», (гл. I, 251). [5]. Так, де-факто було викреслено запитання про *істину* та об'єктивну реальність з основної тематики філософських досліджень наукового пізнання, що звело об'єктивність виключно до інтерсуб'єктивності. На противагу принципам релятивізму, постнекласична наука, обґрунтовуючи свій ідеал об'єктивної істини, і відновлюючи чимало ідей філософів ХХ століття, які залишалися досі неактуальними і навіть забутими, про взаємну причетність світу і людини, конкретної людської особистості, як іманентного та повномірного суб'єкта наукового пізнання, – не усуває розуміння об'єктивності науки як ефективності та інтерсуб'єктивності, але доповнює його свідченням з боку реальності [6].

Поняття **людиномірності** постнекласичної науки конкретизується у трьох основних не тотожних аспектах:

По-перше, найпростішим тлумаченням цього феномену є **людиносумірність** (англ. **human – commensurability**). Тут світ постає світом людини, горизонтом подій, які є доступними для осмислення. Ідеї антропного принципу в космології, гуманістичній економіці або екологічно орієнтованої **людинорозмірної** (англ. **human – scale**) архітектури є лише небагатьма прикладами того, як сучасні наукові практики відтворюють ідеї філософів і гуманістів минулого. Постнекласична наука виявляється не антропоцентричною, у сенсі егоїстично-споживчого ставлення людини до світу, а екологічною, у найширшому розумінні – сприйняття цілісного світу як свого будинку, екзистенційно близького і здатного виступати предметом прив'язаності та любові.

По-друге, **людиновимірність** у більш вузькому значенні цього слова (англ. **human – dimensionality**), з акцентом на людині, – позначає незводимість суб'єктності сучасної науки до розуміння людини виключно як «суб'єкта пізнання» в класичному тлумаченні цього поняття, як істоти суто раціональної, такого собі «мозку в колбі», – але передбачає внесення до цього статусу неділимої повноти людських якостей, зокрема й вищих людських почуттів. З погляду ієрархічної структури цілей та цінностей, таким чином **людиномірність** означає *орієнтацію на універсальність ідеалів істини та гуманізму* на противагу переслідуванню партикулярних інтересів окремих соціальних груп. Завдання дослідника ситуації у такому ракурсі, скажімо, соціального конфлікту, полягає не у «виборі сторони», але у спробі розуміння обох опонентів, – у свідомому подоланні особних уподобань самого вченого; виборі та формулюванні спільних для всіх учасників конфлікту чи ситуації цілей та цінностей, не заперечуючи при цьому всього різноманіття позицій та альтернативних підходів, тобто, не

заперечуючи власної суб'єктності, яка в даному випадку здатна виступати не перешкодою, а умовою досягнення наукової об'єктивності.

По-третє, наслідком визнання суб'єктності науки виявляється ще один, не менш важливий аспект людиномірності: *утвердження саме особистості в статусі суб'єкта, який встановлює цінності* – не тільки і не стільки за допомогою їх вільного конструювання, скільки шляхом усвідомленого прийняття та усвідомлення, що особливо актуально у відношенні цінностей найвищого рівня, таких як ідеал наукової істини, любові, добра і краси, включаючи прийняття особистої відповідальності за дотримання даного ідеалу – на противагу відчуженню цієї здатності та цього права на користь будь-якої соціальної групи, навіть на користь наукової, освітянської спільноти.

Зауважимо, що проблема наявності «людського виміру» науки і освіти, взаємного впливу наукового пізнання та існування людства цікавила вчених задовго до розробки концепції постнекласичної науки. Однією з перших спроб осмислення «людського сенсу науки» філософи – дослідники історії і загальної методології освіти [6, 7] вважають книгу американського фізика, лауреата Нобелівської премії Артура Холлі Комптона *Arthur Holly Compton* (1892–1962) «Людський сенс науки» [8], що вийшла друком у 1940 році. У цій роботі мова йдеться про «наболіле питання» співвідношення законів фізики та свободи волі людини. На думку А. Комптона проблема криється у тому, що прийняття законів фізики, як істинних тверджень, перетворює свободу волі людини на ілюзію, – і навпаки, визнання дійсності вибору припускає вагання у надійності висновків фізичної науки. Однак, саме розвиток природничих наук ХХ століття, як відзначав А. Комптон, дозволив розглядати цю дилему набагато ґрунтовніше, ніж це було можливим на

попередніх етапах розвитку науки. «...Тепер уже невинновдано виковористовувати фізичний закон як свідчення проти людської свободи» [8].

Наступним кроком, після того як розвиток науки практично підтвердив логічність умовиводів А. Комптона, поступово проблема почала розглядатися і з іншого боку: як вплив суто людських факторів на наукову і освітню діяльність. Так, у 1958 році з'явилася робота англійського фізика угорського походження Майкла Полані *Michael Polanyi* (1891–1976) «Особистісне знання» [9]. «Особистісним» на думку дослідника є своєрідне поєднанням об'єктивного і суб'єктивного в науці, що цілісно об'єднує ті феномени, які залишалися до того часу поза увагою дослідників, – від «неявного» знання «неписаних правил і вмінь», що передаються від учителя до учня, і до так званого «пристрасного внеску особистості, яка пізнає світ», який є присутнім у кожному акті пізнання.

У 1969 році дослідженню «людського виміру» науки присвятив увагу радянський біофізик Михайло Володимирович Волькенштейн (1912–1992). Вчений звернув увагу на роль особистості у науковій творчості. На його переконання, така роль виявляється як в етичному плані (наприклад, у вигляді «голосу» моралі і совісті, який може повставати проти досліджень, спрямованих на створення засобів, що потенційно спроможні знищити людство), так і в психологічному [10]. Це ілюстрація наявності специфічного *парадигмального впливу*, який характеризує стиль мислення конкретної спільноти вчених та може суттєво позначатися на результатах їхньої наукової діяльності. Зауважимо, що також важливим, на думку автора, було значення особистих *стимулів* діяльності науковців для оцінки їх кінцевих результатів. Адже такі стимули можуть містити у собі не тільки «потребу пізнання» або прагнення вирішити практично

важливі проблеми людства, а також й банальну жагу до слави та винагороди.

У 1960–70-ті роки актуалізувалися наукові рефлексії щодо проблеми взаємовідносини людини, науки та гуманістичних цінностей. Так німецький філософ і соціолог, представник «франкфуртської школи» Юрген Габермас *Jürgen Habermas*, відомий роботами із соціальної філософії, зазначав, що основою суспільства є комунікативні інтеракції, в яких формулюються та відкидаються раціональні аргументи. Ю. Габермас розрізняв дві форми комунікації: *комунікативну дію*, метою якої є обмін інформацією, та *дискурс*, що допомагає дійти згоди, дискурсивного взаєморозуміння, шляхом обґрунтувань. У центрі філософських роздумів Ю. Габермаса [11] того періоду – поняття комунікативного розуму та людських інтересів. Першим кроком у цьому напрямі наукових розвідок була його робота «Пізнання та інтерес» [12], в якій вчений аргументував модель критичного діалогу.

Закономірності навчання поставали центральним питанням для Ю. Габермаса. На його думку, не процес навчання, а відсутність цього процесу – тобто «*не навчання*» є феноменом, який вимагає пояснень. Ю. Габермас досліджував навчання дорослих в аспекті процесів становлення демократичного суспільства. Він називав цей взаємозв'язок *проектом навчання дорослих* та асоціював демократію з вільним і невпинним спілкуванням [13]. Постулюючи кризу навчання дорослих у сучасному для нього суспільстві, дослідник стверджував, що дорослі недостатньо підготовлені до демократичного суспільства, а саме до участі в *публічному дискурсі*. Зазначимо, що погляди Ю. Габермаса на те, що дорослі мають бути активними громадянами, розходяться з некритичною версією навчання протягом усього життя, де відсутність базових навичок у поєднанні з працевлаштуванням

є центральною проблемою освіти дорослих. Мета такої освіти – «виконувати свою роль як активних громадян, які беруть участь у демократії» [14].

«Онтологічна місія людини, – як її називав видатний бразильський педагог і психолог, Пауло Фрейре *Paulo Freire* (1921–1997), – бути Суб'єктом, який діє й перетворює свій світ і, в процесі цього, створює нові можливості для повнішого й багатшого індивідуального та колективного життя. Цей світ не є статичним і замкненим ладом, даною реальністю, яку людина мусять прийняти й до якої повинна пристосовуватись; це, радше, проблема, над якою треба працювати і яку слід вирішувати. Це матеріал, який використовує людина, щоб творити історію, – завдання, яке вона виконує, додаючи те, що руйнує людську сутність будь-коли і будь-де, і прагне створити щось якісно нове» [15]. У 1967 році П. Фрейре публікує свою першу книгу «Освіта як практика свободи» (*Education as the Practice of Freedom*). І вже наступною виходить його найвідоміша книга «Педагогіка пригноблених», яка була вперше опублікована в Португалії у 1968 році. П. Фрейре вважав, що освіта не може бути відірвана від політики: «акт викладання та навчання вважається політичним актом сам по собі». Вчений визначав цей зв'язок як основний принцип *критичної педагогіки*. «Вчителі та студенти мусять бути обізнані про політику, яка оточує освіту. Те, як навчають студентів і саме чого їх навчають, відповідає політичному порядку денному. Саме вчителі вносять до аудиторії ті політичні поняття, які вони мають» [16].

Особливого значення для утвердження проблематики людиномірності в українській філософській думці того періоду, мали роботи Івана Тимофійовича Фролова (1929–1999) – філософа, академіка, дослідника теорії пізнання, філософії природознавства; який присвятив своє життя комплексному вивченню людини, соціально-

етичним та гуманістичним питанням розвитку науки і техніки, філософії та історії біології та генетики, проблемам сенсу життя та смерті людини. Вченим було сформульовано ідею «єдності науки і гуманізму, в результаті якої наука постає як гуманізоване учення, що «містить у собі» людину у своїх як вхідних так і кінцевих результатах, що обумовлює дослідження людини та її розвитку у тісному взаємному зв'язку з соціальною практикою» [17]. Така ідея, є орієнтиром для наукової освітнянської проблематики – метою та ідеалом, що вказує на перспективу «нового гуманізму», який не протистоїть науці, але виступає духовним підґрунтям науково-технічного прогресу людства. І. Фролов неодноразово підкреслював, що особливо важливо відзначити присутність у науці *ціннісного виміру*. «Той факт, що освітня пізнавальна діяльність є аксіологічно орієнтованою, не виявляється у знанні як щось таке, що позбавляє її атрибута об'єктивності... Ціннісна орієнтація науки і освіти мотивована об'єктивно, адже вона сама також стає результатом наукового пізнання, а не чимось стороннім, що здатне лише спотворювати істину» [18].

В українській філософії 80-90 років ХХ століття питання про людське вимірювання у науці, про місце людини в науковій картині світу одним із перших актуалізував медик і філософ, публіцист, громадсько-політичний діяч Микола Андрійович Ожеван. Тоді, на початку 90-х років, ідеї та практики постнекласичної парадигми не набули ще достатнього поширення, тому дослідники формулювали питання про «наукові виміри людини». Натомість, не можна не погодитися з думками М. Ожевана про те, що людське вимірювання науки «є не чим іншим, як мірою входження культури в науку і виховання науки в культурі» [19]. Протиставляючи сучасну науку (не проводячи при цьому принципового розмежування некласики та постнекласики)

– науці класичній, український дослідник, визначив цю останню як аксіологічний нігілізм і «безальтернативний реалізм», який призводить до антропоцентризму чи людинобожжя, фінал якого обумовлює *синергетична революція*.

Американський філософ Річард Рорті (*Richard Rorty*) (1931–2007) розрізнявав питання про те, «як я маю жити своїм життям, де не потрібен консенсус», від питання про те, «як ми повинні прожити своє життя, де є потреба в консенсусі та солідарності» [20]. У 1979 році Річард Рорті опублікував працю «Філософія і дзеркало природи», в якій була здійснена спроба спростувати метафізичне розуміння світу як дзеркала реальності... На думку Р Рорті *трансформацію* можна концептуалізувати як «*переопис* уявлень людини про саму себе, її персональну ситуацію та існування у світі» [20]. Учений дотримувався наукової етики і прагнув відкрити можливості для трансформації особистісного «я». У такому аспекті робота Р. Рорті особливо актуальна, оскільки його концепція *спирається на* ідеї свободи та змін у ракурсі їх *трансформації*. Важливо зауважити, що, незважаючи на відмову від класичного антропоцентризму, проблеми визначення ролі та значення людини в науковій діяльності того часу знову почали набувати повноти, перекликаючись більшою мірою з ідеями антропокосмізму. І роздуми філософів – космістів почали перекикатися як із розвитком екологічної та еколого-філософської проблематики у світовій науці, так і з ідеями про новий діалог людини з природою, за якого будь-яка наука стає наукою гуманітарною – тобто наукою, створеною людьми і для людей.

В останнє десятиліття ХХ століття – на початку ХХІ століття, тема людиномірності, разом з розвитком досліджень найрізноманітнішої спрямованості в руслі методології постнекласичної науки, почала привертати

до себе ще більш пильної уваги. Стало зрозумілим, що справа визначення цього поняття та з'ясування його важливості в науці, співвіднесення з ідеалами наукової раціональності далеко не так однозначна, як це здавалося кількома десятиліттями раніше. З іншого боку, тема людиномірності трактувалася як «симптомом **кризи науки**» [21]; що виникнула на межі можливостей об'єктивованого знання та засвідчила появу або зростаючий вплив інших, альтернативних щодо істини регулятивів пізнання взагалі та наукового знання зокрема, – стверджуючи, наприклад, залежність суджень про істину та оману, життя та небуття від прагматичного інтересу дослідника.

Так, американський педагог, фахівець з освіти дорослих Джек Мезіров *Jack Mezirow* (1923–2014) [22] у 1991 році набув популярності розробкою концепції **Перетворюючого Научіння** (*Transformative Learning* – **TL**) – теорії в педагогіці, яка розглядає процес «перспективної трансформації» особистості в трьох вимірах: **психологічному** (зміни у розумінні себе), **ціннісному** (перегляд системи переконань) та **поведінковому** (зміни у стилі життя); **TL** – це розширення свідомості через трансформацію базової картини світу та характеристик власної індивідуальності; перетворююче навчання полегшується свідомо керованими процесами, такими як одержання доступу до символічного змісту підсвідомості та критичний аналіз прихованих у ній передумов. Учні, щоб змінити «схеми значень» власного досвіду (вірування, відношення та емоційні реакції), «мають поринути у *критичну рефлексію* свого досвіду, яка у свою чергу призводить до перспективної трансформації» [22]. Така трансформація призводить до перетворюючого научіння і, як правило, відбувається не систематично. Вона починається з «дезорієнтуючої дилеми», що актуалізується життєвою кризою або серйозними

змiнами у життi – хоча також може бути спричинена змiнами, що накопичуються з часом у «схемi значень». Менш драматичнi ситуацiї критичної рефлексiї власного досвiду учня, якi також сприятимуть трансформацiї, може створювати вчитель. Важливий компонент перетворюючого навчiння для людини – змiна її системи поглядiв у виглядi критичного переосмислення переконань, а також свiдомим створенням та втiленням планiв, що мають призвести до нових способiв усвiдомленостi власного свiту буття. На думку Дж. Мезiрова [23] цей процес є виключно *фундаментально рацiональним та аналітичним*.

З такої точки зору, визначальна умова людського буття полягає в тому, що людина має осмислювати значення власного досвiду: «Декому достатньо будь-якого некритичного сприйняття пояснення авторитетної постатi. Але в суспiльствi особистiсть має вчитися створювати власнi интерпретацiї, а не дiяти для реалiзацiї цiлей, вiрувань, суджень та почуттiв iнших. Полегшення такого розумiння є фундаментальною метою освiти» [23]. Дж. Мезiров протягом двох десятилiть розробляв теорiю **TL**, яка згодом перетворилася у комплексний опис того, як учнi мають интерпретувати, перевiряти й переосмислювати значення свого досвiду. Але пiзніше, за словами самого Дж. Мезiрова (2012), вчений пояснював: в **TL** трансформується те, що сам вчений називав системою *вiдлiку* або *перспективою значення*, «структура припущень i очiкувань, через якi людина фiльтрує **чуттєвi** враження. Ця система об'єднує **когнiтивний, афективний** та **конативний** вимiри, вибiрково формує та розмежовує сприйняття, пiзнання, почуття та диспозицiю, налаштовуючи намiри особистостi, її очiкування та цiлi [24].

Конативний – (вiд лат. conatus – *спроба, зусилля, прагнення*) – термiн, що вiдноситься до iнтрапсихiчних

(мотиваційних і вольових) та інтерпсихічних процесів регуляції поведінки. Наприклад, синонімом поведінковому компоненту ставлень вчені називають «К.»; регулятивну функцію знакових повідомлень також називають «К.». Цей термін утворює тріаду разом з термінами «когнітивний» і «афективний». Зрідка використовується також іменник «конація» [25].

Теорія **TL** є типом навчання, у якому індивідуальне і соціальне перетинаються [26]. Відтак, теорія **TL** не є тільки індивідуалістичною теорією, оскільки Дж. Мезіров робить акцент на інтерсуб'єктивному навчанні через усвідомлення і зміну *дискурсу*. «Розширюючи поточні перспективи, **TL** допомагає жити з невизначеністю та багатозначністю, а також сприяє розвитку демократичної культури навчання» [27]. У контексті трансформації людиномірних сенсів Дж. Мезіров конкретизує *три способи інтерпретації досвіду* особистості через рефлексію [28]:

1. *Змістовна рефлексія* – дослідження змісту. «Що я зробив, що це привело до такого результату?»

2. *Процесуальна рефлексія* містить перевірку стратегій рішення проблем, які використані в аудиторії. «Чи розумію я потреби своїх студентів?»

3. *Рефлексія передумов* – питання про саму проблему. «Чому я відчуваю відповідальність за цю ситуацію?»

Як свідчить аналіз робіт вчених, на наукові погляди Джека Мезірова при розробці теорії **TL** вплинули роботи Пауло Фрейре, Юргена Габермаса і Річарда Рорті. Саме філософське обґрунтування **TL** у роботах Ю. Габермаса додає **TL соціального виміру**. Коли інші слугують *критичним дзеркалом* [29] у дискурсі, вони дозволяють критикувати особисті припущення. Спираючись на трактування поняття *дискурсу* Ю. Габермаса [13], як центрального в теорії Дж. Мезірова, стає очевидним,

що теорії **TL** бракує такого типу діалогу, який сприяв би *трансформації перспективи в морально-культурно-етичному зростанні* особистісної сфери.

Розуміння Дж. Мезірова щодо трактування *передумов* трансформації переконань близьке до уявлень Р. Рорті про *переопис*. Переописуючи / переосмислюючи обставини, особистість може *деконструювати* їх і змінити власні способи постановки та вирішення проблем [30]. «Щоразу, коли людина стикається з *досвідом кризи* чи дилеми, межі її поточного словникового запасу (системи відліку) змінюються. Цілісність власних глибоко закріплених припущень піддається сумніву, і тоді пропонується поставити запитання: Чи не заважає Вам розуміння сутності використання цих слів при використанні інших слів?» [20]. Для Р. Рорті здатність оцінити силу переопису дискурсу, силу мови і мовлення, «яка полягає у тому, щоб зробити можливими та важливими нові й інші речі» є першорядною до ідеї про те, що не існує такого поняття, як «єдина правильна суть» [20].

У роботі Р. Рорті, так само як і в теорії **TL** Дж. Мезірова, розглядаються обидві сфери: особна і публічна. Однак, на відміну від теорії **TL**, Р. Рорті визначає корисність обміну аргументами в пошуках *особистісної трансформації досвіду*. Акцент на відмінності у роботах Р. Рорті між *особистісним* і *соціальним* словниками додає людиновимірності теорії **TL**. Але, як стверджує S. Eschenbacher [30], теорії **TL** не вистачає **філософського обґрунтування**, яке на методологічному рівні конкретизуватиме закономірності як процесів трансформації, так й пов'язані з ними, **відповідні концепції** для розвитку освіти на метатеоретичному рівні.

Проте «Живе взагалі важко піддається концептуалізації. Ми не маємо усталеного визначення таких фундаментальних понять як «жива речовина», «живий рух», «живе знання», хоча рідко помиляємося, відрізняючи

живе від неживого, розумне від тупого... Мова йдеться про експансію *технократичного мислення* на сферу дослідження людини, сферу освіти, нарешті, на сферу вивчення самої людини» – писав у своїй роботі «Афект і інтелект в освіті» [31], яка вийшла друком, нажаль, досить невеликим тиражем, ще у 1995 році, – Володимир Петрович Зінченко (1931–2014) – радянський і російський психолог українського походження, доктор психологічних наук, академік, почесний член Американської академії мистецтв і наук, один з творців інженерної психології. «*Технократичне мислення* – це світогляд, суттєвою характеристикою якого є примат засобу над ціллю, мети над смыслом і загальнолюдськими цінностями, сенсу над буттям і реальністю сучасного світу, техніки (у тому числі і психотехніки) над людиною і її цінностями. Технократичне мислення – це раціональність розуму, якій невідома мудрість, не існує *моральності, совісті, людських почуттів і гідності*» [31].

Суттєвою особливістю *технократичного мислення* є погляд на людину не як на особистість, якій притаманна свобода у виборі діяльностей; а як на програмований компонент системи, який з одного боку здатен до навчання, а з іншого є об'єктом самих різноманітних маніпуляцій. Технократичне мислення вельми не погано програмує специфічний суб'єктивізм, за яким у свою чергу криються визначні соціальні інтереси. Зв'язок «програмування» поведінки з діяльністю бездуховної особистості блискуче продемонстрував абхазський прозаїк, журналіст, поет та сценарист, громадський діяч Фазиль Абдулович Іскандер (1929–2016) у невеличкому, але такому глибокому і повік актуальному за своєю проблематикою рефлексій на тему геніальності і злодіяння есе, присвяченому пушкінському «Моцарту і Сальєрі»: «Користь Сальєрі змусила його вбити власну душу тому, що вона заважала цій користі...» [32].

Відтак, у «пристрастного мислення» чи у «мислячої пристрасі» завжди має бути суб'єкт, – точніше, мудре, свідоме «Я» – не емпіричне, а саме **конативне Я** – тобто **«вольове»**. «Емпіричне Я» може бути рефлекторним, а «конативне Я» завжди є рефлексивним. Але, як зауважував Мераб Костянтинівич Мамардашвілі (1930–1990) – грузинський філософ, доктор філософських наук, професор: «здуріти можна як на екстазі, так само як і на логіці» [33]. Тому справжній вчений-педагог не прагне досягнення зовнішніх цілей бездуховного науково-технічного прогресу, він не схильний до настанов технократичної епохи цифровізації – його головною метою у всі часи було і має залишатись трансляція і збагачення культурно-ціннісного досвіду, людиномірних цінностей породжених як людством, так і самим ученим-педагогом, прагнення цілісного бачення Людини у світі і Людині у собі. Така «цілісність» і «ціле», як влучно сформулював ще 100 років тому теоретик символізму і модернізму, письменник, поет, математик, літературний критик і філософ Андрій Бєлий (1880–1934), «уловлюється життєвою чуйністю» (Лекції Андрія Белого «Ритм і дійсність», «Ритм життя та сучасність» були прочитані у Києві в лютому 1924 р.). За умов усвідомлення всієї важливості технічного розвитку – цифровізації, глобалізації – у створенні дійсності не можна забувати про те, що це ще, водночас, і пізнання людиною себе і пошук шляху до себе. Максималіст у вимогах до себе А. Бєлий писав: «Якщо ми не знайдемо шляху до себе, ми підемо із життя» [34].

Поділяючи думку В. Зінченка, яку автор сформулював у 1995 році, можемо і зараз стверджувати, що ми повільно, навіть може дуже повільно, рухались до висновків про те, що більшість інноваційних або альтернативних освітніх систем зі всього розмаїття атрибутів душі обирають *пізнання*, до того ж не у всій

повноті цього поняття, а в його «діяльнісно-знаннєвій» формі. Звісно, що ця форма ніколи не може бути «суто культурою», оскільки з освітньої системи не можливо виключити *душу і особистість учителя*. Мова йдеться, звісно, про *домінанту*. Так само не можливо виключити з освітньої системи *душу і особистість учнів*. «Наука і освіта, філософія і релігія не мають монополії на вивчення природи Духа. Інша справа, що у *теології* є величезний досвід щодо пізнання Духу і сучасній науці варто було б це визнати!

Зараз з'явилась реальна усвідомлена необхідність переорієнтації на людиномірну освіту, яка обумовлює не глибини, а духовні вершини особистості. Адже рух до них «з низу» тільки зі сторони предметної діяльності або фрейдівського «Воно», якою б не була важливою їх роль у розвитку людини, не тільки марний, але й небезпечний. Такий рух невідворотне призведе до «людини-машини», не тільки штучного інтелекту, як останньої інстанції щодо прийняття остаточних рішень про долю людини, але й до «штучної інтелігенції». У цих поглядах, звісно, не має нічого ново. Таку ситуацію передбачали і описували багато мислителів минулого. Але *пам'ять людства короткотривала, тому доводиться нагадувати...* [31].

Припустимо, що «ілюзорні ремінісценції» про Золоте століття – століття ідеальної істинно вільної культурної людської цивілізації, у тому числі і Золоте століття в освіті реальні. Вперше в центр філософських міркувань проблема людини була поставлена ще Сократом. Сократ (469–399 до н. е.) вважається одним із засновників Західної філософії – один з найбільш відомих філософів Стародавньої Греції, перший значний мислитель, котрий став родоначальником *об'єктивного ідеалізму*, спрямованого проти матеріалістичних вчень мілетської і ефеської філософських шкіл, автор так званого

«сократичного методу» [35]. Застосування методу *Сократичного діалогу*, дійсно, демонструє пристойні результати. На думку В.П. Зінченка, це пов'язане з тим, що цей метод був орієнтований на *цілісну людську душу* з усіма її атрибутами: **пізнанням, почуттям і волею**.

Таке розуміння душі пронизує всю європейську культуру і історію. До того ж антична душа, на думку Михайла Михайловича Бахтіна (1895–1975) філософа, літературознавця і мистецтвознавця, не була роз'єднана внутрішнім світом людини, її ваганнями і витівками. М. Бахтін свідомо досліджував культурно-історичні витоки *втрати* людиною її життєвої *цілісності*, а, можливо і самості: «Грек не знав нашого розмежування на зовнішнє і внутрішнє (явне і приховане). Наше «внутрішнє» для грека в образі людини знаходилося на одному щаблі з нашим «зовнішнім», тобто було так само видиме і чутно та існувало ззовні для інших так само як і для себе. У цьому сенсі всі моменти образу були однорідними» [36].

Соціальна сутність античної людини знайшла прояви у тому, як вона представлена не тільки в літературі, а також і в культурі: «Все тілесне і зовнішнє одухотворене та інтенсифіковане у ній, все духовне і внутрішнє є тілесним і озовнішненим» [36].

У подальшому розвитку європейської історії людина втратила цілісність, відбувалася дезінтеграція людини, її душі, сенсів буття. Це переконливо продемонстровано Едмундом Гуссерлем (нім. *Edmund Gustav Albrecht Husserl*) (1859–1938) – німецьким філософом, відомим як батько феноменології, який на визначному етапі своїх філософсько-методологічних роздумів прийшов до висновку, що треба від теми *кризи науки* (і освіти) перейти до теми *кризи людини*, європейського людства. Освіта часто не тільки за власним бажанням і логікою втрачала сутнісні властивості душі, орієнтуючись не на

цілісність, а на ущербність, змінювала орієнтацію, а то й втрачало душу зовсім. А «освіта без душі спустошує особистість» [37].

Проведений аналіз першоджерел, засвідчив, що в теорії **TL** Дж. Мезірова **конативний** (тобто вольовий) компонент з'являється лише у 2012 році [24]. У попередніх роботах американської наукової школи Дж. Мезірова розвиток теорії, методології і практики освіти відбувався в двох вимірах: *когнітивному* та *емоційному*. Тоді як, у підходах радянських науковців щодо питань освіти того періоду акцент робився також на двох компонентах, але *когнітивному* (фундаментальності знань) і *конативному* (чільне місце посідає дисципліна і розвиток вольових якостей).

В. Зінченко у роботі «Афект та інтелект в освіті» про категорію «волі» в історії радянської освіти пише так: «воля в історії освіти практично експлуатувалась довго і вперто, за часту виступаючи, правда, в інших обличчях. Достатньо згадати її давню орієнтацію на пам'ять, заучування, зубріжку, тоді як мимовільна – смислова і емоційна пам'ять залишалася в тіні. Повторення протягом століть розглядалось як «мати учіння». З іншого боку, мудрі та досвідчені педагоги розглядали її як «притулок ослів». Відмітимо, що воля «засвоїти щось» – це ще не вся воля, навіть не головна її частина. Вихід за межі того, що засвоєне вимагає не меншої волі та мужності» [31]. Але повнота людиномірних вимірів в освіті має ґрунтуватися на **трьох підґрунтях** у їх цілісній єдності: **когнітивному, емоційному і вольовому** – конативному. Інакше усунення одного, будь якого зі складників, руйнує природну духовну цілісність самої людини.

Питання трансформації людиномірних сенсів у постнекласичну епоху у філософсько-методологічному аспекті вимірів якості освіти України наразі,

розглядаються у контексті державної політики інноваційного розвитку як одне з актуальних стратегічних питань національної безпеки.

Перед системою освіти загалом і поліцейських зокрема, на всіх її етапах, стоїть завдання орієнтації на формування і розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності. Показником спроможності до інноваційної діяльності є високий рівень *інноваційного потенціалу* особистості – інтегральна системна характеристика людини, що визначає її здатність, по-перше, генерувати нові форми поведінки і діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй в складній динаміці ціннісно-смыслових вимірів її життєвого простору, і, по-друге, забезпечувати режим саморозвитку [2]. Складний і суперечливий світ вимагає формування людини свободи, духовності, глибокої гуманності, яка усвідомлює свою відповідальність за кожний крок власного вибору. «Екзистенційна цінність свободи особистості (творчої, громадянської, професійної) поєднується з її *етичною відповідальністю*» [38]. Вона формує *критично мислячу, по громадянському мужню, компетентнісно здатну людину*, що гуманізує світ, здобрюючи його розумом, благоговінням і благородством. Загальний, дещо ідеалізований погляд на людину, якісні характеристики якої й має формувати освіта, є підґрунтям для того, щоб уявити якою має бути освіта, її філософія і зміст [39].

Філософсько-методологічний аспект людиномірних вимірів якості освіти визначається ідеями єдності світу і трансдисциплінарної єдності наукового знання; теоріями функціонування парадигм і філософськими теоріями імперативу; положеннями про загальний зв'язок і цілісність явищ та процесів розвитку суспільства; працями науковців, в яких представлені теорії вивчення особистості як відкритої системи, що саморозвивається;

синергетичним підходом, що заснований на ідеях цілісності сприйняття світу, нелінійності, глибинного взаємозв'язку хаосу і порядку, випадковості і необхідності; гуманістичної педагогіки, саморозвитку особистості в процесі професійної діяльності.

Головним питанням щодо визначення сутності філософських імперативів в аспекті вимірів якості освіти в Україні, постала конкретизація імперативу парадигм в освіті – того, що має вищу цінність для тих, хто навчається та обумовлює їхню успішну *перспективу* на майбутнє. *Імператив* (від латинської *imperativus* – наказовий) – веління, вимога, наказ, закон. Ще Іммануїл Кант (1724–1804) – німецький філософ, засновник німецької класичної філософії у своїй праці «Критика чистого розуму» [40], яка була вперше опублікована в 1781 році, пояснював, що імператив – загальнозначуще етичне розпорядження, в протилежність особистісному принципу (максимі).

Це твердження яскраво доповнює вислів І. Канта: «Вчиняй так, щоб твоя поведінка могла бути зразком». З цих позицій **особистісно-професійна парадигма** – це система поглядів і уявлень, в межах яких особистість сприймає оточуючий світ, усвідомлює себе в соціумі та передбачає майбутні зміни, що має конкретні логічно пов'язані та взаємообумовлені складові: онтологічну – імператив та гносеологічні – інновацію, самовдосконалення, прогнозування, а також характеризується функціональністю, поширеністю, адаптивністю, динамізмом, поліваріантністю та керованістю [41].

У майже всіх відомих нам роботах академіка Національної академії педагогічних наук України, доктора філософських наук, професора Івана Андрійовича Зязюна (1938–2014), ґрунтовно розкривається хибність думки про «безсторонність» педагога. І. Зязюн [42] аргументовано заявляв, що саме освітяни здатні впливати

на майбутню історію, пояснюючи концепцію педагогіки Добра, говорив про те, що освіта, – це «наукове утворення» відкритого типу, оскільки буття людини обумовлюється, але не визначається її обставинами. І, нарешті, оскільки вчителі – це одночасно й учні, вони не є незалежними від суспільних процесів. «У професійних видах діяльності, які безпосередньо стосуються людини, є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття Спокою, Рівноваги, Благополуччя і Щастя... Ці життєдайні начала і кінцеві результати людського життя перебувають у руках Учителя». Вчений доводив, що вчитель – майстер нарівні з учнем, постійно бере участь у створенні нового знання, опановуючи ціннісний досвід.

Наразі по всьому світу з'являються інститути розвитку теорії Дж. Мезірова, тренінгові центри для розвитку цифрових компетентностей, але жоден з них не розглядає філософсько-методологічних аспектів практичних вимірів якості освіти у природно-цілісному людиновимірному сенсі у постнекласичну сучасну епоху цифрових трансформацій. Хоча «у професійних видах діяльності, які безпосередньо стосуються людини, є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття Спокою, Рівноваги, Благополуччя і Щастя... Ці життєдайні начала і кінцеві результати людського життя перебувають у руках учителя. Викладач – тренер, як педагог – майстер навчає ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчає своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом» – писав І. Зязюн [42]. Ключовою ідеєю педагогічної майстерності, є те що серед всього іншого система підготовки педагогічних кадрів є «виключно опочуттєвленою

діяльністю планування майбутнього світу людства» цілісно поєднуючи три нерозривні компоненти людино-мірності – «**афект, інтелект і волю**» у їх цілісній єдності: **когнітивному, емоційному і конативному**. Ми поділяємо позицію науковців про те, що загалом сучасними пріоритетними напрямками державної освітньої політики України має бути: *орієнтація на особистість та збереження і трансляція молодим поколінням національних і загальнолюдських цінностей*; створення рівних можливостей у здобутті освіти; постійне *підвищення якості* освіти, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу; запровадження відповідних *інновацій* та інформаційних технологій; підвищення соціального статусу і *професіоналізму* працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; *розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи*; *інтеграція* вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів [43]. Інтерпретація загальнолюдських цінностей як *ціннісно-орієнтованого цілісного підходу до навчання*, що забезпечує сенс життя і діяльність людини, фіксується в історично конкретних формах культури і теоретично обґрунтовує важливість проблеми виміру якості вищої освіти з позицій людино-мірності загалом і професійної підготовки офіцерів Національної поліції – зокрема.

Висновки до розділу 2

Резюмуючи вищезазначене, зауважимо, що загальнолюдські і націєтворчі ціннісні орієнтації, як особлива соціальна основа філософсько-культурологічного світогляду, мають бути екстрапольовані у глобальну функцію сучасної освіти, що має визначати і реалізовувати її соціальну силу, яка характеризує цивілізаційний розвиток у різні історичні епохи.

Перспективним напрямом вважаємо створення в Україні навчально-науково-дослідного лабораторії досліджень педагогічної майстерності викладачів для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання у людиновимірній цілісній єдності: *когнітивного, емоційного і конативного* складників. Адже саме від реалізації науково і політично виваженої освітньої політики залежить ступінь бажання випускників ЗВО динамічних цивілізаційних змін, їх духовно-моральна й патріотична вихованість, здатність до продуктивного служіння Батьківщині, життєтворчості та самореалізації в суспільстві XXI століття [44]. Головна мета такої науково-дослідної лабораторії має бути спрямована на:

- організацію та проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, за для розв'язання актуальних методологічних і теоретичних, методичних і практичних проблем забезпечення якості освіти в аспекті взаємодії у системі «Людина – Людина»;
- популяризацію та впровадження результатів наукових досліджень, удосконалення змісту освіти і організації освітнього процесу з метою розвитку особистісної педагогічної майстерності як цілісної системи особистісного і професійного розвитку викладачів;
- сприяння політично-правовому, духовно-культурному, та соціально-економічному розвитку суспільства шляхом розроблення та впровадження в освітню практику відповідного науково-методичного, психолого-педагогічного забезпечення;
- надання консультаційної та науково-експертної підтримки у галузі якості навчання і викладання закладам освіти системи МВС, проведення навчання керівного персоналу;

- розповсюдження досвіду української наукової школи Педагогічної майстерності у сфері якості професійної освіти у ЗВО з особливими умовами навчання шляхом: підвищення педагогічної та управлінської кваліфікації наукових, науково-педагогічних, педагогічних кадрів та інших працівників освіти; організації умов для становлення, розвитку і саморозвитку педагогічної майстерності фахівців, реалізації їх інтелектуально-духовного, культурного потенціалу у сфері наукової та освітньої діяльності.

Література

1. Юридична психологія: хрестоматія / Укладчі: Л. І. Казміренко, О. І. Кудерміна. К.: НАВС, 2017. – 427 с. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4471>
2. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ...д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.
3. Рассел Б. История западной философии и её связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней. В 3 кн. / Науч. ред. В. В. Целищев. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 2001. <http://www.psylib.ukrweb.net/books/rassb01/txt49.htm>
4. Книга Екклесіястова, або Проповідник [Електронний ресурс] / пер. Івана Огієнка. – Режим доступу : [https://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_\(Огієнко\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_(Огієнко)).
5. Лукреций. О природе вещей. Том 1. (ред. Ф.А. Петровский, 1946). / Тит Лукреций Кар. – Издательство Академии Наук СССР. 1946. – 452 с. – Режим доступу : https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_antichnaja/lukrecij_o_prirode_veshhej_tom_1_red_f_a_petrovskij/7-1-0-263

6. Мелков Ю. А. Человекомерность постнеклассической науки. Монография. – К. : Издатель ПАРАПАН, 2014. – 254 с.

7. Davis, Edward B. «Prophet of Science – Part One: Arthur Holly Compton on Science, Freedom, Religion, and Morality» (2009). *Biology Educator Scholarship*. 216. https://mosaic.messiah.edu/bio_ed/216

8. Compton, Arthur (1940). *The Human Meaning of Science*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 88 p.

9. Polanyi, Michael (1958) *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*. https://download.tuxfamily.org/openmathdep/epistemology/Personal_Knowledge-Polanyi.pdf

10. Волькенштейн М. В. Наука людей // Новый мир. – 1969. – № 11. – С. 45–57. – Режим доступа : <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/NATURE/SCI4MEN.HTM>

11. Habermas, J. (1971). *Knowledge and human interests*. Boston, MA: Beacon Press. <https://hugoribeiro.com.br/area-restrita/Habermas-knowledge-and-human-interests.pdf>

12. Habermas, J. (1968) *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 420 p.

13. Habermas, J. (1987). *Lifeworld and system. A critique of functionalist reason. The theory of communicative action*, vol. 2. Boston, MA: Beacon Press.

14. Habermas, J. (2008). *Between naturalism and religion*. Malden, MA: Polity.

15. Freire, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. Harmondsworth, UK: Penguin.

16. Kincheloe, J. L. (2008) *Knowledge and critical pedagogy*. Montreal: Springer.

17. Фролов И. Т. На пути к единой науке о человеке // Природа. – 1985. – № 8. – С. 65–75.

18. Фролов И. Т. Социально-этические и гуманистические проблемы современной науки // Человек – наука – гуманизм. К 80-летию со дня рождения академика И. Т. Фролова / Под ред. А. А. Гусейнова. – М. : Наука, 2009. – С. 214.

19. Ожеван М. А. Людський вимір науки та наукові «виміри» людини. – К. : Либідь, 1992. – С. 6.

20. Rorty, R. (1989). *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.

21. Попович М. В. Бути людиною. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – С. 7.

22. Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

23. Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5–12. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.7401>

24. Mezirow, J; Taylor, E. W., Cranton, P. (Eds.) (2012). Learning to think like an adult: Core concepts of transformation theory. The handbook of transformative learning: Theory, research, and practice. San Francisco: Jossey-Bass, 73–95.

25. Великий психологічний словник. – М. : Прайм-ЄВРОЗНАК. Під ред. Б. Р. Мещерякова, акад. В. П. Зінченка. 2003. – Режим доступу : http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/Zinchenko_V_Bolshoyi_Psihologicheskiy.ab.pdf

26. Fleming, T. (2002). Habermas on civil society, lifeworld and system: Unearthing the social in transformation theory. *Teachers College Record*, January, Art. 10877. Retrieved 11 May 2020 from <http://www.tcrecord.org/content.asp?ContentID=10877>

27. Finnegan, F.; Fleming, T., Kokkos, A., Finnegan, F. (Eds.) (2019). «Freedom is a very fine thing»: Individual and collective forms of emancipation in transformative learning. European perspectives on transformation theory. Cham: Palgrave Macmillan, 43–57. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-19159-7_4

28. Cranton, P., King, K. P. (2003). Transformative Learning as a Professional Development Goal. New Directions for Adult and Continuing Education, 2003 (98), 31–38. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.97>

29. Brookfield, S. D. (2000). Transformative learning as ideology critique. In J. Mezirow (Ed.), *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress* (pp. 125–148). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

30. Eschenbacher, S. (2019). Drawing lines and crossing borders: Transformation theory and Richard Rorty's philosophy. *Journal of Transformative Education*, 17 (3), 251–268. <https://doi.org/10.1177/1541344618805960>

31. Зинченко В. П. Аффект и интеллект в образовании. – М. : Тривола, 1995. – 64 с. – Режим доступа : [http://psychlib.ru/mgppu/ZAi-1995/ZAI-001.HTM#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/ZAi-1995/ZAI-001.HTM#$p1)

32. Искандер Ф. Моцарт и Сальери. Знамя. – 1987. – № 1. – С. 125–131. – Режим доступа : https://thelib.ru/books/iskander_fazil/esse_i_publicistika-read-4.html

33. Мамардашвили М. Картезианские размышления. М. : Издательская группа «Прогресс»; «Культура», 1993. – 352 с. – Режим доступа : https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/istorija_russkaja/mamardashvili_kartezijskie_razmyshlenija/15-1-0-4171

34. Белый А. Ритм и действительность. Ритм жизни и современность. Красная Книга культуры. М. : Издательство «Искусство», 1989. – 425 с. С. 169. – Режим доступа : https://imwerden.de/pdf/krasnaya_kniga_kultury_1989.pdf

35. Сократ // Шевченківська енциклопедія: – Т.5: Пе-С : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський.. – Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – С. 882–883. – Режим доступу : <https://archive.org/details/shevch05/page/881/mode/1up?view=theater>

36. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. – М. : Худож. лит., 1975. – С. 234–407. С. 285 – Режим доступу : <https://philolog.petrus.ru/filolog/lit/bahhron.pdf>

37. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1 / Пер. с нем. А. В. Михайлова. М. : ДИК, 1999. 2-е изд.: пер с нем. А. В. Михайлова, вступ. ст. В. А. Куренного. – М. : Академический проект, 2009. – Режим доступу : <https://web.archive.org/web/20100222044819/http://www.lib.vsu.ru/elib/philosophy/b22055/part1.htm>

38. Васянович Г. П. Педагогічна естетика : Навчальний посібник / Г. П. Васянович – Л. : Норма, 2021. – 434 с.

39. Bondarenko V., Semenova A. Targets of strategic development of educational policy of Ukraine under integration into the European educational area: social and personal dimensions of cultural and historical integrity / Victor Bondarenko, Alla Semenova // Education: Modern Discourses., – 2020. – № 3 – p. 13-26. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-02>

40. Кант, Іммануїл. Критика чистого розуму / Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. – К. : Юніверс, 2000. – 504 с. – Режим доступу : http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf

41. Семенова Алла. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія. / Алла Семенова. – Одеса : Юридична література,

2009. – 504 с. – Режим доступу : <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/paradigma.pdf>

42. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук. метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. Стор. 74. – Режим доступу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Pedagogika_dobra.pdf

43. Коломієць Л. В., Семенова А. В. Дистанційне навчання та якість освіти: парадигмальна криза людиноцентризму освітньої політики або про роль особистості педагога. / Леонід Володимирович Коломієць, Алла Василівна Семенова // Вища школа : наково-практичне видання. – 2020. – № 11-12 (196). – С. 7–29. – Режим доступу до ресурсу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/sbornik_2020_11_12.pdf

44. Bondarenko, V., Semenova, A., & Vysotska, T. (2021). Processes of reforming the educational policy of Ukraine and the countries of the European Union: a comparative analysis. EUREKA: Social and Humanities, (6), 52-67. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2021.002195>

РОЗДІЛ 3

ТЕОРІЇ ЛІДЕРСТВА: КАДРОВА РОБОТА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

*Семенишин Микола Олександрович,
Швець Дмитро Володимирович,
Кісіль Зоряна Романівна*

УДК 331.108:351.74(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4916>

Анотація

У розділі 3 доведено, що ефективне виконання Національною поліцією завдань забезпечення прав і свобод людини певною мірою залежить від належного правового регулювання цієї діяльності через закони та інші нормативні акти. Сфокусовано увагу на тому, що водночас, акцентуація саме на пропедевтиці професійної деформації загострює необхідність розробки цілісних механізмів, які визначають конструктивність означеного процесу в аспекті інтегральної теорії лідерства. Класифіковано механізми організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини за групами; доведено, що практико-орієнтований механізм забезпечення прав і свобод людини Національною поліцією України є єдиним, цілісним і якісно незалежним явищем правової системи, сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих передумов, засобів та умов, які створюють відповідні правові та фактичні можливості для повного впровадження права

і свободи. З'ясовано, що тенденції реформування системи МВС України свідчать про пріоритетність людського фактора перед вдосконаленням структури і технічною модернізацією. Адже, у першу чергу, для підвищення авторитету Національної поліції у населення, у відносинах з громадянами, саме поліцейський має виступати захисником свого народу і представником закону і влади, тоді як сама специфіка кадрової роботи має розглядатися як сфера особливого «людського виміру» організації.

Ключові слова: *права і свободи людини, лідер, лідерство, професійний відбір, кадрова політика, професіоналізація правоохоронців.*

Вступ

Априорі, що успіх будь-яких перетворень прямо пропорційно залежить від ефективності діяльності управлінського апарату. Так, мислитель Демокрит зазначав, що державні справи є найважливішими, а тому висловлював застереження стосовно недопущення до керування тих, хто не має відповідних знань, не володіє відповідними якостями й не знає справу. Сократівський ідеал адміністрування означав правління знаючих, тобто ґрунтувався на принципі компетентності в державному управлінні [1]. Роздуми древніх мислителів є актуальними і сьогодні, позаяк від працівників Національної поліції України, покликаних служити народові України, залежить захист основних прав і свобод людини і громадянина [2]. Важливим організаційно-правовим засобом забезпечення прав і свобод людини є правоохоронна діяльність держави, включаючи поліцію, діяльність якої в цій галузі базується на принципах верховенства права, законності, визнання найвищої соціальної цінності, пріоритетності її загальних прав.

Органи Національної поліції України порівняно з іншими правоохоронними органами вирішують найширше коло питань, пов'язаних із захистом прав, свобод та законних інтересів людини. Реалізація конституційних прав і свобод людини не можлива без забезпечення цих прав *організаційно-виконавчою діяльністю* державних органів і посадових осіб, оскільки останні є свідченням реальності індивідуальної свободи – необхідного чинника переходу правових можливостей у практику життя кожної людини в нашій державі. Тому дуже важливо визначити роль і значення держави загалом, її окремих органів у забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини. Тут важливу роль відіграє ефективна робота правоохоронних органів, зокрема поліції. Їх функції в механізмі реалізації прав і свобод людини різноманітні: від створення гарантованих умов для їх здійснення в громадських місцях до захисту злочинців із застосуванням найжорсткіших примусових заходів.

Механізми організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини класифікуються за групами: на *загальні* права, для реалізації яких у суспільстві, в державі вже є необхідні загальні соціальні умови та засоби та *особливі* – це права і свободи людини, реалізація яких потребує особливої підтримки, певних соціальних витрат, особливо матеріальних, однак їм потрібна відповідна юридична підтримка [3].

Ефективне виконання Національною поліцією завдання забезпечення прав і свобод людини певною мірою залежить від належного правового регулювання цієї діяльності через закони та інші нормативні акти [4]. Водночас, акцентуація саме на пропедевтиці професійної деформації загострює необхідність розробки цілісних механізмів, які визначають конструктивність означеного процесу, це і склало **мету** монографічного дослі-

дження. Повноцінне досягнення мети зумовило повноту дослідницьких **завдань**:

- визначити коло суспільних відносин, які потребують їх надання Національною поліцією України;
- чітке визначення повноважень (прав та обов'язків) різних служб Національної поліції та їх працівників при забезпеченні реалізації прав і свобод громадян (чітке визначення прав та обов'язків працівників поліції стосовно громадян, державних органів та їх представників, громадських організацій, чітке правове регулювання запобіжних заходів, засоби переконання та примусу, підстави, умови, порядок їх застосування);
- закріплення видів і заходів відповідальності працівників Національної поліції за невиконання або неналежне виконання певних повноважень щодо забезпечення прав і свобод громадян (зміст цієї мети полягає в забезпеченні принципу законності в діяльності поліції).
- конкретизувати механізми захисту прав і свобод людини у діяльності поліцейських у контексті потреб у професійно-посадовому розвитку персоналу правоохоронних органів;
- обґрунтувати необхідність застосування загальнонаукового методологічного синергетичного підходу в аспекті дослідження інтегральної теорії лідерства;
- окреслити специфіку кадрової роботи з конкретизацією найбільш дієвих методів професійно-психологічного добору та оцінки кандидатів на керівні посади Національної поліції.

Методи та методика дослідження складають:

- загальнонауковий *синергетичний* підхід, який цілісно охоплює універсальний процес самоорганізації, етапи розвитку відкритих нелінійних систем застосовано задля розкриття особливостей

управлінських компетентностей лідера, як здатностей діяти в ситуаціях невизначеності;

- загальнонауковий *системний* підхід, що дозволяє у ракурсі дослідження дослідити взаємозв'язки і взаємозумовленості компонентів системи «людина – професія», професійної придатності кандидата на службу як його системній властивості, яка утворюється у процесі залучення його діяльності, що виникає й оцінюється в процесі виконання функцій організації, контролю, планування, коригування, досягнення заданого результату діяльності під час служби в системі МВС України [2];
- *особистісний* підхід, дозволив дослідити чинники професійної придатності кандидата на службу до Національної поліції України в аспекті реалізації уявлень про особливості прояву внутрішніх факторів діяльності ролі в регуляції процесів формування і реалізації системної властивості суб'єкта діяльності;
- *історико-правовий, порівняльно-правовий та логіко-нормативний* підходи використано для ретроспективного аналізу стану організації та здійснення різних видів підготовки поліцейських в Україні та за кордоном;
- *поведінковий* підхід використано з метою обґрунтування психологічних інструментів лідерства у статисті (аналіз лідерських рис) і у динаміці (аналіз діяльності / поведінки керівника);
- *ситуаційний* підхід дозволив проаналізувати ситуаційні фактори у зв'язку між лідером і ситуацією.
- за допомогою *системно-структурного* підходу досліджено процеси формування і розвитку особистості працівника поліції у процесі професіогенезу.
- комплекс методів і методик професійно-психологічного добору кандидатів на посади керівників органів

і підрозділів МВС України (метод біографічних даних; кваліфікаційна розмова; тестування розвитку інтелектуальних здатностей, професійної придатності, особистих якостей; метод «assessment centre»; методика вияву поведінкової реакції «STAR»; кваліфікаційні карти та карти компетенції).

Специфіка кадрової роботи як механізм захисту прав і свобод людини в аспекті інтегральної теорії лідерства

В умовах формування нового типу фахівців правоохоронної сфери юридична складова професійної підготовки поліцейських – це одна з основних професійних вимог діяльності поліцейських [5]. Без них неможливе дотримання принципів діяльності поліції (верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, презумпція невинуватості, невідворотність покарання, відкритість і прозорість, поліцейська нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства та ін.) та виконання таких обов'язків поліцейських:

- неухильне дотримання положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;
- професійне виконання своїх службових обов'язків відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;
- повага і дотримання прав і свобод людини;
- збереження інформації з обмеженим доступом, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків (пп. 1-3, 5 ч.1 ст.18 Закону України «Про Національну поліцію»);

- дотримання положень Закону України «Про захист персональних даних» [6] у випадку безпосереднього оперативного доступу до інформації та інформаційних ресурсів органів державної влади (ч. 1 ст. 27 Закону України «Про Національну поліцію»);
- повідомлення особі, під час проведення превентивних поліцейських заходів, про причини застосування до неї превентивних заходів, а також доведення до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи (ч. 2 ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію»).

Питання формування кадрового потенціалу поліції та професійно- психологічної підготовки працівників поліції традиційно є предметом досліджень юридичної психології. Адже діяльність поліцейського багатофункціональна: у своїй роботі він використовує навички юридичної оцінки дій людей, основ адміністрування, організації праці та управління, ведення правової документації з використанням сучасних інформаційних технологій, а також етики ділового спілкування. Водночас, нагальні проблеми формування особистості працівників Національної поліції України, як носіїв нової ідеології сервісної функції, потребують розширення звичних для юридичної психології кордонів аналізу та залучення до предмету дослідження здобутків інших галузей правового, педагогічного і психологічного знання у їх синергетичному поєднанні. Тобто потреба у професійно-посадовому розвитку персоналу правоохоронних органів має не абстрактний, а конкретний характер і обумовлена реальними факторами [7]:

По-перше, професійно-посадовий розвиток особового складу детермінований ускладненням змісту праці та служби в правоохоронних органах. Вочевидь професіоналізація державної служби в органах, структурах та підрозділах поліції як соціально-організаційне явище

обумовлена якісними і кількісними змінами у змісті та характері праці та визначається виникненням нових професій і спеціальностей, професійної літератури, професійних спільностей, технологій включення людини в професійну діяльність, становлення й розвитку її як професіонала правоохоронної справи. У понятті «професіоналізація» відображаються якісні зміни, які зазнають об'єктивовані форми праці (посади, робочі місця, вимоги до людини, її здібності). «Воно розкриває міру зрілості різновидів суспільної практики як професійних видів праці, тобто таких, для виконання яких потрібні спеціально сформовані у людини якості – професійні здібності. У змісті поняття «професіоналізація» віддзеркалюються і зміни, що відбуваються у людини в процесі підготовки її до професійної діяльності, а також під час виконання нею спеціальних операцій (прийомів, дій, рухів), обов'язків, особливостей її поведінки в певних умовах праці» [8].

По-друге, професійно-посадовий розвиток персоналу обумовлений структурою мотивації осіб рядового і начальницького складу. Наприклад, одні правоохоронці прагнуть реалізувати себе у правоохоронній діяльності держави. Інші бачать у цій службі найбільш вдалий спосіб зайняти достойне місце у суспільстві. Треті вбачають можливість вирішити свої матеріальні проблеми, встановити зв'язки з корисними для життя людьми. Означені мотиви є рушіями і у професійно-посадовому розвитку правоохоронців, і ними не варто нехтувати.

По-третє, професійно-посадовий розвиток персоналу правоохоронних органів обумовлений тимчасовими обмеженнями циклу активного професійного життя людини і постійною потребою органів, структур та підрозділів забезпечувати свій розвиток. Адже інтенсивність, ритмічність, темпи розвитку будь-якої організації і суспільства загалом залежать не лише від

постійного притоку людей, здатних заміщати посади в організаційній структурі, але й від можливості зробити роботу краще, ніж виконували її попередники, збільшити особистий професійний досвід, а відтак і досвід організації. Темпи приросту професійного досвіду персоналу органів, структур та підрозділів правоохоронних органів – це найважливіший фактор її стабільного та динамічного розвитку. Ігнорування цих обставин негативно впливає на результати правоохоронної і право забезпечувальної діяльності, правосвідомість громадян та й загалом якість суспільного розвитку.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку, зокрема і від злочинних посягань є однією з основних функцій держави. Недарма один із найавторитетніших реформаторів світу, колишній Прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Куан Ю говорив: «Найбільше нам потрібна стабільність, визначеність, безпека, демократія не працює в умовах хаосу, закони не діють, коли немає порядку» [9].

Проголошення у ст. 3 Конституції України [10] того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, вимагає від останньої утворення відповідної системи органів (суб'єктів), які дістали назву правоохоронних [11]. До них належить і Національна поліція України, яка посідає важливе місце в системі органів державної влади, унаслідок чого їхні функції та повноваження суттєво відрізняються від інших. Водночас діяльність правоохоронних органів, насамперед Національної поліції, у сучасних умовах вимагає принципово нового підхо-

ду щодо їхніх основних функцій, концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави [12].

Варто зазначити, що система управління правоохоронними органами є надто складною та не завжди ефективною. Як слушно зазначає С. Кіщенко [13], «головним завданням уряду є не стільки зміна окремих процесів та оновлення особового складу – у першу чергу, це створення повністю нової системи управління».

Професійна діяльність працівника поліції завжди має оцінюватись, як мінімум, з двох сторін: *по-перше*, з урахуванням його індивідуальних властивостей і характеристик; *по-друге*, з урахуванням особливостей і характеристик колективу, в якому він працює. І лише за умови комплексного врахування обох цих компонентів можна буде отримати максимально об'єктивне уявлення про ефективність професійної діяльності. Адже у переважній більшості випадків діє сукупність якостей і характеристик як суб'єктивного, так і об'єктивного (групового) порядку [14]. Перед «небезпекою», яка наразі є достатньо високою для суспільства, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів, змінюється. Відбувається визначення нового «сенсу» та ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове оснащення тощо) і меж здійснення поліцейських функцій.

Останнім часом все більш інтенсивно обговорюються ідеї діалогу, співпраці, сумісної дії, необхідності розуміння іншої точки зору, пошани особистості, прогнозування її розвитку. Ці ідеї й визначають інтенсивний розвиток нових підходів, які ще більш гостро окреслили проблему методологічної кризи в освіті, науці, економіці, політиці. У XX столітті відбулося багато важливих змін

у методології пізнання. Було усвідомлено, що предметна структура знання, яка склалася, не дозволяє конкретизувати єдиний підхід до вирішення комплексних завдань, що стосуються діяльності систем найвищого рівня організації: особистості, освіти, суспільства.

Так з'явилися ідеї синергетики, теоретичної кібернетики, поліпарадигмальності та ін. Нагальна необхідність таких (гуманних, орієнтованих на людину) теорій в сучасній економіці, управлінні, освіті та інших сферах визначається тим, що ще в ХХ столітті людство потрапило в область *нестійкості* розвитку (що триває по нині), коли незначні, здавалося б, вчинки, дії окремих осіб стали призводити до катастрофічних для суспільства наслідків [15]. Тому принципово важливою є розробка вчення про *людиномірні стратегії поведінки*, які дозволили б уникнути небезпечних для суспільства наслідків в інформаційному середовищі.

Методологічна перевага синергетики полягає у тім, що її предмет охоплює всю цілісність універсального процесу самоорганізації як етапів розвитку відкритої системи – виникнення, зміни, самоускладнення в аспекті структурного впорядкування. Іншими словами, *синергетична парадигма* є найбільш повною, трансдисциплінарною науково-методологічною теорією. Адже: «саме на перетині моделювання міждисциплінарної комунікації, філософських розмислів та колективної експертизи виникає синергетична методологія» [16]. Як переконливо стверджує І. Предборська [17], суспільними формами прояву синергетичних принципів фахівці розглядають науку, економіку, освіту і право. У цьому випадку ілюстрацією служать повільно мінливі параметри порядку й швидко мінливі змінні, які в економіці, наприклад, були встановлені Полем Самюельсоном ще в середині ХХ ст. (1947) і описані Вейбін Цангом на початку 90-х (1991).

У науці синергетичним параметром порядку з погляду Г. Хакена (1996 / 2003) є поняття «парадигма» і «зміна парадигм», розглянуті Т. Куном у 70-х рр. XX століття у його відомій роботі «Структура наукових революцій» [18]. Фундатор української наукової школи «Педагогічної майстерності» І. Зязюн зауважував, що: «через синергетику можна досягти більш глибокого розуміння найрізноманітніших явищ природи і світу людини. Цілком можливе прикладання синергетики до розуміння складних феноменів психіки і креативності людини. Вона стане в нагоді для зняття деяких психологічних бар'єрів, зокрема страху перед складними системами, страху перед хаосом, допоможе побачити і відчутти красу і подвійність природи, конструктивність і деструктивність хаосу. Синергетика – це устремління людини в глибини матеріального і духовного світу, шлях до пізнання глибинних пластів Всесвіту» [19]. У такому ракурсі А. Семенова [20] стверджує, що становлення реальних систем у певних умовах, з вибором одного з можливих варіантів самоорганізації є предметом нелінійної постнекласичної науки. Тобто для нелінійного синтезу знань фундаменталізм попередніх етапів методології науки є непридатним. Адже вибір варіантів самоорганізації може визначатись зовнішнім свідомим або мимовільним впливом *людини* на систему, що самоорганізується. Ця обставина є основою людської свободи і пов'язаних з нею ризиків.

В активному віці дорослі люди можуть впливати на історичні події, керуючись тими цінностями, на яких вони сформувалися як особистості. Предметна структура знання, не дозволяє конкретизувати єдиний підхід до вирішення комплексних завдань, які стосуються діяльності систем найвищого рівня організації: особистості, освіти, суспільства. Відтак, сутність *лідерства* полягає в тому, що послідовники визнають лідера тільки

в тому випадку, коли він довів свою компетентність і цінність для них. М. Чемерс [21] трактує феномен лідерства як процес соціального впливу, завдяки якому лідер отримує підтримку з боку інших членів спільноти для досягнення мети. Пошуки якостей, притаманних лідерам, тривають протягом багатьох століть. Питаннями про те, що відрізняє лідерів від пересічних людей, цікавилися філософи від Платона до Плутарха [22], тим самим стверджуючи, що витoki лідерства полягають в індивідуальних особливостях людини.

Лідерство є ключовим для досягнення організаційної ефективності. З однієї сторони, лідерство розглядається як наявність певного набору якостей, притаманних тим, хто успішно чинить вплив на інших, з іншої – це процес несилового впливу в напрямку досягнення організацією власних цілей. Для того, щоб організація ефективно виконувала свої задачі необхідне забезпечити виконання всіх функцій управління [2]. До вивчення феномену лідерства безліч дослідників зверталось ще у ХІХ столітті. Науковці тих часів протиставляли лідера натовпу, рабам і намагалися знайти цьому пояснення. Так, одну з найбільш впливових теорій було сформульовано Френсісом Гальтон [23], який вважав лідерство проявом природного, спадкового таланту. Сесіль Родс [24], у свою чергу, переконував, що лідера можна виховати з обдарованої людини шляхом відповідного навчання. Для практичної підтримки своєї теорії С. Родс у 1902 році заснував стипендію, що дозволяє студентам, які мають лідерські здібності, навчатися в Оксфордському університеті.

У 20-х роках ХХ століття, коли вперше почав з'являтися інтерес до управління як до науки, розпочалися розвідки теорій лідерства. Перше, на що звернули увагу дослідники, це на можливу наявність схожих рис характеру у різних відомих лідерів. Так з'явилася

«Теорія рис», або «Теорія великих людей». Але виявилось, що конкретизувати загальні риси дуже складно. Певна річ, зустрічалось багато спільного. Наприклад, такі риси як: високий інтелект, ерудиція, яскрава зовнішність, впевненість у собі тощо. Проте створити загальний портрет лідера не вдавалось. Люди, що не володіють перерахованими вище якостями, теж були видатними лідерами [25].

У 1940-х–1950-х роках численні оцінки раніше висунутих теорій [26] призвели до висновку про необхідність нового підходу до проблеми лідерства. В першу чергу, не знайшов пояснення той факт, що наявні якості, за одних умов робили людей лідерами, але в інших – для лідерства не були потрібні. Нові теорії змістилися в бік поведінки, яка сприяла обійняти лідируюче місце. Подібний підхід залишався домінуючим в психології лідерства кілька десятиліть.

Наступним кроком була розробка *ситуаційної теорії лідерства*. Згідно з якою, поява лідера зумовлюється ситуацією, що склалася. Залежно від завдання лідер може змінюватися. Керівник може орієнтуватися на розв'язання завдання або на відносини у колективі. Ф. Фідлер провівши низку досліджень, виявив залежність стилю лідерства від ситуації у колективі [27]. Якщо в колективі сприятлива ситуація, доброзичливі відносини і співробітники сприймають лідера, поважають і слухають його, ефективним буде лідер, орієнтований на завдання. Він зможе ставити точні завдання і бути вимогливим. Злагоджений колектив працює швидше. Та ж схема працює і в несприятливу екологічну ситуацію, де лідера не сприймають і не поважають. Лідер, орієнтований на вирішення завдання, також буде ефективним. У середнього ступеня сприятливості, де є проблеми в колективі і співробітники не знають, як сприймати лідера, успішнішим буде той лідер, який орієнтований на

відносини. Створити сприятливу ситуацію, налагодити відносини у колективі – першорядне завдання лідера.

Третій крок дослідників – *системна теорія* лідерства. Тут лідерство і лідер розглядаються з точки зору групової динаміки. Група розглядається як система, лідерство – організація відносин у групі, лідер – суб'єкт управління цим процесом [25]. Корпоративний лідер, який хоче залишатися ефективним тривалий час, повинен вміти швидко адаптуватися до мінливих обставин і гнучко варіювати свою поведінку. Нажаль, більшість керівників зациклюється на одному стилі поведінки, який, наприклад, виявився ефективним у часи становлення організації, але зовсім не відповідає періоду інтенсивного росту і утримання нових позицій. У результаті ефективність роботи організації знижується.

Лідер отримує владу і для її підтримки він повинен надавати підлеглим можливість задовольняти свої потреби. У відповідь вони задовольняють потребу лідера у владі над ними і надають йому необхідну підтримку. Ідеальним варіантом вважається поєднання формального і неформального лідерства, тобто офіційний керівник визнається членами групи і як лідер. У цьому випадку його формальні права доповнюються можливістю неформального впливу на групу [28]. У тих випадках, коли керівник і лідер не збігаються в одній особі можуть виникати незадоволеність роботою та збільшення конфліктності.

Відтак, своєрідність акцентів у витлумаченні феномену лідерства знайшла відображення у багатьох теоріях: ситуаційній, функціональній, поведінковій та ін., а також *інтегральній теорії лідерства* [20]. Особливої значущості постнекласичного періоду науки в аспекті розвитку теорій лідерства мають ідеї формування управлінських компетентностей, як здатностей діяти в *ситуаціях невизначеності*. Методологічна перевага

синергетики полягає у тім, що вона пропонує принципово новий підхід до прогнозування. Цей підхід ґрунтується не тільки на аналізі наявної ситуації і безпосередніх тенденціях розвитку, а також на розумінні окремих цілей – структур-аттракторів. Реалізація єдності нелінійного синтезу знань в аспекті розвитку теорій лідерства на підґрунті синергетичного підходу дозволить керівнику будь якого рівня вибудовувати навколо однієї загальної ще множину бокових траєкторій (освітніх маршрутів розвитку), що дозволить продемонструвати характер вірогідності процесів, різноманіття можливостей шляхів підвищення ефективності функціонування систем і способів управління ними.

У зарубіжних дослідженнях активно ведеться вивчення професійної соціалізації на початковому етапі занурення молодого фахівця в професію та професійне середовище. Вчені вважають, що даний процес може тривати протягом всього професійного шляху людини. Більшість дослідників погоджуються з думкою проте, що входження в професію не можливе без проходження професійної соціалізації, особливо на початковому етапі діяльності. Так, W. G. O'Neill [29] на прикладі постконфліктних країн зазначає, що, приступаючи до поліцейської реформи, всім її учасникам слід розуміти із самого початку, що її здійснення включає в себе набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни у діяльності поліцейських інститутів.

Враховуючи складність реформи, у процесі її реалізації слід враховувати не тільки досвід в галузі інституційних змін, управління, матеріально-технічного забезпечення, але й психології. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції.

О. Євдокімова [30] наголошує, що професійна діяльність працівників поліції відрізняється надзвичайною різноманітністю вирішуваних завдань. Так, в діяльності правоохоронця мають місце: жорстке правове регулювання; емоційні навантаження (негативні емоції пригнічуються працівниками, а розрядка зазвичай значно відтермінована); високовартісні професійні цілі й завдання (спрямовані на ліквідацію злочинності); наявність особливих владних повноважень; професійне почуття підвищеної відповідальності за наслідки діяльності (часто є детермінантою професійного вигоряння та деформацій). Відтак, правоохоронна професійна діяльність вимагає від працівників ОВС значного психо-емоційного напруження, терпіння, ґрунтовних фахових знань і високої відповідальності.

Управлінські компетентності, виявляючись у поведінці людини, перетворюються у її особистісні якості та властивості. Ці компетентності характеризуються мотиваційними, смисловими, регуляторними складовими, поряд зі знаннями та досвідом. Це створює підстави свідомого вибору людських дій, додатковою перевагою яких є порівняно невелика енергія, потрібна для відповідних впливів у точках біфуркації. Нелінійні системи в цих точках принципово відкриті і надзвичайно чутливі. Отже, розгляд теоретичної реконструкції нелінійних феноменів має сенс проводити в широкому контексті наукового дискурсу. На користь цього підходу свідчить зростання значущості наукової комунікації в межах міждисциплінарних проєктів, типових для комплексних задач нелінійної науки при дослідженні складних людиновимірних систем: педагогічних, екологічних, технологічних та ін.

Вивчення реальної практики може бути розглянуто з точки зору самоорганізації у середовищі наукової комунікації, особливо коли йдеться про полідисциплінарні

наукові співтовариства. Наразі спостерігається самоорганізація наукових спільнот. Серед методологічних моделей науки на перший план виходять не моделі росту знання як зміни теорій, а моделі історичної школи в методології науки. Водночас і форма спільноти представників різних поколінь, різних професійних форм діяльності так само творить простір реально-ідеальної культури [20].

Розвиток кадрового потенціалу передбачає формування стабільного та високопрофесійного кадрового складу органів системи МВС, який здатний належно реагувати на виклики та загрози у визначених сферах. Тому, особливо в період реформування правоохоронної системи України, як ніколи стає актуальним пошук інструментів добору персоналу системи МВС України [31].

Кадрова політика в Національній поліції України є складовим елементом державної кадрової політики. Наявні моделі «поліцейського менеджменту» здійснили значний еволюційний шлях – від бюрократичних, «реактивних», до сучасних гуманістичних ідей. Багато учених – поліцейстів [32–34] акцентують на складності професійної правоохоронної діяльності, вказують на те, що «поліцейському менеджменту» є притаманними специфічні психологічні особливості, зокрема:

- 1) високий рівень відповідальності та емоційна насаиченість їхньої професійної діяльності;
- 2) відсутність прогнозованості більшості управлінських рішень, котрі приймаються у швидкоплинних умовах з обмеженою кількістю інформації;
- 3) значна кількість й різноманітність виконуваних оперативних задач та дій;
- 4) високий рівень детермінації виконуваних службових дій параметрами часу, специфічні організаційні умови діяльності правоохоронців у цілому;

5) опосередкованість реалізації управлінських дій через специфіку службових взаємовідносин в поліції;

6) соціотехнічний ґтиб управлінських дій, який вимагає врахування власне технологічних умов, соціальних, службових і технічних компонентів у процесі прийняття управлінських рішень;

7) певна залежність оптимальності та ефективності дій управління від особистих індивідуальних та психологічних особливостей;

8) прямопропорційна залежність результатів діяльності управління від різноманітних детермінант, котрі перебувають поза межами досяжності його управлінського впливу.

Апріорі, що успішність реалізації мети та функцій «поліцейського менеджменту» персоналу на засадах оптимізації за умов реформаційних змін вимагає дотримання його загальних функцій, а саме:

- 1) аналітичної;
- 2) прогностичної;
- 3) планування;
- 4) організаційної;
- 5) регулюючої;
- 6) контролюючої.

Структура системи роботи з персоналом органів та підрозділів Національної поліції України складається із чотирьох груп елементів:

- 1) організація алгоритму кадрової політики;
- 2) робота з персоналом;
- 3) професійне навчання, професіоналізація правоохоронців;
- 4) соціальний і правовий захист працівників Національної поліції України.

Кадрова політика в органах та підрозділах Національної поліції України є об'єктивно обумовленим соціальним явищем. Докорінні зміни у сучасних соціальних, політичних, економічних умовах, зміщення акцентів діяльності правоохоронців в частині гуманізації їх діяльності – визначають мету сучасної кадрової політики Національної поліції України. Окрім того, в процесі реалізації сучасної кадрової політики в Національній поліції України домінуючими повинні стати такі принципи як: забезпечення пріоритету прав і свобод людини та громадянина, поваги до гідності людини і виявлення до неї гуманного ставлення; додержання Конституції та законів України; захист у межах визначеної законодавством компетенції прав і свобод громадян на засадах їхньої рівності перед законом, незалежно від національного чи соціального походження, ставлення до релігії, політичних переконань, службового чи майнового стану та інших ознак; дотримання принципів і норм міжнародного права, чинних міжнародних договорів України, а також орієнтування на європейські демократичні стандарти, які імплементуються у правоохоронну систему України; взаємодії Національної поліції України з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування тощо.

Оптимізація кадрового забезпечення Національної поліції України – це нелегкий процес, який визначає послідовне здійснення комплексу науково-дослідних, організаційно-управлінських, політичних та законодавчих дій, необхідних для забезпечення механізму ефективного функціонування органів у сфері національної безпеки країни [35].

Фактично підбір персоналу, постановка та ведення кадрового діловодства були й залишаються провідними напрямками роботи будь-якої системи, організації, підприємства, особливо це стосується комплектування

керівних посад, на які покладається функція управління. Загальноновизнано, що успіх будь-якого підприємства залежить від її керівника. Не всі люди можуть однаковою мірою добре виконувати ту саму роботу. Обіймати керівну посаду не завжди означає бути справжнім керівником. Тому, кандидатів на виконання певної діяльності необхідно вдумливо добирати.

Варто констатувати, як зауважує В. Венедиктов [36], що в науковій літературі знаходимо синонімічне використання понять «добір» та «відбір». Дана позиція є помилковою, оскільки професійний *добір* персоналу є процесом оцінки професійних якостей кола претендентів, визначення придатності кожного з них для виконання посадових обов'язків, а професійний *відбір*, у свою чергу, – це система професійно-діагностичного обстеження особи, спрямована на визначення ступеня її придатності до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами.

В академічному тлумачному словнику української мови знаходимо чергове підтвердження: *відбір* або дія за значенням *відбирати* – брати, вибирати, виділяючи із загальної маси за певною ознакою [37], а *добір* або дія за значенням *добирати* – вибираючи, знаходити найбільш відповідне, підбирати [38]. Таким чином, професійний *відбір* передуює професійно-психологічному добору. Саме за допомогою добору, ми, з відібраних кандидатів на посади керівників органів і підрозділів МВС України, обираємо найкращого управлінця та менеджера.

Говорячи про добір кандидатів на керівні посади системи МВС України, важливо наголосити, що професійна управлінська діяльність сучасного менеджера є багатоплановою. Вона поєднує діяльність щодо визначення основних цілей очолюваного структурного підрозділу (це і вплив на підлеглих, і виконання

певних функцій як по відношенню до підлеглих і організації в цілому, так і до вищих органів) та обов'язково передбачає контроль за дотриманням норм чинного законодавства [39]. Керівник є водночас суб'єктом як внутрішньо організаційних, так і зовнішніх управлінських відносин. Він повинен не тільки організувати роботу всіх структурних підрозділів, а й забезпечити його діяльність загалом. Об'єктами впливу керівника є матеріальні та фінансові засоби, трудовий колектив.

Керівник репрезентує очолюваний ним орган і здійснює його представництво в зовнішніх відносинах. Реальний вплив керівника на діяльність органу (підрозділу) ґрунтується не тільки на його офіційних повноваженнях, а й на особистому авторитеті, тобто має два складники: формального керівника та неформального лідера [40]. Тому, добір керівника носить, окрім професійного, ще й психологічний характер.

Професійно-психологічний добір менеджерів правоохоронної системи передбачає прогностичну оцінку взаємної узгодженості людини і професії, через відповідність особистості майбутнього керівника його потенційній професійній управлінській діяльності; та обумовлює забезпечення ефективності системи МВС України високо професійними кандидатами на керівні посади [41]. На підставі аналізу літератури з кадрового менеджменту [42], варто виділити найбільш дієві методи професійно-психологічного добору кандидатів на посади керівників органів і підрозділів МВС України:

- метод біографічних даних – вивчення біографії кандидата щодо його прогностичних можливостей виконання управлінських функцій та придатності кваліфікаційним вимогам посади;
- кваліфікаційна розмова – одержання інформації за допомогою словесної комунікації, співбесіди,

- дозволяє спрогнозувати майбутні показники діяльності та порівняти з іншими кандидатами [43];
- тестування за допомогою валідного діагностичного інструментарію щодо виявлення рівня розвитку інтелектуальних здатностей, професійної придатності, особистих якостей;
 - профіль професії, що являє собою перелік та опис загальних і спеціальних компетентностей, необхідних для виконання професійної управлінської діяльності;
 - метод «assessment centre», як залучення професіоналів-експертів у сполученні із комплексним використанням тестів, дискусій, аналізу ситуацій, імітаційні і ділових ігор, розв'язання комплексних ситуаційних завдань;
 - методика вияву поведінкової реакції «STAR», за якої кандидат на посаду вирішує ситуаційні завдання з управління;
 - кадровий аутсорсинг або надання повноважень організації добору сторонній організації, яка має відповідні дозволи та програми;
 - кваліфікаційні карти та карти компетенції, тобто портрети або профілі успішних керівників;
 - поліграф як метод одержання необхідної орієнтувальної інформації та визначення особливостей доброчесності кандидата, однак застосування цього методу не визначено законодавством України.

Відзначимо, що представлені методи не вичерпують усієї палітри можливих варіантів оцінки кандидатів на керівні посади. В цілому вибір методів залежить від органів і підрозділів МВС України, які потребують нового менеджера, та специфіки майбутньої професійної управлінської діяльності. Разом з тим існує необхідність комплексного використання методів професійно-

психологічного добору, оскільки жоден метод окремо не дасть повної та вичерпної інформації про відповідність кандидата бажаній посаді.

Ми також досліджували переживання майбутніх поліцейських та вже працюючих, визначили домінуючі сфери особистості і типи поведінки. Виходячи з цього, слід зазначити, що в період навчання у слухачів формується свідомість приналежності до нового середовища, відбувається ідентифікація з професією. У молодих поліцейських адаптація до професії виходить на інший рівень, а саме для них важливо почуття довіри до професії, усвідомлення власної участі і можливості впливу на події, адже саме переконання в тому, що розвиток подій буде відповідати їх очікуванням сприятиме гармонійному професійному становленню правоохоронця. Паралельно відбувається формування активних стратегій протидії стресу, які є необхідною умовою особистісного зростання, зміцнення стресостійкості, а також підвищення ефективності професійної діяльності поліцейського.

Відбір кандидатів, як ретельний аналіз анкет, проведення співбесід, тестування, оцінка кандидатів, робота центру оцінювання, пропозиція про найом, отримання рекомендацій; підготовка трудового договору, є лише однією з трьох стадій добору, поряд з визначенням вимог (підготовка посадових інструкцій та перелік вимог до кандидатів, прийняття рішення про умови зайнятості) та залученням кандидатів (огляд і оцінка внутрішніх і зовнішніх джерел залучення кандидатів, розміщення оголошень про набір, звернення до агентств і консультантів) [44].

Враховуючи те, що ефективності добору кандидатів на керівні посади сприяють: зв'язок між процесом добору та загальним контекстом програм, які реалізуються в системі управління персоналом; врахування факторів, які впливають на працівника (організаційна культура, психологічний клімат в колективі, оточення); вибір

методів; дотримання відповідності обраного методу необхідній фаховій категорії кандидата; врахування рівня витрат на застосування обраного методу; врахування вимог трудового законодавства; забезпечення справедливого підходу до претендентів на посаду [45], варто зауважити на необхідності деталізації вимог до кандидатів на керівні посади. Чим чіткіше сформульований та розроблений профіль вимог до кандидата, тим легше здійснити якісний професійно-психологічний добір.

Відтак, покращення кадрової роботи в органах та підрозділах Національної поліції України стає можливим шляхом реалізації низки наступних заходів:

- розроблення й удосконалення нормативно-правового підґрунтя реалізації роботи з персоналом та кадрової роботи в органах та підрозділах Національної поліції України, зокрема, шляхом розроблення та затвердження стратегічних приписів щодо запровадження єдиної кадрової політики;
- модернізації комплексної системи керування кадрами органів та підрозділів Національної поліції, запровадження новітніх підходів та методів діяльності у роботі кадрових підрозділів;
- забезпечення сталого стимулювання щодо професіоналізації працівників Національної поліції України відповідно до стратегічних програмам професійного розвитку;
- створення умов щодо обміну практичним досвідом з поліцейськими провідних держав світу;
- застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у царині кадрового забезпечення щодо формування прозорої та доступної мотиваційної системи в органах та підрозділах Національної поліції України, що сприятиме достеменній оцінці можливості кар'єрного зросту персоналу поліції.

Висновки до розділу 3

Практико-орієнтований механізм організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини Національною поліцією України є єдиним, цілісним і якісно незалежним явищем правової системи, є сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих передумов, засобів та умов, які створюють відповідні правові та фактичні можливості для повного впровадження права і свободи [3]. У такому ракурсі [14]:

- визначено зміст первинної підготовки кадрів для Національної поліції України: з одного боку, це професійна діяльність уповноважених державних органів і служб щодо надання освітніх послуг та прищеплення практичних навичок, які будуть використовуватись поліцейськими на практиці, з іншого – професійне навчання поліцейських, що забезпечуватиме відповідний рівень їх професійної кваліфікації, який буде необхідним для продуктивної поліцейської діяльності у перспективі;
- надано практико-орієнтовану характеристику організаційній моделі службової підготовки поліцейського як системи заходів, спрямованих на закріплення й оновлення необхідних компетентностей працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Дієвість професійно-психологічного добору керівників до органів і підрозділів МВС України повинна враховувати психологічні особливості особистості кандидатів, специфіку їх майбутньої професійної управлінської діяльності, трудовий потенціал та вимоги чинного законодавства. Успіх обрання компетентного керівника залежить від конкретизації вимог до кандидата та вірно підібраних методів професійно-психологічного добору.

Посилення значення таких чинників як: задоволення своєю працею, її результатами, необхідність постійного підвищення своєї професійної майстерності та освітнього рівня, прагнення до вдосконалення, творчості та ініціативності у роботі потребує інтенсивного пошуку нової організації службової діяльності й нових методів управління персоналом, які б стимулювали високоякісну правоохоронну діяльність, ураховуючи специфіку кадрової роботи в аспекті теорій лідерства. Такі тенденції реформування системи МВС України свідчать про пріоритетність людського фактора перед вдосконаленням структури і технічною модернізацією. Адже, у першу чергу, для підвищення авторитету Національної поліції у населення, у відносинах з громадянами, саме поліцейський має виступати захисником свого народу і представником закону і влади. Тоді як сама специфіка кадрової роботи має розглядатися як сфера особливого «людського виміру» організації.

Література

1. Філософія : підруч. [для студентів вищ. навч. закл.] / за ред. А. В. Губерського. – Харків : Фоліо, 2013. – 509 с.
2. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Психологія управління : навчальний посібник. Університетська книга, 2022. 648 с.
3. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. / М.О. Семенишин // Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 2. С. 276–282.
4. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-насилюницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 550 с.

5. Швець Д. В. Юридична складова професійної підготовки поліцейських як необхідна умова їх професіогенезу. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2017. № 2 (16). С. 55–65.

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VII. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

7. Кісіль З. Р. До питання вдосконалення професіоналізації кадрів Національної поліції України / З. Р. Кісіль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2017. Серія психологічна – С. 25–33. Режим доступу: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/855/1/05.pdf>

8. Кісіль З. Р. Юридико-психологічні засади запобігання професійній деформації працівників правоохоронних органів: монографія / В. В. Середа, З. Р. Кісіль. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 848 с.

9. Лі Куан Ю. Із третього світу в перший. 1965–2000 рр. Історія Сінгапуру. Київ : КМ-БУКС 2016. 760 с.

10. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

11. Авер'янов В. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5–8.

12. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. / М. О. Семенишин // Юридичний науковий електронний журнал. – № 2/2020. – С. 340-343. Режим доступу: http://lsei.org.ua/2_2020/90.pdf

13. Кіщенко С. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. 2015. 41 с.

14. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ...д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.

15. Semenova, A. (2017). Psychopedagogical support of the efficient leader of the XXI century: synergetic approach. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 7 (15), 30–36. doi: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2017.107966>

16. Семенова Алла. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія. / Алла Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с. Режим доступу: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/paradigma.pdf>

17. Предборська І. Про «людське в людині» з позицій психосинергетики. / Ірина Предборська // *Філософія освіти* 1(3)/2006. – С. 251-254.

18. Кун Томас. Структура научных революций. М. : Прогресс, 1977. – 300 с.

19. Зязюн І. А. Концептуальні підходи до педагогічної майстерності – стратегічної домінанти свободи суб'єктів учіння / Іван Андрійович Зязюн // *Філософія педагогічної дії : монографія*. – Київ : [б. в.] ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с., С. 439.

20. Семенова А. В. Постнекласичний період методологічного виміру єдності нелінійного синтезу знань в аспекті розвитку теорій лідерства. / А. В. Семенова. // «Лідер. Еліта. Суспільство» // *Щоквартальний науково-практичний журнал*. – Х.: НТУ «ХПІ», – 2018. – № 1 – С. 109-123. doi: <https://doi.org/10.20998/2616-3241.2018.1.10>

21. Chemers, M. (1997). *Psychology*. Lawrence Erlbaum Associate, 200.

22. Jowett, B. (2013). Plato. The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Introductions. Oxford University Press, 3.

23. Петрюк П. Т., Іваничук О. П., Петрюк О. П., Бондаренко А. І. Френсіс Гальтон – видатний англійський психолог та вчений-енциклопедист // Психічне здоров'я – 2015. – Вип. 3. – С. 71–78. Режим доступу: <http://www.psychiatry.org.ua/articles/paper467.htm>

24. Markwell, D. (2013). Instincts to Lead: On Leadership, Peace, and Education. Connor Court, 500.

25. Любовинкина Е. Лидерство [Електронний ресурс] / Елена Любовинкина // Mental Skills. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mental-skills.ru/dict/liderstvo/>

26. Bird, C. (1940). Social Psychology. New York: Appleton – century Company, 564.

27. Fiedler, F. E. (1994) Leadership Experience and Leadership Performance, Alexandria, VA: US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences.

28. Сергеева А. М. Лидерство : навч. посібн. / А. М. Сергеева, В. П. Кондратьєва, М. Я. Хромей. за наук. ред. А. М. Сергеевої. – Івано-Франківськ. «Лілея-НВ», 2015. – 296 с.

29. O'Neill W. G. Police Reform in Post-Conflict Societies: what we know and what we still need to know. NY: International Peace Academy. 2005. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/polreferpt.pdf>

30. Євдокімова О. О., Ламаш І. В. Толерантність до невизначеності як ресурс саморегуляції особистості працівників поліції. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.) : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.)

/ МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 112–114.

31. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Поняття та суть професійно-психологічного добору керівників органів і підрозділів МВС України / Ю.Ю. Бойко-Бузиль / Scientific Journal Virtus, December № 39, 2019. С. 40-43.

32. Остапович В. П. Юридико-психологічні особливості призначення осіб на керівні посади Національної поліції України: монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 188 с.],

33. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських: монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.

34. Барко В. І., Остапович В. П., Кирієнко Л. А. Структурна модель професійної управлінської компетентності керівника підрозділу Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1 (35). С. 224–230.

35. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Адміністративне право : навчальний посібник. Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 934 с.

36. Венедиктов В. С., Іншин М. І., Ключев О. М., Куліш А. М., Музичук О. М., Попов С. В. Організаційно-правові засади управління державною службою в Україні. Науково-практичний посібник. Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 309 с.

37. Словник української мови: в 11 томах, Т.1, С. 555. URL: <http://sum.in.ua>

38. Словник української мови: в 11 томах., Т.2., , С. 318. URL: <http://sum.in.ua>

39. Управління органами Національної поліції України: підручник. За заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Сокурєнка. Харків: Стильна типографія, 2017. 580 с.

40. Яценко С. Управління в системі органів внутрішніх справ України. Вісник Академії управління МВС. 2009. № 3. С. 59-70.

41. Семенишин М. О. Реалізація поліцейської діяльності, спрямованої на взаємодію з громадськістю (за матеріалами Донецької області). Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку та взаємодії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 18 трав. 2018 р.). Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. С. 192–196.

42. Конотопцева Ю. В. Методи добору персоналу державної служби в Україні. Державне будівництво. 2014. № 2.

43. Пархоменко-Куцевіл О. І. Удосконалення механізму відбору кадрів державної служби: основні тенденції державної кадрової політики. Науковий вісник. 2009. Вип. 4. С. 124-129.

44. Кісіль З. Р. Основи управління : посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 232 с.

45. Буднік М. М., Пономаренко І. С. Створення ефективного процесу відбору персоналу. Бізнес Інформ. 2014. № 2. С. 361-366.

РОЗДІЛ 4

СВОЄРІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ДОСВІДУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО ЗРОСТАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*Клименко Ігор Володимирович,
Швець Дмитро Володимирович*

УДК 351.74:378.6[331.108.4](477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4917>

Анотація

У розділі 4 схарактеризовано концептуально-методологічні засади, визначено комплекс об'єктивно-суб'єктивних обставин, що обумовлюють психолого-педагогічні і правові чинники формування ціннісного досвіду особистості поліцейського в процесі фахової підготовки та його розвитку у професійній діяльності. Обґрунтовано вибір категоріально-понятійного апарату, конкретизовано особливості формування ціннісного досвіду поліцейських; визначено базові форми конструктивного цілісного ефекту розвитку ціннісного досвіду – інтроспективну та інтерактивну з позицій цілісного постнекласичного підходу; сформульовано принципи забезпечення формування ціннісного досвіду поліцейських в процесі фахової підготовки; окреслено перспективність можливостей впровадження науково – методичного супроводу процесу формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейських

в умовах фахової підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та у період засвоєння інструктивних вимог професійної діяльності.

Ключові слова: *ціннісний досвід, особистість поліцейського, правові та психологічні засади, професійна діяльність, освіта, форми і методи удосконалення.*

Вступ

Прийняття Закону України «Про Національну поліцію» свого часу засвідчило початок нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Відповідно до цього Закону, метою діяльності Національної поліції України є реалізація державної політики у сфері захисту прав і свобод людини; протидії злочинності; забезпечення публічної безпеки і порядку. Національна поліція України побудована за зразком поліції передових західноєвропейських країн. Працівники української поліції виконують службові завдання у тісній взаємодії з населенням, діють на основі неухильного дотримання законності, міжнародних правових стандартів.

Службова діяльність поліцейських традиційно належить до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними і фізичними навантаженнями на працівників, багатьма чинниками ризику для їх життя і здоров'я, характеризується стресогенністю, необхідністю протидіяти кримінальному оточенню, застосовувати заходи фізичного впливу, зброю, спеціальні засоби тощо [1]. Всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі є не просто «технічними» зовнішніми змінами у діяльності поліцейських інститутів. Вони несуть в собі глибокий правовий, психологічний, педагогічний морально-ціннісний аспекти [2].

Відомча система освіти є підсистемою освіти і органічною ланкою державної освітньої системи України, але на відміну від орієнтації на підготовку фахівців широкого профілю, спрямована, перш за все, на якісне кадрове забезпечення конкретних галузей діяльності правоохоронних органів: слідчої, оперативно-розшукової, адміністративної, соціально-психологічної, аналітично-інформаційної тощо [3]. З таких позицій, В. Плішкін [4] зауважував, що чим вищі громадянська зрілість, професіоналізм, майстерність співробітника органів внутрішніх справ, тим ефективніші наслідки його праці, тим вищий його культурний рівень. Цю думку продовжує О. Бандурка [5], який відзначає, що: «цілеспрямована діяльність органів внутрішніх справ на виконання поставлених завдань можлива тільки за умов забезпечення ефективного управління та високого професіоналізму її працівників».

Однак, нинішні реалії висувають нові вимоги до сучасного правоохоронця, як прогресивного правника, і завданням вищої школи є підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних не тільки творчо мислити та приймати правильні рішення в тій чи іншій правовій ситуації, але й, безумовно, формувати саму його особистість як людини, професіонала, патріота держави та її представника, уповноваженого служити власному народові. Для виконання цього важливого завдання необхідно концептуально змінювати застарілу модель підготовки фахівця-поліцейського у ЗВО, акцентуючи увагу на методологічних підходах та принципах формування і розвитку його особистості. Разом із тим, науковцями до цього часу не запропоновано одностайно універсального підходу щодо визначення методології формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності.

Саме тому **метою** роботи визначено: схарактеризувати концептуально-методологічні засади, визначити

комплекс об'єктивно-суб'єктивних обставин, що обумовлюють психолого-педагогічні і правові чинники формування і розвитку ціннісного досвіду особистості поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності в Україні.

Задля досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- обґрунтувати вибір категоріально-понятійного апарату, провести структурно-функціональний аналіз категорій дослідження;
- конкретизувати особливості формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейських в процесі фахової підготовки та професійної діяльності;
- визначити базові форми конструктивного цілісного ефекту розвитку ціннісного досвіду інтроспективну та інтерактивну з позицій цілісного постнекласичного підходу;
- сформулювати і аргументувати принципи забезпечення формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейських в процесі фахової підготовки та професійної діяльності;
- окреслити перспективність можливостей впровадження науково – методичного супроводу процесу формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейських в умовах фахової підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та у період засвоєння інструктивних вимог професійної діяльності.

Методи і методика дослідження процесу формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності містить три взаємопов'язані концепти – рівні, які сприяють реалізації провідної ідеї: *методологічний, теоретичний і методичний*.

Методологічний рівень пов'язує фундаментальні філософські ідеї: екзистенціалізму, персоналізму,

антропології, а також демонструє взаємозв'язок підходів загальнонаукової й конкретно-наукової методології щодо вивчення і розв'язання проблеми формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності:

- *цілісний підхід* – пояснює відповідну когнітивно-емоційно-конативну тріаду уявлення про людину і суспільство в їх гармонічному розвитку і взаємовпливі;
- *синергетичний підхід* – створює можливість для розгляду взаємодії суб'єктів фахової підготовки та професійної діяльності поліцейських як складної самоорганізованої біосоціальної системи, що перебуває у нерівновазі та має великі власні можливості для саморозвитку за допомогою відкритої взаємодії з навколишнім середовищем і для якої може існувати декілька альтернативних шляхів розвитку;
- *людиноцентричний підхід*, в контексті якого основою взаємодії суб'єктів фахової підготовки та професійної діяльності поліцейських є повага до людини, довіра до неї, чесність, фокусування уваги на розвитку особистості; важливість надання управління координуючого і мотиваційного характеру;
- *аксіологічний підхід* – передбачає орієнтацію на загальнолюдські, світоглядні цінності і зумовлює спрямованість на гармонійний розвиток особистості як найвищу цінність суспільства;
- *андрагогічний підхід*, системоутворювальною ланкою якого виступає ідея про стимулювання внутрішніх сил (мотивації) дорослої людини до самонавчання; закон збільшення освітніх потреб, суб'єктність людини, її рефлексія;
- *гуманістичний підхід*, у межах якого людина розглядається як неповторна унікальна цілісність, що володіє невичерпними можливостями особистісно-

го розвитку, що можуть бути реалізовані кожним суб'єктом фахової підготовки і професійної діяльності поліцейських.

Теоретичний рівень: за допомогою *логіко-семантичного* підходу конкретизовано систему ідей, базових дефініцій, що обумовлюють розуміння сутності і специфіки засад формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності: *системно-функціональний* метод застосовано для вивчення проблем формування і розвитку особистості поліцейського у процесі навчання та під час практичної діяльності; *структурно – прогностичний* метод застосовано для визначення основних напрямів удосконалення та оптимізації юридико-психологічних і педагогічних засад формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності [6];

- *історико – правовий, порівняльно-правовий та логіко-нормативний* підходи використано для ретроспективного аналізу стану організації та здійснення різних видів підготовки поліцейських в Україні та за кордоном;
- *психологічні методи дослідження (тестування, анкетування, опитування тощо)* застосовано для здійснення експериментальної перевірки сформульованих проблемних завдань, пов'язаних із предметом і метою дослідження.

Методичний рівень передбачає розробку науково-обґрунтованого психопедагогічного методичного організаційного супроводу процесу забезпечення ціннісної складової досвіду суб'єктів в процесі фахової підготовки та професійної діяльності поліцейських; цілеспрямованої, оптимально організованої взаємодії суб'єктів в освітньо – виховному просторі, що характе-

ризується чітко визначеним механізмом розвитку цього досвіду всіх його суб'єктів, послідовною реалізацією інтерактивних прийомів, а відтак дозволяє одержати запланований результат.

Формування і зростання ціннісного досвіду поліцейського

Інтерпретація загальнолюдських цінностей як *ціннісно-орієнтованого чуттєвого знання* забезпечує сенс буття і діяльності людини, фіксується в історично конкретних формах культури життєдіяльності. Криза людського буття у всесвітньому масштабі, процес переоцінки цінностей, який відбувається наразі у суспільстві, знову привертають увагу філософів, психологів, педагогів до низки *аксіологічних* проблем. Так, феноменологія загальнолюдських цінностей аналізувалась у працях В. Андрущенка [7], Г. Шевченко [8]; виступала предметом фундаментального вивчення зарубіжних філософів: Г. Парсонса [9], Е. Фромма [10], Ф. Фукуями [11] та ін. Педагогічні аспекти процесу формування загальнолюдських цінностей вивчали С. Гончаренко і Ю. Мальований [12], І. Зязюн [13] та ін. Так, В. Хайнц ще в 1998 році [14] наголошував, що на професійному шляху відбуваються зміни як в характеристиках самої особистості, так і в характеристиках роботи.

Стосовно характеристик особистості, вчений стверджував, що вони мають первинні і вторинні соціалізаційні агентства – це сім'я та освіта, які впливають на вибір певних векторів кар'єри. Тобто, якщо фізична особа не набуває конкретних цінностей, інтересів і навичок для конкретної професійної сфери, то це поле залишається закритим. В. Хайнц стверджував, що первинні і вторинні процеси соціалізації є основними умовами вибору професії, за допомогою яких у особистості відкриваються можливості для участі у житті суспільства.

Стосовно характеристик роботи В. Хайнц вважає, що вони складаються з продуктивного професійного досвіду та характеризуються ставленням особистості до своєї роботи, умов праці і соціальної оцінки результатів своєї професійної діяльності. Цей досвід, впливає на все життя людини та може відкрити їй можливості для подальшого навчання, професійного розвитку та на локалізацію особистісних деформацій. У свою чергу, Р. Дарендорф [15] підкреслює, що професії представляють собою конкретні соціальні ролі. Адже соціальні ролі можуть бути визначені конкретним набором поведінкових очікувань від суб'єкта діяльності в межах соціальної системи.

Сучасна людина щодня стикається з цілою низкою стресогенних ситуацій, у зв'язку з чим зростає навантаження на механізми, що дозволяють вирішувати проблемні ситуації, передбачати їх виникнення і знімати психічне напруження, що виникає в результаті впливу різних стресорів [16]. У сьогоденному світі саме професійна діяльність співробітників правоохоронних органів відбувається в екстремальних умовах і зазнає впливу різноманітних стрес-факторів. Діяльність працівників поліції має місце в умовах підвищеної небезпеки і характеризується негативним впливом на них низки несприятливих, дискомфортних і загрозливих факторів, які, за певних обставин, провокують не тільки розвиток нервово-психічних розладів, але і спричиняють загрозу життю.

На думку В. Зінченка [17], свідомість інерційна й не піддається миттєвим змінам і трансформаціям. Для цього необхідна довготривала, цілеспрямована діяльність з її фокусування та розширення. Без такої роботи вона «зростає» вкрай повільно. Навіть формування, наприклад, екологічної або правової свідомості (і самосвідомості) поза розширенням всієї сфери ціннісних орієнтацій не тільки безперспективне, але й здатне спричинити (й спричиняє) руйнівні наслідки, виснажуючи адаптивні ресурси особи-

стості. У сучасних умовах адаптивні ресурси особистості відіграють все більшу роль у системі формування і розвитку її професійних якостей і здібностей.

Сьогодні особливо затребуваними стають такі якості особистості, як: комунікативна та професійна компетентність, емоційна і поведінкова гнучкість, стресостійкість і адаптаційний потенціал, здатність мобільно і оперативно інтегруватися в систему нових соціальних зв'язків і соціокультурних відносин. Дослідники поліцейстики S. Darroch та L. Mazerolle [18] справедливо зазначають, що вимоги до поліціювання у сучасних умовах вимагають високої підготовленості до змін від представників поліцейської професії усіх рівнів, але така готовність та здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою.

Л. Krappmann [19] у такому ракурсі, наводить структурно-рольову модель інтерналізації норм і цінностей, які, на його думку, є ядром професійної соціалізації. Вчений вказує на самоідентифікацію особистості, яка в свою чергу утворює «Его-ідентичність» та є необхідною умовою для успішної професійної діяльності. Згідно з результатами дослідження Л Краппман, людина стикається з цілою низкою неоднозначних очікувань та конфліктів, які можуть виникати між різними ролями, які вона виконує в професійній діяльності. Для того, щоб зберегти самоідентичність, особистість має розвинути в собі здатність переносити різні очікування відповідних партнерів при взаємодії і неповне задоволення власних потреб в даному контексті. Цю можливість Л. Краппман називає *толерантністю до невизначеності*. Вчений підкреслює, що це стабілізуюча функція, яка допомагає переносити протиріччя і неструктуровані ситуації або різні рольові ставлення, які адресовані до людини, у зв'язку з чим, її особистість зміцнюється.

Ж. Сатпін у книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи» [20], виданій у 2015 р., пише про те, що влада дуже часто боїться соціальних змін, бо це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. І, незалежно від того, детермінуються ці зміни економічними, політичними, соціальними або культурними чинниками, трансформації у суспільстві сприймаються владою як «ризики», які мають бути формалізованими та під контролем. Неформально чи формально, пише Дж. Кампін, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та практику так, щоб реагувати на нові виклики, загрози і правила, із якими вони зіштовхуються і мають справу.

Н. Савеней [21] у дослідженні організаційної культури поліції в умовах радикальних змін довів, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін. Р. С. Краткоскі та М. Еделбахер [22] вказують, що як поліцейська практика, так і поліцейська освіта, у даний час має ґрунтуватися на тісному співробітництві між професіоналами та дослідниками, що дозволяє створити комплексні програми для оцінки та аналізу практичних, теоретичних та психологічних проблем і розробки засобів для їх подолання.

Підтвердження того факту, що поліцейська практика та психолого-педагогічні дослідження зближуються, ми знаходимо і у тому, що у США психологія поліції та суспільної безпеки стала новою спеціальністю в галузі психології [23]. У тамтешніх наукових колах немає жодного сумніву у необхідності підготовки кадрів за новою спеціальністю з акцентом на провідні компетенції,

необхідні для базової підготовки та додаткові функціональні компетенції, що є необхідними для ефективної практики за означеним фахом, зокрема, у чотирьох напрямках роботи: оцінка, корекція, супроводження та організаційний консалтинг [24].

Взаємостосунки між вищою освітою та правоохоронною діяльністю, засновані на фактичних даних, констатує L. Sherman [25], забезпечують платформу для угоди про те, що є головним завданням поліції та як це завдання вирішувати, а також які переваги брати до уваги. Вимоги до демократичних засад поліцейської діяльності (професіоналізм, відповідальність, законність), резюмує О. Marenin [26], забезпечують потенційну основу для розуміння того, як націленість на поліцейську освіту може сприяти навчанню та розвитку працівників поліції на всіх рівнях поліцейської ієрархії, та визнання практичної користі «цінностей» як двигунів реформи поліції. Як визнає D. Cox [27], реформа в поліцейській освіті та поліцейському навчанні вимагає чіткої концептуалізації поліцейських «цінностей», які можуть проявлятися в усіх трьох шляхах поліцейської субкультури.

Так, на думку В. Стратонова [28], *правовий та життєвий досвід*, знання правових норм, основ психологічної діяльності мають надважливе значення у роботі слідчих та інших суб'єктів правозастосування. *Професійний правовий досвід* В. Стратонов конкретизує як уміння і здатність якісно реалізовувати та застосовувати правові принципи та норми у процесі професійної діяльності. Адже для ефективності застосування норм права важливі емоційне та моральне ставлення до права, оцінка правової ситуації, переконання в необхідності застосування правової норми, цілісне ставлення до права загалом.

Високий рівень професійного правового досвіду значно економить час, необхідний для прийняття

конкретного рішення. Відтак, *професійний досвід* поліцейських, узагальнюючи їх правові знання, уміння і навички, допомагає орієнтуватися у правовій інформації, здійснювати з неї відбір необхідного для правильного вирішення конкретної правової ситуації з урахуванням вимог норм матеріального і процесуального права.

У «Філософському енциклопедичному словнику» [29] дефініція «**Досвід**» трактується як: віддзеркалення в людській свідомості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання; сукупність практично засвоєних знань і навичок життя, засноване на пережитому, випробуваному. Таке тлумачення пояснюється тим, що:

по-перше, досвід є реакцією органів чуття людини на механічні, фізичні й ін. впливи зовнішнього світу, а також усе, що відбувається з людиною в процесі її життя (світовідчуття, самопочуття, чуттєвий досвід, відчуття тощо);

по-друге, досвід є емпіричним знанням, здобутим у процесі життєдіяльності, практики, виробництва; до-рефлексивна основа знання, яка додає достовірності науковим твердженням (емпіричні дані, життєвий і практичний досвід);

по-третє, досвід трактується як інтуїтивно експліковане з практики знання, як система навичок до певної діяльності і підсумковий результат цілеспрямованої діяльності, яка потім використовується як загальна світоглядно-теоретична й методологічна основа суб'єкт-об'єктної взаємодії.

Повсякденне (життєве) розуміння досвіду суттєво відрізняється від наукового. Воно стосується процесу формування людини, її виховання та освіти, на підставі чого кожна людина створює власну систему уявлень про світ та своє місце у ньому. Це означає, що загальні

поняття людина наповнює змістом, «пропущеним» через власний досвід.

В. Данченко в роботі «Психологічний механізм духовного розвитку» [30] вказував на той факт, що у людини немає вродженої необхідності розвиватися морально. Якщо ідеї не підкріплені досвідом, вони залишаються незрозумілими і неусвідомленими. З таких позицій, як слушно зауважує А. Семенова [31], якщо досвід не стає емоційним, естетично і морально значущим для особистості, тоді такий досвід *не стане ціннісним*. Для того, щоб досягти об'єктивного, повного «мудрого професійного збагнення», потрібно мати особистий ціннісний досвід. Якщо ж питання стосується життєдіяльності, то тут особистий ціннісний досвід також є украй необхідним. Без такого досвіду нічого, що пов'язане з сенсами життя, ніколи не може бути усвідомленим, правильно зрозумілим, екстрапольованим і далі творчо використаним.

Відтак, загальнометодологічна теорія формування і збагачення ціннісного досвіду ґрунтується на розумінні того, що *ціннісний досвід* є інтегральною відображаючо-регулятивною характеристикою взаємодії Людини зі Світом. Ця теза виступає підґрунтям для розв'язання багатьох проблем взаємозв'язку психології навчання, дидактики, конкретно-наукових методик і практики навчання і виховання. Ключовою засадою теорії і практики формування ціннісного досвіду є те, що серед усього іншого система освіти, яка призвана сприяти розвитку особистості має бути «виключно опочуттєвленою, олюдненою діяльністю планування майбутнього світу людства» [32]. Тому творче переосмислення концепції ціннісного виміру досвіду суб'єктів педагогічної дії в аспекті своєрідності фахової підготовки та професійної діяльності поліцейського – це можливість не просто осучаснити ставлення до організації процесу про-

фесійної підготовки, а й завдяки її реалізації змінити життя України на краще.

Провідною ідеєю концепції ціннісного виміру досвіду суб'єктів педагогічної дії [31] є загальнометодологічні положення про взаємозв'язок сукупності *внутрішніх і зовнішніх функцій* ціннісного досвіду. У загальному вигляді кожна з цих функцій формує монолітну *емоційно-інтелектуально-вольову* трьох компонентну структуру і створює **цілісну відкриту та нелінійну синергетичну систему** у складі якої сім центрів-функцій. Конкретизуємо їх:

1. **Досвід відносин співіснування** («прав і обов'язків») пов'язаний з фактом залучення людини у структуру об'єктивних зв'язків природно-соціального світу з необхідністю додержуватися законів цих зв'язків, – сфери міжособистісних правовідносин й усвідомлення «свого місця у світі», у тому числі досвіду відносин підпорядкування й впливу.

2. **Досвід відносин взаємно доповнення** («партнерства») обумовлений фундаментальним фактом дуальності будь-яких форм взаємодії, «поляризацією» світу, способом існування якого є взаємодія складових його елементів, – сфери комунікативних відносин, «діалогу» людини зі світом.

3. **Досвід операційно – виконавчих** («дієвих») відносин пов'язаний з ентропійним (упорядковуючим) характером взаємодії людини зі світом – сферою «рекомбінаторних», неманіпулятивних відносин у процесі трансформації світу, у тому числі економічних, правових відносин.

4. **Досвід відносин ідентичності** («любові й співчуття») обумовлений природною єдністю Людини й Світу.

5. **Досвід формотворних** («творчих») відносин обумовлений прогресивним характером розвитку «вічно нових» відносин Людини зі Світом.

6. Досвід відносин учіння («знання й вміння») пов'язаний із засвоєнням і використанням особистого досвіду відносин Людини зі Світом.

7. Досвід ідеологічних («ціннісно-орієнтаційних») відносин, що забезпечують життя особистості як самостійного автономного функціонального елемента / підсистеми соціуму, обумовлений історичним процесом усупільнення досвіду відносин Людини з цілісним соціальним Світом.

Знаходження повноти відносин із життям стає можливим саме завдяки гармонізації функцій у системі; і навпаки, робота, що зосереджена на збагаченні/розвиткові одній із функцій або на якійсь їх групі, неминуче обмежує цілісний досвід і буде корисною лише в якості тимчасової, інструментальної методики. Якщо тільки одна (будь-яка) із функцій буде піднесена до рівня першорядного імперативного методологічного принципу, вона може стати перешкодою до інтегрального цілісного розвитку. Як єдине системне ціле, такий досвід, з одного боку, *проявляє системну цілісність регулятивного аспекту відображення суспільної практики*, а з іншого, виступає чинником такої цілісності – *«системною регулятивною силою»*, що цю цілісність й обумовлює.

Така система занадто складна, у тому числі й для того, щоб лінійно управляти процесом її формування і розвитку. У ній все взаємозалежно. Адже розвиток людини є вкрай складним *інволюційно* (лат. *envolutio* – згортання) – *еволюційним* (лат. *evolutio* – розгортання) рухом, у ході якого відбуваються як прогресивні, так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині; розвиток може змінюватися не лише за напрямком, а також за інтенсивністю, характером і якістю [33]. Тому спроби розвивати означені параметри лінійно (по черзі) мають ймовірність призводити до гальмування розвитку інших. Усвідомлення цілісного змісту

системи, в культурно-історичній динаміці змін парадигм професійної підготовки і якості освіти, розкриває і конкретизує її сенс у двох її глобальних значеннях: культурно-світоглядному та соціальної сили, природа яких пронизує всі інституції держави.

Конструктивний цілісний ефект розвитку ціннісного досвіду має віддзеркалюватися у свідомості та проявлятися у відношеннях із середовищем, а сам процес розвитку ціннісного досвіду здійснюватися у двох формах – *інтроспективній* та *інтерактивній*, які невід’ємно пов’язані між собою. *Інтерактивна* форма розвитку ціннісного досвіду «проявляє» активність функцій цієї системи у різних зовнішніх сферах відносин, надаючи тим самим матеріал для інтроспективної форми. Вона ж (*інтерактивна* форма) надає змоги усвідомити характер задіяння різних *функцій* системи ціннісного досвіду щодо відносин зі світом, надаючи тим самим матеріал для інтроспективної внутрішньо-особистісної практики. Відтак, робота щодо формування і розвитку цілісної системи ціннісного досвіду є життєдіяльністю, процесом педагогічної дії. Знаходження повноти відносин стає можливим саме завдяки гармонізації функцій у їх цілісності в системі; і навпаки, робота, зосереджена на одній із функцій або на якійсь їх групі, неминуче обмежує відносини з життям і представляється корисною лише в якості тимчасової, інструментальної методики. Будучи ж зведеною у методологічний принцип, вона стає перешкодою до інтегрального розвитку.

Особливостями формування і збагачення ціннісного досвіду в процесі фахової підготовки та професійної діяльності, як психолого-педагогічної категорії взаємодії їх суб’єктів є: позитивне мислення, повага до себе та інших; сила добра, свободи, щирості дружби, порядності, відданості, зацікавлення, довіри [31]. Важливість наукової концептуалізації особливостей формування

ціннісного досвіду особистості поліцейського у пост-кризових умовах функціонування Української держави ґрунтується на ідеї наближення характеристик правоохоронної діяльності до змісту соціальних запитів. Відтак, сучасні *тенденції* формування і розвитку ціннісного досвіду особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності відзначаються певними *особливостями* [34]:

- постійними змінами та ускладненням змісту відомчої освіти, підвищенням рівня освітніх стандартів; актуалізацією питань національно-патріотичного виховання;
- розв'язанням складних професійно-педагогічних завдань, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок суміжних наук – права, психології, економіки, педагогіки, соціології та ін.;
- широким впровадженням інформаційних технологій в освітній процес; врахуванням фізично-прикладної підготовки як необхідної компоненти такої освіти.

Конкретизація особливостей формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського дозволяє знайти відповідь на питання про використання досягнень психологічних теорій розвитку особистості, психопедagogіки, сучасної нейропсихології в процесі фахової підготовки та професійної діяльності поліцейського [2]. У такому форматі освітньої діяльності можливо відстежувати психологічні зміни в особистісних структурах працівника поліції, наприклад, його справжню поведінку, орієнтацію на реалізацію суспільних норм і цінностей, усвідомлену дисциплінованість, безпомилкову діяльність, а також такі якості і риси особистості, які за тестового психодіагностичного вивчення під час вступу до ЗВО розпізнати неможливо: якість дій в екстремальних

умовах, активність, загальна культура поведінки, продуктивне та своєчасне виконання поставлених завдань, протидія агресивному середовищу, реакція на стрес та загальна психологічна стійкість [35].

Таким чином, організація освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання має бути такою, щоб випускники могли не лише адаптуватися у швидко змінному професійно-орієнтованому середовищі, але й були здатними до перетворення цього середовища; володіли не лише загальними та спеціальними знаннями, але й уміли застосовувати їх у процесі професійної діяльності; розвивалися як соціально орієнтована особистість, професіонал – правоохоронець не лише за освітою, а й за покликом серця.

У процесі підготовки майбутнього правоохоронця у закладі вищої освіти МВС формуються цілісні уявлення про специфічне професійне середовище та його компоненти, змінюються та набувають змістового наповнення мотиви та цілі майбутньої професійної діяльності, розвивається професійна ідентичність та узгодження професійного «Я образу» курсанта. Тому важливою є позиція про самостійне та активне відтворення суспільних і професійних відносин під час професійного розвитку майбутнього правоохоронця, включеного в систему професійної підготовки. Саме суб'єктний характер взаємодії особистості з професійною реальністю в контексті творчого реконструювання суб'єктивної перспективи професійного та особистісного зростання детермінує конструювання людиною себе як професіонала [36]. Авторка зазначає, що професійне самоздійснення – не тільки атрибут суб'єктного ставлення особистості до власного професійного життя, а й модель професійної самореалізації особистості, за якої професія є джерелом збагачення особистісного потенціалу простором життєтворчості.

Спираючись на дослідження Т. Титаренко [37], значимо, що життєві домагання як механізм саморозгортання особистості під час життєвого та професійного самоздійснення майбутнього правоохоронця задають релевантні просторові та часові характеристики його саморозвитку, які з одного боку формують стійкість до труднощів під час навчання у закладі вищої освіти, а з іншого – сприяють переосмисленню курсантами свого актуального теперішнього, формуючи нові вектори зміни його якості у процесі професійного становлення, адже професійні домагання є складовою життєвих домагань. Домагання майбутніх правоохоронців є тією ланкою цілеспрямованої системи особистості, яка направляє активність курсанта на реалізацію власних життєвих завдань, шляхом переходу від внутрішніх потребово-емоційно-мотиваційних станів особистості, як цільової настанови, до реальних дій щодо зміни життєвих обставин для успішного самоздійснення відповідно до особистісних смислів.

Активність курсанта при реалізації власних життєвих завдань, опосередковується шляхом його *самоосвітньої* діяльності – цілісного процесу вдосконалення особистості, що ґрунтується на взаємодії та взаємопроникненні двох рівнозначних сторін (суб'єктивної та об'єктивної), які нерозривно пов'язані в цій діяльності. Саморегульований характер самоосвіти виявляється в тому, що курсант є одночасно і об'єктом керівництва і суб'єктом, який самостійно визначає цілі та завдання власної пізнавальної діяльності, здійснює і контролює її, використовує отримані результати у професійній діяльності, аналізує та оцінює їх, прогнозує дальший саморозвиток. У контексті такого розуміння самоосвіти саме *суб'єктивна* сторона визначає її якісні характеристики, сприяючи реалізації самостійності правоохоронця та будучи передумовою пробудження й активізації його творчого потенціалу. Отже, в самоосвіті

правоохоронця можна виділити два аспекти – професійний та особистісний. Професійний спрямовано на виконання завдань, що пов'язані зі службовою діяльністю, а особистісний охоплює коло інтересів, захоплень і нахилів, що перебувають за її межами.

Відтак, успішність формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейського стає продуктивною, якщо:

1. Процес розвитку ціннісного досвіду здійснюється відповідно до науково обґрунтованих специфічних *принципів* цього процесу на основі цілісного підходу. Своєрідність принципів формування і розвитку ціннісного досвіду пояснюється тим, що:

1) принцип «чесного самопрояву» є підґрунтям вдосконалення ціннісного досвіду;

2) принцип «відповідального самостереження» виступає вимогою до збагачення ціннісного досвіду;

3) особливості реалізації принципу «доповнюючої мотивації» у контексті ціннісного *виміру* досвіду суб'єктів педагогічної дії полягають у тому, що актуалізація мотивів розвитку ціннісного досвіду має здійснюватися у безпосередньому зв'язку із життям, із розвитком / трансформацією змісту дійсних життєвих відносин людини.

2. Оскільки «ціль» являє собою щораз деякий *якісно новий рівень усвідомлення*, її збагнення/рефлексія стає можливою лише після того, як вона не тільки досягнута, але й екстрапольована, тобто перейшла у клас явищ деякого наступного, «наднового» рівня досвіду.

3. *Конструктивний цілісний ефект* розвитку ціннісного досвіду віддзеркалюється у *свідомості* на особистісній ієрархії цінностей та проявляється у *відношеннях* особистості із середовищем.

Ці особливості обумовлені тим, що людина нездатна довільно/самостійно втручатися в ієрархічну структуру

власних рушійних нею мотивів і реорганізувати їх, «забажати зробити» домінуючими загальнолюдські еволюційні потреби. Адже розвиток ціннісного досвіду заснований не тільки на знаннях та навичках діяльності: робота з функціями системи ціннісного досвіду не може бути зведена тільки до так званих «вправ» – пророблення штучно створених проблемних ситуацій. *Актуалізація мотивів* щодо розвитку ціннісного досвіду, здійснюється у безпосередньому зв'язку з розвитком змісту дійсних життєвих відносин людини. *Інтроекція* та *інтерація* є двома різними та невід'ємно пов'язаними між собою *формами практичного* розвитку ціннісного досвіду, що ґрунтуються на принципі *чесного самопрояву*.

Тому в груповій роботі педагог-наставник постійно **нагадує** про зусилля *бути чесним* (інтелектуальний компонент ціннісного досвіду), **заохочує** суб'єктів до цього (емоційний компонент), **інспірує** (вольовий компонент) власним прикладом, використовуючи як зовнішні, так і внутрішні психопедагогічні техніки регуляції емоційно-вольових станів. Зауважимо, що оволодіння прийомами психорегулюючого тренування і регулярне їх застосування здатне також підвищити психологічну стійкість поліцейського в стресових ситуаціях. Ці методи потрібно завчасно відпрацьовувати і постійно повторювати. Лише регулярність тренувань дозволить автоматизувати релаксаційні вправи і забезпечить досягнення позитивного ефекту.

Зазначимо також, що внутрішні психопедагогічні техніки розглядаються як передумови формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейського. Серед яких найбільш вагомими є:

- 1) удосконалення практики емоційно-вольової саморегуляції поведінки педагога-наставника, як головного суб'єкта педагогічної дії;

2) аутотренінг і медитація як практичні методики удосконалення психопедагогічної підготовки і самопідготовки.

Серед особливостей зовнішньої педагогічної техніки викладача як умови розвитку ціннісного досвіду, розглядаються:

1) навіювання, як методика особистісно-професійного вдосконалення;

2) здатність до педагогічно-вмотивованого використання мультимедійних технологій у сучасному освітньо-виховному просторі – ресурсу збагачення ціннісного досвіду його суб'єктів.

Ціннісний досвід потребує цілеспрямованого керованого формування й подальшої координації шляхом виховного впливу на особистість з метою формування та розвитку відповідних психологічних якостей фахівця-правоохоронця. Він знаходиться у прямій залежності від якості професійної підготовки та індивідуально-психологічних особливостей особистості працівника поліції. Передумовою розвитку ціннісного досвіду поліцейського є створення належної основи – формування професійної надійності [38]. Реалізація цього завдання передбачає:

1. Спрямованість освітнього процесу на формування позитивної мотивації до професійної діяльності шляхом оціночного аналізу ситуацій і явищ, звернення до особистісних цінностей та цілепокладань. Така мотивація істотно впливає на особливості професійної самореалізації, тому недооцінка цього компонента у навчально-виховній діяльності ЗВО МВС України, зниження активуючої функції мотивів або їх невідповідність професійній спрямованості здатні призвести до порушення працездатності й до виникнення помилкових дій, неспроможності якісно виконувати професійні

обов'язки, незважаючи на отримані знання, уміння та навички.

2. Орієнтацію нормативних дисциплін професійної підготовки на формування професійної надійності майбутніх працівників поліції, оновлення й розширення їх змісту відповідно до сучасних запитів («Юридична психологія», «Вогнева підготовка», «Тактико-спеціальна підготовка» та ін.). У даному випадку при викладанні навчальних дисциплін має бути забезпечено реалізацію принципу системності формування професійної надійності працівників поліції відповідно до трьох рівнів: особистісного (морально-правові та гуманістичні цінності, які відповідають етиці обраної професії та передбачають усвідомлення соціальної значущості й особистісної відповідальності за результати правоохоронної діяльності, соціальну, відомчу і групову нормативність поведінки); діяльнісного (безпомилковість і своєчасність виконання правоохоронних функцій у різних режимах та умовах праці шляхом включення до структури особистості поліцейського: професійних і спеціальних компетентностей; досвіду реалізації правових норм і забезпечення правопорядку); функціональної надійності (психофізіологічні резерви особистості) [39].

3. Акцент на використання у навчальному процесі інтерактивних форм, методів та інноваційних засобів, що дозволяють активізувати пізнавальну діяльність шляхом моделювання ситуацій професійної діяльності, які є основою для формування професійної надійності (лекції-діалоги, квести, рольові ігри, дискусії, аналіз ситуацій, професійно психологічні тренінги тощо). Застосування інтерактивних методик буде найбільш ефективним при формуванні таких якостей як: уміння вирішувати професійні завдання, уміння працювати у групі, комунікативні здібності, лідерський потенціал, наявні навички та приховані можливості тощо.

Проведена пошукова робота дозволяє розділити чинники і передумови процесу професійної підготовки майбутніх правоохоронців в аспекті формування і розвитку ціннісного досвіду поліцейського на дві групи [40–42]. До *першої групи* належать чинники й передумови, пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями майбутніх правоохоронців: загальна та професійна підготовленість, правове та патріотичне виховання, особистий професійно адаптивний потенціал, нервово-психічна стійкість, комунікативні здібності, моральна нормативність, акцентуація характеру, особиста тривожність, самопочуття, активність, настрої, стан здоров'я, вік, життєвий досвід. *Другу групу* становлять чинники, які по відношенню до особистості існують об'єктивно: безпосередні умови професійної підготовки та діяльності, напруженість, одноманітність, тривожність, незвичність, складність, раптовість, новизна обстановки, рівень управління процесом професійної підготовки та адаптації з боку курсових офіцерів, кураторів навчальних груп та науково-педагогічного складу, а також наставників та керівників у практичних підрозділах [43].

З урахуванням розглянутих вище чинників і передумов професійної підготовки ми пропонуємо *рекомендації з оптимізації* процесу професійної підготовки майбутніх правоохоронців у закладах вищої освіти МВС України, яку необхідно проводити у два етапи:

I етап – підготовка до професійної діяльності в особливих умовах навчання у закладі вищої освіти МВС України та проходження стажування за фахом в органах внутрішніх справ [44].

II етап – прибуття в органи внутрішніх справ після закінчення закладу вищої освіти МВС України, входу в посаду та її освоєння.

Увесь освітній процес має бути спрямований на те, щоб знання, професійна компетентність сприймалися як цінність, яку слід примножувати впродовж усього життя. Сам навчально-виховний процес повинен будуватися таким чином, щоб поступово відбувалася переорієнтація із зовнішньої мотивації на внутрішню, з вимог керівника щодо дисципліни на внутрішню дисципліну. У цьому підтверджується невід'ємний зв'язок мотиваційно-ціннісної та рефлексивно-оцінної сфер. Їх схожість проявляється у внутрішньому характері переконань та звичок, системи поглядів та прагнень молодшої людини. Це найтонша і найскладніша сфера людського буття, а тому є сенс при формуванні мотивації, стимулюванні саморефлексії залучати до освітнього процесу штатних психологів, які працюють на факультеті. Тож при створенні середовища, яке сприяє формуванню у майбутніх офіцерів Національної поліції України свідомого ставлення до навчання необхідно об'єднання зусиль педагогів, психологів і командного складу курсів та факультету. Вважаємо цю ділянку роботи особливо важливою через те, що завдяки їй, на етапі навчання суттєво покращуються якісні показники освіти, а у подальшому після закінчення курсантом закладу вищої освіти поліція отримує сформовану людину, яка є і висококваліфікованим спеціалістом, і свідомим громадянином.

У ході другого етапу командири підрозділів організовують підготовку майбутніх правоохоронців до діяльності в поліції. Психологи у відведений час (з урахуванням результатів першого етапу) проводять з майбутніми правоохоронцями професійно-орієнтовані тренінги, спрямовані на вдосконалення їхніх індивідуально-психологічних особливостей. Необхідно враховувати, що молодий правоохоронець, який прибув в практичні підрозділи після закінчення закладу вищої освіти МВС України, узявшись до виконання функціональних обов'язків,

потрапляє в нову обстановку, знаходячись у якій, він пристосовується, «притирається» до нових умов.

Вивчення досвіду професійної підготовки у закладах вищої освіти МВС України та професійної діяльності працівників поліції свідчить, що майбутнім правоохоронцям доцільно знати систему методів і прийомів для регулювання їхнього психофізіологічного стану. Уміння управляти собою зводиться, *по-перше*, до здійснення самоконтролю за зовнішніми проявами негативних емоцій (у випадку хвилювання, страху), *по-друге*, до зменшення психічної напруженості, заспокоєння перед та під час виконання службових обов'язків, *по-третє*, до зняття або попередження втоми, *по-четверте*, до нормалізації сну та підвищення його відновних функцій [45].

У період безпосередньої підготовки необхідно моделювати ситуації, що ведуть до часткової невдачі з подальшим виходом з цього положення, вимагають негайного переходу від бездіяльності до активності високого рівня, зумовляють прояв самостійності у виборі способів дій для подолання непередбачених перешкод. Необхідний також детальний аналіз дій у згаданих і подібних ситуаціях.

У період засвоєння функціоналу посади поліцейського найбільшу значущість має підтримка психологічної стійкості та готовності виконати конкретні службові обов'язки з максимальним успіхом. Цього досягають упевненою поведінкою (діями), компетентністю, витривалістю, сміливістю, обачливим ризиком, рішучістю. У ході виконання службових обов'язків можуть виникати негативні психічні стани. Це можна визначити за такими ознаками: сильне почервоніння або збліднення, інтонація голосу, порушення нормального ритму дихання, метушливість рухів або загальмованість, апатія. Помітивши надмірне збудження, стресові стани, необхідно знайти оптимальні шляхи для зняття навантаження.

Це може бути самонавіювання, самопереконавання, розслаблення, переключення уваги.

У період засвоєння інструктивних вимог до посади працівника Національної поліції України майбутній правоохоронець випробовує сили під час роботи зі спеціальною технікою, несення служби в добових нарядах, патрульної служби, польових зборів і стрільби з вогнепальної зброї тощо. Ця напруга посилюється внаслідок того, що майбутній правоохоронець відповідальний не лише за себе, але й за підлеглих, за їхню діяльність і кінцеві результати [42]. У цей період психічне напруження посилюється відповідальністю за прийняття грамотних рішень, за організацію діяльності підлеглих.

Оптимізації професійної підготовки майбутніх правоохоронців та їх адаптації до служби у практичних підрозділах сприяють:

- особистий приклад досвідчених офіцерів під час виконання службових обов'язків;
- поглиблені бесіди керівництва курсу, виховного відділу, психолога з метою визначення проблем майбутніх правоохоронців і надання допомоги в їх розв'язанні;
- створення в офіцерських колективах обстановки доброзичливості та взаємодопомоги;
- вивчення ступеня задоволеності майбутнього правоохоронця приналежністю до свого колективу;
- організація наставницької діяльності з надання допомоги в оволодінні службовою майстерністю;
- навчання педагогічного супроводу діяльності майбутніх правоохоронців командирів, які мають у підпорядкуванні майбутніх правоохоронців, що проходять становлення на практиці;
- проведення навчально-методичних зборів з майбутніми правоохоронцями;

- навчання майбутніх правоохоронців ефективним прийомам управління підлеглими, механізму локалізації конфліктних ситуацій, оптимального порядку дій під час виконання завдань, поставлених перед молодим правоохоронцем;
- зустрічі-бесіди керівництва навчального закладу з майбутніми правоохоронцями з проблем їхнього професійного становлення;
- створення сучасних матеріально-побутових умов життя та служби;
- відвідини майбутніх правоохоронців за місцем проживання, виявлення важких обставин, уживання заходів з їх усунення;
- дослідження й узагальнення результатів процесу професійної адаптації, вивчення професійної мотивації, причин низької ефективності професійної діяльності, надходження рапортів про дострокове звільнення з органів внутрішніх справ для подальшої роботи з майбутніми правоохоронцями в період їхнього професійного становлення.

Отже, як у першому, так і в другому періодах професійної підготовки майбутніх правоохоронців в аспекті формування і розвитку ціннісного досвіду доцільно приділяти належну увагу удосконаленню таких показників як: розвиток навичок і опанування техніками: зниження рівня ситуативної тривожності, підвищення упевненості у собі і власних діях, адаптивний потенціал; нервово-психічна стійкість; комунікативні здібності; моральна зрілість; життєва активність тощо.

Висновки до розділу 4

Сучасні реалії і тенденції розвитку фахової освіти в Україні формують нові запити щодо підготовки працівників поліції на всіх її ступенях. У контексті окресленої

проблематики особливо гостро постає потреба в розробленні спеціальної системи формування та збагачення ціннісного досвіду поліцейських у процесі фахової підготовки та професійної діяльності, зокрема у навчальних закладах МВС України, визначенні змістових компонентів, показників рівня розвитку та критеріїв оцінки її ефективності, а також прогнозуванні поведінкових реакцій і психічних станів конкретного спеціаліста та особового складу різних підрозділів правоохоронних органів загалом у разі дії в умовах стрес-факторів ризиконебезпечної обстановки. З таких позицій:

- конкретизовано комплекс наукових положень щодо змісту, структури і методичних засад професійної підготовки поліцейських як системи організаційних заходів, основною метою якої є формування і збагачення ціннісного досвіду особистості поліцейського в Україні; професійної спрямованості, розвитку поліцейських як професіоналів, підвищення рівня їх професійної правової свідомості та правової культури, отримання ними нових спеціальних компетентностей, які дозволять чітко, оперативно, неупереджено виконувати свої професійні обов'язки, відповідно до норм чинного законодавства та професійної етики, ґрунтуючись на потребах суспільства та держави з повагою до особистої гідності людського життя;
- запропоновано розгалужену систему заходів удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти МВС України, спрямованих на формування професійних компетенцій працівника поліції, за рахунок:

1) стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності шляхом оціночного аналізу ситуацій і явищ, звернення до особистісних цінностей та цілепокладань;

2) орієнтації нормативних дисциплін професійної підготовки майбутніх працівників поліції, оновлення й розширення їх змісту відповідно до сучасних запитів;

3) акценту на використання інтерактивних форм, методів та інноваційних засобів, що дозволяють активізувати пізнавальну діяльність шляхом моделювання ситуацій професійної діяльності;

– уточнено наукові положення про місце і роль мотивації у формуванні ціннісного досвіду особистості поліцейського на підставі аналізу функцій, що їх виконує мотиваційна сфера особистості (орієнтуюча, спонукальна, спрямовуюча, стимулююча, мобілізуюча, контролююча).

Формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності передбачає не тільки досягнення цілей освітньої системи – предметних результатів навчання, але й реалізацію особистісних сенсів суб'єктів освітнього процесу, їхні прояви у суспільному, професійному житті.

Орієнтація відповідних інтерактивних, тренінгових методик формування і збагачення ціннісного досвіду поліцейського в процесі фахової підготовки та професійної діяльності спрямовується на особистість кожного суб'єкта, передбачає перехід від філософії «впливу» до філософії «взаємодії». Педагогічна взаємодія з позиції викладача, керівника структурного підрозділу розглядається як особлива форма його «занурення» у життєдіяльність, у власний внутрішній світ і внутрішній світ курсантів, поліцейських, унаслідок чого відбувається значуще для їхнього існування і розвитку перетворення ставлення до світу, з огляду ціннісного параметру розвитку досвіду.

Практичне значення отриманих результатів в освітньому процесі полягає тому, що матеріали дослідження може бути використано при підготовці підручників

та навчальних посібників із дисциплін «Психологія», «Юридична психологія», «Педагогіка» тощо; у процесі курсів підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної поліції.

Література

1. Семенишин М. О. Кримінологічні напрями діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн у заповіганні бандитизму. / М. О. Семенишин // ПРАВО. UA / LAW.UA «Спеціалізоване видавництво» No 1, 2017. – С. 225–232. Режим доступу: <http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2017-1/Pravo-ua-2017-1.pdf>
2. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ...д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.
3. Лігоцький А. О. Професійна педагогіка в системі підготовки кадрів МВС України. Стан та перспективи розвитку відомчої системи освіти і науки МВС України : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2001. С. 90–98.
4. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.
5. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : підручник. Харків : Основа, 2004. 780 с.
6. Швець Д. В. Наукові підходи до проблеми розвитку особистості у сучасних українських та зарубіжних психологічних дослідженнях. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2016. Т. 10: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 29. С. 207–219.

7. Філософський словник соціальних термінів / за ред. і уклад. В. Андрущенко. – Київ–Харків, 2005. – С. 651.

8. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: праць / Гол. редактор: Галіна Павлівна Шевченко – Вип. 1. – Луганськ: Вид-во Східноукр.нац.ун-ту ім. В.Дала, 2004. – 224 с.

9. Парсонс Т. О структуре социального действия. / Талкотт Парсонс. – М. : Академический Проект, 2000. – 880 с.

10. Фромм Э. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности / Сост. Л.И.Василенко, В.Е.Ермолаева. – М. : Знание, 1990. – 287 с.

11. Фукуяма Ф. Конец истории? / Ф. Фукуяма // Вопросы философии. – 1990. – №3. – С. 41–49.

12. Гончаренко С. У., Мальований Ю. І. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Шлях освіти. – 2001 –№2. – С.2-8.

13. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.–метод. посіб. / Іван Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.

14. Heinz W. R. Berufliche und betriebliche Sozialisation. In: Hurrelmann Klaus und Ulich Dieter: Handbuch der Sozialisationsforschung. Weinheim und Basel, 1998. S. 397–415.

15. Dahrendorf R. Homo Sociologicus: Ein Versuch zur Geschichte, Bedeutung und Kritik der Kategorie der sozialen Rolle. Köln und Opladen : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. 126 s.

16. Чухраєва Г. В. Стреси та дистреси в психологічній діяльності працівників поліції. *Вісник Харківського національного університету*. 2016. Вип. 59. С. 94–97.

17. Зинченко В. П. Аффект и интеллект в образовании / Владимир Петрович Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.

18. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. P. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>.

19. Krappmann, L. (2000). Soziologische Dimensionen der Identität: strukturelle Bedingungen für d. Teilnahme an Interaktionsprozessen. Klett-Cotta, 231.

20. Campion, J., Rousseaux, X. (Eds.) (2015). *Policing New Risks in Modern European History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 128. doi: <https://doi.org/10.1057/9781137544025>

21. Caveney, N. (2015). The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change. University of Portsmouth. Available at: <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873>

22. Kratcoski, P. C., Edelbacher, M. (Eds.) (2016). *Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation*. Boca Raton; London; New York: CRC Press, 322. doi: <https://doi.org/10.1201/b19746>

23. Brewster, J., Stoloff, M. L., Corey, D. M., Greene, L. W., Gupton, H. M., Roland, J. E. (2016). Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*, 10 (3), 171–178. doi: <https://doi.org/10.1037/ter0000122>

24. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 550 с.

25. Sherman, L. (2011). Professional policing and liberal democracy. The 2011 Benjamin Franklin Medal Lecture. Available at: <https://www.crim.cam.ac.uk/system/files/documents/franklinfinal2011.pdf>

26. Marenin, O. (2005). Building a Global Police Studies Community. *Police Quarterly*, 8 (1), 99–136. doi: <https://doi.org/10.1177/1098611104267329>

27. CCox, D. (2011). Educating police for uncertain times: the Australian experience and the case for a 'normative' approach. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 6 (1), 3–22. doi: <https://doi.org/10.1080/18335330.2011.553178>

28. Стратонов В. М. Версії в практиці пізнавальної діяльності слідчого. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 174–178.

29. Канак Ф. Досвід // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – 742 с., С. 169-170. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf

30. Данченко В. Психологический механизм духовного развития и проблемы духовной практики [Электронный ресурс] / Владимир Данченко // Библиотека Фонда содействия развитию психической культуры (Київ). – Режим доступу : <http://psylib.org.ua/books/danch02/index.htm>

31. Семенова Алла. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії: Монографія. / Алла Семенова. – Одеса : Бондаренко М. О., 2016. – 436 с. (Value measurement of the experience of subjects of pedagogical action – in Ukrainian). Режим доступу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/tsinisnyi_vymir.pdf

32. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : моногра-

фія / Іван Андрійович Зязюн. – Київ : б. в. ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с.

33. Рацул А. Б. Педагогіка: інформаційний виклад: навч. посібник / А. Б. Рацул, Т. Я. Довга. – К. : Слово, 2016. – 344 с.

34. Швець Д. Проблеми вдосконалення теоретико-правових засад і практики організації професійної підготовки поліцейського. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. No 2, ч. 1 (Aprilie). С. 78–82.

35. Гостеева Т. В. Проблема довгострокового прогнозу професійної надійності та успішності працівників органів внутрішніх справ України. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. Вип. 7. С. 104–112.

36. Чепелева Н. В. Самопроекування особистості у кризових життєвих обставинах. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності* : матеріали методологічного семінару НАПН України (24 берез. 2016 р.) / за ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. Київ, 2016. С. 29–34.

37. Життєві домагання особистості : монографія / [Т. М. Титаренко І. В. Лебединська, Н. В. Анікіна, О. Я. Кляпець та ін.] ; за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Педагогічна думка, 2007. 456 с.

38. Гарькавець С. О. До проблеми формування особистості правоохоронця в умовах розвитку інформаційного суспільства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84593198.pdf>

39. Малєєв Д. В. Психологічні чинники розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України : дис. ... канд. психол. наук : 13.00.06. Харків, 2016. 334 с.

40. Клименко І. В. Теорія і практика психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06 / І. В. Кли-

менко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. – 46 с.

41. Швець Д. В. Чинники особистісного розвитку правоохоронця в умовах навчання у ВНЗ. *Психологічний часопис*. 2016. № 2 (4). С. 121–131.

42. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.

43. Швець Д. В. Навчання в процесі практичної діяльності (службова підготовка поліцейського) як втілення еволюційного характеру формування особистості поліцейського в Україні. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 149–159.

44. Клименко І. В. Взаємозв'язки когнітивно-поведінкових стратегій подолання зі складовими особистісної рефлексивності курсантів, які навчаються в умовах психологічного забезпечення. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Т. X: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія, вип. 29. С. 72–83.

45. Семенишин М. О. Реалізація поліцейської діяльності, спрямованої на взаємодію з громадськістю (за матеріалами Донецької області). *Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство — стратегії розвитку та взаємодії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 18 трав. 2018 р.)*. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. С.192–196.

РОЗДІЛ 5

РЕФЛЕКСІЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ

*Швець Дмитро Володимирович,
Євдокімова Олена Олександрівна,
Ларіонов Станіслав Олександрович*

УДК 351.74:159.947.3(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4918>

Анотація

У розділі 5 досліджено процес рефлексії самоорганізації як способу особистісної організації життєдіяльності майбутніх працівників поліції, що сприятиме розвитку психологічної резильєнтності шляхом впровадження психологічних тренінгових методик. Конкретизовано показники тестометричної агресивності працівників поліції; виявлено взаємозв'язки тестометричної та поведінкової агресивності працівників поліції; визначено чинники прояву стресового та постстресового реагування, поведінки майбутніх працівників поліції в процесі виконання психотренінгових вправ; визначено принципи психологічної допомоги з метою відновлення психологічних ресурсів в аспекті підготовки до професійної діяльності правоохоронців; окреслено напрями професійно-психологічної підготовки майбутніх працівників поліції в аспекті розвитку їхньої резильєнтності.

Ключові слова: поведінкова діагностика, психологічний тренінг, наратив, психологічні ресурси, ситуації, травматичні події, стрес, резильєнтність.

Вступ

Грунтовна трансформація системи правоохоронних органів України, зокрема, створення у 2018 році Національної поліції України, початок функціонування патрульної поліції тощо, надала психологам практично унікальну можливість спостерігати «он-лайн» процеси становлення таких феноменів, як професійна свідомість, професійна ідентичність і професійна компетентність поліцейських, багато з яких донедавна не мали жодного стосунку до правоохоронних органів і є вихідцями з найрізноманітніших верств населення. Людей, які прийшли до поліції у 2018 році, об'єднало прагнення до створення міцної системи захисту прав і свобод людини, стремління побороти корупцію і злочинність, адже від успіху діяльності правоохоронних органів в Україні залежать процеси створення справедливого постмодерного суспільства [1].

Своєю чергою, унікальні темпи організаційних та змістовних змін актуалізували психолого-педагогічну проблему підготовки фахівця-поліцейського, який би, з одного боку, задовольняв високим вимогам суспільства до чесного, відповідального, готового на самопожертву правоохоронця, а з іншого боку – мав би сформовані психологічні особистісні якості, які надають можливість ці соціальні вимоги реалізувати. Йдеться, перш за все, про життєздатність, життєстійкість, фізичну витривалість, стресостійкість, здатність приймати рішення у складних умовах тощо, іншими словами – про наявність та розвиток у майбутнього поліцейського цілісної системи психологічних ресурсів, що забезпечують його успішну професійну діяльність.

У сучасних складних умовах функціонування поліцейських органів в Україні провідним чинником у підтримці кожним поліцейським власної здатності працювати на високому рівні самовіддачі та забезпечувати активне професійне зростання виступає розвиток рефлексивної самоорганізації особистості, який стає на сьогодні одним із найбільш важливих напрямів формування і зміцнення психологічної резильєнтності працівників поліції та підвищення їх службової ефективності.

У психологічному словнику поняття самоорганізації особистості визначається як діяльність та здібність особистості, що проявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості, мотивації, вмінні планувати власну діяльність, швидкому прийнятті рішень і відповідальності за них, критичності за результати власних дій, почутті обов'язку [2]. Досить часто поняття самоорганізації особистості ототожнюється з:

- *самоменеджментом*, тобто вмінням керувати, набувати, розвивати, зберігати і раціонально використовувати власні ресурси;
- *самоактуалізацією* – прагненням людини до якомога повнішого виявлення і розвитку власних особистісних можливостей [3];
- *самоефективністю* – вмінням активно засвоювати знання або дії, що дозволяють вибудовувати власну поведінку у відповідності із завданням або умовами ситуації [4].

Самоорганізацію визначають як спосіб особистісної організації життєдіяльності за допомогою розширення меж власної ініціативи і самостійної діяльності, самовдосконалення та саморегуляції [5]. Автори зазначають, що самоорганізація обов'язково передбачає процес самопізнання, самовизначення, саморозвитку та самореаліза-

ції і має вирішальний вплив на формування світогляду та морально-етичних переконань особистості [6].

Пусковими механізмами розвитку самоорганізації особистості є як внутрішні так і зовнішні фактори. Адже самоорганізація особистості формується і розвивається упродовж життя людини під впливом соціального оточення, психолого-педагогічного впливу системи організації виховання в сім'ї і соціальних інститутах та власної діяльності. Період навчання у вищій школі, де збільшується частка самостійної роботи в загальному обсязі навчальної роботи студента, виступає надзвичайно важливим етапом для формування та розвитку самоорганізації особистості.

З іншого боку, існує низка професій, представники яких перебувають під впливом підвищеної ймовірності зіткнення з агресією інших людей або необхідності самим учиняти агресивні дії. Серед них – представники силових структур і правоохоронних органів, зокрема працівники поліції [7]. Вони постійно потрапляють у ситуації агресивної взаємодії з правопорушниками, часто виконують завдання щодо обмеження прав законослухняних громадян шляхом застосування примусу або із загрозою його застосування, тому законом їх наділено відповідними правами й обов'язками, які регламентують правомірну поведінку поліцейських у площині відносин, що супроводжується агресією.

Спостерігається амбівалентність вимог до агресивності працівників поліції: вона повинна бути вираженою настільки сильно, щоб давати змогу ефективно виконувати силові завдання та функції, і водночас бути мінімальною, щоб не завдавати громадянам та організаціям надмірної шкоди. Дивлячись на результати діяльності поліції, бачимо, що дотримання такого балансу – це складна справа.

Вивчення агресивності як особистісної риси здійснюється зазвичай за допомогою опитувальників, тестів і проєктивних методів психологічної діагностики [8]. Однак поряд із типовими, притаманними для само-описів чинниками викривлень результатів питання (критерії) у методиках психологічної діагностики особистісних параметрів є здебільшого інтуїтивно-зрозумілими для респондентів, що не виключає обрання відповідей за принципом соціальної бажаності. Відкритим залишається питання кореляції «реальних» (поведінкових) та «тестометричних» характеристик поліцейських.

Мета дослідження полягає в дослідженні процесу рефлексії самоорганізації як способу особистісної організації життєдіяльності майбутніх працівників поліції що сприятиме розвитку психологічної резильєнтності шляхом впровадження психологічних тренінгових методик.

Для досягнення цієї мети було поступово вирішено таку низку **завдань**:

- досліджено показники тестометричної агресивності працівників поліції; виявлено взаємозв'язки тестометричної та поведінкової агресивності працівників поліції;
- визначено чинники прояву стресового та постстресового реагування, поведінки майбутніх працівників поліції в процесі виконання психотренінгових вправ;
- конкретизовано принципи психологічної допомоги з метою відновлення психологічних ресурсів в аспекті підготовки до професійної діяльності правоохоронців;
- окреслено напрями професійно-психологічної підготовки майбутніх працівників поліції в аспекті розвитку їхньої резильєнтності.

Методи та методика дослідження обумовлені практичним поєднанням поведінкового й тестометричного

підходів задля конкретизації резильєнтності як багатовимірної концепції, яка має системний характер; використанням наративного підходу щодо розв'язання проблеми діагностики і розвитку психологічних ресурсів особистості правоохоронців.

Самоорганізація особистості майбутнього працівника поліції як умова розвитку психологічної резильєнтності

Особистість правоохоронця стає останнім часом цінним і важливим об'єктом вивчення з точки зору її потенційних можливостей і ресурсів *саморозвитку*. Поняття *психологічних ресурсів* – надбання позитивного підходу, воно дуже широке за змістом і не має досі вичерпного тлумачення. Попередньо зроблений теоретичний аналіз проблеми психологічних ресурсів особистості як концептуального поняття [9]. Ресурси уміщують реально наявні і потенційно досяжні суб'єктом здобутки, зв'язки, стосунки, а також усвідомлені особистісні якості і стани. Сукупність персональних ресурсів релевантна психологічному потенціалу особистості, її психологічному капіталу [10, 11]. Під «ресурсами», зазвичай, мають на увазі реальні «запаси, джерела» чого-небудь або «засоби», за допомогою яких відбуваються зміни об'єкта або суб'єкта. Ресурс, на відміну від потенціалу (як сукупності всіх наявних можливостей) – це завжди реальний актив на шляху до успішного досягнення мети, яким можна користуватися, витрачати його, накопичувати, об'єднувати, розділяти, відтворювати, керувати ним тощо. Потенціал, будучи сукупністю можливостей, перетворюється в ресурс, якщо для цього створені необхідні умови, без яких виявляються неможливими досягнення і існування ресурсу [12].

Для успішного виконання службових обов'язків поліцейським потрібно постійно підтримувати свою професійну майстерність, а також забезпечувати особистісний розвиток і зростання. Вирішальними для поставлених завдань факторами є самомотивація, постійний саморозвиток і самоорганізація персоналу. Тому особлива увага в процесі професійної підготовки приділяється формуванню у курсантів навичок самоменеджменту [13].

На сьогодні найбільш ємним є наступне визначення самоменеджменту або особистісного самоуправління – це здатність ставити цілі і планомірно їх досягати, діяти на основі аналізу ситуації, прогнозувати хід подій, адекватно реагувати на зміни ситуації, оцінювати свої можливості, регулювати емоції, контролювати процес досягнення цілей. Іншими словами, самоменеджмент – це *управління власними ресурсами*, тобто вміння їх здобувати, зберігати, розвивати і раціонально використовувати для того, щоб бути успішною і самодостатньою людиною.

Проблематика психологічних ресурсів особливо актуалізується при виконанні складних видів професійної діяльності [14], у складних, травмуючих ситуаціях життя [15, 16]. Сучасний стан українського суспільства з упевненістю можна характеризувати як кризовий. Війна в Україні, драматичні події і втрати – фактори, що призводять до травматизації (фізичної і психологічної) багатьох верств населення. Емпіричні дослідження показують, що термін перебування людини у зоні бойових дій виступає одним з провідних чинників, що впливають на домінуючі психічні стани правоохоронців [17].

У процесі переживання травми, травмуючих ситуацій будь-які реакції людини визнаються нормальними. За висловом Б. Колодзіна, «травма – нормальна реакція на ненормальні обставини» [18]. Уявлення про механізм

негативного впливу психотравми спираються на теорію Г. Сельє, згідно з якою успішне проживання стресу вимагає настання розслаблення (відновлення) після етапу напруження і стійкого подолання. Це потребує розрядки накопиченого збудження, передусім м'язового.

Зупинка та/або придушення нормального процесу розрядки призводить до появи симптомів травматичного стресу. Полівагальна теорія С. Порджеса [19] збагатила уявлення про стресове та постстресове реагування. Наразі широко використовуються його ідеї про нейроцепцію, автоматичну систему безпеки і виявлення загрози, роботу системи соціальної взаємодії.

Травматичний стрес після перебування у небезпечних умовах зумовлюється особливостями функціонування механізмів пам'яті та психічного захисту. Спогади про травматичну подію є хворобливими, одночасно є болючими, але сама ситуація вимагає «вирішення» (реального чи уявного). Це призводить до спроб забути такий досвід унаслідок неможливості опрацювати його когнітивно (травматична дисоціація, розщеплення, уникнення) та прагнення до його тілесної й емоційної розрядки (симптоми повернення, інтрузії, флешбеки). Травма розвивається як відстрочена реакція на подію за умов неможливості змінити ситуацію та змиритися з нею.

Концепції переживання психотравми передбачають певну стадіальність цього процесу [20]. Загалом виокремлюють етапи шоку, стабілізації, відновлення (опрацювання) та інтеграції. У концепції, яку пропонує Н. Афанасьєва [21], передбачається, що процесу природного переживання травми можуть заважати «фіксації» на певних її фазах:

1. У фазі шоку – фіксація на цій фазі внаслідок незавершених колишніх травматичних переживань (наприклад, неприйняття смерті близького). Свідченням

такої фіксації можуть бути дії, що вказують на неприйняття факту травматичної події (наприклад, не чіпати речі померлого), флешбеки, розмови про травматичну подію в теперішньому часі.

2. У фазі гніву – фіксації внаслідок заборон на прояви агресії; неконтрольованість афективних спалахів; блокування агресії на причини і винуватців події внаслідок узяття на себе провини і відповідальності; труднощі в прояві агресії на адресу самого себе; труднощі прояву гніву на об'єкт втрати (наприклад, унаслідок попередніх конфліктів з ним); блокування агресії на адресу «вищих сил»; переважання тривоги над агресією внаслідок попередніх невирішених проблем, що заважає реалізації гніву.

3. У фазі депресії – природному перебігу постстресових переживань заважає дитячий травматичний досвід. Головною тематикою таких травм є відкидання. Це зумовлює переживання самотності, уявлення про те, що травмувальний процес не завершиться ніколи.

4. У фазі зцілення – фіксація відбувається внаслідок ідеалізації (заміщення об'єкта травми його архетипічним образом).

Глибина травматичного стресу варіюється індивідуально, а також залежить від низки обставин:

- 1) сприйняття травматичної ситуації як «неможливої», такої, що ніколи не могла настати;
- 2) нездатність протидіяти, відсутність спроб протидії;
- 3) рухова пасивність під час події (стан іммобілізації);
- 4) наявність попередньої травматизації.

Принципи психологічної допомоги обумовлюють дієвість таких заходів, як:

- психоедукації щодо механізмів психічної травматизації, настороженості щодо індикаторів стресу,

надмірної тривоги, створення конструктивних уявлень про «нормальність» реакцій на психотравмуючі ситуації;

- навчання особового складу технікам регуляції психічного стану, зокрема управління психічним напруженням (релаксація) і стабілізації (дихання, заземлення);
- роботи з образами травми (тілесними, емоційно-образними метафорами);
- відновлення порушених травмою моделей тілесного досвіду (усвідомлення тілесних кордонів; розвиток відчуття тіла; розвиток відчуття заземленості);
- роботи з відновленням часової лінії (її зображення, уявлення, ходіння по уявній часовій лінії, створення часової перспективи; створення розповідей, наративів, казкотерапія тощо) [22].

Доцільність використання категорії психологічних ресурсів в аспекті підготовки до професійної діяльності правоохоронців зумовлена тим, що:

1) правоохоронна діяльність є складною в аспекті постійної напруженої міжособистісної взаємодії, вона об'єктивно вимагає певних особистісних внесків (інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних й інших). Звідси проблема психологічної собівартості професійної діяльності, яка є певним балансом між процесуальними (задоволеність, мотивація, психічний стан) і результативними характеристиками (якість, ефективність праці). Наявність і усвідомленість психологічних ресурсів полегшує фахову діяльність, забезпечує певний рівень професійної активності і цілеспрямованості [23]. По суті, це відповідь на питання «Я можу ефективно працювати завдяки тому, що я ...»;

2) зазначена діяльність є неалгоритмічною, в ній потреба актуалізації і внеску ресурсів виникає доволі часто і неочікуване. При цьому працівники зазвичай

«експлуатують» невелику кількість психологічних ресурсів, які чітко усвідомлюються («Як правило, я справляюсь зі складними ситуаціями тому, що у мене є ...»);

3) зазначена категорія певним чином пов'язує особистість працівника (риси-якості) з її поведінкою, зокрема стресдолаючою («У складних ситуаціях я роблю ..., тому що у мене є ...»). Тому психологічні ресурси – інтуїтивно зрозуміла самим працівникам категорія, що може бути використана для цілей психоедукації, психопрофілактики, професійно-психологічної підготовки. Нестача особистісного потенціалу чітко усвідомлюється правоохоронцем, так само як і її причини (наприклад, після перебування у складних ситуаціях, перенесених психотравм) [24].

Поняття «резильєнтність» перекладається як гнучкість, еластичність, пружність, стійкість (до зовнішніх подразників), у психологічному контексті – як здатність швидко відновлювати здоровий стан душі та тіла [25]. Розуміння того, як і яким чином деякі люди здатні вистояти, відновитися і навіть психологічно зрости, зміцнити після складних життєвих негараздів або катастроф є актуальним для психологів та психотерапевтів, працівників помічних професій.

Типовим прикладом визначення резильєнтності є визначення Ф. Лозеля: *резильєнтність* – це здатність людини або соціальної системи вибудовувати нормальне, повноцінне життя в складних умовах. Науковець підкреслює, що незважаючи на простоту визначення цього поняття, концепція резильєнтності є набагато ширшою, ніж просто поняття «подолання».

Ця концепція передбачає і *позитивний результат*, який досягається попри високий ризик (наприклад, коли людині доводиться долати багато факторів, що викликають стрес та напругу), і збереження основних

властивостей особистості під час небезпеки, і повне відновлення після травмування та досягнення успіху згодом [26]. Додамо також, що багато науковців розглядають процес резильєнтності саме з цієї точки зору: не лише досягнення гомеостатичної рівноваги після травмуючих подій, а й вихід із певним «приростом» – вивищенням функціональних компетенцій (посттравматичне зростання).

Сучасні науковці більш комплексно підходять до вивчення та визначення цього феномену. Так, послідовник конструктивістського підходу до вивчення резильєнтності D. Hellerstein [27] виокремлює дві його основні складові – фізичну резильєнтність як показник стресостійкості й толерантності та психологічну резильєнтність, що містить у собі розвиток та підтримку соціальних контактів, використання соціальної підтримки, віднайдення смислів у важких подіях або ситуаціях, підвищення освітнього рівня та опанування різних психотехнологій, що допомагають розвитку та доланню негативних наслідків після стресу.

Як слушно зауважує Г. Лазос [28], дослідження резильєнтності є важливим, тому що розуміння людської спроможності до психологічної позитивної адаптації в несприятливих обставинах може допомогти фахівцям з психічного здоров'я розробляти спеціальні психотехнології для психопрофілактики та розвитку резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості; розвитку здатності самостійно долати стресові ситуації тощо. Г. Лазос, виходячи з наукового аналізу сутності трактувань поняття вважає, що:

1) Резильєнтність – це біо-психо-соціальне явище, яке охоплює особистісні, міжособистісні та суспільні переживання і є природнім результатом різних процесів розвитку протягом певного часу.

2) Резильєнтність загалом пов'язана зі здатністю психіки відновлюватися після несприятливих умов.

3) Залежно від фокусу та предмету дослідження резильєнтність може розглядатися і як певна характеристика особистості, притаманна тій або іншій людині, і як динамічний процес.

4) Резильєнтність відіграє важливу роль у здатності та формуванні посттравматичного стресового зростання особистості

Приклади захисних факторів особистості згідно з віковою періодизацією було конкретизовано К. Bolton [29] і доповнено результатами досліджень інших науковців. Вважаємо за доцільне навести перелік цих факторів для категорії «дорослі» [30]: витривалість (життєстійкість), гумор та репресивний копінг; ефективність когнітивних стратегій регулювання емоцій: планування, позитивна переоцінка подій, свідоме пригнічення негативних емоцій, уникнення румінації (мисленої жуйки, нав'язливих думок); оптимізм; віра; мудрість; сила духу, міцність, чесноти, позитивні якості.

Важливо також зазначити, що виявлені результати щодо захисних факторів (механізмів, які лежать в основі резильєнтності) мають важливе практичне значення. На їхній основі було створено багато відповідних психотехнологій [31] спрямованих на профілактику та розвиток резильєнтності, а також безпосередньо на відновлення після пережитих негараздів, стресу та проявів посттравматичних симптомів.

О. Сашуріною і С. Ларіоновим [32] в такому аспекті було конкретизовано характеристики психологічних ресурсів, які вирізняють їх з-поміж інших психологічних феноменів:

1) усвідомленість, доступність для рефлексії щодо їх наявності, кількості, досяжності;

2) готовність до їх використання в релевантних ситуаціях і накопичення у ситуаціях, які цього не вимагають;

3) замінність, можливість компенсувати нестачу одних ресурсів іншими;

4) конвертація, що проявляється в усвідомленні їх соціальної цінності.

З розвитком концепції резильєнтності дослідники розробляли діагностичний інструментарій. Наразі вчені мають у своєму арсеналі перелік методик, які вимірюють різні якості, фактори резильєнтності, а також мають специфічні ознаки: методики для різного віку опитуваних (діти, підлітки, дорослі, літні люди); різних категорій пацієнтів (наприклад, студенти, військові, особи, які пережили природні катастрофи, медики тощо) [28]. Важливо тут зазначити, що кожна методика створювалася в межах певної концепції резильєнтності. У нашій роботі ми не ставимо собі за мету подавати повний огляд наявного інструментарію з описом теоретико-методологічного підґрунтя їх створення.

Психологічні ресурси правоохоронців реалістично може бути виявлено і діагностовано з використанням *наративного підходу*, їх надбання – це конкретні позиції на життєвому шляху особистості. Основні значущі події життя правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання можна розподілити на сім категорій, в яких спостерігаються спільні для курсантів важливі події: школа (випуск); навчально-службова діяльність у ЗВО (вступ, перша сесія); сім'я (народження нових членів сім'ї, весілля близьких, розлучення батьків); складні життєві ситуації; втрати; особистісні стосунки (початок романтичних відносин); різне.

Важливо, що з-поміж майже 200 різноманітних подій впродовж життя, курсанти відмічають тільки біля

10, які сталися в періоді навчання у ЗВО. Це свідчить про те, що пошук ресурсів в психологічному супроводі має спиратись на автобіографічний наратив особистості, звертаючись до актуального досвіду. Емоційна оцінка подій життєвого шляху у курсантів здебільшого позитивна, однак спостерігається більша диференційованість у негативних емоціях курсантів по відношенню до важливих подій. З'ясовано, що емоційна оцінка подій мало змінюється під впливом часу, більше це стосується негативних подій, сприйняття яких курсантами дещо пом'якшується з часом.

Окреслено коло психологічних ресурсів курсантів. Так, помічними для них є емоційне переживання приємних подій, взаємодія із значимими близькими, «доросла» переоцінка ситуації і пошук позитиву в тому, що трапляється, пошук нових зв'язків і контактів, усвідомлення мети і впливу подій на майбутнє [32]. Перешкод на шляху опанування кризовою/травматичною ситуацією курсантами ЗВО МВС України майже не спостерігається.

Осягнення працівником своїх психологічних ресурсів забезпечує впевненість у своїх силах, адекватне сприйняття певних ситуацій професійної діяльності як таких, що можна і слід опанувати [33], розвиває стресостійкість. Цей процес розпочинається під час фахової підготовки правоохоронців у ЗВО МВС України, де створено відповідне освітнє середовище, наближене до умов майбутньої професійної діяльності.

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання надання психологічної підтримки з розвитку особистості курсанта здійснюється на основі спільної діяльності викладачів, психологів, керівництва курсів, медичної служби та інших фахівців. Ми пропонуємо систематизувати методи розвитку здатності опановувати стресом за трьома напрямками: профілактика,

нейтралізація і корекція негативних стресових станів та відновлення ресурсів організму.

1. *Профілактичні заходи* в роботі з негативними стресовими станами поділяються на три рівні:

Первинна профілактика спрямована виявлення причин та умов, що негативно впливають на процес навчання, несення служби і відпочинку курсантів. Цей комплекс включає наступні методи:

- психологічне просвітництво (у формі лекцій, бесід, поширення спеціальної літератури, відеофільмів) для роз'яснення способів опанування складними життєвими ситуаціями і прискорення адаптації курсантів до умов навчання та служби;
- формування оптимального соціально-психологічного клімату в підрозділах (подорожі, екскурсії, значиме спілкування, розвиток соціальних навичок, творчість);
- оптимізація організаційної структури (вироблення режиму праці та відпочинку, розподілу обов'язків, повноважень і відповідальності; тайм-менеджмент);
- дотримання санітарно-гігієнічних норм праці та відпочинку (здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, загартування, спілкування з природою, книги із самопомочі і антистресові веб-сайти).

Вторинна профілактика передбачає звільнення від стресогенних стереотипів мислення і поведінки, використання прийомів антистресового самозахисту, психологічної самооборони і включає наступні методи:

- психодіагностика і психологічне консультування, що забезпечують найбільш ранній вияв негативних факторів формування стресу;

- формування навичок ефективної комунікації, психічної саморегуляції, релаксації, позитивного мислення, підготовки та складання іспитів методами групового тренінгу;
- проведення тренінгів з питань профілактики залежності від психоактивних речовин, прихильності до здорового способу життя, керування часом, вирішення конфліктів тощо.

Третинна профілактика полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), спрямованих на соціально-психологічну допомогу курсанту з проявами стресу, що можуть виникнути під час навчання.

Одним із методів третинної профілактики може виступити індивідуальна психологічна консультація, як вплив на когнітивні процеси особистості з метою підвищення її здатності до прийняття конструктивних рішень при вирішенні проблем.

2. *Нейтралізація дії стресу* – це зменшення фізичного ефекту стресу, активна взаємодія зі стресором та зміна погляду на проблему (ситуацію) і ставлення до неї за допомогою наступних методів:

- групові тренінги різноспрямованої тематики, а саме:
 - а) комунікативні тренінги – для курсантів, які мають проблеми у спілкуванні, адаптації, знаходяться у пригніченому стані, висловлюють наміри залишити навчальний заклад;
 - б) тренінги з розвитку лідерських та управлінських якостей – для курсантів які проявляють лідерські здібності і плануються на призначення на посади молодших командирів;
 - в) тренінги з формування команди і оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі;

г) тренінги з підвищення стійкості нервової системи та оптимізації працездатності;

д) тренінги з вольової регуляції поведінки, зниження емоційної вразливості і відреагування агресивних почуттів;

- індивідуальні та групові заняття (консультації) за темами, актуальними для конкретних колективів чи окремих категорій курсантів та з наступної тематики: знання психоемоційного перевантаження та наслідків стресових ситуацій; проектування змісту і напрямків індивідуального розвитку особи та складання на цій основі життєвих планів; розв'язання та переоцінка внутрішніх конфліктів;
- психічна саморегуляція за допомогою технік НАП;
- самоорганізація, самоконтроль, самонавіювання.

3. *Корекція і відновлення ресурсів* – це активний вплив спрямований на виправлення недоліків психологічного розвитку або поведінки курсантів за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу. Методи корекції стресу і відновлення ресурсів організму і психіки курсантів спрямовані на: формування професійно важливих якостей особистості; розвиток навичок самоорганізації, цілепокладання, мотивації до здорового способу життя, розвитку знань, умінь і навичок необхідних для майбутньої професійної діяльності, інтелектуально-вольових компонентів особистості.

У напрямі професійно-психологічної підготовки майбутніх працівників поліції наразі увага приділяється таким заходам як: проведення психологічних дебрифінгів [34], психологічного інформування про особливості екстремальних ситуацій [35], відтворення психологічних факторів екстремальної ситуації у процесі тренувань. Наразі активно використовуються: засади професійного психологічного відбору, контролю

ризик депресії та суїцидальної поведінки особового складу, декомпресії, професійної підготовки, моніторинг психічного стану, елементи командоутворення тощо [22].

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання у курсантів формується система спеціальних професійних компетентностей, які є необхідними для ефективного виконання професійної діяльності правоохоронця. Організація і активізація навчально-службової діяльності курсантів спрямована на самовдосконалення, самореалізацію і саморозвиток в освоєнні професією. Здійснюється це під час аудиторних занять, участі курсантів в інформаційно-виховних, наукових, культурних і спортивно-масових заходах та позааудиторних заняттях спрямованих на знайомство з реаліями майбутньої професії [36].

Найбільш сприятливі можливості для розвитку навичок самоорганізації, самопізнання та особистісного зростання курсантів надають інтерактивні методи навчання, зокрема соціально-психологічний тренінг.

Так, для курсантів першого курсу навчання Харківського національного університету внутрішніх справ ми пропонуємо тренінг «Адаптація» [37]. Метою даного тренінгу є формування навичок та умінь самоорганізації особистості необхідних для навчання у виші зі специфічними умовами навчання. Впродовж даного тренінгу учасники відпрацьовують наступні теми:

- 1) Самоорганізація курсантів в процесі їх професійної освіти (принципи самонавчання, пошуку і обробки інформації; адаптація до нового середовища);

- 2) Планування і структурування часу (облік і розрахунок робочого та вільного часу за різними методиками; виявлення поглиначів часу; цілі та цінності в самоорганізації часу).

Для курсантів другого курсу навчання – тренінг «Цілепокладання». Другокурсники знайомляться з алгоритмами цілепокладання; навчаються самостійно визначати цілі й умови їх досягнення; розвивають здібність діяти самостійно й оцінювати та передбачати результати власних дій.

Тренінг «Самоорганізація життя» допомагає розвивати у третьокурсників відповідальність за особистісний розвиток і сприяти самореалізації і становленню курсанта як самодостатньої креативної особистості [37]. В рамках даного тренінгу третьокурсники знайомляться з коучінгом як інструментом особистісного й професійного розвитку особистості; формують розуміння того, що кожна людина несе відповідальність за плин власного життя й подолання перешкод, які виникають на шляху досягнення цілей у навчанні, професії та особистому житті; розвивають цілеспрямованість, самодисципліну, здібність до самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції та прогнозування.

Показники поведінкової агресивності працівників поліції визначаються під час психотренінгової вправи «Стілець», розробленої С. Ларіоновим. Порядок її проведення є таким: Із навчальної групи, попередньо «розігрітої» в процесі заняття, обираються 6–7 учасників, які бажають узяти участь у виконанні вправи.

Тренер виставляє їх навколо порожнього стільця, дозволяє уважно подивитись на нього та запам'ятати його, а потім дає учасникам інструкцію: «Подивіться уважно на цей стілець, запам'ятайте його. Уявіть, що це – ваш улюблений стілець, що ви його придбали для себе особисто, і він вам дуже дорогий. Зараз ви вийдете з аудиторії, там вам зав'яжуть очі, ви будете заходити по одному. Десять тут буде схований ваш стілець. Вам необхідно знайти його і сісти на нього. Дуже важливо – сісти на ваш стілець». Призначається особа, яка за дверима аудиторії зав'язуватиме очі учасникам та заводитиме їх усередину.

Після того як учасники вийшли за двері, з-поміж інших слухачів обираються дві особи (чоловік і жінка), яким дається така інструкція: «Після того як ваш колега зайде в аудиторію й почне шукати стілець, ви повинні непомітно зайняти його і, сидячі мовчки, не віддавати стілець, що б не відбувалось». Сідати на стілець повинна особа однієї статі з учасником. Розмовляти особі, яка його займає, не дозволяється, щоб не затягувати час виконання вправи.

Таким чином, під час зіткнення учасника зі стільцем, виявляється, що той кимось зайнятий, і в такій ситуації невизначеності досліджуваний, намагаючись сісти на стілець, демонструє одну або декілька з можливих стратегій поведінки. Багатократне повторення зазначеної вправи протягом кількох років на різноманітному контингенті досліджуваних дало змогу узагальнити основні стратегії поведінки, які використовуються учасниками для вирішення завдання:

1) «заперечення» – уникнення від виконання вправи в різноманітні способи (пряма відмова виконати вправу; посилення на моральні норми: «я не можу сісти, тут зайнято»; тривале пасивне вичікування поряд зі стільцем; над тривалий пошук стільця, «кружляння» навколо нього тощо);

2) «заміщення» – намагання виконати вправу не зовсім так, як необхідно (пошук іншого «такого ж самого» стільця, намагання сісти на спинку, намагання сісти на коліна другому учаснику тощо);

3) «пошук допомоги» – вербалізація невпевненості, додаткових питань, закликів до аудиторії порадити чи допомогти;

4) «регрес» – демонстрація інфантильних форм поведінки (недоречний сміх, дитяче мовлення (слова чи інтонації), дитяча міміка, плач тощо);

5) «співробітництво», яке полягає у повноцінній спробі встановити вербальний контакт із другим учасником, який сидить на стільці;

6) «агресія», здебільшого фізична (спроби зіштовхнути другого учасника зі стільця, спроби зробити іншому учаснику боляче або неприємно, різке висмикування стільця з-під сидячого тощо).

На нашу думку, ступінь регресу під час виконання цієї вправи – це свідчення загального рівня стресостійкості особистості, її психологічної готовності до дій у ситуаціях невизначеності. Агресія й регрес мають певну зворотну взаємозалежність. Із тих працівників (без урахування статі), хто впевнено використовував агресивну стратегію поведінки, тільки 20,7 % також показували регресивні тенденції. Тобто працівники схильні або впевнено, «по-дорослому», забирати стілець (агресія), або «по-дитячому» невпевнено шукати інші шляхи. У результаті психотренінгової вправи та її обговорення з досліджуваними вивчено особливості використання ними зазначених стратегій поведінки [8].

Наступним кроком науковці зосередилися на дослідженні процесів набуття захисних факторів і почали визначати резильєнтність як динамічний і взаємопов'язаний процес між факторами ризику, захисними факторами та механізмами відновлення (реінтеграції), а також процес, у якому особистість просувається від порушення (травматизації) до відновлення (реінтеграції).

Наразі розроблено достатньо вичерпний спектр дослідницького інструментарію, за допомогою якого стає можливим виявлення як рівня резильєнтності, так і різноманітних факторів, які включені до її конструкту відповідно до визначених груп.

Висновки до розділу 5

Українські дослідники досягли певного консенсусу щодо розгляду резильєнтності як багатовимірної концепції, яка має системний характер. Психологічні ресурси правоохоронців реалістично може бути виявлено і діагностовано з використанням наративного підходу. Розв'язання проблеми її діагностики стає цілком можливим у межах вивчення курсу «Юридична психологія» шляхом практичного синтезу поведінкового й тестометричного підходів.

Кожна із описаних тренінгових методик допомагає курсантам на різних етапах професіогенезу здійснити перехід від соціального контролю до самоконтролю, від зовнішньої організації та управління діяльністю до самоорганізації, як умови розвитку психологічної резильєнтності.

Література

1. Shvets D., Yevdokimova O., Okhrimenko I., Ponomarenko Y., Aleksandrov Y., Okhrimenko S., Prontenko K. The New Police Training System: Psychological Aspects. *Postmodern Openings*, (Web of Science). 2020, Volume 11, Issue 1 Supl. 1, pages: 200-217 | <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130>
2. Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / пер. с англ. – СПб. : Питер, 2009. – 352 с.
4. Бандура А. Теория социального научения. – СПб. : Евразия, 2001. – 320 с.
5. Шнейдер Л. Б. Социально-психологические аспекты самоорганизации времени жизни как способа хроно-

топирования исполнительной деятельности // *Психология зрелости и старения*. – 2008. – № 3. – С. 23–27.

6. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. – 2-е изд. перераб. И. доп. М. : Высш. Шк. 1984. – 174 с.

7. Швець Д. В. Сучасна поліцейстика як науковий та навчальний напрям у діяльності МВС України. / Дмитро Володимирович Швець // Харківський національний університет внутрішніх справ. Матеріали конференції «Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 квіт. 2021 р.) С. 37-41.

8. Ларіонов С. О., Макаренко П. В, Доценко В. В. Поведінкова діагностика агресивної поведінки працівників національної поліції засобами психологічного тренінгу. / Станіслав Олександрович Ларіонов, Павло Валентинович Макаренко, Вікторія В'ячеславівна Доценко. // *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2018. № 1 (68) С. 39-49. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.05>

9. Сашуріна О.Ю., Ларіонов С.О. Психологічні ресурси особистості: концептуалізація поняття. *Psychological resources of the individual under the conditions of modern challenges. Monograph*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. С. 7–12.

10. Csikszentmihalyi M. *Good Business: Leadership, Flow, and the Making of Meaning*. N.Y.: Penguin, 2003. 450 p.

11. Chen H. J. *Psychological Capital and Its Application in Human Resource Management*. International conference on engineering and business management (EBM2011), VOLS 1-6, 2011. P. 795–798.

12. Євдокімова О. О., Ламаш І. В. Проблема психологічних ресурсів особистості у сучасних наукових сту-

діях // Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса. 2018.С. 85-89.

13. Психологія у професійній діяльності поліції: навч. посіб. / О. О. Євдокімова, І. В. Жданова, Д. В. Швець та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 426 с.

14. Windle G., Woods R. T. Variations in subjective wellbeing: the mediating role of a psychological resource. *Ageing & Society*. 2004. № 24. P. 583–602. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X04002107>

15. Achdut N., Refaeli T. Unemployment and Psychological Distress among Young People during the COVID-19 Pandemic: Psychological Resources and Risk Factors. *International journal of environmental research and public health*. 2020. №19. Vol. 17. Article № 7163. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17197163>

16. Brynza, I., Budianskyi, M. (2016). Readiness for changes as resource for overcoming psychological crisis. *Science and Education*, 15 (11), 43–48. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-11-9>

17. Євдокімова О. О. Детермінанти домінуючих психічних станів учасників АТО // Психологічний часопис: збірник наукових праць. № 6 (16) Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. С. 121-139.

18. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Персонал, 2017. 160 с.

19. Порджес С. Поливагальная теория. Нейрофизиологические основы эмоций, привязанности, общения и саморегуляции [пер. с англ.]. Київ : МультиМетод, 2020. 464 с.

20. Агаєв Н. А. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України : метод. рек. / Н. А. Агаєв та ін. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2016. 147 с.

21. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування фахівців екстремального профілю: теорія, методологія, практика. Харків : НУЦЗУ, 2017. 315 с.

22. Ларіонов С. О., Слурденко Д. О., Колесніченко О. С. Психологічна робота з наслідками психічної травматизації персоналу сектору безпеки і оборони. / С. О. Ларіонов, Д. О. Слурденко, О. С. Колесніченко. // Честь і закон № 2 (81) / 2022 – С. 120-126. <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/263821/260085>

23. Доценко В. В. Психологічні ресурси стресо-стійкості майбутніх правоохоронців. Право і безпека. 2017. № 3 (66). С. 14–20.

24. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти. Forming a Police Officer's Personality in Terms of Professional Training and Professional Activity: Legal and Psychological Aspects. – 2019.

25. Євдокімова О. О., Ламаш І. В. Phenomen of Resilience in Foreign Psychology // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору: матеріали III Науково-практичної конференції. Харків, 2017. С. 73 – 77.

26. Ваништендаль С. «Резильентность» или оправданные надежды. Раненный, но не побежденный. – Електронний ресурс: <https://studfiles.net/preview/5582162/>

27. Hellerstein D. How I can become resilient // Heal Your Brain. Електронний ресурс. – [http:// www.psychologytoday.com/blog/heal-your-brain](http://www.psychologytoday.com/blog/heal-your-brain)

28. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень / Г. П. Лазос // Актуальні проблеми психології. Том 3.: Консультативна психологія і психотерапія. – Вип. 14. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; – Вінниця, ФОП Рогальська І. О., 2018. – Вип. 14. – С. 26 – 64. https://lib.iitta.gov.ua/716873/1/Lazos_APP_V3N14_2018.pdf

29. Bolton K. The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis / Kristin Whitehill Bolton. — University of Texas at Arlington, 2013. – 118 p.

30. Bonanno, G. A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59 (1), 20–28. doi: <https://doi.org/10.1037/0003-066x.59.1.20>

31. Richardson, G. E., Neiger, B. L., Jensen, S., Kumpfer, K. L. (1990). The Resiliency Model. *Health Education*, 21 (6), 33–39. doi: <https://doi.org/10.1080/00970050.1990.10614589>

32. Сашуріна О., Ларіонов С. Психологічні ресурси особистості правоохоронців на етапі фахової підготовки. / Олена Сашуріна, Станіслав Ларіонов // *Science and education*, Odessa. № 3, (2021) С. 29-37. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-4>.

33. Rabenu, E., Yaniv, E. (2017). Psychological resources and strategies to cope with stress at work. *International Journal of Psychological Research*, 10 (2), 8–14. doi: <https://doi.org/10.21500/20112084.2698>

34. Мацегора Я. В., Воробйова І. В., Колесніченко О. С., Приходько І. І. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службово-бойові завдання в екстремальних умовах. Харків : НА НГУ, 2015. 68 с.

35. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності. 2-ге вид. Харків : НА НГУ, 2016. 758 с.

36. Мілорадова Н. Е., Бречка Д. М., Доценко В. В. Психологічний супровід формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців : навчально-методичний посібник – Х. : ФОП Бровін О.В., 2017. – 116 с.

37. Доценко В. В., Ларіонов С. О. Самоорганізація особистості працівників поліції як психологічний ресурс стресостійкості // Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2018. – С. 203-207. Режим доступу: http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3180/tezy_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

РОЗДІЛ 6

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ДІТЕЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ОПАНУВАННЯ

Семенишин Микола Олександрович,

Корнієнко Максим Вікторович,

Костюк Андрій Валерійович

УДК 351.74:159.947.3(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4919>

Анотація

У розділі 6 на основі аналізу і узагальнення конструктивного зарубіжного досвіду та юридичної практики України окреслено ключові аспекти протидії насильницьким злочинам щодо дітей та конкретизовано інноваційні методи підготовки здобувачів вищої освіти у цьому напрямі в практиці України. Проведено компаративний аналіз досвіду при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей та визначено можливості його імплементації в юридичну практику України. Висвітлено особливості організації виявлення насильницьких злочинів щодо дітей на ґрунті правових знань задля просвітницької роботи та профілактики протидії насильницьким злочинам щодо дітей. Для підвищення якості викладання таких навчальних дисциплін як «Криміналістика», «Кримінологія», «Кримінальне право», «Оперативно-розшукова діяльність» у навчальному процесі

підготовки правознавців охарактеризовано методичні особливості застосування інформаційно-технічного забезпечення виявлення, розслідування та попередження насильницьких злочинів щодо дітей в «Кімнаті, дружній до опитування дітей» Обґрунтовано механізми щодо запобігання повторній травматизації психіки дитини в процесі опитування завдяки спеціальним методикам та створенню психологічно комфортної атмосфери.

Ключові слова: неповнолітня особа, захист дитини, конвенція, комунікативна готовність, компетентність, психологічний контакт, неповнолітня особа, «Кімната, дружня до опитування дітей».

Вступ

Війна в Україні призвела до «кризи захисту дітей надзвичайних масштабів» – заявив 6 травня 2022 року на прес-брифінгу у Палаці Націй у Женеві щодо становища дітей в Україні Аарон Грінберг – регіональний радник ЮНІСЕФ у Європі та Центральній Азії із питань захисту дітей [1]. Діти в Україні, як ніколи потребують захисту та допомоги держави. Випробуванням для всього народу України стало запровадження воєнного стану, як особливого режиму, введеного на території України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 через акт військової агресії російської федерації. Трагічні події, які відбуваються зараз, впливають на збільшення випадків потрапляння дітей у складні життєві обставини, вчинення жорстокого поводження та скоєння відносно дітей насильницьких злочинів. Відтак, сучасні правові дослідження не можуть не враховувати порівняльно-правовий аспект. Адже юридична компаративістика є важливим фактором удосконалення правозастосовної діяльності органів державної влади, в тому числі і у сфері діяльності

правоохоронних органів, зокрема протидії насильницьким злочинам проти дітей. «Злочини проти малолітніх останнім часом починають набувати міжнародного характеру. Винні особи можуть переїжджати з держави в державу, зокрема у країни, які розвиваються, зважаючи на меншу суворість покарання» [2], – наголошує Інтерпол.

Слід зазначити, що запозичення досвіду розвинутих країн, насамперед держав Європи, має певні проблемні аспекти, пов'язані з різним законодавчим регулюванням відповідних суспільних відносин в Україні.

Для більш ефективного розслідування насильницьких злочинів щодо дітей, запровадження позитивного міжнародного досвіду і підготовки фахівців до такої діяльності, необхідно узагальнити деякі сучасні тенденції і стратегії протидії насильницькій злочинності щодо малолітніх, дослідити і узагальнити типові проблеми у запобіганні злочинності в цій сфері, з якими стикаються працівники в різних державах. «Для України за нинішніх умов особливої уваги науковців і практиків у цьому контексті потребує зарубіжний досвід як країн з міцним громадянським суспільством і правовою державою, так і країн, в яких демократичні інститути лише формуються. Держава за допомогою правових норм і застосування владних важелів регулює суспільні відносини, встановлює і підтримує в країні необхідний порядок, проте й сама підпорядковується суспільству, покликана служити йому» [3], – зазначає А. Дакал. Особливості розслідування насильницьких злочинів щодо дітей мають свою специфіку, пов'язану із психосоматичними особливостями дитини.

Загалом практика розслідування таких злочинів у державах Європи та Сполучених Штатах Америки здійснюється в межах кримінального провадження, враховує психосоматичні особливості дитини. Надзвичайно важливим аспектом, який враховують передові держави в таких справах, є забезпечення інтересів дитини та її

психологічного здоров'я. Світова спільнота приділяє все більше уваги залученню громадськості в різних її виявах до справи протидії насильницькій злочинності, особливостям при вчиненні такої злочинності щодо дітей.

Прогресивна міжнародна практика громадсько-го впливу на злочинність та активізація її діяльності в цій сфері свідчить, що найчастіше громадськість використовується з метою вивчення стану місцевої злочинності (Колумбія, ПАР); запобігання рецидивній злочинності (Сінгапур, Бразилія, Уганда, Кенія); охорони громадського порядку (США, Велика Британія, Перу, Бразилія); фінансового заохочення громадськості за її внесок у справу запобігання злочинності (Австралія, Канада); використання засобів комунікації в запобіганні злочинності (США, Велика Британія, Австралія) тощо. Розслідування насильницьких злочинів щодо малолітніх відрізняється від розслідування насильницьких злочинів щодо повнолітніх осіб і частково неповнолітніх. Саме тому в європейських державах, зокрема Великій Британії, а також Сполучених Штатах Америки, кожне кримінальне провадження в справах щодо малолітніх здійснюється особами, які отримали спеціальні навички, пройшли відповідне навчання [4].

Найбільші відмінності в розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей та дорослих пов'язані зі слуханням дітей як постраждалих. Дитина у віці до 15 років не буде допитуватися в суді, тому її свідчення на етапі попереднього слідства становлять частину судового розгляду [5]. Особливий статус дитини також має бути врахований в інших процесуальних процедурах. Особа до 18 років повинна лікуватися, пройти відповідне психологічне обстеження чи відповідний курс лікування відповідно до її віку та стану розвитку.

Перманентне зростання насильницьких злочинів проти малолітніх збільшує попит населення на послу-

ги поліції, Служби прокуратури Королівства (CPS), департаментів дитячих служб місцевих органів влади, кримінальних і сімейних судів та спеціалізовані послуги громадського сектору для потерпілих (різноманітні громадські організації) [6]. Як наголошують англійські дослідники, провадження поліції та служб у справах дітей про насильницьку поведінку над дітьми є зміною життя для жертви. Коли провадження тривають довго, це спричиняє ризик посилення травми (насамперед у психологічному аспекті) дітей та їх сімей [7].

Мета дослідження: на основі аналізу і узагальнення конструктивного зарубіжного досвіду та юридичної практики України окреслити ключові аспекти протидії насильницьким злочинам щодо дітей та конкретизувати інноваційні методи підготовки здобувачів вищої освіти у цьому напрямі в практиці України.

Мета реалізована у таких **завданнях**:

- провести дескрипцію міжнародного досвіду при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей та визначити можливості його імплементації у національну юридичну практику;
- для популяризації правових знань з метою профілактики протидії насильницьким злочинам щодо дітей у просвітницькій роботі висвітлити процес організації виявлення насильницьких злочинів щодо дітей;
- для підвищення якості викладання таких навчальних дисциплін як «Криміналістика», «Кримінологія», «Кримінальне право», «Оперативно-розшукова діяльність» у навчальному процесі охарактеризувати інформаційно-технічне забезпечення виявлення, розслідування та попередження насильницьких злочинів щодо дітей.

Для вирішення завдань обрано методи та методику дослідження: В основу дослідження покладено

діалектичний метод, який дозволяє з'ясувати стан і динаміку вчинення насильницьких злочинів щодо дітей, залежність такої злочинності від різних соціальних факторів; *логічні методи аналізу та синтезу* використано для визначення стану наукової розробки розслідування насильницьких злочинів щодо дітей, проведення класифікацій, а також для виокремлення ознак понять, що складають предмет дослідження, формулювання дефініцій, висновків; *діяльнісний підхід* застосовано для пізнання організації виявлення, розслідування та попередження насильницьких злочинів щодо дітей.

Порівняльно-правовий метод застосовано для вивчення міжнародного досвіду при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей; *метод правового моделювання* застосовано для характеристики особистості злочинців та потерпілих. Також використано такі наукові методи як: *історико-правовий метод* застосовано для з'ясування історичних витоків, передумов та детермінант розвитку насильства щодо дітей, а також правових засобів протидії йому; *метод порівняльного аналізу* – для аналізу сучасного стану тактики проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у протидії насильницьким злочинам щодо дітей та зарубіжного досвіду в цьому; для аналізу форм та напрямів міжнародного співробітництва при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей; для аналізу напрямів удосконалення законодавства України для забезпечення дієвої протидії насильницьким злочинам щодо дітей; *юридико-технічний (формально-догматичний) метод* – для визначення юридичної природи обставин, які складають особливості предмета доказування при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей. Для розроблення пропозицій щодо вдосконалення професійної підготовки офіцерів національної поліції і підвищення її якості застосовано *методи прогнозування та моделювання*.

Протидія насильницьким злочинам проти дітей

Проблематика протидії злочинності відзначається перманентною актуальністю, що зумовлюється, у першу чергу, станом і динамікою злочинності в Україні загалом, «неповнолітньої» злочинності, зокрема. При цьому систематично збільшується кількість злочинів, потерпілими від яких є діти (при цьому ці злочини є у переважній більшості насильницькими).

Насильницька злочинність є неоднорідним соціальним явищем. Так, у кримінологічній та кримінально-правовій науковій літературі висловлюється думка про не повний збіг насильницької злочинності та корисливо-насильницької злочинності, насильницької злочинності та агресивної злочинності. Розуміння змісту насильства змінювалося протягом історико-правового розвитку протидії цьому явищу. Разом з трансформацією соціуму відбувається і зміна психологічного впливу і насилля одної людини на іншу. На сьогодні існує необхідність у переосмисленні сутності та змісту психологічного примусу, зокрема, таких його форм як *булінг* і *сталкінг*, що має стати предметом окремого комплексного міждисциплінарного дослідження (у межах педагогіки, юридичної психології, кримінології та кримінального права).

Нормативно-правове регулювання протидії насиллю щодо дитини доцільно розглядати на декількох рівнях: *міжнародному* (який містить універсальний та регіональний рівні) та *національному* (який об'єднує загально-правовий і кримінально-правовий рівні). У міжнародних актах (як *hard law*, так і *soft law*) закріплюються позитивні зобов'язання держав, відповідно до яких національні органи влади повинні нормативно регулювати відносини щодо забезпечення прав дитини,

створити відповідні державні органи, у тому числі і органи протидії насильницькій злочинності щодо дітей.

Таким чином слід визначити, що злочини проти дітей у кримінальному законодавстві України, де норма статті прямо використовує визначення «неповнолітній», складає 29 статей. Ці статті можна групувати за родовим об'єктом, де потерпіла особа визначена у диспозиції статті як неповнолітня особа. *Залежно від родового об'єкта злочинів можна виділити:* злочини проти життя та здоров'я неповнолітньої особи; злочини проти волі, честі та гідності неповнолітньої особи; злочини проти статевої недоторканості неповнолітньої особи; злочини проти трудових та інших особистих прав і свобод неповнолітньої особи; злочини проти суспільної моральності щодо неповнолітньої особи; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення щодо неповнолітніх.

Організація виявлення насильницьких злочинів щодо дітей тісно пов'язана з діяльністю щодо профілактики таких злочинів і передбачає взаємодію працівників правоохоронних органів як між собою, так і з педагогами загальноосвітніх навчальних закладів, соціальними працівниками, які можуть виявляти індикатори вчинення насильства щодо дитини.

На сьогодні питання захисту прав дітей є вкрай актуальним для суспільства, зважаючи на поширеність злочинів щодо дитини та наслідків таких правопорушень для майбутніх поколінь. Діти інколи страждають від жорстокого поводження дорослих (як правило близьких родичів) і захистити їх може, і повинна, в першу чергу держава в особі правоохоронних органів та державних служб соціального захисту.

Представник правоохоронних органів, який постійно спілкується з громадянами на території обслуговування,

є дільничний офіцер поліції. Саме він в змозі на початковому етапі виявити та зупинити всі протиправні дії відносно дитини. Однак, зважаючи на особливості потерпілих, зокрема їх психосоматичні характеристики, основна роль у протидії насильницьким злочинам щодо дитини має здійснюватися підрозділами ювенальної превенції Національної поліції, працівники якої мають відповідні знання, уміння і навички поводження з дітьми, у тому числі і з тими, які вчиняють адміністративні та кримінальні правопорушення [7].

Провадження, пов'язані з насильством над дітьми, як свідчить практика, тривають довше, ніж всі інші види злочинів. Тому поліція та інші правоохоронні органи повинні вивчати способи більш ефективного функціонування, щоб мінімізувати затримки та збільшити швидкість прийняття рішень. Уповноважений з питань дитинства Великої Британії запропонував реалізацію трьох заходів щодо підвищення якості та швидкості прийняття рішень при кримінальних розслідуваннях насильницьких злочинів проти малолітніх [6]:

- ліцензування практики фахівців, які працюють у справах насильницьких злочинів проти малолітніх, для покращення процесу прийняття рішень при проведенні розслідувань; впровадження у поліцейські групи, які займаються розслідуваннями насильницьких злочинів проти малолітніх, спеціалістів, які будуть співпрацювати з поліцією;
- створення та розгортання «дитячих будинків», зручних для дітей місць, де жертви насильницьких злочинів проти малолітніх беруть участь у поліцейських інтерв'ю, а також отримують терапевтичну підтримку.

Попередні результати Уповноваженого з питань дитинства Великої Британії виявили поширеність і високу

латентність насильницьких злочинів проти малолітніх, а також перешкоди та проблеми щодо виявлення дітей, які стали жертвами насильства. Вирішення таких бар'єрів і проблем може покращити ідентифікацію жертв насильницьких злочинів. Проте більша ідентифікація жертв призведе до збільшення попиту на ресурси між установами, існує й ризик того, що розгляд справ затягнеться.

З огляду на соціально негативний вплив насильницьких злочинів проти малолітніх на жертв і зростаючий попит на відповідні охоронні послуги дуже важливо регулярно повідомляти про своєчасність процесу розслідування та судочинства, щоб забезпечити перевірку результативності. Зокрема, дані про результати розслідування та своєчасність судового провадження мають бути розподілені на опубліковані дані щодо потерпілих дітей і потерпілих дорослих, щоб забезпечити контроль за протидією насильницьких злочинів проти малолітніх [6].

Не можна оминути увагою позитивний досвід у протидії насильницьких злочинів проти малолітніх в Сполучених Штатах Америки. За даними Федерального бюро розслідувань [8], у Сполучених Штатах Америки щороку тисячі дітей стають жертвами насильницьких злочинів, таких як сексуальне насильство та викрадення. Федеральне бюро розслідувань є головною інституцією Міністерства юстиції Сполучених Штатів Америки, відповідальною за розслідування злочинів проти дітей. Міністерство юстиції визначило захист дітей пріоритетом, як це відображено у Стратегічному плані, який включає запобігання, припинення та розслідування злочинів проти дітей та описує свої стратегії для досягнення цієї мети.

Пріоритетами в розслідуванні насильницьких злочинів проти дітей для ФБР є викрадення дітей, включаючи викрадення батьками та з батьками; сексуальна

експлуатація дітей – організації, які займаються торгівлею дітьми; Інтернет мережі та підприємства, які займаються виробництвом, торгівлею, розповсюдженням та/або продажем дитячої порнографії; дитячий секс-туризм (міжнародні подорожі з сексуальної діяльності стосовно дітей); виробництво дитячої порнографії, в тому числі і примус / заманювання неповнолітнього; торгівля дитячою порнографією та розповсюдження дитячої порнографії; володіння дитячою порнографією.

Під час розслідувань насильницьких злочинів проти дітей докази та інформація про злочин збираються в основному з трьох джерел: жертви; підозрюваний; місце злочину (включаючи інших свідків). Співробітники повинні ретельно вивчати всі три джерела та будь-які інші доступні джерела доказів чи інформації. Однак розслідування можуть бути успішними, навіть якщо докази недоступні з усіх трьох джерел. У відповідь на скарги на насилля необхідно докладати максимум зусиль, щоб звільнити потерпілого від почуття сорому та/або самогубства. Щоб жертви могли надавати найочевиднішу та найбільш повну інформацію про злочин, необхідно докласти зусиль для забезпечення того, щоб всі заходи проводилися професійно та гідно [9].

Розслідування насильницьких злочинів щодо дітей проводяться відділеннями ФБР, зокрема відділеннями спеціальних підрозділів по боротьбі з експлуатацією дітей (CETF), які поєднують ресурси ФБР з іншими федеральними, штатними та місцевими правоохоронними органами. Для всіх правоохоронців, залучених до цих розслідувань, включаючи федеральні, державні, місцеві та іноземні правоохоронні органи, проводяться спеціальні тренінги. Згідно з американським законодавством ордер на арешт злочинця може бути виданий на одного з батьків, який вивіз неповнолітнього віком до 16 років за межі США без дозволу другого з батьків [10].

Протокол слідчого опитування дослідження Національного інституту здоров'я дитини та розвитку людини (NICHD) [11] розроблено з урахуванням підводних каменів, яких багато під час процедури опитування дітей. Його розроблено з урахуванням питань розвитку дитини, мовних навичок, пам'яті, навіюваності, криміналістичних потреб, поведінки фахівця, який проводить опитування, наслідків стресу та травми. Це продукт міждисциплінарної команди, до якої входять дослідники, інтерв'юери, працівники поліції, фахові юристи, що дотримуються доказового підходу до опитування в кримінальному провадженні. Протокол ефективний у використанні з дітьми – жертвами сексуального та/чи фізичного насильства.

Слідче опитування дитини – це чутливий до рівня розвитку та юридично обґрунтований спосіб збору фактичних відомостей про звинувачення в злочині. Цю бесіду проводить належно підготовлений, нейтральний фахівець (наприклад, фаховий психолог (спеціаліст-посередник)), який у межах процедури слідства використовує методи дослідження, засновані на практиці. На відміну від клінічної бесіди (наприклад, бесіди, яку проводить психотерапевт, соціальний працівник чи консультант, що намагається виявити й оцінити фізичні та психологічні потреби жертви й пропонує лікування для цих потреб), слідче опитування має на меті отримання точних фактів, які будуть прийнятні в суді як докази. Це означає, що опитування потрібно проводити таким способом, щоб отримати від жертви повні й точні відомості про події.

Використання Протоколу NICHD позитивно впливає не лише на якість питань інтерв'юерів та заяви дітей, але також покращує здатність професіоналів розрізняти правдоподібні та неправдоподібні твердження та оцінювати достовірність тверджень. Одним із основних

аспектів Протоколу є те, що він досить гнучкий, щоб допускати зміну процедур відповідно до особливостей дитини. Інтерв'юери створюють невимушену, підтримуючу обстановку, намагаючись оцінити соціальний стан дітей та емоційні потреби. Встановлення та підтримання взаєморозуміння може мати вирішальне значення для готовності дитини говорити на співбесіді і надалі розширюється під час так званого практичного інтерв'ю.

На практичному інтерв'ю дітям пропонується описати реальний епізодичний досвід у деталях у відповідь на відкриті підказки. Таким чином, вони практикують необхідний рівень деталізації.

Протокол також фокусує увагу дітей на реальних подіях, тому що їх просять надати конкретні деталі про речі, які дійсно сталося, а не те, що їм, наприклад, сказали інші. Крім того, протокол засновується на принципі найкращих інтересів дитини. У контексті слідчого опитування акцент на найкращих інтересах дитини передбачає запобігання вторинній віктимізації через опитування й отримання найкращих доказів, щоб забезпечити найкраще правосуддя для дитини жертви. Важливо, щоб принцип найкращих інтересів дитини служив мірилом для тих, хто проводить опитування, незалежно від його етапу.

До державних правових основ міжнародного співробітництва насамперед належить Конституція України, яка містить положення, що визначає міжнародні договори України частиною її правової системи (ст. 9) та зазначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18).

З метою вивчення стану й тенденцій злочинності в окремих регіонах світу кожні п'ять років, починаючи з 1955 року, здійснюються науково-практичні заходи, які організовуються ООН і мають назву «Конгреси ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя» [12]. Результати проведення 13-го Конгресу відображені в Дохійській декларації, в якій зазначені основні проблеми у сфері запобігання злочинності й кримінального правосуддя.

На 13-му Конгресі експертами ООН було наведено додаткові аргументи щодо зв'язку підвищеного рівня вбивств та інших насильницьких злочинів, в тому числі вчинених щодо дітей, із соціально-економічним розвитком в різних державах світу [13]. Фахівці ООН вказують, що на сучасному етапі розвитку суспільства однією з найпоширеніших форм транснаціональної організованої злочинності останнім часом є сексуальна експлуатація дітей.

До корінних причин перелічених форм злочинності прийнято відносити глобалізацію, соціальну нерівність, розбалансованість правоохоронної системи, розвиток сучасних інформаційних технологій. Вказані криміногенні чинники сприяють перетворенню колись локальних злочинів на глобальні негативні явища соціальної дійсності. Поширенню сучасних викликів світової спільноті у вигляді різних злочинів сприяє можливість отримання незаконних надприбутків. Серед основних напрямів запобігання транснаціональній організованій злочинності виділяють розробку національного законодавства в сфері запобігання вказаним злочинам, посилення міжнародного співробітництва та удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції [14].

Можна виділити типові проблеми щодо співпраці з громадськістю в світі у запобіганні злочинності щодо дітей. Насамперед це обмеженість знань про порядок і

умови застосування стратегії громадського впливу; відсутність співпраці між поліцією та громадянами; відсутність політичної рішучості з боку влади; відсутність контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі та інші [15].

Узагальнення сучасних тенденцій і стратегій протидії насильницькій злочинності щодо малолітніх в різних країнах світу дає підстави стверджувати, що сучасні світові насильницькі злочини щодо дітей характеризуються відносною сталістю кількісних показників за більшістю майнових і насильницьких злочинів; найпоширенішими прибутковими видами транснаціональної організованої злочинності відносно малолітніх дітей є злочинність у сфері торгівлі дітьми; сексуальної експлуатації; використання в порнобізнесі; вилучення органів, проведення дослідів над дітьми; успішне запобігання більшості злочинам не можливе без широкої участі громадськості; стратегія громадського впливу на злочинність полягає у залученні окремих громадян, громадських організацій правоохоронної спрямованості до охорони правопорядку, участі в програмах профілактики насильницької злочинності щодо малолітніх дітей, надання інформації про вчинені злочини з обов'язковим матеріальним заохоченням цих напрямів роботи з боку держави і приватного бізнесу.

Одним із важливих аспектів ефективного розслідування насильницьких злочинів у державах Європи та Сполучених Штатах Америки є значна увага початковому етапу розслідування. При цьому основним пріоритетом є забезпечення психологічного здоров'я дитини. Тому час проведення, порядок проведення слідчих дій багато в чому визначається саме цим фактором.

Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні є невід'ємною складовою належної реалізації його завдань. Значення такого співробітництва

важко переоцінити, адже саме за допомогою спільних дій різних держав-членів міжнародного співтовариства відбувається ефективне забезпечення невідворотності покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у тому числі і насильницькі злочини щодо дитини.

Міжнародне співробітництво держав у цій сфері ґрунтується на системі певних критеріїв, стандартів, тобто міжнародних принципах, які визначають сутність організації та діяльності держав, а також міжнародних організацій у сфері боротьби з насильницькими злочинами. Основою міжнародного законодавства з цих питань є багатосторонні (конвенції та додаткові протоколи до них) та двосторонні договори. У двосторонніх правочинах установаються більш конкретні форми співробітництва в боротьбі з визначеними видами злочинів, зокрема і щодо розслідування насильницьких злочинів щодо дітей.

Один із Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи визначає, що під час усіх розглядів до дітей потрібно ставитися з урахуванням їхнього віку, особливих потреб, їх зрілості та рівня розуміння, а також беручи до уваги будь-які труднощі у спілкуванні, які вони можуть мати. Справи за участю дітей повинні розглядатися в обстановці, яка не залякує та є чутливою до дитини [16]. Так, В. Шепітько [17] визначає, що *психологічний контакт* – це найбільш сприятлива психологічна атмосфера допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певне налаштування на спілкування.

Тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, ґрунтуються на використанні даних психології, логіки та інших наук. Як зазначає Л. Д. Удалова [18], у процесі вербального (мовленнєвого) контакту довіра, взаєморозуміння,

прагнення учасників допиту (слідчого та допитуваного) обмінюватися інформацією значною мірою зумовлені особистісними особливостями індивіда, його типологією, життєвим і соціальним досвідом, позицією та роллю допитуваного в події злочину.

Уміння слідчого розуміти психологію осіб, аналізувати їхню поведінку, володіти тактичними прийомами логіко-психологічного впливу, правильно інтерпретувати показання під час проведення допиту з метою встановлення їх достовірності, правдивості, повноти, визначення позицій допитуваного – усе це далеко не повний перелік необхідних вимог для проведення допиту як способу отримання вербальної інформації [19].

На думку Т. Шмиголь [20], допит неповнолітніх відноситься до чи не найскладнішої слідчої (розшукової) дії. Ця складність зумовлюється низкою моментів: тими, які визначають складність будь-якого допиту (труднощами формування контакту, необхідністю отримання повних і правдивих показань про події, що давно минули, відсутністю доброї волі і тощо); особливостями психології неповнолітніх, схильних до фантазування, самонавіювання; необхідністю допитувати неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за участю адвоката, законних представників і педагога (психолога), які мають право задавати питання. У практичній діяльності зазначені питання вирішуються неоднозначно.

К. Плєва та Г. Степанова [21] підкреслюють, що характерні для неповнолітніх особливості психіки, без сумнівів, впливають на процес формування і давання ними показань, але вони не є перепонами для їх допиту, пов'язаними з психічними чи фізичними вадами. Науковці наголошують, що у практиці розслідування злочинів відомо чимало прикладів, коли діти віком 3–5 років повідомляли на допиті дані, які сприяли встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Водночас, дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит (як сам процес, обговорювана під час його проведення інформація, так і його обстановка) може негативно (травмуючим чином) вплинути на їхню психіку. Особливість урахування фізіологічних, психологічних змін під час розвитку дитини є важливим критерієм для слідчого, оскільки знання етапів та криз становлення особистості може вплинути на тактику допиту неповнолітньої особи, тому, володіючи також психологічною компетентністю в аспекті вікових особливостей, є ключовим підґрунтям успіху комунікативної готовності слідчого до допиту дитини.

О. Процюк [22], вивчаючи особу неповнолітнього підозрюваного, зазначає, що слідчий акцентує увагу на індивідуальних особливостях психіки. Дитяча психіка тісно пов'язана з особливостями домашнього виховання, поведінкою підлітка в побуті, а також поведінкою та ставленням до нього батьків.

До вікових особливостей психіки дітей перехідного віку належить схильність до фантазування, про що завжди повинен пам'ятати слідчий під час оцінки результатів слідчих дій за участю неповнолітніх. Їхнє емоційне життя досить нестійке, що можна пояснити тимчасовою дисгармонією між функціями кори і підкірки головного мозку, першої і другої сигнальних систем, що характерно для періоду статевого дозрівання. Часто підлітки сприймають багато подій неповністю та неточно, але в їхній пам'яті дуже часто залишаються такі деталі, на які дорослі навіть не звертають уваги.

Особистість неповнолітнього підозрюваного наділена деякими специфічними рисами, що у своїй сукупності виступають як психологічна основа протиправних дій. Для неповнолітніх нерідко характерні сугестивність, надмірна довірливість, схильність до наслідування. Також характерні підвищена активність, рухливість,

ініціативність, надлишок енергії, викликаний загальним підйомом життєдіяльності, ростом життєвих сил.

Неповнолітні особливо бажають активної діяльності, незвичних пригод, гостро конфліктних ситуацій. Підлітки мають схильність до впертості, роздратованості, спротиву, критичності, агресивності, ненависті, ізоляції, байдужості. Основним коренем упертості є бажання звільнення, сильна потреба у свободі й самостійності. Підліток внутрішньо віддаляється від батьків, стає байдужим до сімейного та шкільного життя. Отже, важливе місце серед вікових особливостей підлітка посідають негативізм, потреба в престижі, свободі та самостійності.

Специфіка проведення допиту визначається залежно від особи, яку допитують. Залежно від цього слідчому необхідно будувати певну лінію комунікації. Важливим аспектом під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи є врахування віку та схильності дитини до фантазувань й можливості невірного сприйняття інформації.

Якщо дитина постраждала внаслідок злочину чи стала свідком сексуального насильства або експлуатації, інших злочинів, або підозрюється у скоєнні злочинів, тобто дитина опинилася у контакті із законом, то слідчий та інші процесуальні особи повинні проводити допит виключно у «Кімнаті, дружній до опитування дітей».

Так, колектив українських науковців Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська Т. Цюман [23] визначають, що організація такої роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей. «Зелена кімната» допомагає дітям відчувати домашню атмосферу, сприяє довірливому спілкуванню з дорослими.

Зауважимо, що умови «Зеленої кімнати» дозволяють урахувувати всі основні психологічні особливості допиту неповнолітніх:

- тривалість допиту – не більше 1 години;
- демонстрація об'єктивності, що сприяє встановленню психологічного контакту;
- з'ясування, хто із дорослих спілкувався з дитиною по суті справи і про що конкретно (для виявлення осіб, що могли вплинути на покази);
- недопустимість навідних запитань;
- вибір правильного тону допиту (недопустимість як суворості, сухості, так і панібратства чи підлесливості);
- проведення вступної частини допиту у формі бесіди;
- максимальне спрощення, деталізація запитань, розчленування подій на низку складових;
- використання аудіо і відеозаписів;
- залучення, при необхідності, спеціаліста, батьків чи інших авторитетних для підлітка осіб;
- фіксація показів після завершення розповіді підлітка (щоб перериви у свідченнях не заважали відтворенню).

Відтак, організована система роботи в «зелених кімнатах» урахує вікові та психологічні особливості як тих дітей, які перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що є в контакті із законом (стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення). Для цих дітей необхідні особливі порівняно з дорослими юридичні процедури, соціальний супровід, психологічна допомога та реабілітаційні послуги. Саме такі процедури мають здійснюватися у спеціально обладнаних приміщеннях.

Урахування потреб вищезазначених груп дітей є свідченням гуманності держави, виявом її соціального та правового характеру, спрямованості на допомогу і врахування потреб та інтересів кожної дитини. Робота щодо створення «зелених кімнат» сприятиме також підвищенню професійного рівня фахівців, надасть можливість проводити ефективну комплексну та системну роботу з дітьми, досягати в ній належних результатів.

Так в Одеському державному університеті внутрішніх справ був створений навчальний полігон подвійного призначення «Кімната, дружня до опитування дітей» та «Впізнання поза візуальним та аудіо спостереженням», який відповідає вимогам усіх міжнародних стандартів [24].

Також, із метою функціонування та використання «Кімнати, дружньої до опитування дітей», що забезпечить соціальний та правовий захист дітей, виявлення та документування злочинної діяльності, спрямованої на дітей чи за участю дітей, був укладений Меморандум про співпрацю між Одеським державним університетом внутрішніх справ та Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України.

Дана кімната обладнана зручними та адаптованими під зріст дитини меблями, необхідною відео та аудіо записуючою апаратурою, а також методичними матеріалами для роботи з дітьми відповідно до вимог міжнародних стандартів. «Кімната, дружня до опитування дітей» складається з двох суміжних кімнат: перша – терапевтичний зал, у якому є спеціаліст, який безпосередньо працює з дитиною (поліцейський, психолог, фахівець із педіатрії, дитячої гінекології, психіатрії, педагогіки тощо) та друга – кімната для спостереження, тобто робоче приміщення для поліцейських та залучених спеціалістів, у якому відбувається спостереження

за поведінкою та реакціями дитини. Тому «Кімната, дружня до опитування дітей» є максимально комфортною як для дитини, так і для людей, які спостерігають. Адже, комунікативна готовність слідчого під час допиту неповнолітньої особи визначається інтегральним станом та здатністю до ефективної соціальної взаємодії з дитиною [19].

Успішність проведення даної слідчої (розшукової) дії визначається не лише знаннями вікових особливостей становлення дитини, а й урахуванням місця проведення допиту. Дана кімната претендує на звання найкращого проєкту, який має великі перспективи щодо потреби її застосування під час проведення слідчих дій та практичних занять із навчальних дисциплін.

Задля системного та злагодженого підходу до профілактики негативних явищ в освітньому середовищі необхідною є безпосередня участь в освітньому процесі працівників Національної поліції України.

Так, прикладом ефективної співпраці поліції з освітянами є безпековий проєкт **«Шкільний офіцер поліції»**, який був розроблений з метою вирішення проблеми підліткової і дитячої злочинності. Поліцейські зосереджують свою роботу на проведенні просвітницько-профілактичних занять з учнями за програмою **«Школа і поліція»**, яка була схвалена для впровадження в освітніх закладах (лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» № 2.1/12-Г-159 від 18.04.2016).

Мета модельної програми співробітництва «Шкільний офіцер поліції» – створення гармонійного (безпечного) середовища у загальноосвітніх закладах освіти, що сприятиме ефективнішому навчальному процесу, розв'язанню конфліктів у школах, безпеці учнів, учителів та інших працівників та запобіганню асоціальній поведінці учнів.

Головне завдання проєкту – забезпечення здійснення ефективної профілактики правопорушень серед учнів, застосування відновних практик з метою попередження конфліктів, правопорушень та інших негативних явищ.

Програмою визначено *обов'язки та повноваження шкільного офіцера поліції*, а саме:

- співпраця в партнерстві з учнями, вчителями, батьками, адміністрацією школи, соціальною громадою для створення та підтримки здорового і безпечного шкільного колективу;
- проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями за програмою «Школа і поліція»;
- проведення індивідуальних зустрічей з дітьми, учнівською молоддю, їх батьками чи опікунами;
- участь у засіданнях рад з профілактики злочинності, за потреби – в зборах батьківських комітетів та педагогічних нарадах у закладі освіти;
- участь у батьківських зборах і педрадах; проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед батьків та педагогічних працівників щодо попередження негативних явищ в учнівському середовищі; забезпечення ефективного і вчасного реагування на виклики керівників навчальних закладів.

Ця програма поєднує зусилля двох організацій у зв'язку з їхніми унікальними повноваженнями – поліції, яка відповідає за профілактику злочинності, і шкіл, які відповідають за навчання дітей у місці, де вони проводять найбільше часу. Шкільний офіцер поліції (ШОП, англ. *school resource officer*) – модель співробітництва загальноосвітніх навчальних закладів і Управлінь патрульної поліції Департаменту патрульної поліції України. Впровадження проєкту відбувалося поступово. Нормативну основу склали накази Національної поліції

та Департаменту патрульної поліції, а також меморандуми між Міністерством внутрішніх справ і Міністерством освіти і науки України.

До програми загальноосвітні заклади освіти долучаються виключно за власним бажанням. Співробітництво здійснюється на принципах законності, урахування інтересів учня, найшвидшого реагування, пропорційності та доцільності, конфіденційності приватної інформації щодо дитини, належного використання інформації.

Заняття з дітьми побудовані таким чином, що після короткої теоретичної частини, учні мають можливість перевірити ті чи інші тези на практиці. Для учнів молодших класів заняття проводяться у формі гри, з середніми та старшими класами під час групової роботи відпрацьовуються різні практичні ситуації. Оскільки заняття проводять одночасно для груп максимум з тридцяти дітей, кожен учень долучається до гри або до обговорення, що, фактично, сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Окремим напрямком роботи шкільних офіцерів є налагодження взаємодії з батьками. Загалом батьки позитивно ставляться до шкільних офіцерів, проте трапляються і випадки, коли дорослі, на жаль, не розуміють, що саме вони несуть повну відповідальність за здоров'я та благополуччя своєї дитини, а деякі методи виховання, якими вони користуються, не завжди є ефективними для сучасної молоді. Тому до зазначеної діяльності залучаються працівники поліції, які пройшли спеціальне навчання та призначені шкільними офіцерами поліції. Офіцерів до роботи в школах відбирають на добровільних засадах, віддаючи перевагу особам, які мають педагогічну чи юридичну освіту. За шкільним офіцером поліції закріплюється від двох до п'яти загальноосвітніх закладів району, в якому він несе патрульну служ-

бу, враховуючи знання специфіки району, можливість частого відвідування шкіл навіть поза уроками чи виховними заходами. Співпраця зі шкільними офіцерами поліції знаходить відображення в планах роботи загальноосвітніх закладів на навчальний рік. У кожному закладі призначають особу, відповідальну за реалізацію проєкту (як правило, заступника директора навчального закладу з виховної роботи чи соціального педагога).

4 листопада 2021 року під час форуму «Україна 30. Безпечна громада» Міністерством внутрішніх справ України започатковано масштабний й багатокомпонентний проєкт «**Безпечне дитинство**», який має на меті протистояти загрозам, що постають перед дітьми в сім'ї, на вулиці, в соціальних мережах та школі. Покращення тенденцій у цій сфері полягає саме в кооперації та злагодженій роботі різних інституцій. Простором безпеки має бути школа та інші заклади, де навчаються діти та молодь. З цією метою, в рамках проєкту «Безпечне дитинство», одним із компонентів досягнення цілей у забезпеченні безпечного освітнього середовища, став проєкт «Вихователь безпеки», який набув своєї актуальності та реалізувався вже у 2022 році Міністерством внутрішніх справ у співпраці з Міністерством освіти і науки, Міністерством розвитку громад та територій, Освітнім омбудсменом, Асоціацією міст України, Асоціацією об'єднаних територіальних громад, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), управлінням превентивної діяльності та власне громадами під час дії правового режиму воєнного стану на території України.

Проєкт спрямовано на допомогу громадам будувати середовище для дітей вільне від булінгу, наркотиків та насильства. «**Вихователь безпеки** – це цивільна особа, яка проходить відбір і навчання. А його основне завдання – виявлення і припинення правопорушень у межах закладу освіти, участь у превентивних заходах і

внесення пропозицій щодо посилення безпечного освітнього середовища», – повідомила заступниця міністра внутрішніх справ України Катерина Павліченко під час форуму «Україна 30.

До компетенції «Вихователя безпеки» належать:

- протидія булінгу (цькуванню) учасників освітнього процесу;
- виявлення та припинення в межах компетенції правопорушень у приміщенні закладу освіти та на його прилеглій території;
- комунікація з адміністрацією закладу освіти, представниками поліції та служби у справах дітей щодо проявів серед дітей суїцидальної поведінки;
- впровадження діяльності, пов'язаної із забезпеченням права дитини на здобуття освіти;
- участь у проведенні індивідуальної профілактичної роботи з учнями, які перебувають на внутрішньому шкільному обліку та на профілактичних обліках в Національній поліції України;
- запобігання правопорушенням в учнівському середовищі (проведення індивідуальних бесід, лекцій, інтерактивних занять тощо);
- впровадження передового досвіду та інноваційних технік в організації безпеки учасників освітнього процесу, підвищення рівня захищеності дітей, протидії вчиненню правопорушень дітьми та стосовно них тощо;
- протидія тютюнопалінню, вживанню алкогольних напоїв серед дітей, незаконному обігу наркотичних засобів на території закладу освіти та прилеглій території;
- створення безпечної інфраструктури на прилеглій до шкіл території та інше.

Суб'єктами взаємодії з питань безпеки учнів в освітньому середовищі є: спеціалісти з безпеки в освітньому середовищі; сільська, селищна, міська (районна) ради; територіальні (відокремлені) підрозділи Національної поліції України; територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій; керівники та інші працівники закладів загальної середньої освіти; органи батьківського самоврядування. Посаду «Вихователь безпеки» вводять за програмою, ініційованою Національною поліцією. Фінансується посада за кошти місцевого самоврядування.

Взаємодія між спеціалістом з безпеки та територіальними (відокремленими) підрозділами Національної поліції України (підрозділами ювенальної превенції, поліцейськими офіцерами громад та дільничними офіцерами поліції Національної поліції України) організовується за такими напрямками:

1) обмін інформацією, що стосується вчинених кримінальних і адміністративних правопорушень в закладах освіти та на прилеглий до них території, випадків травмування або загибелі дітей та інших подій, пов'язаних із забезпеченням безпеки дітей;

2) розроблення та здійснення узгоджених заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення правопорушень, учинених в закладах освіти та на прилеглий до них території, захист власності закладу освіти та учасників навчального процесу від протиправних посягань;

3) узагальнення підсумків спільної роботи, проведення спільних нарад та робочих зустрічей.

8 грудня 2022 року відбулося розширене засідання Міжвідомчої координаційної ради (МКР) з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії

російської федерації проти України (Постанова про утворення МКР Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 539), під головуванням Прем'єр-міністра Дениса Шмигала та першої леді Олени Зеленської. Презентовано розроблену у межах Національної програми ментального здоров'я «Дорожню карту», яка визначає перелік заходів психосоціальної підтримки українців. Оперативна Дорожня карта дозволить швидко реагувати на виклики «Тут і Зараз». У ній визначено пріоритети, на які мають орієнтуватися всі, хто працює в сфері психічного здоров'я в умовах гуманітарної кризи.

Вказана стратегія виокремлює внутрішньо переміщених осіб, військових та ветеранів, літніх людей, підлітків, громадян на деокупованих територіях. Окремим завданням є психологічна підтримка, опанування навичок надання першої психологічної допомоги та стрес-менеджменту спеціалістам першого контакту, серед яких Національна поліція України та ДСНС України.

«Проживи складну ситуацію з усіма і підсилю життєву енергію кожного» – за таким принципом працюють психотерапевтичні групи поліцейських. Їх запровадили фахівці психологічної служби ГУНП в Одеській області в рамках Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, ініційованої першою леді Оленою Зеленською. «Така практика дає можливість ознайомитися з досвідом інших, спробувати новий спосіб реагування на виклики, що значно підсилює життєву енергію кожного», - пояснює начальник відділу психологічного забезпечення ГУНП в Одеській області підполковник поліції Андрій Костюк, який зазначає, що форми і методи роботи, які використовують психологи досить різноманітні, але саме психотерапевтичні групи, на відміну від індивідуальних консультацій, показали свою ефективність та результативність в опрацюванні різного роду проблем, з якими стикається більшість

поліцейських. Психологічна стійкість правоохоронців відіграє важливу роль в їхній повсякденній службовій діяльності. Тому психологи постійно знайомлять їх з новітніми психологічними технологіями саморегуляції, надання психологічної допомоги собі й оточуючим.

За сприяння офісу консультативної місії Європейського Союзу в місті Одесі, психологами ГУНП в Одеській області проводяться тренінгові заняття на тему: «Спілкування поліцейських з учасниками бойових дій. Алгоритми ефективної комунікації». Саме представники управління превентивної комунікації частіше за все відчують потребу у навичках правильного та ефективного спілкування з різними категоріями соціальних груп. На сьогодні питання, що стосуються соціальної реабілітації людей, які пройшли через горно війни дуже важливі для українського суспільства.

Представники поліції превентивної комунікації дізнаються у психологів про особливості взаємодії з людьми, які брали безпосередню участь в бойових діях. Адже необхідно знати, наскільки є сильною травматизація психіки людини, яка на власні очі бачила жахіття війни, отримала психологічні, соціальні, фізичні травми. Тренінги також проходять у межах Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, ініційованої першою леді Оленою Зеленською, яка має на меті допомогти громадянам подолати стрес, пов'язаний із війною, та наслідки пережитих травматичних подій, запобігти розвитку психічних розладів. Розробку та впровадження програми координує Міністерство охорони здоров'я України у тісній взаємодії з українськими та іноземними фахівцями. Ініціатива реалізується за підтримки Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

«Ми не просто віримо, що діти – наше майбутнє, а щодня доводимо це нашою боротьбою. Нині ми відстоюємо

спільну справу – добробут наших дітей. Ми боремося не лише за тих, хто живе зараз, а й за майбутні покоління» – акцентував міністр МВС України Денис Монастирський (16 липня 2021 р. – 18 січня 2023 р.) під час оголошення конкурсу дитячого малюнка на тему «Я у безпеці з МВС» до дня Св. Миколая Міністерством внутрішніх справ України, який проходив з 1 до 19 грудня. Учасниками конкурсу були діти віком до 14 років включно. За словами очільника МВС, постійне відключення електроенергії та руйнування об'єктів інфраструктури на території держави вимагає відповідного реагування системи МВС. «Ми повинні зробити все, аби безпекова ситуація була стабільною та контрольованою. Тому ми вже напрацювали всі необхідні алгоритми, аби наші співробітники знали, як діяти у ситуації тривалої відсутності тепла, електроенергії або зв'язку. Також до посиленого несення служби і патрулювання ми вже залучаємо майже п'ять тисяч курсантів вищих навчальних закладів системи МВС, які проходять практику у поліцейських підрозділах, та представників добровольчих формувань територіальних громад. Маршрути нарядів максимально наближені до об'єктів соціальної та критичної інфраструктури, а також до Пунктів незламності. Окрім того, у разі відключення світлофорів патрульні регулюють рух на всіх найбільш складних перехрестях», – розповів Денис Монастирський.

«Вчасно вжиті заходи позитивно вплинули на стан криміногенної ситуації в країні. Спостерігається зменшення злочинності на 16 %: за 11 місяців 2022 року до Єдиного Реєстру Досудових Розслідувань (ЄРДР) внесено 255,1 тисяч кримінальних правопорушень, а за аналогічний період минулого року 305 тисяч кримінальних правопорушень. «Відмічається зниження кількості вчинених окремих видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людей, а також проти власності, зокрема крадіжок – в 1,7 разів, пограбувань –

у 2,2 рази, розбійних нападів – удвічі тощо. Причинами позитивної динаміки можна назвати запровадження в усіх регіонах держави комендантської години, збільшення присутності на вулицях населених пунктів поліцейських, військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії та Добровольчих Формувань Територіальних Громад (ДФТГ), а також обмеження продажу алкогольної продукції», – додав Денис Монастирський.

Оскільки безпека дітей є дуже важливою, у школах створюються «Класи безпеки» – пілотний проєкт, який реалізується в рамках ініціативи МВС, Нацполіції, ДСНС та МОН України. Функціонування таких класів спрямоване на те, щоб навчити дітей обережності, обачливості, правильної поведінки в різних небезпечних ситуаціях, зокрема тих, в яких українці опинилися через війну. У листопаді 2022 року проєкт реалізували в трьох навчальних закладах Одеської області: Березівській, Юженській та у Великодолинській школах. У приміщеннях є все необхідне обладнання і навчальні матеріали для вивчення правил поведінки в побуті, на вулиці, під час навчання та відпочинку, ознайомлення з алгоритмами дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних предметів, формування навичок надання домедичної допомоги тощо.

Уроки з дітьми проводять педагогічні та медичні працівники, співробітники Нацполіції, ДСНС та інші фахівці. Перший пізнавальний захід поліцейські проводили спільно з рятувальниками, на якому діти одержували не тільки нові знання, а також і позитивні емоції. Так, школярі вивчали з правоохоронцями правила безпеки в сучасному суспільстві. Ювенальні поліцейські спілкувалися з дітьми щодо поведінки під час сигналу повітряної тривоги, перебування на вулицях у темну пору доби, небезпечних знахідок, спілкування в інтернеті. Ювенальні поліцейські допомагають дітям стати помітними у

темряві. Правоохоронці пояснюють малечі: щоб в темну пору доби водії їх бачили здалеку, необхідно носити на верхньому одязі світловідбиваючі аксесуари. Юним пішоходам дарують флікери і навчають виготовляти їх власноруч. «Приємно відзначити, що наші діти добре ознайомлені з правилами безпеки життєдіяльності і кажуть, що завжди їх дотримуються», – наголошують поліцейські і закликають: «Громадяни, подбайте про безпеку ваших дітей. Прикріпіть на їхній одяг, взуття та рюкзак флікери. І самі користуйтеся ними!»

Правоохоронці читають лекції юнацтву, спілкуються з дорослими та дітьми на вулицях, спеціально облаштованих інформаційних майданчиках та інтерактивних інсталяціях, проводять тематичні ігри в квест-кімнатах, відвідують родини, які вже потрапляли у поле зору через сімейні негаразди, та проводять інші заходи, щоб привернути увагу громадян до проблеми домашнього насильства, від якого може потерпати будь-хто. Працівники всіх підрозділів поліції Одещини розповідають людям про кожен вид насильства, про те, як розпізнати його, захистити себе, до кого звертатися по допомогу, адже домашнє насильство - не «сімейна справа», а злочин, за який той, хто його скоїв, має понести покарання. Дорослим акцентують увагу на конфліктах всередині родини, а дітям розповідають ще й про відмінності між жартами та булінгом серед однолітків. Так, поліцейські у місті Одеса просто на вулицях облцентру розмістили інформаційні плакати з порадами, адресами закладів, у яких можна зайти прихисток та підтримку, і номерами телефонів екстрених служб. Загалом, зустрічі проходять у школах, публічних бібліотеках, гуманітарних центрах та й просто неба, у парках і скверах, а долучаються до них, окрім поліцейських, працівники центрів безоплатної правової допомоги, соціальних служб, молодіжні активісти й освітяни.

«Не раз траплялися випадки, коли потерпілі жаліють кривдника і не повідомляють про випадки знущань або вже на етапі складання протоколу чи досудового розслідування провадження забирають свої заяви і пробачають образи, погрози, побиття. Ми закликаємо всіх, хто став свідком або потерпілим від домашнього насильства, - не соромитися, не співчувати кривднику і не мовчати. Як показує досвід роботи правоохоронців, без покарання домашній тиран продовжить вчиняти насильницькі дії. Зробіть крок назустріч своїй свободі від знущань, а поліцейські та соціальні служби допоможуть і захистять на цьому шляху», – закликають поліцейські.

Навіть війна не завадить правоохоронцям інформувати людей про види домашнього насильства, способи запобігання та протидії йому. Адже особиста безпека завжди на часі. Поліцейські організовують лекції та перегляди тематичних фільмів зі школярами; профілактичні бесіди з родинами, що потрапили у складні життєві обставини; вуличні акції, на яких переконують громадян не замовчувати факти насильства і повідомляти про них правоохоронцям.

У листопаді 2022 року стартувала всесвітня акція «16 днів активізму проти гендерно зумовленого насильства». Це щорічна міжнародна акція, яка розпочинається 25 листопада – у Міжнародний день боротьби з насильством щодо жінок, і триває до 10 грудня – Дня прав людини. Кампанію протидії насильству розпочали у 1991 році активісти першого Інституту глобального лідерства жінок, а Центр глобального лідерства жінок щорічно координує її. Кампанія консолідує людей та організації в усьому світі та закликає до запобігання та викорінення насильства відносно жінок та дівчат. Щороку Україна долучається до цього руху, адже має добре розбудовану систему запобігання та протидії насильству. Та цьогоріч ці 16 днів для українців – ще один привід нагадати світу

про тотальне російське насильство, в умовах якого живе Україна. У 60 містах та громадах України відбулися символічні заходи на тематику домашнього насильства під гаслом «Деконструювання домашнього насильства».

«Протидія гендерно зумовленому насильству - одна із цінностей, заради яких ми сьогодні воюємо і заради яких завтра переможемо», – про це міністр внутрішніх справ Денис Монастирський повідомив 25 листопада 2022 року під час офіційного відкриття мозаїки з нагоди початку національної кампанії «16 днів активізму проти гендерно зумовленого насильства» разом із Міністерством соціальної політики та міжнародними партнерами у Мистецькому Арсеналі в Києві. «Попри виклики війни, українці не замовчують насильство, а держава продовжує напрацьовувати механізми протидії» – сказала заступниця міністра внутрішніх справ України Катерина Павліченко під час панельної дискусії у Медіацентрі Україна-Укрінформ 25 листопада 2022 року. Разом із міністеркою соціальної політики України Оксаною Жолнович, заступником представника фонду ООН в галузі народонаселення в Україні (UNFPA) Павлом Замостьяном, представницею Офісу обмудсмена Оленою Вихор та депутаткою Мариною Бардіною учасники дискусії обговорили питання впливу війни на українців.

Заступниця міністра підкреслила, що серед більш ніж 45 тисяч воєнних злочинів рф нерідко зустрічається і сексуальне насильство, яке окупанти вчиняють проти жінок, неповнолітніх дівчат та жінок старшого віку. Станом на сьогодні поліція розпочала 46 кримінальних проваджень за такими фактами. Важливо розуміти, що ця цифра не відображає повну картину, адже у одному провадженні може бути декілька постраждалих. До того ж, окрім поліції сексуальні злочини фіксують інші правоохоронці. Також Катерина Павліченко розповіла про нові тенденції у протидії домашньому та гендерно

обумовленому насильству. Якщо з початку повномасштабного вторгнення в Україні спостерігався різкий спад звернень про домашнє насильство, то зараз поліція фіксує значне збільшення кількості заяв та повідомлень. Так, за перші шість місяців 2022 року кількість звернень зменшилися майже на 50 %, порівнюючи з аналогічним періодом 2021 року, а сьогодні ця цифра скоротилась до 24 %. Катерина Павліченко проінформувала, що за 10 місяців 2022 року правоохоронці прийняли понад 200 тисяч звернень про правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. При цьому у деяких регіонах статистика збільшується. За її словами, це означає, що люди не мовчать, не толерують та готові боротися. «Українці та українки ніколи не дозволять насильству стати нормою. Ми викорінімо це ганебне явище, неприйнятне нашому суспільству», – підкреслила заступниця очільника МВС.

Висновки до розділу 6

Варто зазначити, що сучасний передовий міжнародний досвід запобігання насильницькій злочинності щодо дітей має враховуватися державними органами України при розробці й практичній реалізації стратегій протидії такій злочинності в нашій державі. Аналіз зарубіжного досвіду в цій сфері вказує як на проблеми, з якими стикаються зарубіжні правоохоронці, так і на окремі заходи, які можна запровадити в національну правову систему [4].

Виходячи з важливості удосконалення системи захисту дітей від насильницьких злочинів суб'єктам такого захисту необхідно сприяти ефективній взаємодії служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Національної поліції, органів та закладів освіти, охорони здоров'я у попередженні жорстокого

поводження з дітьми, фізичного, сексуального, психологічного, соціального насильства, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від жорстокого поводження.

Повномасштабна війна, що наразі триває в Україні, потребує посиленої підготовки кваліфікованих співробітників правоохоронних органів в аспекті протидії насильницьким злочинам проти дітей. Одеський державний університет внутрішніх справ є провідним закладом вищої освіти, що здійснює підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України.

Викладачі використовують в якості інноваційних методів підготовки навчальні полігони (інтерактивні кімнати) для проведення відповідних занять зі здобувачами вищої освіти, що спрямовані на підвищення ефективності сприйняття інформації та перевірку рівня сформованих компетентностей на практиці: «Інтерактивної кімнати для відпрацювання навиків реагування поліцейських на випадки домашнього насильства», «Кризової кімнати, дружньої до дитини».

Основна мета проведення опитування в «Кімнаті, дружній до опитування дітей» – запобігання повторній травматизації психіки дитини в процесі опитування як завдяки спеціальним методикам та психологічно комфортній атмосфері, так і завдяки технічному оснащенню, яке дає змогу коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати цей відеозапис для ведення слідства без проведення повторних допитів.

Напрямок налагодження міжнародного співробітництва Університету з іноземними закладами вищої освіти, міжнародними установами, організаціями є невід’ємною і надзвичайно важливою частиною діяльності університету задля підвищення якості підготовки фахівців національної поліції, мирного майбутнього в державі та якнайшвидшої Перемоги Україні!

Література

1. UNICEF. Україна. / 6 травня 2022 р. Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-creating-child-protection-crisis>
2. Crimes against children. URL: <https://www.interpol.int/en/...and.../Crimes-against-children>
3. Дакал А. Зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей: роль інституту омбудсмана у справах дітей. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 211–219.
4. Корнієнко М. В. Деякі аспекти використання міжнародного досвіду під час розслідування насильницьких злочинів щодо дітей. / М.В. Корнієнко. – Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(30). 2020 С.88-92. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(30\).522](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(30).522)
5. Investigating Child Sexual Abuse. The Length of Criminal Investigations. April, 2017. 15 p.
6. Tuominen M., Ellonen N. Criminal investigation in violent and sex crimes against children. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26237878>.
7. Корнієнко М. В. Концептуальні основи протидії насильницьким злочинам щодо дітей: монограф. / М.В. Корнієнко. – Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 318 с.
8. The Federal Bureau of Investigation's Efforts to Combat Crimes Against Children. URL: <https://oig.justice.gov/reports/FBI/a0908/final.pdf>
9. Pocket Guide for Police Response to Sexual Assault [https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/Pocket %20Guide %20for %20Police %20Response %20to %20Sexual %20Assault.pdf](https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/Pocket%20Guide%20for%20Police%20Response%20to%20Sexual%20Assault.pdf)

10. Violent Crimes Against Children / Online Predators.
URL: <https://www.fbi.gov/investigate/violent-crime/cac>

11. The National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol: Interview Guide (2017). Available at: <http://nichdprotocol.com/wp-content/uploads/2017/09/InteractiveNICHDProtocol.pdf>

12. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : сб. материалов: в 3 кн. Кн. 1 / Нац. акад. прав. наук Украины; НИИ изучения проблем преступности им. акад. В.В. Сташиса; кол. сост.: В.В. Голина, М.Г. Колодяжный; под ред. В.В. Голины. Киев : Ред. журн. «Право Украины»; Харьков : Право, 2013. 188 с.

13. Accounting for Security and Justice in the Post-2015 Development Agenda / UNODC. Vienna, 2013. 149 p.

14. Comprehensive and balanced approaches to pre-vent and adequately respond to new and emerging forms of transnational crime: Working paper prepared by the Secretariat / Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12-19 April 2015), 20 p.

15. Костюк А. В. Психологічні особливості емоційного вигорання оперативних психологів [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Костюк Андрій Валерійович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова.

16. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей прийняті Комітетом міністрів Ради Європи : Програма Ради Європи від 17.11.2010. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>

17. Шепітько В. Ю. Допит : науково-практичний посібник. Харків : КримАрт, 1998. С. 16.

18. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Паливода А.В., 2006. 324 с.

19. Пасько О. М., Горошко В. В. Комунікативна готовність слідчого як необхідний складник допиту неповнолітніх. / Ольга Миколаївна Пасько, Валентина Валентинівна Горошко. // Південноукраїнський правничий часопис. Одеса: ОДУВС. – 2022. – С. 273-277. Режим доступу: <http://194.54.162.203/bitstream/123456789/2843/1/50.pdf>

20. Шмиголь Т. Особливості тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 134–137.

21. Плєва К. В., Степанова Г. М. Психологічні аспекти проведення допиту неповнолітніх. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 179–187.

22. Процюк О. М. Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 243 с.

23. Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : методичний посібник. Київ : ФОП Клименко, 2015. 114 с.

24. Представниця ОДУВС взяла участь у роботі Міжнародної конференції «Сучасний навчальний процес у підготовці кадрів правоохоронних органів: інновації, виклики та можливості» та Засіданні Правління Асоціації Європейських Поліцейських Коледжів (Latvia, Riga). Новини ОДУВС від 28 вересня 2022 Режим доступу <https://oduvsv.edu.ua/news/представниця-одувс-взяла-участь-у-роб/>

РОЗДІЛ 7

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

*Братель Сергій Григорович,
Крикун Вячеслав Віталійович,
Нікітін Анатолій Анатолійович*

УДК 351.741:343.35[17.034.3]

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4920>

Анотація

У розділі 7 конкретизовано особливості теоретичних правових організаційних засад реалізації Міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні, як передумови запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень. Правовий аспект реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських визначено на ґрунті системи методів і прийомів наукового пізнання, а саме компаративістсько-імплементаційного та ретроспективного методів; з урахуванням закономірностей гуманістичного підходу в професійній освіті, що спрямований на пріоритети індивідуальності, самобутності, самоцінності людини, але такої, що не відмовляється від її соціальної детермінації.

Ключові слова: *етична поведінка, етика поліцейських, поліцейська деонтологія, етичні принципи, правова основа професійної етики, правоохоронна система, корупція.*

Вступ

Вироблення певних вимог до окремих видів професійної діяльності здійснюється з урахуванням ролі представників цієї професії у суспільстві, особливостей їх соціального та правового становища. Міжнародне співтовариство через свої органи (ООН, Раду Європи, Міжнародну асоціацію юристів та інші) розробило і прийняло низку документів, що регламентують професійну діяльність та встановлюють вимоги до поведінки юристів. Серед засадничих міжнародних документів слід виокремити [1]: Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку (1979 р.); Основні принципи етики поліцейської служби (1979 р.); Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою (1985 р.); Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1990 р.).

На особливу увагу заслуговують *Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів* прийняті у вересні 1990 року МАЮ (Міжнародною Асоціацією Юристів). Цей документ наголошує, що справедлива система організації юстиції, яка гарантує незалежність юристів при виконанні професійного обов'язку без будь-яких необґрунтованих обмежень, прямого або непрямого тиску чи втручання, є абсолютно необхідною для побудови і функціонування правової держави [2]. Адже однією з найважливіших деонтологічних вимог правничої діяльності, що стала міжнародним стандартом, є *незалежність юридичної професії* як гарантія для здійснення захисту прав людини та надання правової

допомоги. Європейський кодекс поліцейської етики було прийнято Комітетом Міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року. Метою розробки та прийняття Кодексу стало визначення єдиних європейських напрямів і принципів в області загальних цілей, функціонування та відповідальності поліції для забезпечення безпеки і дотримання прав людини в демократичних суспільствах, регульованих принципом верховенства права [3].

У Кодексі, закріплено, що основними цілями поліції в демократичному суспільстві є: забезпечення громадського спокою, дотримання закону і порядку в суспільстві; захист і дотримання основних прав і свобод людини в тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема, в Європейській конвенції про права людини; запобігання злочинності та боротьба з нею; виявлення злочинності; надання допомоги і послуг населенню. Наголошено, що основною ознакою якості функціонування поліції є довіра населення.

У свою чергу, довіра населення до поліції тісно пов'язана з позицією та поведінкою поліції по відношенню до цього населення і особливо з дотриманням поліцією людської *гідності* та фундаментальних *свобод і прав людини*. Окремо в Європейському Кодексі поліцейської етики містяться положення щодо підбору та підготовки кадрів для поліції. Зазначено, що співробітники поліції, незалежно від їх рівня повинні набиратися на основі їх компетентності та професійного досвіду, які повинні бути зорієнтовані на цілі поліції. Поліція у своїй діяльності мусить поважати право будь-якої людини на життя; не повинна ні за яких обставин здійснювати, заохочувати або допускати ніяких тортур, ніяких випадків нелюдського або такого, що принижує гідність людини поводження чи покарання. При виконанні своїх функцій поліція завжди зобов'язана пам'ятати про основні права людини – такі, як свобода думки, совісті, релігії, мирних зібрань, пересування тощо.

Зазначено, що поліція повинна відповідати перед державою, громадянами та їх представниками. Вона має бути об'єктом ефективного зовнішнього контролю. При цьому, контроль держави над поліцією повинен бути розподілений між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади [4]. Слід зазначити, що Європейський кодекс поліцейської етики – це базовий документ, положення якого були імплементовані у національне законодавство всіх країн ЄС. Крім цього, вони знайшли своє відображення і в Законі України «Про Національну поліцію».

На основі цих міжнародних актів відбувалася розробка нормативних актів стосовно морально-етичного боку роботи правоохоронців. Деякі країни сприйняли їх як закони прямої дії, інша – як такі, що мають рекомендаційний характер. Національні акти з етики регулювали як суто етичні, так і юридичні питання. Варто також додати, що ці акти розробляються в одних випадках у стінах поліцейських служб спеціальними підрозділами, в інших – до розробки залучаються науковці, громадськість тощо.

Проаналізуємо деякі з них.

Хартія цінностей Великогерцогської поліції [5] була розроблена поліцейським відомством і прийнята у Люксембурзі у 2000 р. Мета цього документу: довести до відома робітників правила високоморальної поведінки, мотивацію до професіонального виконання своїх обов'язків, норми поважного ставлення до громадян. Основними моральними цінностями Хартії визначено: непідкупність, об'єктивність, неупередженість, вірність обов'язку, підкореність особистісних інтересів службовим, творчу ініціативу, бажання надати допомогу, бажання встати на захист правопорядку [6]. При цьому поліціанту гарантується освіта та підвищення кваліфікації за рахунок держави, вільний вираз своєї думки за умови збереження професійної таємниці.

Кодекс поведінки поліцейського Королівської поліції Північної Ірландії набрав сили 2001 р. Мета Кодексу: показати почесний статус правоохоронця, роз'яснити поліціантам їхні обов'язки. Особлива увага приділена формуванню принципів соціального партнерства з населенням. Поряд з традиційними для таких актів нормами, цей документ містить положення про права поліцейських та умови їхньої роботи. Кодекс вимагає створити умови роботи, вільні від тиску, дискримінації, напруженості, стурбованості. Важливо відмітити, що з прийняттям кодексу у Північній Ірландії проводилась доволі серйозна роз'яснювальна робота. У 2008 р. набрала сили нова редакція цього документа.

Кодекс етики поліцейських служб королівства Бельгія було розроблено поліцейським відомством із залученням Ради мерів королівства та громадськості і затверджено у 2006 р. Згідно з нормами Кодексу співробітники поліції повинні ставитись до своїх громадських та службових обов'язків відповідально, чесно, неупереджено відповідно до закону та наданих повноважень, поважати право та основні свободи громадян, їхню людську гідність. Чи не вперше Кодекс окремо вимагає шановного ставлення до самих уразливих прошарків населення. Кодексом підкреслюються роль керівництва у формуванні морально-етичних цінностей підлеглих, важливість постійної комунікації з підлеглими з метою створення творчого та конкурентного середовища у підрозділі. Установлено оригінальну форму контролю за якістю роботи правоохоронця: керівник та підлеглий дискутують з цього приводу із залученням усіх представників підрозділу та заслуховуванням їхніх думок. Якщо робітника оцінено добре за виконану роботу, його може бути заохочено та премійовано за рішенням керівництва.

Кодекс професійної етики поліції Нідерландів [7] вступив у дію у 2013 р. Він дещо відрізняється від інших

подібних документів. По-перше, його зміст направлено не тільки на поліцейських, а й на пересічних громадян, по-друге, використовується специфічна мовленнєва конструкція: мова йде від першої особи (поліціанта). Правоохоронець немовби спілкується з громадянами, пишається своїм статусом та розкриває зміст основних етичних цінностей поліцейського: чесності, надійності, мужності, обов'язковості, незалежності у своїх діях, професійності.

Цікавий досвід у досліджуваній галузі мають Франція та Німеччина.

Формування німецької поліцейської деонтології почалось після Другої світової війни в період поділу країни на окупаційні зони. Перші норми професійної етики були сформульовані урядом Великобританії та впроваджувались у зоні впливу цієї країни в Німеччині. Вони мали назву «Сім заповідей для поліцейських» (1945 р.). Розглянемо їх [6]:

Перша заповідь проголошує, що державна служба є проявом особливої довіри Уряду. Цю довіру посадовець повинен виправдати виконанням своїх обов'язків.

Друга звертає увагу на публічність посади поліцейського, що автоматично робить його особою, яка сильно критикується. Тому своєю поведінкою та поведінкою родини він повинен робити все, щоб запобігати критиці.

Третя заповідь каже, що широкі повноваження не підвищують статус поліцейського, а роблять службовцем в очах громадян.

Четверта роз'яснює професійно-моральні якості.

П'ята заповідь свідчить, що: «Поліцейський посадовець повинен пишатися фактом своєї приналежності до поліції. Це проявляється (крім наведених вище якостей) в осанці, особистій гігієні, однострої».

Шоста заповідь формулює правила поведінки робітників у колективі та дає поняття дисципліни.

Сьома вимагає від поліцейського не зупинятись в професійному та особистому розвитку: «Поліцейський чиновник повинен добровільно підвищувати свою загальноосвітню підготовку, професійні знання і фізичну підготовленість. Він не повинен бути кар'єристом, але зобов'язаний робити все, щоб стати гарним поліцейським» [8].

Таким чином, можна побачити, що ці невеличкі норми охоплюють фактично всі сторони життя та роботи поліцейського. Згодом, з прийняттям ООН Кодексу поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, ФРН визнала його пряму дію на своїй території. Також деякі його норми було включено до різних нормативно-правових актів, які регулювали діяльність поліції.

Деонтологічний кодекс поліції Франції став результатом двох реформ французької поліції 1966 р. та 1986 р. Він регулює не тільки етичні, а й суто правові питання. Кодекс містить три частини та 20 статей. Кодекс закріплює, що виконання поліцейських функцій базується на суворому дотриманні Декларації прав людини і громадянина, Конституції, міжнародних конвенцій і законів. Його мета в тому, щоб укріпляти зв'язки між силами внутрішньої безпеки та населенням, розмістивши у центр громадянських проблем поліцейських і жандармів. Кодекс надає поліцейським і жандармам необхідні орієнтири їхніх дій та операцій, а також розкриває основні цінності службових обов'язків: лояльність до республіканських інститутів, чесність, неупередженість, допомога громадянам під час служби та у неслужбовий час, обов'язок постійної готовності служити, дотримання та збереження професійної таємниці тощо. Недотримання цих цінностей несе відповідальність порушника. Кодекс підкреслює обов'язок держави та ке-

рівництва захищати життя і здоров'я поліцейських та їхніх родин.

Правоохоронці та члени їхніх родин користуються правовим захистом від дій, скоєних проти них у ході виконання службових обов'язків або у зв'язку з ними, а також у випадку судового слухання, яке випливає з виконання службових обов'язків. Особливо підкреслюється роль міністра внутрішніх справ (ст. 12): «Міністр внутрішніх справ захищає працівників Національної поліції від загроз, насильства, самоправства, образ, наклепів і несправедливості, жертвами яких вони можуть стати при виконанні службових обов'язків» [9]. Таким чином, французький акт є найбільш структурованим і формальним.

Ознака формальності фактично повністю відсутня в Етичному кодексі поліцейського США, який має вигляд декларації від першої особи і є *найкоротшим*. Процитуюмо його: *«Як офіцер поліції, я вважаю своїм основним обов'язком служити **людині**: охороняти життя і власність моїх співгромадян, захищати довірливих від обману, слабких від пригнічення і залякування, мирних громадян – від насильства і безладів, поважати конституційні права всіх людей на свободу, рівність та справедливість. В особистому житті я обіцяю бути прикладом для інших: я буду мужнім і спокійним перед небезпекою, буду намагатись стримувати свої чуття і постійно піклуватись про добробут інших. Будучи чесним у думках і вчинках, особистих і службових справах, я буду беззаперечно виконувати закони моєї країни та службові інструкції. Усю інформацію конфіденційного характеру, з якою я можу стикнутись або яка буде передана мені для виконання службових обов'язків, я до кінця днів своїх буду тримати в таємниці, якщо розкриття цих даних не буде необхідним у ході служби. Я обіцяю не втручатись у чужі справи і ніколи не дозволю особистим сим-*

патіям, упередженням, злобі або дружнім відчуттям впливати на мої рішення. Будучи безкомпромісним до злочинців і невідступного переслідування злочинців, я буду нести службу добросовісно та ввічливо без загравань та прихильностей, злоби та інших намірів, ніколи не застосовувати непотрібну силу і ніколи не брати хабарів. Я приймаю відмінний знак мого управління як символ громадської довіри, яким я буду користуватись до того моменту, поки я дотримуюсь етики поліцейської служби. Я постійно буду прагнути досягнення цих цілей та ідеалів, присвячуючи себе обраній професії – службі в поліції» [10].

Аналіз тексту цього документу засвідчує, що: перший абзац закріплює основні обов'язки поліцейського (охороняти, захищати, поважати конституційні права), другий абзац показує, що поліцейський завжди мусить бути прикладом у всьому, третій закріплює обов'язок дотримуватись законодавчих норм, четвертий абзац присвячений проблемі, яка існує фактично в усіх кодексах, – конфіденційній інформації. Останній абзац присвячений почесному статусу поліцейського як особи, що служить народові. Таким чином, цей лаконічний текст закріплює те основне, на чому базується робота поліцейського.

Підсумовуючи огляд деонтологічних (моральних) кодексів і правил, В. Трофименко [6] акцентує на таких основних аспектах:

1) усі кодекси та правила вимагають поваги та дотримання прав і свобод людини і громадянина;

2) деонтологічні акти встановлюють шановний статус правоохоронця та наголошують на його службовому відношенні до населення;

3) ставиться питання поводження з конфіденційною інформацією, яка отримана під час виконання службових обов'язків;

4) акти вимагають від поліціанта бути прикладом у всьому, незважаючи на те, знаходиться він на службі чи ні;

5) кодекси вимагають постійного підвищення професійної підготовки, фізичного стану правоохоронця;

6) переважна частина розглянутих актів регламентує взаємодію поліціанта, поліцейського підрозділу з керівництвом, наголошується на обов'язку керівництва захищати права робітників та створювати гідні умови роботи правоохоронцям.

Міжнародні документи складають дуже важливу частину правової основи професійної етики поліцейських в Україні. Деякі з них були ратифіковані ще за часів радянської України, та зобов'язання за якими перешли до України шляхом правонаступництва, інші ж Україна вже підписала, будучи незалежною державою. Всі міжнародно-правові акти, що складають правову основу професійної етики поліцейських в Україні, умовно можна поділити на 2 групи:

Перша група містить міжнародно-правові акти, які проголошують права і свободи людини, в тому числі і такі, що можуть порушуватися неетичною поведінкою правоохоронців. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ратифікований Україною у 1973 р.), Конвенція про права людини та основоположних свобод (ратифікована Україною у 1997 р.), Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ратифікована Україною в повному обсязі в 1984 р.), тощо.

До *другої* групи відносяться міжнародно-правові стандарти професійної етики поліцейських, норми яких вказують на належну поведінку правоохоронців. Серед таких стандартів: Кодекс поведінки поса-

дових осіб у підтриманні правопорядку (1979 р.), Основні принципи етики поліцейської служби (1979 р.), Декларація про поліцію (1979 р.), Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 р.), Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.), тощо. Ці міжнародні документи можна назвати деонтологічними засадами поліцейської етики, оскільки вони містять, окрім іншого, безпосередньо етичні норми, тобто норми моральної поведінки правоохоронців.

Зауважимо, що найголовніша відмінність між цими двома групами полягає у тому, що правові норми першої групи міжнародно-правових актів обов'язкові для виконання, а норми другої групи носять рекомендаційний характер і спрямовані перш за все на законодавця, який повинен врахувати ці норми у вітчизняному законодавстві. Самі ж по собі такі міжнародні норми не мають юридичної сили, а їх головні приписи пропонують державам імплементувати їх у власне законодавство.

Так, Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку [11] містить пряме зазначення, що ефективна підтримка етичних норм серед посадових осіб по підтриманню правопорядку залежить від існування добре продуманої, загальноприйнятої і гуманної системи законів. Порушення ж правових норм, що містяться у першій групі міжнародно-правових актів, тягне за собою юридичну відповідальність. Так, в Законі України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» 1997 р. прямо вказано, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх

питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [12].

Таким чином, держава гарантує кожній особі, що знаходиться під її юрисдикцією, ті права, які встановлені Конвенцією. Порушення цих прав веде до притягнення до відповідальності особи, що їх порушила, в рамках національного законодавства, а в необхідних випадках – і самої держави, якщо вона не забезпечила всі встановлені Конвенцією гарантії прав людини.

Будучи однією з країн-засновників Організації Об'єднаних Націй, Україна декларувала прагнення будувати і розвивати свої відносини з іншими країнами на основі Статуту ООН, Заключного акту Гельсінської наради, Паризької хартії для нової Європи, документів СБСЕ (ОБСЕ) [4]. Україна, внаслідок цілого ряду об'єктивних причин, усвідомлюючи свою роль у світі, прагне зайняти належне їй місце серед інших європейських держав. Саме європейський вибір України відіграє у новій геостратегії визначальну роль. Зближення України зі світовою спільнотою стало невід'ємною частиною політичного іміджу країни.

Правове регулювання професійної етики поліцейських в Україні представляє собою систему нормативно-правових актів, які регулюють службову діяльність таких осіб. Якщо консолідувати ці нормативно-правові акти за їх юридичною силою, то можна визначити, що правову основу професійної етики працівників поліції в Україні складають:

- 1) Конституція України;
- 2) Міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною;
- 3) Закони України;
- 4) Нормативно-правові акти центральних державних органів (постанови Верховної Ради України, ука-

зи Президента України, постанови Кабінету міністрів України);

5) Відомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції, розпорядження Міністерства внутрішніх справ України).

Загальнотеоретичними засадами професійної етики всіх професій можна назвати статтю 3 Конституції України, в якій проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [13]. При виконанні своїх функціональних обов'язків поліцейські повинні неухильно дотримуватися цієї статті, не забуваючи, що перед ними є обов'язок спілкуватися з населенням таким чином, щоб не порушувати гідність людей. Дуже важливим надбанням та проявом верховенства права у державі можна назвати другу частину статті 3 Конституції України, яка містить тезу щодо відповідальності держави перед людиною за свою діяльність.

Стаття 28 Конституції України встановлює, що кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Тобто жодний поліцейський не має права своєю поведінкою так чи інакше принижувати осіб, висловлюватися образливо або іншим чином зневажати людей. Вказана стаття є відображенням статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій зазначено, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню [14].

Як зазначають спеціалісти з міжнародного права [15], порівнянню із формулюваннями в інших між-

народних договорах, у ст. 3 цієї Конвенції дуже лаконічно і стисло, але у чіткій пасивній формі викладена абсолютна заборона катування та поганого поводження, однак у ній криється надзвичайно широкий зміст та значущість, адже йдеться про невід'ємні права фізичної і моральної недоторканості людини. Все це дозволяє трактувати зміст цієї статті дуже широко, адже поводження, що принижує гідність – суб'єктивна категорія, при якій одні й ті ж самі дії, в залежності від обставин, можуть розглядатися з різних точок зору, і внаслідок цього мати різні правові наслідки. Тому ця норма має чітко виражений етичний характер.

У переліку конституційних засад професійної етики поліцейських стоїть і положення про звільнення від відповідальності особи за відмову від дачі показань щодо себе, членів своєї родини і близьких родичів, що знайшло своє закріплення в ст. 63 Конституції України. До речі, наявність такої тези свідчить про повагу держави до прав людини, оскільки досить згадати радянське минуле, коли перед людиною був нелегкий вибір: чи то бути чесним громадянином і надати свідчення проти своїх родичів, чи наразити не себе небезпеку, відмовившись свідчити проти своїх близьких [16]. Перш за все, це був тяжкий моральний вибір, і працівники правоохоронних органів часто використовували подібну інформацію на свою користь. На сьогодні, завдяки розглянутій конституційній нормі, працівникам поліції суворо заборонено вимагати від особи давати свідчення проти себе або своїх рідних.

Після прийняття нового Закону України «Про Національну поліцію» наказом міністра внутрішніх справ 9 листопада 2016 р. були затверджені «Правила етичної поведінки поліцейських» [17], у яких акцентовано увагу на дотриманні прав людини, на створенні низки бар'єрів, зокрема етичного, проти свавілля та зловживання

посадовими повноваженнями «посадовими особами з підтримки правопорядку». Вони складаються з п'яти розділів:

1. Загальні положення.
2. Основні вимоги до поведінки поліцейського.
3. Поводження поліції з затриманими особами.
4. Взаємодія поліції із громадськістю та іншими державними органами.
5. Контроль керівників поліції за дотриманням етики поліцейськими.

Загальні положення містять мету Правил: *«...урегулювання поведінки поліцейських з дотриманням етичних норм, формування в поліцейських почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії та бездіяльність, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до поліції»*. Окремим абзацом встановлюються основоположні принципи роботи поліціанта: верховенства права; дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності, справедливості, неупередженості та рівності.

До недоліків можна віднести відсутність норм про умови роботи правоохоронців, не звернута увага на їхні права, не перераховані заходи заохочення і відповідальності [6]. Але, незважаючи на недоліки, загалом можна констатувати, що за змістом «Правила етичної поведінки поліцейських» наближені до європейських зразків. Тут, на думку авторів, доречно було б врахувати досвід Бельгії та ввести як форму оцінки роботи поліцейського його спілкування з керівником на очах усього колективу.

У такому ракурсі правовий аспект реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських ок-

реслюються аспектами ретельної теоретичної підготовки правоохоронців та виховання у них певних *компетенцій*, формування яких у свою чергу й обумовлюють профілактику й запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, що обумовило **мету** роботи: конкретизувати особливості теоретичних правових організаційних засад реалізації Міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських як передумови запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень.

Методологічним підґрунтям визначено систему методів і прийомів наукового пізнання, а саме: системний аналіз, компаративістсько-імплементацийний та ретроспективний методи; *гуманістичний підхід в професійній освіті*, що спрямований на пріоритети індивідуальності, самотності, самоцінності людини, але такої, що не відмовляється від її соціальної детермінації.

Правовий аспект реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських

Моральний потенціал загальнолюдських цінностей накопичувався тисячоліттями і виступав мотиваційною основою, яка регулювала взаємодію між людьми, людську поведінку. Причому для кожного народу цей процес мав національні особливості, традиції, що стосувалися шляхів соціалізації особистості та знаходили своє відображення у культурі [18]. Неурядовими організаціями у країнах – учасницях ЄС і НАТО здійснюється контроль органів безпеки і оборони через розповсюдження незалежних аналітичних досліджень та інформації, моніторинг ставлення до захисту прав людини і поваги до верховенства права, підвищення парламентської компетентності і працездатності шляхом проведен-

ня курсів і семінарів, здійснення альтернативної експертної оцінки урядової політики безпеки, оборонного бюджету, питань ресурсів та постачання, заохочення публічних дебатів та формулювання можливих варіантів політики [19].

Необхідність забезпечення дотримання поліцейськими правил етичної поведінки під час виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань, загалом, не викликає сумнівів, на чому наголошують у своїх дослідженнях українські вчені [16], пропонуючи віднести означене також й до організаційно-управлінських заходів запобігання вчиненню *корупційних* і пов'язаних із корупцією правопорушень [20]. Адже поліцейська діяльність пов'язана з необхідністю розв'язання різноманітних конфліктних ситуацій, стосується найважливіших інтересів людей, їхніх благ, а іноді й долі.

Усе це накладає особливий тягар моральної відповідальності на поліцейського за результати своєї діяльності, вимагає від нього особливих морально-психологічних і вольових якостей. Слід урахувати й те, що до поліцейських, наділених владними повноваженнями, ставлять підвищені моральні вимоги також як до представників держави, носіїв владних повноважень, охоронців закону.

Відтак, поліція має бути організована так, щоб її співробітники користувалися повагою населення як професіонали, на яких покладено забезпечення виконання закону, і як особи, які надають послуги населенню.

W. Johannes, Y. Taha, L. Balázs, K. János [21] цілком слушно зазначають, що корупція є «соціальною чумою», коли прибутки отримують невеликі групи, а витрати на неї несе кожен». Автори стверджують, що значні розбіжності у її рівні поміж країнами та усередині їх свідчать про взаємозв'язок між соціальною структурою та

поширеністю корупції. На думку науковців, корупція є взаємопов'язаною з такими соціальними аспектами суспільства, як сегрегація, міжособистісна довіра, громадянська свідомість та залучення громади, позаяк корупція є колективним результатом спільноти, сформованої взаємодією між людьми.

М. Bader, О. Huss, А. Meleshevych, О. Nesterenko [22] вважають, що чинники, котрі пов'язані з успіхом у антикорупційній діяльності, «...поділяються на три великі категорії: фактори навколишнього середовища, стратегії адвокації організацій громадянського суспільства та їх організаційні характеристики». На думку авторів, «...усі антикорупційні ініціативи вступають у протиріччя з двома ключовими дилемами: недостатній потенціал у плані фінансових та людських ресурсів і відсутність надійної бази підтримки». Дослідники визнають, що найефективнішими є ті організації, котрі спроможні вирішити одну із цих дилем, а також вважають, що політична воля місцевої влади є важливим чинником антикорупційної діяльності. Слушною є позиція авторів щодо потреби імплементації міжнародного досвіду в частині «...передачі знань і навичок від антикорупційних організацій із більшим потенціалом до організацій із меншим потенціалом».

На сьогоднішній день прояви корупції стали тим явищем, яке становить реальну глобальну загрозу не тільки національній безпеці та демократичному розвитку кожної країни, але й негативно впливають на суспільне життя в цілому. Це говорить про те, що проблема корупції має світовий масштаб. Безумовно, стан корупції країн Європи відрізняється одна від одної, а методи боротьби з нею тим більше. Спостерігається зміна у міжнародному політичному та суспільному житті, погляди на проблему корупції постійно змінюються [23].

Однак, міжнародна спільнота вже давно провела апробацію стосовно вивчених чинників протидії ко-

рупції. Т. Ільєнок зазначає, що це насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації [24].

Для боротьби з корупцією європейські країни вживають заходи організаційного характеру, шляхом створення спеціалізованих установ та організацій. Вироблення відповідної стратегії й тактики, а також розробка превентивних заходів нормотворчого й функціонального змістового наповнення є головним вектором цих держав. Найдавніші традиції щодо боротьби з корупцією має Великобританія, яка відома високими стандартами громадянської поведінки, що є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Під час дослідження проблемних питань боротьби з корупцією А. Коваленко [25] зазначає, що Великобританія входить у десятку найменш корумпованих країн світу.

Розслідуванням корупційних діянь у Великобританії займається Public Sector Corruption – спеціальний підрозділ поліції у сфері боротьби з корупцією у громадському секторі. У випадку скоєння корупційних діянь в особливо великих розмірах (2 мільйони фунтів стерлінгів) або, якщо злочин є дуже складним, його розслідуванням займатиметься Serious Fraud Office. Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних із лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною меж приватної і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо [26].

Для боротьби з корупцією в Бельгії існує підрозділ федеральної поліції, який називається «Центральне управління по боротьбі з корупцією» (Police Fédérale) [27]. Управління є центральною службою з функціональною компетентністю. Працівники управління можуть проводити розслідування як самостійно, так й за підтримки або разом з управліннями судової поліції, які розосереджені по округах [28].

Однією з найбільш вільних від корупції країн є Швеція. У Швеції механізм запобігання та протидії корупції побудований на чотирьох основних принципах:

- 1) заборона особистих контактів чиновника та громадянина;
- 2) обов'язкове декларування доходів;
- 3) обмеження готівкових розрахунків (заборонено приймати готівкові платежі більш ніж на 5-6 тисяч євро);
- 4) повна відкритість діяльності влади [29].

Румунія характеризується найагресивнішою антикорупційною політикою в Європейському Союзі. В 2002 році було створено Національний антикорупційний директорат Румунії за моделлю Італії, покликаний викривати й розслідувати корупційні правопорушення. До підслідності цього органу належать фінансове шахрайство з коштами Євросоюзу, зловживання посадовими обов'язками тощо. У 2014 році після повторного звернення Антикорупційного директорату до парламенту Румунії було знято імунітет з одного сенатора, шістьох депутатів, одного міністра та десятих колишніх міністрів [30].

На нашу думку, вітчизняним законодавцям необхідно звернути увагу на політику боротьби з корупцією в Німеччині. Так, в основу боротьби Німеччини покладено завдання знищення матеріальної, насамперед

фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей. Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем [31].

Ефективність державної антикорупційної політики в країнах Європи має високу ефективність перш за все через те, що вона будується на засадах міцної політичної волі керівництва держави щодо протидії корупції. Результативність механізму запобігання корупції залежить й від постійного моніторингу потенційно небезпечних чинників, які створюють передумови корупційним правопорушенням. За умов наявності масштабної корупції пріоритетними є заходи щодо усунення її *причин*, а вже потім – боротьба з конкретними виявами. Причому для правових систем деяких розвинених країн не є характерним використання в законодавстві терміна «боротьба», численними є закріплення в нормативно-правовому акті (часто – кодифікованому) принципів запобігання правопорушенням [32].

Таким чином, проведений аналіз окремих країн Європи щодо подолання корупційних проявів дає можливість зробити висновок про те, що втілення ефективних заходів боротьби в Україні вимагає підвищеної уваги та доопрацювання, а особливо розробка власної національної антикорупційної стратегії, яка вкрай необхідна вже сьогодні.

США як держава, має одну з найрозвиненіших правових систем у протидії корупції. У Кримінальному кодексі США поняття кримінально караної корупції має ширше тлумачення, ніж у країнах Європи. Наприклад,

згідно із законами США, держслужбовці в різних відомствах не можуть отримувати подарунки, які коштують дорожче за встановлену вартість. Особливості боротьби з корупцією в США полягають у різноманітті й різнорівневості нормативних актів, де централізованості прийняття рішень. Першим нормативно-правовим актом США, спрямованим на протидію та запобігання корупції, є Конституція США, прийнята 1787 року. Вона закріплює норму, відповідно до якої одержання хабара (неправомірної вигоди) належить до розряду тяжких злочинів.

Згідно з Конституцією США, за цей злочин президенту США можуть оголосити імпічмент. 1970 року в США було прийнято закон про контроль над організованою злочинністю в США. Розділ IX цього закону «Організації, пов'язані з рекетом і корупцією» передбачав заходи запобігання та протидії корупції. Ключова особливість зазначеного закону полягає в тому, що він спрямований на злочинну організацію загалом, а не на окремих корупціонерів. 1977 року в США було прийнято Акт про зарубіжні корупційні практики, положення якого забороняли підкуп іноземних посадових осіб американськими громадянами й компаніями [33].

Основні антикорупційні законодавчі акти включено до Зводу законів США. Однак вони можуть діяти не в усіх штатах. Наприклад, підкуп посадових осіб приватних організацій офіційно заборонений нормами кримінального права лише в 37 штатах. В інших штатах у разі комерційного підкупу можливим є відкриття кримінального провадження за шахрайство. Тобто одні й ті самі дії підпадають під дію різних законів, різних формулювань. Водночас штати можуть приймати і власні закони. Поміж інших законодавчих актів слід виокремити Кодекс етики урядової служби, прийнятий ще 1958 року, доповнений законом «Про етику служ-

бовців державних органів» 1978 року зі змінами та доповненнями 1998 року.

Крім цього, у країні діє виконавчий наказ президента США № 12731 «Принципи етики поведінки посадових осіб і службовців державного апарату». Усі ці акти актуальні донині та є важливим орієнтиром для держслужбовців щодо недопущення вчинення корупційних дій. Ще одна особливість протидії корупції в США полягає в широкому тлумаченні понять «корупція» і «підкуп», а також суворості покарання за корупційні злочини. Кримінальний кодекс США передбачає такі корупційні злочини:

- 1) хабарництво;
- 2) дача хабара (неправомірної вигоди);
- 3) одержання хабара (неправомірної вигоди).

Згідно зі ст. 201 титулу 18 Зводу законів США, сума штрафу за дачу й одержання хабара (неправомірної вигоди) становить потрійний розмір хабара (неправомірної вигоди), або позбавлення волі на строк до 15 років (за обтяжуючих обставинах – позбавлення волі на строк до 20 років). Влада США створила такі умови в країні, що корупція починаючи із найнижчого рівня (для рядових держслужбовців, поліцейських, суддів) стає не вигідною.

У США соціальні послуги у сфері освіти, медицини є надто дорогими, а держслужбовці США наділені певними пільгами як для себе, так і для членів своєї сім'ї в зазначених сферах. Проте в разі вчинення таким держслужбовцем будь-якого діяння, пов'язаного з корупцією, держава скасовує всі пільги, які їй надавала, коли та обіймала відповідну посаду. Досягнення високих результатів у боротьбі з корупцією в певних сферах не означає, що корупцію в США цілком ліквідовано як явище. Відповідно до Рейтингу сприйняття корупції, складеного «Transparency International» 2019 року, США

посідає 16-те місце у світі, натомість, для порівняння, Україна – 126-те місце [34].

Попри широкий спектр антикорупційних заходів у США, можна стверджувати, що влада в цій країні дотримується єдиної стратегії в методах протидії корупції, використовуючи загальноприйняті механізми, зокрема:

- 1) спрощення бюрократичних механізмів та інших адміністративних процедур;
- 2) удосконалення антикорупційного законодавства;
- 3) посилення покарання за корупцію як на законодавчому рівні, так і на рівні громадського осуду (наприклад, публікація списків корупціонерів);
- 4) підвищення рівня незалежності судової системи під час здійснення правосуддя над корупціонерами;
- 5) зміна кадрової політики на державній службі;
- 6) розмежування повноважень державних службовців;
- 7) посилення ревізійних і регуляторних заходів з протидії корупції тощо.

Таким чином, можна констатувати, що, попри всі заходи із запобігання та протидії корупції, у США корупцію не ліквідовано, вона існує досі. Однак, порівняно з рівнем корупції в Україні, США досягли значних успіхів у цьому напрямі. Саме тому вищим державним органам влади України слід урахувати позитивні аспекти протидії корупції в США та перейняти їхній досвід для вдосконалення механізмів запобігання корупційним виявам у країні [35].

Міжнародний досвід запобігання корупції свідчить про те, що загалом немає універсальних алгоритмів запобігання корупції. Застосування та імплементація в Україні низки антикорупційних заходів країн Європи [36–38] котрі позитивно позиціонували високий

рівень ефективності, немислимо реалізувати шляхом простого калькування певних компонентів державного або муніципального управління.

Так, в Україні норми щодо участі суспільства у громадському контролі за діяльністю правоохоронних органів передбачені ще у низці профільних законів та підзаконних нормативних актів. Зокрема, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [39], «Про запобігання корупції» [40]. Законом України «Про національну поліцію» [41] передбачене утворення поліцейських комісій для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі, до складу яких включаються представники громадськості, визначені Міністром внутрішніх справ України, рекомендовані Уповноваженим ВРУ з прав людини, обрані відповідним органом місцевого самоврядування.

Також громадський контроль за діяльністю органів Національної поліції здійснюється через органи місцевого самоврядування, які мають право за результатами оцінки діяльності органу поліції на відповідній адміністративній території прийняти резолюцію недовіри керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції, що є підставою для його звільнення. Що стосується Закону України «Про запобігання корупції», то його роль у формуванні професійної етики важко переоцінити.

Грунтовний аналіз моделей і стратегій запобігання корупції дає можливість стверджувати, що концентрувати увагу лише на репресивному підході під час реалізації антикорупційної діяльності шляхом посилення заходів кримінально-правового чи адміністративно-правового впливу є вкрай невиправданим та одностороннім підходом, а реалізація превентивних адміністративно-правових та організаційних заходів є більш оптимальною та дієвою [42]. Україні необхідно зважа-

ючи на міжнародний досвід, вибрати власний шлях запобігання корупції на засадах вітчизняного законодавства, традицій, менталітету тощо.

Організація поліції повинна бути спрямована на розвиток нормальних відносин з населенням, а при необхідності – на реальну співпрацю з іншими організаціями, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та іншими представниками населення, включаючи етнічні меншини. Чітко зазначено, що на всіх рівнях поліцейських служб повинні діяти ефективні заходи по запобіганню корупції та боротьбі з нею.

На сьогодні оперативна обстановка в державі вимагає від правоохоронців нових форм і методів удосконалення управлінської діяльності та вжиття ефективних заходів з метою забезпечення належного функціонування оперативних підрозділів, суворого дотримання законності [43, 44]. Підрозділи Департаменту внутрішньої безпеки МВС України, приймаючи активну участь в розбудові громадянського суспільства основними завданнями своєї діяльності вбачають: профілактику, попередження та припинення правопорушень серед поліцейських, викриття винних, встановлення об'єктивної істини [45].

Працівникам поліції притаманно спрямування зусиль на виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, акцентування намагань на недопущенні з боку поліцейських порушень прав і свобод громадян та юридичних осіб, тобто *попереджувальна діяльність* стосовно злочинів, вчинених працівниками МВС є пріоритетною [46].

З метою зміцнення дисципліни та законності серед працівників, безумовного забезпечення прав і свобод громадян, дотримання стандартів етичної поведінки, *добročесності* та запобігання конфлікту інтересів у ді-

яльності працівників Національної поліції України на законодавчому рівні було прийнято наказ МВС України від 28.04.2016 № 326 1950 «Правила етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС» [47]. Ці Правила складаються з двох розділів.

Перший розділ «Загальні положення» містить чітку вказівку, що дотримання норм поведінки, установлених цими Правилами, є моральним обов'язком кожного працівника МВС, до яких відносяться і працівники Національної поліції України.

Другий розділ визначає принципи етики працівників МВС України. Таким чином, визначені принципи етики працівників поліції: *служіння державі і суспільству; гідної поведінки; доброчесності; лояльності; політичної нейтральності; прозорості і підзвітності; сумлінності.*

Критично аналізуючи існуючу правову основу професійної етики поліцейських, що складається з розгалуженої системи нормативно-правових актів різної юридичної сили українські дослідники зауважують, що в жодній нормі Закону України не міститься правил взаємодії поліцейських з іншими правоохоронними органами. У Дисциплінарному статуті Національної поліції України також відсутні норми, що регламентують основи взаємодії поліцейських з іншими органами правопорядку.

Так, українська дослідниця І. Ревак [48] звертає увагу, що таким чином, вищезазначені акти містять норми, що мають певною мірою *декларативний* характер і пропонує доповнити Правила етичної поведінки поліцейських окремими розділами: стосовно основ взаємодії з іншими органами правопорядку; нормами, які регламентують поведінку поліцейських у позаслужбо-

вий час, вважаючи відсутність належної регламентації питань поведінки поліцейських у позаслужбовий час істотною прогалиною законодавства, що вимагає належного правового врегулювання.

Але теоретико-правовий компаративний аналіз правових джерел з питань запобігання корупції і професійної етики поліцейських, саморефлексія багаторічного професійного досвіду авторів у системі відомчої освіти МВС, дозволяють авторам цієї монографії з повним переконанням стверджувати, що реалізація Міжнародних стандартів етичної поведінки як передумова запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у підготовці поліцейських має відбуватись не тільки як процес формального вивчення норм права, а засвідчуватись принциповою життєдіяльністю всіх учасників освітнього процесу. Сприяння фундаментальним моральним цінностям, доброчесності вимагає певного балансу між високими стандартами доброчесності, професійної місії, а також відданості та інтересу.

Висновки до розділу 7

Правила етичної поведінки поліцейських закріплені у документах провідних країн світу. Більшість принципів Європейського кодексу поліцейської етики відображено і в національних кодексах, серед яких [20]:

- повага до права на життя;
- визнання фундаментальних прав і свобод особистості;
- принцип поділу влади в системі покарань;
- принцип презумпції невинуватості;
- принципи неупередженості, прозорості, чесності, ввічливості, справедливості, відповідальності, розсудливості, підпорядкування закону;

- принципи рівності перед законом, об'єктивності, необхідності, виваженості, непідкупності й поваги до суспільства.

Дотримання стандартів поліцейської етики є одним з пріоритетів професійного виховання поліцейських у Європі, основними тенденціями якого наразі є такі:

- у навчанні поліцейській етиці особлива увага приділяється правам людини та співпраці поліцейських з багатьма правозахисними організаціями;
- навчання поліцейській етиці проходить разом з навчанням менеджменту, тобто з отриманням ще й управлінських знань і навичок;
- з розвитком комп'ютерних технологій та Інтернету з'явилася можливість дистанційного навчання офіцерів поліції, зокрема опанування поліцейської етики.

Відтак, можна констатувати, що в Україні створена належна правова основа професійної етики поліцейських, що складається з розгалуженої системи нормативно-правових актів різної юридичної сили, що перебувають у чіткій ієрархії. Дотримання вказаних правових норм є обов'язком кожного поліцейського і свідчить про гуманну спрямованість державної політики. Але, професійна діяльність, професіоналізм – це не лише знання про процесуальність/певний алгоритм дій, а й усвідомлення та компетентність щодо виконання етичних норм і приписів щодо здійснення професійної діяльності як передумова запобіганню корупційних правопорушень.

Ці норми та приписи є похідними від основних принципів професійної етики. Будь-яка професійна діяльність, без винятку, є діяльністю в межах принципів і норм професійної етики. Сучасне суспільство динаміч-

не, перебуває в процесі постійних змін, і кожне нове покоління висуває нові запити й вимоги до професійної діяльності.

Література

1. Крикун В. В. Нормативно-правові та організаційно-тактичні засади проведення спеціальних операцій ОВС : дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.05 / Крикун Вячеслав Віталійович; Кримськ. юрид. ін.-т ОДУВС. – Сімферополь, 2010 – 226 с.

2. Підготовка до єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальністю 081 «Право» на другому (магістерському) рівні вищої освіти : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2021. 332 с.

3. Європейський Кодекс поліцейської етики. Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. та Пояснювальний меморандум./ Генеральний директорат I – Юридичні питання. – 56 с. Режим доступу: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf

4. Албул С. Європейський Кодекс поліцейської етики: принципи діяльності поліції в демократичних державах. / Сергій Албул – професор кафедри ОРД ФПФПКП ОДУВС кандидат юридичних наук, професор. // ОДУВС. – 2021-08-07 06:12:38 Режим доступу: <https://oduvs.edu.ua/news/evropejskij-kodeks-politsejskoyi-etiki-printsipi-diyalnosti-politsiyi-v-demokraticnih-derzhavah/>

5. Charte des valeurs de la Police Grand-Ducale. URL: <https://www.police.public.lu/fr/police-se-presente/valeurs/Charte-desvaleurs-de-la-Police-Grand.pdf>

6. Трофименко В. А. Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідна частина законодав-

чого забезпечення їхньої співпраці із суспільством. / В. А. Трофименко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 4 (35) 2017. – С. 175-185. Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14310/3/Trofimenko_175-185.pdf

7. Beroepscode politie. URL: https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/algemeen/publicaties-archief/beroepscode_politie.pdf

8. Ahlf E.-H. Ethik im Polizei Management. Polizeiethik mit Bezügen zu Total Quality Management. 2. ergänzte und überarbeitete Auflage. Wiesbaden: DruckVerlag Kettler GmbH, 2000. 352 s.

9. Code de déontologie de la police nationale et de la gendarmerie nationale. URL: <https://www.police-nationale.interieur.gouv.fr/Presentation-generale/Deontologie-et-controle>.

10. Code Of Ethics. Mobile Police Department. Available at: <https://www.mobilepd.org/code-of-ethics/>

11. Кодекс поведення должностных лиц по поддержанию правопорядка: Резолюція ООН Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17.12.1979 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_282

12. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – ст. 263.

13. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від

04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

15. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. – К.: «К.І.С.», 2011. – 320 с.

16. Берендєєва А. І. Правова основа професійної етики працівників поліції. / А. І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис: Правова система: теорія і практика – № 2-2016. – С. 87-91.

17. Про затвердження правил етичної поведінки поліцейських: наказ М-ва внутр. справ № 1179 від 09.11.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>

18. Попова Д. А. Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Попова Діана Анатоліївна. – Рівне, 2001. – 214 с.

19. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика: навч. посіб. / В. А. Яценко, В. Г. Пилипчук, П. П. Богуцький, О. Д. Довгань, І. М. Доронін, О. В. Петришин; за заг. ред. В. Г. Пилипчука; НДІ інформатики і права НАПрН України. Київ; Одеса: Фенікс, 2020. 224 с. URL: <http://ippi.org.ua/demokratichnii-tsivilnii-kontrol-nad-sektorom-bezpeki-i-oboroni-teoriya-i-praktika>

20. Братель С. Г. Реалізація міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських як передумова запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень. / Братель Сергій Григорович // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 грудня 2021 року). – С. 65-68.

21. Wachs Johannes, Yasseri Taha, Lengyel Balázs and Kertész János. 2019 Social capital predicts corruption risk in townsR. Soc. open sci.6182103182103. URL: <http://doi.org/10.1098/rsos.182103>

22. Bader, M., Huss, O., Meleshevych, A., Nesterenko, O. (2019). Civil Society Against Corruption in Ukraine: Pathways to Impact. Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal, 5, 1–35. doi: <https://doi.org/10.18523/kmlpj189975.2019-5.1-35>

23. Нікітін Анатолій Анатолійович. Європейський досвід боротьби з корупцією. // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ 2018. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/12062>

24. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Т.В. Ільєнок // Юридична наука, No 2. – 2013. – С. 71–77.

25. Коваленко А. А. Боротьба з корупцією у Великобританії / Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) Збірник тез доповідей учасників XIX студентської науково-практичної конференції іноземними мовами 20 квітня 2018 року, м. Харків, Україна. – С. 93–94.

26. Рудень Д. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.

27. Police Fédérale. Available at: <https://www.police.be/5998/fr/>

28. Олексюк О. О. Боротьба з корупцією у Бельгії. / Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) Збірник тез доповідей учасників XIX Студентської науково-практичної конференції іноземними мовами 20 квітня 2018 року, м. Харків, Україна. – С. 113–114.

29. Таряник Д. М. Механізм запобігання та протидії корупції в зарубіжних країнах. – [Електронний ресурс]. Назва з екрана: [http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4155/1/- %20ЗБІРНИК %20ТЕЗ %20 % 20ост. _p165-167.pdf](http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4155/1/-%20ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p165-167.pdf)

30. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії / Н. Ахтирська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/4910/>

31. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ... д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.

32. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4201/>

33. Public and Private Laws: Browse. URL: <https://web.archive.org/web/20060711222023/http://www.gpoaccess.gov/plaws/browse.html>

34. CPI 2019: Americas. Transparency International. Available at: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2019-Americas>

35. Нікітін Анатолій Анатолійович. Досвід Сполучених Штатів Америки в боротьбі з корупцією. // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Частина 1 // Електронний репозитарій національної академії внутрішніх справ. 9 грудня 2020 року. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19296>

36. Program zwalczania korupcji. Strategia antykorupcyjna. II etap wdrażania 2005–2009 (2005).

Warszawa, 26. Available at: <https://antykorupcja.gov.pl/download/4/4158/StrategiaAntykorupcyjnaIetapwdrazania.pdf>

37. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1260>

38. Дем'янчук В. А. Досвід реалізації антикорупційної політики в Польщі та Німеччині: уроки та застереження для України. Вісник АДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2017. № 4 (80). С. 151–158.

39. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

40. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?find=1&text=громад#wl_19

41. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=громад#wl_2

42. Швець Д. В., Кісіль З. Р. Ключові аспекти транснаціональної практики превенції корупції та перспектива їх імплементації у вітчизняний політико-правовий простір. / Д. В. Швець, З. Р. Кісіль // Південноукраїнський правничий часопис: Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. – 1-2'2022. – С. 187-193. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.33>

43. Крикун В. До питання громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. / Вячеслав Крикун // Наукові записки. Серія: Право. Випуск 2. – 2017. – С. 152-158.

44. Нікітін Анатолій Анатолійович. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тим-

часово окуповану територію України та виїзду з неї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Київ: [б. в.], 2018. – 19 с.

45. Крикун В. Розвиток та сучасний стан правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. / Вячеслав Крикун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Том 2, Випуск 3. – 2017. С.74-78.

46. Нікітін Анатолій Анатолійович. Службова особа як суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Харківський національний університет внутрішніх справ. Європейські перспективи / Харків. нац. ун-т внутріш. справ. – Київ ; Дрогобич: «Юнеско Соціо», 2018. – N 1. – С. 143-150.

47. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС: Наказ МВС України від 28.04.2016 № 326 1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0778-16>

48. Ревак І. О. Кейс заняття на тему «Професійна етика» для слухачів Підвищення кваліфікації поліцейських ізоляторів тимчасового тримання. / Ірина Олександрівна Ревак // Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів -2022. – 18 с.

РОЗДІЛ 8

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Крикун Вячеслав Віталійович,

Семенова Алла Василівна,

Корнієнко Максим Вікторович

УДК 351.741:378.6[17.034.3](477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4921>

Анотація

У розділі 8 конкретизовано психолого-педагогічний контент реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні на ґрунті методологічних засад гуманістичного підходу, інтерактивних технологій навчання та сучасних дидактичних принципів, які мають бути основою професійної підготовки поліцейських у їх практичній спрямованості при моделюванні реального процесу службової діяльності в стінах ЗВО, при включенні викладачів у цей процес як суб'єктів, які володіють прийомами організації власної професійної діяльності і аналізують шляхи професійного саморозвитку. Представлено методично-практичні психолого-педагогічні напрями впровадження ідей гуманістичної педагогіки, а також розробка методологічних основ реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні на ґрунті

загальнонаукового цілісного підходу, що є об'єктивною потребою сучасної вітчизняної системи освіти загалом і підготовки поліцейських зокрема. Доведено положення про те, що українське суспільство потребує цілісної стратегічно-виваженої освітньої політики підготовки фахівців, які мають характеризуватися відповідними професійними і особистісними моральними і управлінськими якостями, адже основний обов'язок офіцера поліції - служити людині, поважати конституційні на свободу, рівність та справедливість. Обґрунтовано, що у такому контексті особливої значущості набувають питання конкретизації аксіологічно-націєтворчого змісту і розробки методології підготовки і оцінювання відповідних програм, підготовки науково-педагогічних кадрів.

Ключові слова: професійна етика, правила (кодекси) етичної поведінки, чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, відвага, підготовка поліцейських.

Вступ

Демократія передбачає лібералізм, під яким розуміється сукупність філософських, політичних і правових поглядів, що ґрунтуються на максимальному обмеженні втручання держави в економічну діяльність та захисті особистості, її прав і свобод від диктату державної влади [1]. З розвитком соціуму чітко простежується тенденція щодо звуження меж правового регулювання суспільних відносин та зменшення впливу держави на регулювання особистих відносин населення за допомогою права за рахунок врегулювання таких відносин іншими соціальними нормами, зокрема нормами моралі. У той же час, деякі моральні норми отримують своє законодавче закріплення і автоматично стають правовими. Це

стосується і етичних правил поведінки деяких професій, які у своїй сукупності становлять *професійну етику*.

Особливої актуальності професійна етика має для соціально-орієнтованих професій, тобто таких видів діяльності, об'єктом яких є людина – лікарів, вчителів, викладачів, працівників правоохоронних органів, тощо [2]. Саме професії, які спрямовані для забезпечення нормального функціонування населення, для реалізації потреб людини у певних сферах життя, вимагають від фахівців володіння високими *чеснотами*.

Становлення та функціонування сучасної Національної поліції України орієнтується на світовий, зокрема Європейський досвід. У цьому контексті, перш за все, доречним є звернення до міжнародних нормативно-правових актів, які стосуються поліцейської діяльності у демократичних державах. Одним з таких є Європейський кодекс поліцейської етики, який було прийнято Комітетом Міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року. Структурно Європейський кодекс поліцейської етики складається з семи основних розділів:

- 1) Цілі поліції;
- 2) Правові основи діяльності поліції;
- 3) Поліція і система кримінальної юстиції;
- 4) Організація структур поліції;
- 5) Керівні принципи діяльності / операцій поліції;
- 6) Відповідальність поліції та контроль за її діяльністю;
- 7) Дослідження та співпраця у міжнародному масштабі [3].

Правила етичної поведінки правоохоронців – важливий нормативний крок у зміні ставлення правоохоронця до свого статусу. На основі таких актів правоохоронець отримує можливість показати суспільству

свій несилловий, службовий статус відносно суспільства. Адже представник Національної поліції є тим посередником, спікером, який доносить своїми діями політику держави у безпековій сфері. Поліціант найчастіше наочно зустрічається з громадянами і представляє державу та її інститути. Тому морально-етичний бік роботи правоохоронця набуває нового значення.

На національному рівні етичні вимоги до окремих видів юридичних професій закріплюються в кодексах або правилах етики певного професійного спрямування, у яких зазначається, що *незалежність* правничої професії полягає у тому, що при здійсненні своїх службових обов'язків правники завжди повинні діяти вільно, без будь-якого втручання чи тиску з боку влади або суспільства, на підставі закону та підпорядковуючись лише закону. Незалежність правника має гарантувати повагу до прав людини та внаслідок цього формувати довіру суспільства до представників правничої діяльності. *Безсторонність, неупередженість* є базовими вимогами в правничій діяльності та основою для формування поваги в суспільстві до права.

З моменту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року базовим принципом формування політичної стратегії було закладено принцип забезпечення державного суверенітету. Найважливішим офіційним джерелом професійної етики є Конституція України [4]. Це передбачає, що будь-яка людина, що вбачатиме порушення етичних правил з боку поліцейських, має право на відповідне реагування, починаючи із звернення до керівника особи, яка допустила порушення, і закінчуючи позовом до суду, включаючи звернення до Європейського суду з прав людини. Вищезазначене обумовило **мету** роботи: схарактеризувати психолого-педагогічний контент практичної реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських

в Україні на ґрунті емоційно-вольової і поведінково-емоційної критеріальних таксономій.

Методологічними засадами стало впровадження ідей компаративістики, гуманістичної педагогіки, а також розробка методологічних основ реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських в Україні на ґрунті загальнонаукового цілісного підходу, що є об'єктивною потребою сучасної вітчизняної системи освіти загалом і підготовки поліцейських зокрема. положення про те, що українське суспільство потребує цілісної стратегічно-виваженої освітньої політики підготовки фахівців, які мають характеризуватися відповідними професійними і особистісними моральними і управлінськими якостями, адже основний обов'язок офіцера поліції – служити людині, поважати конституційні на свободу, рівність та справедливість. У цьому контексті особливої значущості набувають питання конкретизації аксіологічно-націєтворчого змісту і розробки методології підготовки і оцінювання відповідних програм, підготовки науково-педагогічних кадрів.

Психолого-педагогічний контент реалізації міжнародних стандартів етичної поведінки у підготовці поліцейських

Ціннісний фундамент особистості закладається в дитинстві, однак розвитку та формуванню основних його конструктів сприяє цілеспрямоване фахове навчання та практична підготовка у профільному закладі вищої освіти. Тому вивчення особливостей ціннісних орієнтацій майбутніх правоохоронців є необхідним і доцільним у сучасних умовах розвитку правоохоронної сфери Української держави [5]. Серед загальнолюдських цінностей прогресивні мислителі, філософи

і педагоги завжди виокремлювали права людини, її волю і відповідне їм виховання та освіту. Утвердження у житті народів загальнолюдських морально-етичних цінностей є закономірним результатом їх історичного розвитку. Етичні цінності як продукт життєдіяльності суспільства і соціальних груп, займають особливе місце у структурі особистості кожного конкретного суб'єкта.

Виступаючи автономними у відношенні до потреб джерелами смислоутворення, вони «підключають» індивідуальну життєдіяльність до життєдіяльності соціуму, «освітлюють життєвий сенс об'єктів і явищ дійсності під кутом зору стійких інтересів розвитку соціального цілого, заломлених і осмислених суб'єктом як ціннісні орієнтири його життя, формулюються як ідеали, моделі належного, задаючи спектр інваріантних граничних параметрів бажаних перетворень дійсності» [6]. Роль цінностей у процесі набуття професійних навичок і вмінь поліцейського полягає у наданні раціональної, системної єдності ідейному конструкту професійної діяльності.

Так, кожна з цінностей реалізується через низку принципів професійної діяльності, що зафіксовані у нормативних і нормативно-правових актах. Саме поєднання та реалізація цінностей і принципів професійної діяльності поліцейського у світогляді професіонала сприяє досконалості й цілеспрямованості особистості поліцейського, дозволяє протистояти професійній моральній деформації. Отже, основні принципи професійної етики поліцейського – це основоположні ідеї, керівні начала, покладені в основу професійної діяльності поліцейських, в яких фіксуються ціннісні та ідеологічні засади публічного життя суспільства [7]. Недотримання цих вимог ставить під сумнів легітимність здійснення професійної діяльності, підриває довіру до професіоналізму як до певної кваліфікаційної якості людини, загрожує загальною недовірою *громадськості*

до програм державного менеджменту і, у крайніх своїх виявах, соціальними заворушеннями.

Досліджуючи психологічні аспекти корупції в державному управлінні, О. Dragan, G. Yermakova, A. Chvaliuk, О. Kurchin, О. Karagodin [8] підкреслюють, що «...амбіції державних службовців швидко розбагатіти, їх низька самооцінка, психологічна залежність, сприйнятий у суспільстві імідж, почуття безкарності є основними психологічними аспектами, котрі штовхають людей до корупції». Автори вважають, що власне почуття безкарності слід уважати основним чинником впливу, що стимулює саме дії державних службовців. Взагалі за своєю природою *корупція* – це суто етичне питання, і роль держави полягає у тому, щоб зменшити прояви цього негативного явища у службовій діяльності, тобто встановити відповідальність за порушення, в першу чергу, моральних норм, коли особиста вигода ставиться на перше місце [2].

Але, на нашу думку, це більше моральний вибір – здійснювати корупційні діяння чи ні, і основні зусилля державних органів повинні бути спрямовані на те, щоб у людей формувався **досвід доброчесної поведінки**. У такому аспекті, дослідженню питань теорії, методики і практики попередження злочинів у цілому, підготовці особового складу сил охорони правопорядку присвятили свої праці багато українських науковців: К. Антонов, О. Бандурка, В. Голін, В. Зеленецький, А. Зелінський та інші [9]. Адже підготовка особового складу сил охорони правопорядку є *процесом навчання*, спрямованим на формування і розвиток професіоналізму. Професіоналізм у такому аспекті характеризується:

- спеціальними знаннями конкретної службової діяльності, яка базується на загальних ідеологічних, правових, психологічних, управлінських, тактичних та інших навичках;

- професійно-діловими якостями й наявністю досвіду практичної діяльності, що визначають здатність особового складу сил охорони правопорядку до виконання завдань;
- умінням і навичками правильно і швидко вирішувати покладені завдання та виконувати відповідні функції; психологічним станом і поведінням в умовах, що склалися: готовністю особового складу до дій у надзвичайних ситуаціях або при ускладненні оперативної обстановки.

При цьому готовність сил охорони правопорядку досягається за рахунок:

- проведення систематичної, цілеспрямованої, комплексної підготовки особового складу;
- завчасної підготовки типового (оперативного) плану;
- підтримки в належному стані матеріально-технічних засобів;
- формування психологічної стійкості особового складу;
- постійного вдосконалення взаємодії сил різних державних органів як між собою, так і з населенням і засобами масової інформації.

А відтак, і кожен поліцейський, на будь який посаді, має свідчити цінності доброчесної етичної поведінки на індивідуально-особистісному рівні, рівні родинних стосунків, соціального оточення і державному рівнях у їх цілісності.

Пояснимо цю позицію:

1. Багато українських учених (І. Зязюн [10] Г. Васянович [11], Г. Філіпчук [12] та ін.), відзначали, що становлення етичної освітньої парадигми без філософського осмислення проблем і ретроспективного аналізу історичного буття попередніх епох просто неможливе.

У цих та інших роботах авторів освіта розглядається як головний механізм освоєння людиною принципово нових форм життєдіяльності і подолання таким чином сучасної цивілізаційної кризи, що, з іншого боку, припускає формування нової моделі освіти. Аналіз робіт свідчить про зріст кількості і різноманітності педагогічних наук, підвищення світоглядного, методологічного, евристичного і ціннісного потенціалу педагогіки в системі матеріальної і духовної культури суспільства, встановлення ціннісно-гуманістичної орієнтації освіти.

Потреба в необхідності модернізації існуючої моделі освітнього простору закладів вищої освіти так чи інакше домінує в думках і оцінках більшості авторів, що досліджують освіту в контексті сучасних цивілізаційних процесів. Природно-історичний взаємозв'язок освітніх теорій і практики розкриває глибокий соціальний зміст педагогічної дії.

Сучасні стратегічні доктрини прогресу лідируючих країн світу ґрунтуються на принципах гармонійного розвитку людського потенціалу, внаслідок чого роль освіти безперервно зростає і стає домінуючою у всіх сферах суспільного життя. З позиції індуктивних методів пізнання, функціонування освітнього простору виходить з досвіду, спостережень і рефлексії над центральними темами всієї проблематики підготовки фахівців. У результаті складається *міждисциплінарний освітній простір*. Очевидно, що у сфері освітнього простору ЗВО з особливими умовами навчання цей простір потребує глибокого розуміння як *феноменологічна суб'єктивна орієнтація* (вивчення, діагностика, прогнозування, проектування) і *вибір найбільш успішних парадигм у відкритій системі соціального простору*.

Адже реальні життєві проблеми, що вирішуються за допомогою освіти, стимулюють подальшу навчальну діяльність. Означене є запорукою того, що освіт-

ній простір ЗВО з особливими умовами навчання в Україні, незважаючи на всі труднощі фінансового, матеріального, соціального, юридичного порядку, розвивається і розвиватиметься надалі.

Взагалі, базовими принципами *гуманістичного підходу в професійній освіті*, що спрямований на пріоритети індивідуальності, самобутності, самоцінності людини, але такої, що не відмовляється від її соціальної детермінації є такі [13]:

- принцип *цілісності та гнучкості освітнього середовища* – цілі, зміст та технології освіти визначаються на основі самоекспертизи майбутнього фахівця, виробляються спільно всіма суб'єктами освітнього простору;
- *активності та внутрішньої мотивації суб'єктів* – визнання потреб та інтересів майбутнього фахівця, здатного реалізувати в освітньому просторі закладу вищої освіти (на своєму освітньому маршруті) власні траєкторії професійного саморозвитку;
- *особистісного самовизначення* – створення умов для порозуміння майбутніми фахівцями власної позиції, здійснення ними ціннісного вибору;
- *орієнтації на особистісне зростання суб'єктів освітнього простору* – постійне стимулювання і залучення майбутніх фахівців до процесу саморозвитку;
- *орієнтації на діяльнісний підхід* – максимальне залучення здобувачів освіти в інноваційну практичну діяльність, що дозволяє в ході безпосередньої життєдіяльності в освітньому просторі закладу вищої освіти оволодіти новими способами професійної діяльності.

Зрозуміло, що особистий контакт між членами колективу створює відповідні стосунки між ними. При

цьому взаємодія в освітньому середовищі стає важливим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців, різко збільшуючи інтенсивність і тривалість професійних контактів здобувачів між собою, між викладачами (урізноманітнюючи варіанти взаємодії), за рахунок чого зростає їхня активність. Взаємодія всіх суб'єктів освітнього середовища опосередковує процеси внутрішньої групової динаміки: сприйняття суб'єктами один одного, формування групових норм і цінностей, форм співпраці та взаємної відповідальності.

Відтак стосунки, що склалися в освітньому середовищі, впливають на ефективність професійної підготовки майбутніх поліцейських в освітньому просторі закладу вищої освіти МВС.

Крім обміну інформацією, організації системного управління якістю підготовки майбутніх поліцейських в освітньому просторі, кожний суб'єкт має потребу самовираження, одержання *емоційної підтримки* та визнання своєї особистості. Урахування цих потреб дуже важливе для професійної підготовки поліцейських і обумовлене:

- 1) встановленням відносин довіри на основі визнання іншої людини особистістю;
- 2) виявленням розуміння і співчуття іншій людині;
- 3) відвертістю, щирістю власної поведінки суб'єктів, відповідністю думок – почуттям, словам – невербальним діям – конкретній ситуації;
- 4) наданням суб'єктам свободи висловлення думок, почуттів, участі у прийнятті рішень, тощо.

Також, зазначимо, що освітній простір ЗВО, як і будь-яка суспільна система, може розглядатися на різних *рівнях її ієрархії*: від макрорівня стандартизованого управління якістю підготовки майбутніх поліцейських до мікрорівня особистісно-професійної

парадигми окремого суб'єкта освітнього простору – курсанта. Таким чином, кожний рівень проявляє *фрактальність* (подібність ієрархічних рівнів) структури професійної підготовки поліцейських в освітньому просторі закладу освіти. Де *системоутворювальним чинником* (фракталом) такої системи виступає *ідеалізована стандартизована структура* етичної, доброчесної поведінки поліцейського на *індивідуально-особистісному* рівні, на рівні *родинних стосунків, соціального оточення* і *державному* рівнях у їх цілісності.

У навчальному посібнику для спеціальності «Право» [14] зазначено, що з одного боку: *доброчесність* охоплює такі категорії, як «добро» і «чесність». *Добро* є етичною категорією, за якою здійснюється позитивне оцінювання певної поведінки, явища чи події; це благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок; *добро* покликане на протистояння злу, поганому, руйнівному й негативному. *Чесність* розуміється як одна з основних граней людських чеснот, що відображає одну з найважливіших вимог моральності; *чесність* – це вміння визнавати неправоту, здатність ніколи не виправдовуватися, бути щирим у будь-якій ситуації. З іншого – *доброчесність*, як юридична категорія, є малодослідженою і потребує детального і єдино подібного опису для використання її як елементу етично-правової складової професійно-соціальної підготовки до діяльності майбутніх поліцейських.

Довідникові джерела визначають *доброчесність* як позитивну моральну якість людини, як добру справу, благодіяння; як високу моральність; як позитивну моральну якість людини, яка її прикрашає; як властивість характеру, що визначає постійний моральний образ дій людини; як високу моральну чистоту, *чесність* [15]. Сутність феномена «доброчесність особистості» у цілісному системному аспекті з психолого

педагогічних позицій полягає в тому, що поняття «добročесність» необхідно розуміти у широкому сенсі феномену, що зумовлюється суспільним буттям, економічним базисом та безпосередньо залежить від системи цінностей, які пропонує суспільство, від умов соціального спілкування, способів функціонування громадської думки, соціальної регуляції (правових, державно-адміністративних та інших). У науковій літературі [16] *добročесність* досліджується у таких аспектах:

- *утворення / зразок, що існує осторонь як ідеал у суспільстві*, соціальній групі, але водночас має загальнолюдський характер;
- *зовнішній регулятор поведінки/взаємодії особистості у суспільстві*, що належить до тих одвічних та обов'язкових явищ, які виникають з появою людського суспільства і пронизують усю його історію;
- *інтегральна якість, форма свідомості, система ціннісних орієнтацій особистості*, яка виконує певні завдання щодо забезпечення існування, життя та діяльності окремих осіб та їх взаємовідносин в умовах певного суспільства [17];
- *феномен, що зумовлюється суспільним буттям*, економічним базисом та безпосередньо залежить від системи цінностей, які пропонує суспільство, від умов соціального спілкування, від способів функціонування громадської думки, від способів соціальної регуляції (правових, державно-адміністративних та інших).

Визначення методологічного концепту психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти на ґрунті системного, людиноцентричного, аксіологічного та акмеологічного підходів, дозволило Л. Зуєвій [18] внести уточнення у

сутність феномена «доброчесність особистості» в цілісному системному аспекті духовно-рефлексивного виміру, зокрема за такими параметрами:

1) *духовно-моральна дорослість*. «Я сприяю духовному піднесенню іншого / я не спричиняю нічого для духовного падіння іншого»;

2) *зосередження на самоті «емоційного Я»*. Свідомо вільна самоорганізація на основі «Я прагну». Тут для свідомого приборкання власного «Его» треба усвідомити власні вади: «Я долаю свої погані поштовхи»;

3) *добростверджувальна частина*. «Я прагну творити Добро». «Я маю духовно-практичну позицію». «Я живу цінностями Добра на рівні самосвідомості». Цей параметр, має виняткову значущість особливо для тих, у кого ще в особистісних характеристиках не сформовані елементи ідеальних моральних чеснот. Саме тому на цьому етапі найбільш актуальною й необхідною може виявитися комунікативна допомога з боку колег-професіоналів, тощо;

4) *Соціально-вчинковий контекст*. Самооцінювання рівня моральної відповідальності особистості. «Природне призначення людини – бути духовною, моральною, доброчесною».

Основними завданнями психолого-педагогічної підготовки поліцейського в означеному аспекті є: формування впевненості в собі; формування психологічної стійкості; тренування вмінь і навичок виконання професійних дій та навичок управління своїми емоційними станами; виховання гармонійно розвинених волевих якостей (цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, сміливість); розвиток якостей «психологічної надійності» (витривалості, перенапруження, невдач та труднощів); тренування професійно значущих якостей (професійної спостережливості, пам'яті, мислення та ін.).

Одним з важливих принципів підготовки майбутніх поліцейських є *принцип дуальності* (подвійності, двоєдиності). Свого часу даний принцип був детально проаналізований В. Вербицьким, який на основі вивчення практики найбільш популярних європейських моделей освіти (зокрема Німеччини, Франції, Австрії, Ліхтенштейну, Швейцарії) прийшов до висновку, що дуальне навчання є продуктом тісної взаємодії освітніх установ і роботодавців щодо успішної професійної та соціальної адаптації майбутнього фахівця [19]. Екстраполяція даного принципу в систему професійної підготовки майбутніх поліцейських передбачає практичну підготовку курсантів *в умовах реальної професійної діяльності* органів поліції починаючи вже з першого курсу навчання, відразу ж після проходження ними курсів первинної професійної підготовки та отримання мінімально необхідного обсягу знань і практичних навиків для несення служби по охороні публічного порядку і безпеки.

Загальнотеоретична підготовка у поєднанні з активною практичною підготовкою безпосередньо в підрозділах Національної поліції України має цілу низку переваг:

по-перше, вивчення теоретичних дисциплін передбачає виконання курсантами практично орієнтованих навчальних завдань [20];

по-друге, курсанти вже на початку навчання знайомляться зі специфікою діяльності різних служб і підрозділів Національної поліції, тим самим розширюючи коло своїх професійних навиків;

по-третє, під керівництвом досвідчених практичних працівників поліції, які залучаються до керівництва практичною підготовкою, курсанти набувають нових професійних компетенцій, а також навчаються працювати в команді;

по-четверте, залучення курсантів до безпосереднього виконання завдань з охорони публічного порядку та безпеки розвиває у них навички оптимального вибору рішення, посадову відповідальність.

Така модель професійної підготовки є продуктивною як для курсантів, так і для комплектуючих підрозділів. Перші мають змогу по-новому осмислити майбутню спеціальність і усвідомити правильність вибору професії, а інші – мають можливість об'єктивно оцінити потенційні кадрові ресурси, визначити недоліки існуючої програми навчання, внести до неї необхідні зміни та доповнення.

Таким чином, ефективність службової діяльності досягається не тільки професійними знаннями, вміннями, навичками, а також й особливістю *копінг-поведінки* в екстремальних і особливих умовах [21–23.] Проблема подолання особистістю важких життєвих ситуацій пояснюється в категоріях *coping-поведінки* як специфічний Его-механізм, до якого людина вдається з метою позбавлення від внутрішньої напруги; як відносно постійна схильність відповідати на стресові події певним чином; «*coping*» розуміється як динамічний процес, специфіка якого визначається не тільки ситуацією, але і стадією розвитку конфлікту, зіткнення суб'єкта із зовнішнім світом [24]. Зазначимо, що оцінка і формування конструктивної *coping-поведінки* відносяться до числа пріоритетних завдань психологічного супроводу правоохоронної діяльності.

Тому важливою передумовою стимулювання курсантів до навчального діалогу є зосередженість уваги викладача не лише на предметній, а й на особистісній стороні пізнавальної діяльності, тобто на тих зусиллях, які вони докладають до виконання завдання. Інакше кажучи, необхідно зосереджувати увагу не на зовнішніх виявах активності, а на внутрішніх процесах, які

відбуваються у мисленні; мотиваційній, емоційно-вольовій сфері, і, що особливо важливо при цьому, всіляко заохочувати ці зусилля, підтримувати їх, формувати *позитивну ціннісну перспективу* професійної діяльності. Засоби заохочення – публічне визнання навчальних досягнень, успіхів, залучення до участі в гуртках та олімпіадах, до індивідуальної роботи.

Курсанти мають відчувати, що для наставників вони цікаві як особистості, викладачу цікаво спостерігати за їхнім розвитком, коригувати їхню діяльність. У цьому наставник вбачає мету навчання, яке організовує. Все це викликає у курсантів позитивне ставлення до свого керівника, бажання співпрацювати з ним, прагнути діалогу в спілкуванні, свідомої допінг-поведінки.

Саме поєднання методологічних засад гуманістичного підходу, інтерактивних технологій навчання та сучасних дидактичних принципів має бути основою професійної підготовки поліцейських у їх практичній спрямованості, моделюванні реального процесу службової діяльності в стінах ЗВО з особливими умовами навчання, у включенні викладачів у цей процес як суб'єктів, які володіють прийомами організації власної професійної діяльності і аналізують шляхи професійного саморозвитку. Як слушно з цього приводу висловила Дороті Лов Нолт [25] «Люди вчаться того, що пізнали через досвід».

2. У загальному вигляді, на особистісному рівні *добročесність*, як *інтегративна якість особистості*, визначається такими характеристиками: **чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність** і до того ж **сміливість діяти – відвага**, сповідуючи їх, навіть зіткнувшись із труднощами, формують істинні підвалини професійного середовища і освітніх інституцій МВС у всьому цивілізованому світі. Без них

діяльність, яка здійснюється у межах своєї компетенції поліцейських, викладачів, курсантів чи ад'юнктів, втрачає свою вартість, а її ефективність викликає сумніви. Коли ж фундаментальних цінностей дотримуються, застосовують на практиці та вводять у дію, вони стають наріжним каменем створення професійних спільнот. Доброчесність зміцнюється в професійних спільнотах тоді, коли моральні та соціальні норми цієї спільноти збігаються із фундаментальними цінностями, а також підтримуються інституційними принципами та практиками [16]:

ЧЕСНІСТЬ – принципово важливий сегмент основи викладання, навчання, дослідження і роботи, та необхідна передумова повноцінної реалізації довіри, справедливості, поваги та відповідальності. Істотно важливо, щоб академічні принципи і процедури, якими керується спільнота, несли чітке повідомлення про те, що фальсифікація даних, брехня, списування, обман та інші прояви нечесної поведінки є неприйнятними. Адже нечесна поведінка не лише загрожує добробуту академічної спільноти та порушує права її членів, але й може заплямувати репутацію інституції та применшити цінність ступеня, який вона присвоює. Чесність розпочинається із окремих особистостей та розширюється на дедалі більшу спільноту.

Одержуючи знання, і здобувачі, і викладачі мають бути чесними самі із собою та один з одним. У навчальних аудиторіях й лабораторіях, на виїздах, культивування і застосування чесності на практиці стає основою неперервної доброчесності. Плекаючи сміливість та спонукаючи чесне й етичне прийняття рішень, навіть коли це дуже складно, є невід'ємним кроком у становленні спільнот довіри. Здатність університету досягнути власних цілей залежить від якості та доброчесності академічної роботи, яку здійснюють

його професорсько-викладацький склад та здобувачі освіти. Академічна свобода може процвітати лише у середовищі науковців, яке визнає інтелектуальну доброчесність, а дотримання прав та обов'язків, які з нею пов'язані, лежать в основі місії університету. Дотримання постулатів чесності у роботі, словах, ідеях та вчинках є принципом, якого зобов'язані дотримуватися усі члени спільноти.

ДОВІРА є необхідною базою для академічної роботи. Академічні спільноти доброчесності плекають довіру як цінність та прагнуть сформувати атмосферу взаємної довіри. Атмосфера довіри заохочує та сприяє вільному обміну ідеями, які, у свою чергу, дають змогу науковому пошуку повністю реалізуватися. Коли чесність інституціоналізована як цінність, вона *уможливлює* розвиток довіри. Довіра виникає з часом і досвідом та будується, в першу чергу, на основі дій, а не слів. Інституціоналізації довіри сприяє професорсько-викладацький склад, який ставить зрозумілі вимоги до завдань та має прозору систему оцінювання результатів навчальних досягнень, а також здобувачі, які підходять до виконання завдань чесно, ретельно та самостійно. Довіру розвивають заклади освіти, які встановлюють чіткі та послідовні академічні стандарти, та систематично і справедливо їх дотримуються, таким чином сприяючи здійсненню чесних та неупереджених досліджень.

Довіра зазвичай має взаємну природу; надійність та довірливість часто «крокують» пліч-о-пліч. Довіра дозволяє спільноті співпрацювати, ділитися інформацією, вільно обмінюватися ідеями, не побоюючись за те, що авторську роботу хтось вкраде, що професійно-наукова кар'єра – перерветься, а репутація – погіршиться. Довіра є ключовою, адже дозволяє особам поза межами академічної спільноти вірити у цінність

та вартість наукового дослідження, викладання та здобутого ступеня. Спільноти довіри сприяють співпраці, створюючи середовища, у яких учасники чесні та справедливі одне з одним.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ є ключовим фактором, який слід враховувати при формуванні етичних комісій. Важливими компонентами справедливості є здатність прогнозувати, прозорість, чіткі та обґрунтовані очікування. Правильна та об'єктивна реакція на нечесну поведінку чи порушення доброчесності є також елементом справедливості. Академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі та прозорі очікування, норми та практики, які підтримують справедливість під час співпраці здобувачів, викладачів та адміністрації. Чесне, відповідне та неупереджене оцінювання відіграє важливу роль в освітньому процесі, а справедливість тут є обов'язковою для встановлення довіри між викладачами та здобувачами.

Здобувачі поведуться справедливо одне з одним та з цілою спільнотою, якщо виконують свою роботу чесно; автори – якщо належно цитують праці, які використовують; адміністрація – коли вона поважає та підтримує культуру академічної доброчесності; випускники – якщо вони виправдовують хорошу репутацію освітнього закладу. Професорсько-викладацький склад чинить справедливо по відношенню до здобувачів та інституцій, якщо чітко окреслює очікувані результати, вчасно реагує на прояви нечесності, незмінно підтримує принципи академічної доброчесності та демонструє їх на власному прикладі. Адміністрація вважається справедливою в очах усієї спільноти ЗВО, якщо запроваджує чіткі, дієві та об'єктивні правила, що сприяють встановленню та розвитку спільнот доброчесності, які поважають своїх здобувачів, викладачів, випускників, освітні інституції, професійні спільноти.

ПОВАГА в академічному середовищі є взаємною та вимагає демонстрації поваги до самого себе та до інших. Поважати самого себе означає діяти доброчесно під час зіткнення із труднощами. Поважати інших – цінувати розбіжність у поглядах та адекватно розцінювати той факт, що власні ідеї часто доводиться піддавати сумніву, спростовувати, перевіряти та вдосконалювати. Академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивний, кооперативний та колегіальний характер навчання. Вони шанують, поважають думку інших та зважають на різні точки зору чи ідеї. Наукові спільноти можуть лише тоді досягнути успіху, якщо у них панує повага до членів спільноти, їх різноманітності та інколи суперечливих точок зору. Найбільш динамічними та продуктивними навчальними середовищами є ті, які сприяють активному залученню в освітній процес; які встановлюють чітку систему перевірки знань; які спонукають жваві обговорення та заохочують не боятися м'яко – через повагу до своїх колег – та все ж висловлювати незгоду із їх твердженнями. У доброчесних академічних спільнотах навіть ті, хто не погоджується із певними фактами, розділяють почуття поваги та пошани до знань і методів, за допомогою яких вони були отримані.

Здобувачі освіти демонструють повагу, коли вони цінують та використовують можливість отримати нові знання, будучи активними у процесі навчання, беручи участь в обговореннях, вислуховуючи думку інших та роблячи все, що у їх силах, задля досягнення успіху. Груба поведінка чи приниження інших підриває клімат поваги. Професорсько-викладацький склад декларує свою повагу, коли серйозно сприймає ідеї здобувачів, визнаючи їх як особистостей, допомагаючи їм у розвитку цих ідей, надаючи повноцінні та чесні відгуки на їх роботу, цінуючи їх точку зору та поставлені

цілі. Члени академічної спільноти проявляють повагу до інших суб'єктів освітнього процесу, віддаючи належне їх інтелектуальному внеску шляхом правильного цитування джерел інформації. Культивування середовища, у якому всі члени демонструють повагу та декларують її як цінність, є водночас індивідуальною та колективною відповідальністю.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ за дотримання принципів доброчесності є як особистим обов'язком, так і спільною справою. Кожен член академічної спільноти – кожен здобувач, член професорсько-викладацького складу, представник адміністрації, несуть відповідальність за дотримання принципів доброчесності під час навчання, викладання та здійснення наукових досліджень. Академічні спільноти доброчесності опираються на засади особистої відповідальності, поєднаної із бажанням кожної особи та груп осіб бути гідним зразком для наслідування, дотримуватися взаємно обумовлених стандартів роботи та вчасно реагувати на випадки порушень доброчесності. Колективна відповідальність допомагає розширити та посилити процеси змін.

Відповідальні спільноти мають потенціал працювати, щоб подолати апатію та надихнути інших дотримуватися групових норм академічної доброчесності. Бути відповідальним означає протистояти порушенням доброчесності та негативному тиску з боку колег, а також власним ставленням демонструвати приклад. Всі особи несуть відповідальність за власні вчинки та намагаються заохотити інших не порушувати правил. Культивування **відповідальності** передбачає розвиток навички розпізнавати та протистояти спокусі порушити норми та правила. Бути відповідальним членом спільноти передбачає підзвітність інших членів групи, що порушують принципи доброчесності. Дотримуючись самостійно та заохочуючи інших дотримуватися

високих професійних етичних стандартів – завжди виклик, який потребує відваги. «Брати на себе відповідальність за зроблену роботу передбачає сумлінне її виконання. Адже без сумлінного виконання немає сенсу щось робити взагалі» – зауважував Деб Еркес [26] – лідер Міжнародного центру академічної доброчесності.

ВІДВАГА відрізняється від інших цінностей доброчесності тим, що це радше якість чи здатність, аніж цінність як така. У людях рису «сміливість» часто плутають із «безстрашністю». У реальному житті, під сміливістю розуміють здатність діяти згідно власних цінностей всупереч страху. Для сталого розвитку спільнот доброчесності замало лише вірити у фундаментальні цінності. Трансформувати розмови про цінності в активну дію та відстоювати їх, зіткнувшись із тиском з боку інших чи їх відмінними від власних поглядами, вимагає цілеспрямованості та відваги. «Бути відважним» означає діяти згідно власних переконань. Як розумова здібність, сміливість розвивається лише у такому середовищі, у якому можна її випробувати. Відвага – це риса характеру, яка дозволяє суб'єктам освітнього процесу бути відданими якісному та сумлінному навчанню та заохочувати до такого навчання своїх колег шляхом дотримання найвищих професійних етичних стандартів, навіть якщо є ризик отримати негативні наслідки у відповідь.

Члени академічних спільнот мають навчитися не лише приймати стійкі та непохитні рішення, але й демонструвати відвагу, яка є необхідною для того, щоб зафіксувати їх не лише словом, а й ділом. Лише через постійне плекання відваги можливе створення та підтримка сильних спільнот доброчесності, які залишатимуться відповідальними, шанобливими, надійними, чесними, справедливими, незважаючи на обставини, з якими вони можуть зіткнутися.

Через цей циклічний процес, відвага, благородність та доброчесність можуть розвинутися як взаємозалежні та переплетені між собою чесноти. Таким чином, академічне середовище обов'язково має включати можливості робити власний вибір, виносити з нього уроки та зростати. Адже доброчесне навчання обумовлене дотриманням фундаментальних цінностей доброчесності [27], які в загальному вигляді наведено у таблиці 8.1.

Взаємозв'язок між нормами і процедурами, стандартами спільноти, а також щоденна поведінка мають бути відповідними, послідовними та сумісними із її інституційними цінностями. Провідними напрямками роботи щодо реалізації **принципів доброчесності** в університетському середовищі є:

- створення суспільної підтримки доброчесної поведінки через залучення академічних груп;
- обговорення важливості та аналізу наслідків дотримання або нехтування політиками доброчесності на прикладі міжнародного досвіду;
- надання знань з академічної доброчесності для здобувачів та викладачів через спільні заходи;
- створення та запровадження механізмів контролю за дотриманням доброчесності на рівні університету.

Процес дотримання практик доброчесні в університетському середовищі стане запорукою того, що практика керуватися принципами довіри та чесності, справедливості та поваги – стануть необхідністю в повсякденному житті.

Таблиця 8.1.

Фундаментальні цінності академічної доброчесності

1	Чесність	Академічні спільноти доброчесності просувають пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів по дорученню адміністрації
2	Довіра	Академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою
3	Справедливість	Академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти й практики для підтримання справедливості у стосунках між здобувачами, викладачами та адміністративним персоналом
4	Повага	Академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивну, кооперативну та партисипативну природу навчання і пізнання. Вони шанують та вважають за належне розмаїття думок та ідей
5	Відповідальність	Академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки. Підтримують взаємно узгоджені стандарти, а також вживають належних заходів у випадку їхнього недотримання

Але немає універсального рецепту для вибудови сприятливо-позитивного клімату доброчесності, натомість є певні кроки, за допомогою яких можна максимізувати шанси на успіх – це створення ефективних програм освітніх компонент, виховних заходів, тощо.

Для цього академічним інституціям слід:

- створювати і пропагувати чіткі та справедливі правила, норми і процедури дотримання професійної етики поліцейського, які є практично зрозумілими та можуть бути послідовно втіленими;
- сприяти поширенню конкретних аспектів доброчесності серед усіх сегментів ЗВО. Просвітницька діяльність має містити обговорення фундаментальних цінностей, висвітлення зв'язків між академічною доброчесністю та ширшим колом етичних проблем;
- ознайомлювати усіх членів професійної спільноти про етичні стандарти поліцейського, так щоб вони сприймали очікувані результати як невід'ємні компоненти їх корпоративної культури;
- практикувати дії, прописані у відповідних правилах та нормах, послідовно та прозоро. Надавати підтримку тим, хто дотримується норм та правил;
- розробляти, роз'яснювати та підтримувати неупереджені та прозорі системи запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень;
- регулярно здійснювати оцінку ефективності правил та норм, процедур та практик доброчесності. При потребі переглядати та вдосконалювати їх за для оновлення та покращення.

Відтак, науково вартісним є осмислення духовно-рефлексивного виміру доброчесності особистості в аспекті вище окреслених критеріїв. Важливим тут є те особливе значення категорії «доброчесність» для професійної підготовки поліцейських, якої набуває *моральна орієнтація*. Науковці, навіть, справедливо називають її *вищим видом ціннісних орієнтацій людини*, тому що саме моральна орієнтація визначає ставлення до іншої людини як до особистості, як до власного «Я».

3. Найбільш поширеним підходом, що визначає цілі навчання, є *таксономія Блума*, розроблена і опублікована в 1956^ор. американським педагогом-дослідником Benjamin Bloom (1913–1999 рр.) [28]. Завдання написання результатів навчання істотно спростилося завдяки його роботам. Його публікація «Таксономія освітніх завдань. Довідник 1: Когнітивна сфера» [29] широко використовується у всьому світі при підготовці навчальних програм і оціночних матеріалів.

Поняття *таксономія* означає класифікацію, категоризацію або систематизацію, що описує, алгоритм того, як спираючись на попередні успіхи, можливо досягати більш високих / складних рівнів / результатів навчання. Адже таксономія Б. Блума це не просто схема класифікації – це спроба організувати різні процеси навчання за певною ієрархією. У цій ієрархії, кожен рівень залежить від здатності того, кого навчають працювати на цьому рівні або на нижчих рівнях.

Наприклад, щоб здобувач був спроможним застосувати знання (рівень 3), він повинен мати необхідну *інформацію* (рівень 1) і володіти їй *розумінням* (рівень 2). Як відомо [16] усі цілі навчання можливо класифікувати у трьох вимірах: *когнітивному, емоційному і вольовому*, яким відповідають сфери таксономії Б. Блума: когнітивна, афективна і психомоторна.

Ця класифікація таксономій або категоризація процесу навчання являє собою цілісну закінчену структуру. Більшість результатів навчання описують наявність навченості в таких галузях як: *знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез і оцінка*. Це категорії когнітивної сфери навчання. Дві інші не менш важливі сфери – *афективно-емоційна* (відносини, почуття, цінності) і *психомоторно-вольова* (практичні фізичні навички) в освітньому процесі професійної підготовки менш актуалізовані в аспекті формалізації і оцінки у якості

навчальних досягнень. Але в аспекті реалізації стандартів етичної поведінки, як передумови запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, у підготовці поліцейських є украй необхідними. Адже така підготовка має відбуватись не тільки як процес формального вивчення норм права, а засвідчуватись принциповою ціннісною життєдіяльністю всіх учасників освітнього процесу.

Оскільки: *афективно-емоційна* сфера стосується морально-ціннісної, етичної, емоційної, компоненти освітнього процесу, починаючи від бажання здобувача одержати інформацію до інтегрування ідей, переконань і ставлень; *психомоторно-вольова* сфера зосереджується на оцінювання фізичних навичок, включаючи питання координації мозкової та м'язової діяльності. Конкретизуємо таксономію для *афективно-емоційної* сфери професійної підготовки:

1) *отримання інформації (Receiving)* характеризує бажання (направленість) здобувача одержати необхідну інформацію (уважне вислуховування співбесідника, чутливість до соціальних проблем тощо);

2) *зворотна реакція (Responding)* визначає активність участі здобувача в навчальному процесі (*виявлення інтересу до предмету, бажання висловитися, зробити презентацію, бажання допомогти іншим*);

3) *ціннісна орієнтація (Valuing)* розкриває діапазон від звичайного визнання певних цінностей до активної їх підтримки (віра в демократичні цінності, визнання ролі науки в повсякденному житті, турбота про здоров'я оточуючих, повага до індивідуального та культурного різноманіття);

4) *організованість, відповідальність (Organization)* пояснює процеси, з якими стикаються особи, коли необхідно поєднати різні цінності, вирішити конфлікти

між ними, засвоїти певну систему цінностей (особа визнає необхідність балансу між свободою та відповідальністю в демократичному суспільстві, *визнає власну відповідальність* за свої вчинки, сприймає стандарти професійної етики, адаптує свою поведінку до прийнятих системних цінностей);

5) *Характеристика системи цінностей (Characterization)*. На даному рівні особа має сформовану систему цінностей, що визначає її відповідну послідовну та передбачувану поведінку (оцінка самостійності і відповідальності в роботі, професійна повага до етичних принципів, демонстрація доброї професійної, соціальної та емоційної поведінки, здорового способу життя тощо).

Для формулювання і подальшої оцінки результатів навчання в **афективно-емоційній** сфері використовуються, наприклад, наступні дієслова: *позитивно оцінювати, дотримуватися, запитувати, сприймати, відповідати, допомагати, намагатися, співпрацювати, захищати, демонструвати, дискутувати, показувати, обирати, ініціювати, слідувати, виправдовувати, слухати, організовувати, брати участь, поширювати, осуджувати, підтримувати, цінити, тощо*.

Приклади формулювань результатів навчання в **афективно-емоційній** сфері: позитивно сприймати необхідність професійних етичних стандартів; зважати на потребу конфіденційності в професійному ставленні до громадян; цінувати бажання працювати самостійно; ставитись до людей з різними можливостями однаково; зважати на управлінські завдання, пов'язані з високим рівнем змін у громадському секторі; виявляти бажання спілкуватися з підлеглими / колегами / керівництвом; вирішувати спірні питання щодо особистісних переконань та етичних міркувань; брати участь у дискусіях з колегами, викладачами; усвідомлювати відповідальність за добробут дітей, про яких

підкуєтесь; проявляти професійну відданість етичній практиці.

Конкретизуємо таксономію для **психомоторно-вольової** сфери професійної підготовки:

1) *імітація (Imitation)*. Споглядання за поведінкою іншої особи та її копіювання;

2) *маніпулювання (Manipulation)*. Здатність виконувати певні дії за допомогою інструкцій та практичних навичок;

3) *точність (Precision)*. Здатність виконувати завдання при невеликій кількості помилок і робити це точніше без наявності фахової допомоги;

4) *поєднання (Articulation)*. Здатність координувати серію дій за допомогою поєднання двох або більше навичок. Ці складові можуть модифікуватися, щоб відповідати певним вимогам або для розв'язку задачі;

5) *натуралізація (Naturalization)*. Демонстрація високого рівня виконання в природному стилі («не роздумуючи»). Навички при цьому поєднуються, упорядковуються та виконуються стабільно і легко.

Для формулювання результатів навчання в **психомоторно-вольовій** сфері використовуються, наприклад, наступні дієслова: *копіювати, слідувати, повторити, дотримуватися* – для імітації; *відтворити, побудувати, виконати, впровадити* – для характеристики маніпулювання; *демонструвати, завершити, показати, калібрувати, контролювати, вдосконалити* – характеризують рівень точності; *сконструювати, вирішити, координувати, скомбінувати, інтегрувати, адаптувати, розробити, сформулювати, модифікувати, вдосконалити* – описують рівень поєднання; *спроектувати, виокремити, управляти, винайти, керувати проектом* – визначають рівень натуралізації.

Зауважимо, що існують і інші таксономії для визначення результатів навчання у психомоторній сфері. Наприклад А. Harrow (1972) [30], W. R. Dawson (1998) [31], Т. Ferris та S. Aziz (2005) [32], але всі вони не є настільки популярними та використовуваними, як таксономія Блума. Хоча також можуть бути застосовані при розробці освітніх програм для формулювання результатів навчання як на рівні освітньої програми в цілому, так і на рівні окремих навчальних дисциплін / модулів. Так, Е. Сімпсон [33] розробила більш деталізовану ієрархію психомоторики, яка містить сім рівнів, що в аспекті підготовки поліцейських виявляється також слушною:

1) *сприйняття (Perception)*. Здатність використовувати наявні сигнали для стимулювання фізичної активності;

2) *установка, менталітет (Set, mindset)*. Готовність до певного способу діяння. Може включати в себе ментальну, фізичну та збудливу схильності;

3) *керована реакція (Guided response)*. Оволодіння певною фізичною навичкою за допомогою метода спроб і помилок;

4) *автоматизм (Mechanism)*. Проміжний етап у засвоєнні фізичної навички (тобто трансформування вміння в навичку). Засвоєні реакції стають більш звичними, рухи можуть виконуватися достатньо впевнено та вміло;

5) *складні явні реакції (Complex overt responses)*. Можливою є фізична активність, яка потребує складних рухів. Реакції є автоматичними, а на певну довершеність указує точне та скоординоване виконання при мінімальних зусиллях;

6) *адаптація (Adaptation)*. На даному рівні навички є добре розвинуті, а особа може змінювати рухи у відповідь на проблемну ситуацію чи згідно з певними вимогами;

7) *створення (Origination)*. Навички є настільки розвинутими, що припустима певна креативність при виникненні спеціальних потреб.

Використання всієї ієрархічної сукупності критеріїв таксономії Б. Блума дозволяє здійснити розгорнуту оцінку результатів навчання. Такий опис у подальшому покликаний забезпечити систематичність в проектуванні модулів робочих навчальних програм дисциплін, можливість моніторингу якості освітнього процесу та якісне корегування освітніх програм.

Висновки до розділу 8

Національна Поліція разом з її відомчою системою освіти є невід'ємною частиною більш складного соціального цілого – держави. Становлення, розвиток системи професійної підготовки поліцейських відбувається в цілісному зв'язку із еволюційними процесами країни, відтворюючи не тільки процеси сталого розвитку, а й внутрішні суперечності. Процес впровадження ідей і постулатів, доброчесної поведінки поліцейських є поступовим, складним і довготривалим, тож повинен постійно вдосконалюватися, оскільки досягнення освітніх, виховних, навчальних та науково-пошукових цілей можливе лише за умови дотримання відповідних етичних стандартів. У кінцевому випадку це призведе до позитивних системних перетворень в житті соціуму, починаючи з конкретних змін у ставленні громадян до Національної поліції, зростання довіри до поліції і престижу самої професії у цілому.

Література

1. Бачинін В. А. Філософія права: Словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.

2. Берендєєва А. І. Правова основа професійної етики працівників поліції. / А. І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис: Правова система: теорія і практика № 2-2016. С. 87-91.

3. Європейський Кодекс поліцейської етики. Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. та Пояснювальний меморандум. / Генеральний директорат I – Юридичні питання. – 56 с. Режим доступу: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf

4. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

5. Мілорадова Н. Е., Попова Г. В. Ціннісна сфера працівників міліції громадської безпеки з різною тривалістю перебування на службі. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2014. Вип. 15. С. 142–149.

6. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании : виды, детерминанты и изменения во времени [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев. – Режим доступа : <http://www.follow.ru/article/344>

7. Ревак І. О. Кейс заняття на тему «Професійна етика» для слухачів Підвищення кваліфікації поліцейських ізоляторів тимчасового тримання. / Ірина Олександрівна Ревак // Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів -2022. – 18 с.

8. Dragan, O. V., Yermakova, G. S., Chvaliuk, A. M., Kurchin, O. G. and Karagodin, O. V. 2020. Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case- Study of Ukraine. Academic Journal of Interdisciplinary Studies. 9, 6 (Nov. 2020), 264. DOI: <https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0130>

9. Крикун В. Адміністративно-правові засади взаємодії національної поліції з громадськістю. / Вячеслав Крикун. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 5, 2018. – С.73-77.

10. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / Іван Андрійович Зязюн. – Київ ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с. Режим доступу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/filosofiya_pedagogichnoy_dii.pdf

11. Васянович Г. П. Педагогічна етика. Львів. Академвидав. 2011 248 с. Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/198-pedagogchna-etika-vasyanovich-gp.html>

12. Філіпчук Г. Г. Націєтворчість освіти. Монографія / Георгій Георгієвич Філіпчук. – Чернівці : Зелена. Буковина, 2014. – 400 с. Режим доступу: <http://www.pedagogic-master.com.ua/public/Filipchuk.pdf>

13. Семенова Алла. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія. / Алла Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с. (Paradigmatic modeling in the training of future teachers – in Ukrainian). Режим доступу: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/paradigma.pdf>

14. Підготовка до єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальністю 081 «Право» на другому (магістерському) рівні вищої освіти : навчальний посібник. / Укладачі: Братель С.Г., Антоненко О.А., Ахмедова Е.Р., Бабенко А.М., Балтаджи П.М. та ін. // Одеса : ОДУВС, 2021. 332 с.

15. Словник української мови: в 11 томах. – Том 2, 1971. – С. 326. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/dobrochesnistj>

16. Семенова А. В. Професійна педагогіка: Підручник. / Авт. : А. В. Семенова, О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савельєва, В. Ф. Яні; за заг. ред. А. В. Семенової. – Одеса: Бондаренко М. О., 2020. – 575 с.

17. Зуєва Лариса Євгеніївна. Теоретичні та методичні засади психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України і Канади : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Педагогічні науки. / Лариса Євгеніївна Зуєва. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ –2018 – 601 с.

18. Зуєва Л. Є. Дослідження теоретичних засад психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти / Лариса Євгеніївна Зуєва. // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2017. – №1. – С. 33–36.

19. Семенова Алла. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії: Монографія. / Алла Семенова. – Одеса : Бондаренко М. О., 2016. – 436 с. (Value measurement of the experience of subjects of pedagogical action – in Ukrainian). Режим доступу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/emenova/tsinisnyi_vymir.pdf

20. Корнієнко М. В. Деякі особливості юридичної відповідальності батьків за правопорушення, скоєні дітьми. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 2. С. 22-25.

21. Швець Д. В. Копінг-поведінка майбутніх правоохоронців у контексті прогностичної компетентності. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ-Житомир, 2017. Т. VI. Психологія обдарованості. Вип. 13. С. 188–197., с. 188-197.

22. Дідух М. М. Стан розвитку компонентів конструктивної копінг-поведінки у працівників органів внутрішніх справ. Проблеми сучасної психології : зб.

наук. пр. КПНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Вип. 26. С. 129–143.

23. Корнієнко М. В. Особливості забезпечення і захисту прав дітей дільничним офіцером поліції. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3 (64). С. 100-107

24. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ...д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.

25. Драйден Г. Революція в навчанні / Гордон Драйден, Джаннет Вос ; пер. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.

26. Фундаментальні цінності академічної доброчесності. Переклад з англійської. Переклад на українську мову здійснено Проектом сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP, що впроваджується Американськими Радами з міжнародної освіти: ACTR/ACCELS. / Перекладено за виданням «The Fundamental Values of Academic Integrity», видання друге. Міжнародний центр академічної доброчесності. Ред. Тедді Фішман. Університет Клемсон. 1999. – 39 с.

27. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий концепт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chy-diyevyj-kontsept>

28. Bloom, B. S., Engelhart, M., D., Furst, E. J, Hill, W. and Krathwohl, D. (1956) Taxonomy of educational objectives. Volume I: The cognitive domain. New York: McKay.

29. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід: Укладачі: Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О., Кулага І. В., Турчанінова В. Є. – К.: Інститут вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана – 2016. – 66 с.

30. Harrow, A. (1972) A taxonomy of the psychomotor domain – a guide for developing behavioral objectives. New York: David McKay.

31. Dawson, W. R. (1998), Extensions to Bloom's Taxonomy of Educational Objectives, Sydney, Australia: Putney Publishing.

32. Ferris, T. and Aziz, S. (2005) A psychomotor or skills extension to Bloom's Taxonomy of Education Objectives for engineering education. Exploring Innovation in Education and Research , March 2005.

33. Simpson, E. J. (1972). The classification of educational objectives in the psychomotor domain: The psychomotor domain. Vol. 3. Washington, DC: Gryphon House.

РОЗДІЛ 9

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ РОБОЧИХ ПРОГРАМ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ МАСШТАБНОСТІ ЛЮДИНОМІРНИХ СЕНСІВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Семенова Алла Василівна,
Братель Сергій Григорович*

УДК 351.741:378.6[378.016]

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4922>

Анотація

У розділі 9 обґрунтовано особливості процесу проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти і конкретизовано діагностично-оцінний апарат вимірювання результатів навчання на ґрунті критеріального аналізу. На прикладі розробки критеріїв оцінювання рівня навчальних досягнень освітньої компоненти «Юридична психологія» доведено, що такий опис у подальшому покликаний забезпечити систематичність у проектуванні інших модулів освітніх компонент із можливістю моніторингу якості освітнього процесу та швидким корегуванням освітніх програм. Роз'яснено яким чином застосування критеріального оцінювання робить цей процес прозорим і зрозумілим для всіх

суб'єктів навчання; передбачає порівняння результатів роботи здобувача з еталоном і усуває суб'єктивне зіставлення тих, кого навчають між собою.

Ключові слова: *результати навчання; робоча навчальна програма дисципліни; критеріальний аналіз; компетентність; оцінювання; оцінювання службової діяльності поліцейських; відомче оцінювання; критерії оцінювання, методи оцінювання; процедура оцінювання.*

Вступ

Наразі вчені усього світу розглядають освіту як потужний фактор збагачення й розвитку «людського капіталу» [1]. Адже саме освіті властиво створювати, утримувати й відновлювати все багатство культурно-історичних і моральних цінностей, охоплювати духовність людини в цілому, відкривати її сутність і гідність. Освіта розглядається не тільки як чинник соціального розвитку людини, але і як засіб, що забезпечує суб'єкту можливість користуватися її результатами, збагачувати свій духовний та інтелектуальний потенціал, створює умови для подальшого професійного росту й самоутвердження майбутнього спеціаліста в професійній діяльності [2]. Через освітню діяльність реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного розвитку нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини, безпека держави.

Ефективність функціонування Національної поліції напряму залежить не лише від того, які завдання будуть поставлені перед відповідними підрозділами, але й того, за допомогою яких *критеріїв* відбуватиметься оцінювання *якості* підготовки до такої роботи. Інакше кажучи, система оцінювання ефективності підготов-

ки має бути гнучкою, і мати можливість змінюватися. Це потрібно для того, щоб уникнути випадків, коли орієнтація на досягнення встановлених показників ефективності з часом може почати шкодити діяльності Національної поліції, підмінюючи мету її діяльності метою досягнення цілей ефективності будь-якими засобами й методами. Відтак, реформування Національної поліції України неможливе без перегляду системи оцінки їх роботи [3].

Разом із тим не існує універсальної системи оцінки дій поліції, яка б, з одного боку, дозволила сприяти забезпеченню цілей гарантування безпеки громадян, а з іншого – стимулювала кращі практики поліцейської діяльності з пріоритетним дотриманням прав людини [4]. Позитивом вважаємо у такому аспекті те, що професія поліцейського є досить популярною в Україні. Це простежується хоча б за кількістю заяв, що подаються щорічно для вступу до юридичних закладів вищої освіти (ЗВО) України зі специфічними умовами навчання.

Як свідчать результати дослідження «Системи освіти та підготовки поліції в регіоні ОБСЄ (2018)» [5], яке було проведено на запит Міністерства внутрішніх справ України за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні у рамках проекту «Допомога в інституціоналізації покращеного навчання Національної поліції України» з метою: забезпечення сталої підтримки підготовки поліції, вироблення рекомендацій щодо поліпшення стандартів підвищення кваліфікації та підготовки поліцейських і функціонування системи загалом, а також задля вирішення проблем, пов'язаних із реструктуризацією системи освіти та підготовки поліції як ключового елементу реформи поліції, наразі відсутній чіткий механізм розроблення навчальних програм для всіх видів підготовки.

Згідно із Законом «Про Національну поліцію» поліція не є суб'єктом ухвалення рішень у цьому процесі. Більшість навчальних програм для Національної поліції

України розробляється закладами вищої освіти системи МВС за погодженням із Міністерством внутрішніх справ та відповідним спеціалізованим підрозділом поліції. Міжнародний досвід щодо моделей освіти поліції є надзвичайно важливим для підтримки реформи та визначення найбільш перспективних національних рішень щодо моделі освіти / підготовки поліції в таких сферах:

- розроблення навчальних програм, процес освіти та підготовки;
- підвищення кваліфікації та професійний розвиток;
- освітня інфраструктура підготовки поліції.

У такому ракурсі дослідження Х. Деканоїдзе і М. Хелашвілі [2] засвідчують, що у Канаді та США існує лише один рівень підготовки поліції. Аналогічна структура підготовки поліції використовується в Поліцейській академії в Чорногорії, тоді як в інших європейських закладах існує більш ніж один рівень освіти. Навчальні програми можуть різнитися: за рівнем освіти; видом диплома та ступеня, який одержують курсанти, та їх цивільним значенням після випуску з навчального закладу; мінімальним рівнем попередньої освіти; тривалістю навчання; поліцейським званням, яке присвоюється курсантам під час та після навчання; кількістю часу на службі в поліції тощо.

Відмінні рівні часто передбачають присвоєння різних звань після завершення навчання. Вони різняться від базового рівня освіти – до рівня бакалавра / магістра або від звання констебля – до звання старшого інспектора. Між підготовкою поліцейських та наукою відсутній формальний зв'язок, однак більшість закладів-учасників намагається включати нові принципи освіти та результати досліджень до своїх навчальних програм. У деяких закладах-учасниках навчальні програми побудовано на основі науково-обґрунтованого підходу, тобто і зміст підго-

товки, і методи є настільки, наскільки це можливо (США, Канада). Тематами, які найчастіше стають предметом дослідження в закладах-учасниках, є: ефективність діяльності поліції, тероризм, кримінологія тощо, залежно від поточних потреб або від запиту Міністерства внутрішніх справ (Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині, Академія безпеки в Австрії, Поліцейська академія в Хорватії). До того ж, більшість закладів-учасників (Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині, Академія безпеки в Австрії, Поліцейська академія в Хорватії, Естонська академія наук безпеки, Поліцейська академія в Нідерландах, Коледж державної поліції Латвії) веде наукову роботу та / або має власні дослідні центри (наприклад, Естонська академія наук безпеки, Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині) для скорочення розриву між поліцейською освітою та наукою. У Коледжі державної поліції Латвії дослідна робота є обов'язковою частиною плану професійного розвитку викладацького складу.

Проблематика оцінювання службової діяльності поліцейських в Україні певною мірою досліджувалася в теорії адміністративного права, зокрема щодо вивчення питань, пов'язаних із проходженням служби в органах внутрішніх справ [6]. У роботах досліджувались суттєві зміни у законодавстві, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ, зокрема прийняття Закону України «Про Національну поліцію» [7]: питання щодо змісту оцінювання службової діяльності поліцейських, виокремлення його видів, з'ясування правової природи, сучасного стану правового регулювання та подальшого удосконалення чинного законодавства.

Було схарактеризовано історіографію оцінювання службової діяльності поліцейських; надано сутнісно-понятійну характеристику оцінювання службової діяльності поліцейських; визначено сучасний стан

законодавчого регулювання оцінювання службової діяльності поліцейських; виокремлено види оцінювання поліцейських та особливості і структуру процедури оцінювання службової діяльності поліцейських; конкретизовано основні методи та стадії оцінювання службової діяльності поліцейських та визначено стан їх правового регулювання; надано пропозиції щодо подальшого удосконалення чинного законодавства, що регулює діяльність органів поліції, тощо [8]. Подальші наукові розвідки були спрямовані на виявлення особливостей зарубіжного досвіду оцінювання результатів службової діяльності поліцейських та можливість його запровадження в Україні.

Так, на ґрунті компаративного аналізу слухним в аспекті дослідження виявився досвід США, де існує два основні підходи до оцінки ефективності поліції [9]:

Перший підхід до оцінки ефективності поліції, визначає *прогнозування* «позитивної ефективності» наперед. Тобто, апріорі існують чіткі правила, яке вказують, коли поліцейські отримують визнання своєї ефективності.

Другий підхід передбачає *суб'єктивну* оцінку ефективності, тобто, коли за допомогою суб'єктивних суджень визначаються розбіжності між результатами ефективності і тим, наскільки вкладені зусилля досягають цілей поліцейської діяльності [4].

В обох підходах значний обсяг інформації, що використовується, є однаковим. Принципова відмінність полягає у тому, що оцінка або базується на правилах, сформованих наперед, або на суб'єктивній оцінці за результатами діяльності.

Зважаючи на складний характер поліцейської діяльності, перший підхід має низку багатопланових ефектів – держава зустрічається з несприятливим

компромiсом мiж владою стимулiв, з одного боку, та спотворенням зусиль i дискрецiйних повноважень, з iншого боку. Суб'єктивна оцiнка ефективностi допомагає вирiшити цю ситуацiю, знижуючи ризик деформацiї полiцейської дiяльностi та забезпечуючи врахування мiсцевих умов. З iншого боку, ресурси суспiльства обмеженi, i не завжди громадяни згоднi зi зростанням витрат на полiцейську дiяльнiсть за рахунок якихось iнших суспiльно-значимих сфер – освiти, медицини тощо. Саме тому, вимiрювання ефективностi полiцейської дiяльностi має надавати можливостi оцiнити не лише зовнiшнi параметри, але й її iнтенсивнiсть, запобiгаючи надмiрному навантаженню полiцейського.

Зауважимо, що у межах схарактеризованих об'єктивного та суб'єктивного пiдходiв до вимiрювання ефективностi роботи полiцiї, в рамках об'єктивного пiдходу параметри «хорошої» ефективностi визначаються наперед за допомогою однозначного вибору критерiїв ефективностi i правил, за якими дiяльнiсть полiцейських має бути винагороджено або покарано. Цi правила фiксуються у певному документi i зобов'язують полiцiю. Досягнення певних цiлей ефективностi передбачає премiювання полiцейських. Що стосується суб'єктивного пiдходу оцiнки ефективностi, то ефективнiсть оцiнюється за результатами певного перiоду. Органи влади, в цьому випадку, формують систему оцiнки експертами та контролюють об'єктивнiсть такої оцiнки.

Так само, в аспектi *проектування робочих програм освiтнiх компонент пiдготовки майбутнiх полiцейських у контекстi масштабностi людиномiрних сенсiв оцiнювання якостi вищої освiти* є важливим приклад оцiнювання дiяльностi Британської Коронної iнспекцiї полiцейських сил (British HM Inspectorate of Constabulary – <http://justiceinspectorates.gov.uk/hmic>), яка проводить перевiрку дiяльностi полiцейських

підрозділів, за результатами яких готує тематичні та періодичні (щорічні) звіти щодо оцінки діяльності поліцейських підрозділів з рекомендаціями [10]. Ці звіти і рекомендації доступні громадськості. Одним із інструментів такої оцінки є «PEEL оцінювання» (*police effectiveness, efficiency, legitimacy* – поліцейська ефективність, продуктивність, легітимність).

Ефективність оцінюється у ракурсі того, як поліція виконує свої обов'язки, зокрема, скорочення злочинності, захист вразливих категорій осіб, боротьба з антигромадською поведінкою, ліквідацію надзвичайних подій та інші виклики.

Продуктивність оцінюється по відношенню до того, якими коштами досягається результат.

Легітимність оцінюється по відношенню до того наскільки *етично* і в рамках закону працює поліцейський підрозділ [11]. Ця методика застосовується для визнання ефективності діяльності поліції що ґрунтується на правилах, встановлених наперед, чи на основі рішення за *результатами діяльності*.

У «Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» (2016) [12] було внесено відповідні зміни (21 січня 2020), (05 травня 2022). Так, у чинному Положенні серед інших наявні такі розділи:

XI. Перевірка рівня службової підготовленості.

XIII. Порядок проходження тестування поліцейським на Освітньому порталі МВС та формування рейтингу його успішності.

XIV. Порядок оцінювання функціональної підготовки.

XV. Порядок оцінювання тактичної підготовки.

XVI. Порядок оцінювання вогневої підготовки.

XVII. Порядок оцінювання загально профільної підготовки.

XVIII. Порядок оцінювання фізичної підготовки.

XIX. Порядок оцінювання результатів службової підготовки.

У розділі XI «**Перевірка рівня службової підготовленості**» зазначено, що така перевірка проводиться з метою оцінювання як окремого поліцейського, так і органу (підрозділу) поліції, закладу, установи поліції в цілому та здійснюється відповідно до організаційно-розпорядчих актів Національної поліції України. Перевірка рівня службової підготовленості поліцейських здійснюється в межах вивченого навчального матеріалу, передбаченого тематичними планами зі службової підготовки. Контроль за рівнем службової підготовленості поліцейських здійснюється під час:

- проведення навчальних занять у системі службової підготовки;
- призначення на вищу посаду, закріплення вогнепальної зброї;
- інструктажу перед заступанням на службу;
- складання заліків за підсумками проходження навчальних зборів;
- проведення інспектування, контрольної, цільової, квартальної та підсумкової перевірок.

Тестові та ситуативні завдання із тактичної та вогневої підготовки розробляються управлінням професійного навчання, підрозділами професійного навчання із залученням заінтересованих структурних підрозділів. Але слід зазначити, що за умов об'єктивного співіснування поліцейської підготовки і поліцейської освіти необхідним є чітке визначення критеріїв якісного і кількісного оцінювання складників професійної компетентності поліцейського.

Відтак, і професійна освіта, і професійна підготовка поліцейських потребують розробки і обґрунтування діагностично-оцінного апарату вимірювання результатів навчання на ґрунті *критеріального аналізу*. Для оцінки роботи поліції необхідно змінити підхід, перенісши його з планування значень показників до оцінки за результатами поліцейської діяльності. Таким чином з'являється можливість частково позбутися деформації за показниками поліцейської діяльності [13]. Позитивними прикладами є оцінка ефективності поліцейської діяльності поліцейською інспекцією, самооцінювання поліцейських підрозділів (керівника-підлеглих, колег, суміжні підрозділи, власну діяльність), фокус-групи, соціологічне опитування, експертні оцінки.

Одна з основних проблем експертного оцінювання освітньої діяльності та самооцінювання – ризик пом'якшення оцінки ситуації за умов вимірювання конкретних критеріїв. Адже саме освіта є одним із стратегічних ресурсів соціально-економічного і науково-технічного розвитку суспільства, забезпечення поліпшення добробуту людей, національної безпеки, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [14].

Означене зумовлює необхідність визначення нового релевантного змісту, основних напрямів, механізмів прогнозування, розробки і реалізації державної освітньої політики щодо підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти також і в Україні, яка відповідає б як потребам сьогодення, так і майбутнього сталого розвитку країни і обумовлює **мету**: Обґрунтувати особливості процесу проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті

масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти і конкретизувати діагностично-оцінний апарат вимірювання результатів навчання на ґрунті критеріального аналізу.

Методологічну основу дослідження визначили: положення про загальний зв'язок, взаємозалежність і цілісність явищ і процесів розвитку суспільства, цілісний підхід до соціальної сутності особистості як суб'єкта розвитку; принципи взаємозв'язку теорії та практики навчання, педагогічної майстерності. *Системний* підхід означив стратегію дослідження оцінювання службової діяльності поліцейських як адміністративно-правової категорії. Використано окремі методи наукового пізнання. Застосування *логіко-семантичного* методу дозволило поглибити понятійний апарат щодо понять «оцінювання», «атестування», «критерій оцінювання», «показник оцінювання», «процедура оцінювання». *Системно-структурний* та *системно-функціональний* методи стали основою при з'ясуванні теоретично-правових питань тематики дослідження. Застосування *структурно-логічного* методу дозволило визначити основні шляхи удосконалення методичного забезпечення процедури оцінювання професійної підготовки поліцейських. *Порівняльно-правовий* метод використано для виявлення спільних та відмінних рис та можливості застосування зарубіжного досвіду в умовах України.

Критеріальне оцінювання застосовано задля можливості сформулювати уявлення про еталон результату та ґрунтується на положеннях *критеріального аналізу* – методу теорії подібності та математичному програмуванні. Це означає, що цей еталон має бути докладно описаний у робочій програмі навчальної дисципліни – освітньої компоненти.

Особливості проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів

Сучасна мета вищої професійної освіти – формування і розвиток *компетентностей* у майбутніх фахівців, зажадала вирішення конкретних завдань. Поняття «*компетентність*» та «*результати навчання*» є основними категоріями студентоцентрованого навчання та ключовими у Європейському просторі вищої освіти. Важливим внеском в імплементацію концепції *студентоцентрованого* навчання на засадах компетентнісного підходу стали матеріали міжнародного проекту «Гармонізація освітніх структур в Європі», ТЮНІНГ (Tuning educational structures in Europe, TUNING), який був ініційований ще у 2000 р. європейськими університетами за активної підтримки Європейської Комісії з метою поєднання політичних цілей Болонського процесу та Лісабонської стратегії реформування європейського освітнього простору. Зміни у формуванні програм перемістились з фокусу «на вхід» до фокусу «на вихід», з того, чого навчають здобувачів освіти, до того, що вони вивчили і спроможні були застосовувати на практиці.

Компетентнісний підхід є підґрунтям сучасної освітньої політики щодо національних рамок кваліфікацій різних країн (в т.ч. і в Україні). Європейський центр розвитку та професійного навчання (CEDEFOP) у 2004 р. оприлюднив європейський багатомовний глосарій з метою визначення ключових термінів, які є важливим для спільного розуміння сучасної освітньої політики у галузі професійної підготовки в Європі. У Глосарії поняття «компетентність» визначено як «доведена здатність застосовувати знання, навички, особистісні, соціальні

та / або методологічні здатності у роботі та навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку» [15]. При цьому Глосарій базується на основних документах Європейської Комісії, в яких уточнюється також, що *компетентність* – здатність застосовувати навчальні досягнення адекватно визначеним у контекстах (освіти, роботи, особистісному та професійному розвитку).

Але, зміст поняття «компетентність» не обмежується лише когнітивними елементами, а також містить функціональні аспекти (включаючи автоматичні навички), особистісні якості (у тому числі й соціальні та організаційні навички) та етичні цінності, які сприяють досягненню успіхів у житті, сприяють підвищенню якості суспільних інститутів; відповідають багатоманітним сферам життя (А. Салганік, Д. Річен, У. Мозер та ін.) [16]. Сутність компетентнісного підходу визначається системою формування таких якостей особистості, які забезпечують здатність та готовність спеціаліста до самостійної пізнавальної діяльності, рефлексії, творчості, набуття навичок саморегуляції, самоорганізації та саморозвитку [17]. Наразі акценти в освіті вже змінилися – з гностичного підходу (знаннєвої парадигми) на компетентнісний (компетентнісну парадигму): основна мета освіти віднині спрямовується на формування навичок до активної, продуктивної праці в усіх її формах; творчої професійної діяльності з метою саморозвитку і самореалізації особистості.

Компетентнісний підхід вимагає більш широкого розуміння поняття «*зміст освіти*», яке крім сукупності навчальної інформації ще містить *досвід* відомих способів дій, творчої діяльності, емоційно-ціннісної діяльності – трансформації змісту освіти – зміни її парадигми [18]. Доведено, що використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій вищої освіти, приводить до нового її змісту, методів і

технологій, однак вимагає активізації роботи щодо впровадження відповідних *критеріїв оцінювання* рівня навчальних досягнень здобувачів вищої освіти – **результатів навчання**, їх практичної підготовки [19]. Мета освіти, щодо забезпечення зрозумілості та прозорості кваліфікацій, стала ключовим фактором того, що підхід до викладання та навчання, заснований на *результатах навчання*, став безальтернативним.

Модернізація вищої освіти у сучасній постановці **концепції результатів навчання** тісно пов'язана з визнанням значимості особистісно-професійних компетентностей як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, освітніх програм, змісту навчально-методичних матеріалів дисциплін, форм і методів навчання. Сукупність вимог до *змісту та результатів* освітньої діяльності на всіх рівнях вищої освіти в межах кожної спеціальності встановлюється відповідним **стандартом** [20]. Стандарти використовуються для визначання та оцінювання результатів освітньої діяльності цих закладів. Вони визначають вимоги до освітніх програм, за якими здійснюється підготовка фахівців.

Наразі освітня політика підготовки поліцейських надає великого значення розвитку їх особистісних якостей: уміння самостійно поповнювати і оновлювати свої знання, виконувати дослідницькі завдання, при цьому самостійно організовуючи шляхи їх вирішення. Ключовим елементом реформи правоохоронних органів є реструктуризація системи освіти та підготовки поліції. Зокрема, Національна поліція України спільно з Міністерством внутрішніх справ затвердили кваліфікаційну характеристику професії поліцейського, розробили **Стандарт** професійної освіти (компетенцій поліцейських) [21]. Метою Стандарту є встановлення загальних вимог до змісту професійної (професійно-технічної)

освіти, основних засобів навчання, рівня професійної кваліфікації поліцейського (за спеціалізаціями) та компетентності випускника закладу.

Наступним кроком у реформуванні була розробка *стратегії* щодо моделі освіти та підготовки поліції, запропонована Міністерством внутрішніх справ, розробка відомчими закладами вищої освіти МВС з особливими умовами навчання відповідних освітніх програм підготовки здобувачів освіти.

Обов'язковими складовими освітніх програм, зокрема, є конкретизація *компетентностей*, що має демонструвати випускник у результаті здобуття певного освітнього ступеня та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, у сформульованих результатах навчання. Навчальні плани, які розробляються для кожної освітньої програми, в обов'язковому порядку мають щороку переглядатися та / або уточнюватися, і, таким чином, можуть змінюватися, що призводить до необхідності постійно удосконалювати та модернізувати робочі програми навчальних дисциплін. Щоб дисципліна була актуальною, цікавою та корисною у майбутній професійній діяльності, а результати навчання були об'єктивно – *діагностованими* і *відповідали компетентностям*, які має демонструвати особа після вивчення конкретної дисципліни, викладач повинен мати можливість і бути здатним швидко і якісно підготувати таку програму.

Результати навчання формулюються в категоріях компетентностей. Незважаючи на очевидну близькість цих категорій (в основі обох є знання, розуміння, навички, здатності), методологія TUNING чітко їх конкретизувала та визначила основну **відмінність** між результатами навчання та компетентностями: перші **формулюються стандартами** (викладачами) на рівні освітньої програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності **набуваються особами**, які

навчаються. Ще однією особливістю результатів навчання те, що на відміну від компетентностей вони повинні бути **чітко вимірюваними** [22].

Згідно з методологією TUNING: **результати навчання** – формулювання того, що, як очікується, повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати здобувач освіти після завершення навчання; результати можуть відноситися до окремого модуля або також до періоду навчання (освітньої програми першого, другого чи третього циклів). Результати навчання визначають вимоги до присудження **кредитів**.

В Україні у документах (Закон України «Про вищу освіту», Національний освітній глосарій: вища освіта) наведені дещо інші визначення: **Результати навчання** – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти [23].

Результати навчання – сукупність компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості, які набув здобувач освіти після завершення освітньої програми, або її окремого компонента [24].

Наведені визначення є дуже близькими, але не суперечать класичному європейському, проте і не підкреслюють елемент очікування (результати навчання плануються викладачами) та необхідність демонстрування (обов'язковість повного і всебічного оцінювання факту та якості їх досягнення здобувачем освіти). Ще однією особливістю компетентностей є те, що вони набуваються поступово, формуються цілою низкою навчальних дисциплін або модулів на різних етапах даної програми, і навіть можуть починати формуватися в

рамках програми одного рівня вищої освіти, а закінчувати формування на іншому, вищому рівні.

Відтак, покроковий алгоритм розробки робочої програми навчальної дисципліни напряму обумовлюється відбором критеріально – оцінного апарату вимірювання результатів навчання: *критерій* – *показник* (*дескриптор*).

Критерій (від грецьк. «*criterion*» – ознака, що виступає основою оцінки, англ. – «*criterion*»; німецьк. – «*kriterium*») – міра оцінки, визначення, зіставлення явища або процесу; ознака, що є основою класифікації, на підставі якої формується оцінка якості об'єкта, процесу, мірило такої оцінки [25]. Наприклад, критерій ефективності характеризує рівень ефективності системи, а критерій оптимальності – наскільки система близька до оптимального стану. Критерії визначаються завданнями навчання і являють собою перелік різних видів діяльності здобувача освіти, яку він здійснює в ході роботи і повинен досконало освоїти в результаті роботи. Щоб здобувач освіти навчився давати адекватну оцінку власним результатам навчання необхідно, щоб у нього було сформовано уявлення про *еталон* роботи.

Критеріальне оцінювання дає можливість сформувати уявлення про еталон результату та ґрунтується на положеннях *критеріального аналізу* – методу теорії подібності та математичному програмуванні [26]. Це означає, що цей еталон має бути докладно описаний у робочій програмі навчальної дисципліни.

Всі види діагностованих результатів навчання по темам оцінюються відповідними **рубриками** – переліком критеріїв оцінювання результату навчання з конкретної теми. Вона визначається цілями вивчення теми і змістовно наповнюється критеріями, що розкривають дану рубрику, яку здобувач освіти отримує перед

початком вивчення теми. Це дає можливість здобувачу освіти зрозуміти, як буде оцінюватися підсумкова робота. А, якщо подивитися на це ширше, то рубрика показує здобувачу, чого він навчиться у результаті вивчення конкретної теми і на що слід звернути особливу увагу в процесі її вивчення. Тобто *здобувач освіти стає суб'єктом, активною стороною свого навчання*. Рубрики показують, ЩО здобувач освіти вивчає, критерії показують, ЧОГО він повинен навчитися, а дескриптори показують, ЯК він це може зробити.

Дескриптори описують рівні досягнення здобувача освіти за кожним критерієм (послідовно показують всі кроки досягнення найкращого результату) і оцінюються певною кількістю балів: чим краще досягнення – тим вищий бал. Рубрика – перелік критеріїв з дескрипторами, фактично є для здобувача детальною інструкцією у роботі будь-якого виду. Користуючись критеріями і дескрипторами до них, здобувач чітко бачить, якою має бути ідеальна робота, які кроки потрібно зробити, щоб досягти цього результату. Він може самостійно оцінити свою роботу, своєчасно доопрацювати її.

Важливою є та обставина, що критерії оцінювання пропонуються здобувачу *перед початком* роботи. Більше того, ті, кого навчають можуть обговорити з викладачем критерії, внести поправки і за формулюванням і за цінністю критеріїв у балах. Така ситуація «суспільного договору» – одна з найбільш важливих у критеріальному оцінюванні студентоорієнтованого підходу, що значно знижує стресогенність ситуації оцінювання [27].

Як критерії оцінювання різних аспектів діяльності освітніх систем, використовують характеристики, що відображають їх змістову основу. Здійснений аналіз робіт за даною проблематикою показав, що краще розроблені механізми оцінювання з відповідною алгоритмізацією оцінювання показників. Найбільш

поширеним підходом, що визначає цілі навчання, є *таксономія Б. Блума* (1956 р.) [28]. Так, ще у середині минулого століття, вчений розділив усі цілі навчання на три групи: **когнітивну, емоційну і поведінкову**. Надалі у межах кожної сфери було конкретизовано послідовні рівні складності та сформулював словники **дієслів**, які відповідають кожному рівню. Конкретизація навчальних цілей у когнітивній сфері за таксономією Б. Блума має вигляд:

1. **Knowledge** – здатність запам'ятати або відтворити факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи тощо) без необхідності їх розуміння.

2. **Comprehension** – здатність розуміти та інтерпретувати вивчене. Це означає уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворити словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань. Перетворення матеріалу з однієї форми вираження в іншу, інтерпретація матеріалу (пояснення, короткий виклад) або ж припущення про подальший перебіг подій, явищ (передбачення наслідків, результатів).

3. **Application** – здатність використати вивчений матеріал у нових ситуаціях, наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач. Вміння використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах, тобто застосовувати правила, методи, поняття, закони, принципи, теорії.

4. **Analysis** – здатність розділяти інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних. Вміння поділити матеріал на складові так, щоб ясно виступала його структура, тобто вичленення

частин цілого, виявлення взаємозв'язків між ними, усвідомлення принципів організації цілого.

5. **Synthesis** – здатність поєднати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю. Вміння комбінувати елементи, щоб отримати ціле, що володіє новизною. Таким новим продуктом може бути повідомлення (виступ, доповідь), план дій і сукупність узагальнених зв'язків (схеми для упорядкування наявних відомостей). Відповідні навчальні результати пропонують діяльність творчого характеру з акцентом на створення нових схем і структур.

6. **Evaluation** – здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі. Вміння оцінювати (твердження, твір, дослідницькі данні) для конкретної мети. Судження студента мають ґрунтуватися на чітких критеріях.

Незважаючи на те, що на початку 2000-х років оприлюднена низка публікацій, які розвинули таксономію Б. Блума, його оригінальні пропозиції й досі є основою для класифікації та формулювання результатів навчання. Таксономія Блума з одного боку, уніфікує систему оцінювання, а з іншого – не усуває можливості її перетворення у формальну процедуру. Використання всієї ієрархічної сукупності критеріїв таксономії Блума дозволяє здійснити розгорнуту оцінку результатів навчання.

Таким чином, у подальшому стає можливим організовувати моніторинг якості результатів навчання у загальному вигляді у зв'язку із *методичними системами навчання*, що надає інформацію щодо успішності реалізації освітніх програм на відповідних рівнях. Але вже сам вибір провідної *методичної системи навчання* є дуже індивідуальним і варіативним. Однак, переважна більшість науково-педагогічних працівників, які домагаються успіху в роботі, неодмінно враховують три основні чинники і додаткові. До основних чинників належать:

1) провідні цілі навчання і виховання, а також конкретні завдання вивчення теми, розділу;

2) характер досліджуваного матеріалу, його освітні, розвиваючі можливості;

3) рівень підготовленості, інтересу до досліджуваного питання у здобувачів.

До додаткових чинників і умов можна віднести: ліміт часу, рівень розвитку здобувачів освіти, так званий «інтелектуальний» клімат колективу, наявність обладнання та дидактичних засобів, можливості і переваги викладачів. Вибір методів навчання в залежності від характеру матеріалу наведено у таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

**Вибір методів навчання в залежності
від характеру матеріалу**

Характер матеріалу	Методи
Цілісний описово-фактологічний	Інформаційна доповідь, демонстрація, робота з текстом, спостереження, робота з навчальною програмою тощо
Цілісний доказово-логічний	Проблемна розповідь, евристична бесіда, самостійна робота дослідно-пошукового типу, навчальні ігри тощо
Цілісний емоційно-образний	Опис, розповідь, проблемна розповідь, вивчення текстів, навчальної літератури та ін.
Дискретний описово-фактологічний	Інформаційна доповідь, спостереження, вправа, робота з програмним забезпеченням
Дискретний доказово-логічний	Проблемна розповідь, евристична бесіда, самостійна робота, практичні та лабораторні роботи, робота з програмним забезпеченням тощо

Поєднання цих чинників дає п'ять можливих варіантів, оскільки образно-емоційний матеріал практично не буває дискретним. За результатами цього етапу вибирають, зазвичай, кілька можливих варіантів – тип систем навчання і відповідні їм методи, які в цілому сприятливі для вивчення матеріалу.

Розглянемо етапи прийняття рішення викладачем про вибір провідної методичної системи навчання.

Перший етап пов'язаний з усвідомленням або актуалізацією мети і загальних завдань вивчення курсу, розділу, теми.

Другий етап полягає в аналізі характеру і можливостей досліджуваного матеріалу. Матеріал логічно оцінювати за різними параметрами:

- за рівнем значущості: світоглядний, загальнонауковий, міжпредметний, предметний, тематичний;
- за характером: теоретичний і практичний матеріал; в першому, відповідно, потрібно виділити згідно з логічною структурою цілісний і дискретний матеріал; переважно тих чи інших змістовних елементів (доказово-логічні, описово-фактологічні і емоційно-образні);
- за складністю: високий, середній і низький рівні.

Третій етап – аналіз суто навчальних можливостей здобувачів. Вивчаючи рівень їх знань і умінь, характер накопиченого досвіду, важливо врахувати рівень підготовленості до вивчення відповідного матеріалу. Матеріал може бути порівняно складним, але більш знайомим, і навпаки, менш складним, але і менш знайомим. Зіставлення рівня складності матеріалу з рівнем підготовки здобувачів дає уявлення про передбачувані складності у навчанні. Встановлено, що проблемне навчання більш підходить для матеріалу середнього рівня складності. Матеріал легше вивчати на основі

репродуктивних і програмованих методик, а найважче – продуктивним дослідним шляхом. Інший важливий фактор – ступінь зацікавленості здобувачів. Чим нижчим є показник усвідомлення значущості, особистісного сенсу, тим більше, за інших рівних умов, мають переважати проблемні варіанти навчання.

Четвертий етап – визначення конкретних завдань заняття. Тільки після вивчення умов навчальної ситуації (об'єктивних і суб'єктивних) можливе визначення освітніх, зокрема розвиваючих, завдань, що містять орієнтацію на певний рівень діяльності, який необхідно сформулювати (репродуктивна, алгоритмічна, продуктивна діяльність).

П'ятий етап – прийняття попереднього рішення про домінуючий тип навчання.

Шостий етап – коригування і конкретизація прийнятого рішення викладачем з урахуванням наявного часу, коштів, обладнання, можливостей і переваг педагога.

Описана процедура є методикою поступового обмеження можливих варіантів вибору методів навчання в залежності від характеру матеріалу з урахуванням факторів, які послідовно враховують у навчальній ситуації. Можливі, звичайно, й інші процедури вибору для оцінювання результатів навчальної діяльності: орієнтація на аналогії, згорнутий логічний вибір, перегляд основних варіантів.

Вивчення наукової літератури [29]. показало, що більшість дослідників погоджується з тим, що значення критерію виступає мірилом рівня відповідності об'єкта своїй сутності. При цьому **рівень** розуміється як «вершина», досягнута суб'єктом у процесі особистісного розвитку. Окрім того, для *зниження часових витрат* при автоматизованому проектуванні структурної надійності складних систем з резервуванням та прогнозування

їх життєвого циклу, пропонується застосовувати морфологічну експрес-модель. Проте, враховуючи, що окрім конкретизації понятійного апарату для створення покрокового алгоритму розробки робочої програми навчальної дисципліни (РПНД) на ґрунті критеріального аналізу і таксономії Блума необхідна конкретизація самої такої методики.

Звісно на практиці *немає ідеальних систем оцінювання*, а кожна з тих, що використовується, має свої і сильні, і слабкі сторони. Отож, виникає необхідність не пошуку ідеальних, а проектування таких систем, в яких є більша кількість продуктивних переваг. Наразі, на підставі результатів системних досліджень проблем освітньої якості в Україні і світі Віце-президентом Національної академії педагогічних наук України академіком Володимиром Луговим [30] сформульовано стратегічно важливі пропозиції для забезпечення і вдосконалення якості вищої освіти – «Розбудова системи моніторингу і оцінки якості освіти» для проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки.

Ідентифіковано причини недостатньої освітньої якості – недосконалість університетської мережі, несформованість системи механізмів моніторингу і оцінювання якості, відсутність *профілю якості* вищої освіти. Аргументовано необхідність у практичному забезпеченні та вдосконаленні якості вищої освіти розрізняти і враховувати *дуальність* категорії якості – мінімально достатню і максимально досконалу, та відповідні механізми моніторингу і оцінювання, а також мотивації якісної освітньої діяльності – зобов'язання і заохочення досягнення якості.

На тлі традиційних засобів вимірювання результатів навчання з'явилися нові види вимірювань, орієнтовані на сучасні підходи до оцінки якості освіти. Розробка цих видів і їхнє використання в управлінні якістю освіти є

важливими умовами ефективного виконання всіх функцій педагогічного контролю й підвищення якості освіти. Таким чином, на *кількісному* рівні вимірювання застосовують стандартизовані тести навчальних досягнень здобувачів освіти, що містять завдання з вибором відповідей.

На *якісному* рівні – широке поширення одержали портфоліо, тести практичних умінь, кейси, анкетні обстеження й інтерв'ю, що відповідають вимогам теорії освітніх вимірювань, зокрема вимогам надійності й валідності. У сучасному процесі вимірювання широко використовують тести, що поєднують кількісні і якісні характеристики (ЗНО, загальнодисциплінні уміння, компетентнісні тести). Але, дослідження доводять [31], що як кількісний, так і якісний рівні вимірювання не задовольняють сучасним освітнім запитам, це вимагає введення нової парадигмальної моделі вимірювання якості освіти у ЗВО.

Оцінювання ефективності освітнього процесу за результатами навчання – діагностуванням якісних і кількісних показників відповідних компетентностей наразі є ключовим питанням у сфері **забезпечення якості вищої освіти**. Результатом розвитку європейського простору вищої освіти стали значні зрушення у цій сфері. Про що свідчить прийняття «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти» (ESG – «Стандарти і рекомендації») – перша версія яких була прийнята у 2005 році. Нову редакцію цього документу ухвалено на Міжнародній Міністерській конференції у Єревані у травні 2015 року [32].

Одною із **основних відмінностей** документа редакції 2015 року від редакції 2005 року є наявність стандарту 1.3 «Студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання», який визначає вимоги (стандарт), яким мають відповідати навчальні заклади щодо визнання їх моделі навчання *студентоцентрованою* –

«заклади освіти повинні забезпечувати таке викладання програм, що заохочує здобувачів до активної участі у творенні навчального процесу, і таке оцінювання здобувачів, що відображає цей підхід». Отже, саме від того, яким чином сформований *комплекс* оцінювання залежить якість навчання здобувача, і саме тому оцінювання розглядається академічною спільнотою як чи не найважливіший елемент *системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти*.

Інтегровані цілі освітньої компоненти – курсу, які має чітко сформулювати викладач поєднують 3 підходи (зміст, внутрішні і зовнішні процеси навчання – научіння і результат) саме вони й стають основою **дидактичного комплексу** курсу – освітньої компоненти:

- 1) формулювання цілей через *зміст* дисципліни;
- 2) формулювання цілей через *діяльність* педагога і здобувачів освіти;
- 3) постановка цілей через *внутрішні процеси* інтелектуального, особистісного, емоційного та ін. аспектів розвитку здобувача.

Навчально-методичний комплекс (НМК) розглядається як обов'язковий нормативний комплект, який тільки за умов практичної інтеграції з **технологіями педагогічного управління (ТПУ)** і процедур **оцінювання результатів навчання (ОцРН)** в освітньому процесі створює **дидактичний комплекс (ДК)**.

Дидактичний комплекс (ДК) – дидактико-методичне забезпечення освітнього процесу конкретної освітньої компоненти – курсу / дисципліни, яке створює інформаційно-освітнє середовище опанування певної предметної галузі:

ДК=НМК+ТПУ+ОцРН, тобто це інтеграція інформаційного, технологічного і критеріально-оцінного забезпечення навчання предмета.

Але, навіть наявність розробленого викладачем **навчально-методичного комплексу (НМК)** для забезпечення освітньої компоненти – *сукупність нормативних і навчально-методичних матеріалів, необхідних для навчання предмета* (РПНД; підручник; хрестоматії; посібники, методичні рекомендації до всіх видів практичних та лабораторних робіт, усіх видів практик та написання розрахунково-графічних робіт, курсових проектів та кваліфікаційної роботи; збірники вправ і завдань; тести модульного контролю; екзаменаційні білети тощо) – є необхідною, але недостатньою умовою щодо визначення продуктивних механізмів педагогічного управління освітнім процесом і оцінювання результатів навчання здобувачів з боку викладача. З таких позицій, змінюється розуміння і роль НМК в освітньому процесі у нових умовах «змінюваного навчання».

Ці зміни стосуються і підручників і методичних матеріалів (у тому числі відео). Адже підручник у складі ДК, є найвагомою частиною технологічного забезпечення реалізації всіх 3-х підходів у навчанні (практичні завдання мотивуючого характеру, організація проектної діяльності, диференціація за рівнями згідно Таксономії Блума [28] та освітніми потребами тощо.). Принагідно зауважимо, що наразі в умовах цифровізації освіти науковці [33] класифікують **модифікації підручників у складі ДК**:

- «паперові» підручники, підпорядковані технології навчання даного **ДК**;
- підручники з комп'ютерною підтримкою, орієнтовані на певну технологію навчання;
- автономні електронні підручники;
- підручники, інтегровані в електронні системи навчання (e-Learning).

У цьому плані система відомчої освіти системи МВС проводить систематичну роботу на Освітньо-науковому порталі МВС. Де кожна компонента **ДК** освітньої програми прогнозовано має у цифровому форматі методичне забезпечення.

У зв'язку з цим ефективність впровадження алгоритму проектування робочих програм навчальних дисциплін з прогнозуванням критеріїв виміру конкретних результатів навчання може ще підвищитись. Але, виникає потреба, перш за все, переусвідомлення і науково-методичного пояснення сучасних особливостей щодо критеріїв виміру якості вищої освіти взагалі та оцінювання процесів проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людиномірних сенсів оцінювання якості вищої освіти зокрема.

Адже діагностично-оцінний апарат вимірювання результатів навчання на ґрунті критеріального аналізу і таксономії Блума для розробки та створення покрокової моделі побудови робочої програми навчальної дисципліни містить: *критерії* і показники-*рубрики*; рівні оцінки – *дескриптори* за кожним результатом навчання, *діагностичний інструментарій* (методики діагностики – завдання для визначення рівня навчальних досягнень).

Застосування покрокового алгоритму умотивовано, з одного боку, управлінською діяльністю з модернізації освітніх програм, з другого – особистістю суб'єктів, а з третього – розвитком відповідних професійних галузей. Як наслідок, диференційовані рівні безпосередньо пов'язані, *по-перше*, із динамікою навчального процесу; *по-друге*, з різною мірою деталізації та якісної трансформації складових робочої програми навчальної дисципліни, що є підґрунтям її побудови, перетворення і реалізації; *по-третє*, із змістом структур

освітнього простору закладу вищої освіти, який залежить від їх інваріантного конструкційного складу [20].

Зауважимо, що робоча програма навчальної дисципліни є основним методичним документом кафедри і викладача ЗВО, що визначає зміст і організацію вивчення конкретної навчальної дисципліни у відповідності до встановлених освітньою програмою результатів навчання. ЗВО визначає періодичність перегляду програм, порядку внесення в її складові змін та доповнень.

За звичай робоча програма розробляється на період дії освітньої програми підготовки, має оновлюватися у відповідності до результатів внутрішнього моніторингу забезпечення якості надання освітніх послуг у межах освітньої програми. Тобто **робоча програма навчальної дисципліни розробляється для кафедри і викладача**; її призначення визначає зміст і організацію освітнього процесу викладачем щодо вивчення навчальної дисципліни здобувачами освіти.

І ще один інформаційний документ є вкрай важливим для якісного забезпечення освітнього процесу – **силабус** – документ, в якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача і здобувача освіти. В ньому представляються процедури (у т.ч. стосовно deadlines (термінів виконання) і принципів і критеріїв оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання. У силабусі мають бути конкретизовані передумови вивчення навчальної дисципліни, вимірювані цілі, які викладач ставить перед своєю дисципліною. Здобувач освіти має зрозуміти, чого він / вона зможе навчитися, чим саме може бути корисним цей курс.

Сидабус окреслює концептуальний перехід від «здобування знань» і «одержання практичних навичок» до компетентностей, що їх може засвоїти здобувач

освіти, вивчаючи цей курс. Силабус містить анотацію курсу, мету (компетентності), перелік тем, матеріали для читання, правила стосовно зарахування пропущених занять. На відміну від робочого тематичного плану і навчально-методичного комплексу дисципліни, **силабус створюється для здобувача освіти** [31].

«Положення про робочу програму початкової дисципліни», як нормативний документ закладу вищої освіти, визначає зміст робочої програми навчальної дисципліни, який може формуватися з наступних розділів:

- 1 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
- 2 СКЛАД І СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ
 - 2.1 Розподіл за семестрами та модулями
 - 2.2 Лекційні заняття
 - 2.3 Практичні заняття, лабораторні, семінарські
 - 2.4 Планування самостійної роботи
 - 2.5 Модульний і поточний контроль
 - 2.6 Розрахунково-графічна робота / реферативна робота, курсовий проект, курсова робота
 - 2.7 Підсумковий контроль
- 3 КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ
- 4 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
- 5 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА
- 6 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Формування текстової частини робочої програми навчальної дисципліни та заповнення відповідних інформаційних таблиць в ній (за встановленими в положенні формами), повністю базується на змістовій та матричних частинах освітньої програми, навчальному плані та одержаної консультативної допомоги від групи забезпечення стосовно концептуальних засад

освітнього процесу та загальному баченні формування інтегральної компетентнісної моделі фахівця. Покрокова розробка робочої програми навчальної дисципліни розглядається в логіці, що відображає усвідомлення відповідних характеристик «компетентності – результати навчання» у формальній, а потім конкретно-описовій формах.

Перехід від одного кроку до іншого, крім динаміки наповнення змістовних складових робочої програми навчальної дисципліни супроводжується зростанням ступеня узагальненості тих понять, які використовуються на кожному кроці. Ці так звані «структурні зсуви» містять **чотири стадії**: *на першій стадії* – усвідомлення місця дисципліни у структурі освітньої програми; *на другій стадії* – конкретизація компетентностей по відношенню до заявлених програмних результатів навчання; *на третій* – визначення еталонів діагностованих завдань; *на четвертій стадії* – ітераційне інтегрування визначених еталонів в структуру РПНД з метою визначення їх необхідної і оптимальної кількості. Розглянемо більш детально можливості реалізації запропонованої інформаційної технології розробки робочої програми навчальної дисципліни, зокрема на етапі формування предметних результатів навчання, яка містить покроковий алгоритм на основі критеріального аналізу і таксономії Блума.

КРОК 1: Одержання загальних відомостей щодо навчальної дисципліни. Попередньо наголошуємо, що база даних закладу освіти містить відповідні освітні програми за роками впровадження, а також навчальні плани, та форми, які дають інформацію стосовно послідовності вивчення дисциплін за курсами та семестрами, їх аудиторне навантаження, обсяги самостійної роботи, види та форми контролю, кількості виділених кредитів.

Розробники програми мають спиратися на певну освітню програму з метою **визначення місця навчальної дисципліни** в освітній програмі (формулювання компетентностей та програмних результатів навчання), встановлення кількості кредитів ЄКТС, а також розробки завдань / засобів / методик діагностики оцінювання (ідентифікації компетентностей та вимірювання результатів).

З матриці відповідності компетентностей та освітніх компонентів відповідної ОП (освітньої програми) за шифром освітньої компоненти встановлюються шифри компетентностей, а за матрицею відповідності компетентностей та результатів навчання – шифри програмних результатів навчання.

Наприклад, для дисципліни «Юридична психологія» підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань: 26 «Цивільна безпека» спеціальності: 262 «Правоохоронна діяльність» Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування ОДУВС, визначено шифр ПП О.04.

Вивчення дисципліни ПП О.04 забезпечує набуття: таких **загальних** компетентностей: **ЗК1**. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. **ЗК2**. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. **ЗК9**. Здатність працювати в команді та **спеціальних** компетентностей: **СК6**. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації; а також демонстрацію програмних **результатів навчання**:

РН3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати і оцінювати її.

РН8. Здійснювати пошук інформації у доступних джерелах для повного та всебічного встановлення необхідних обставин.

РН10. Виокремлювати юридичнозначущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

РН14. Здійснювати пошук та аналіз новітньої інформації у сфері правоохоронної діяльності, мати навички саморозвитку та самоосвіти протягом життя, підвищення професійної майстерності, вивчення та використання передового досвіду у сфері правоохоронної діяльності.

КРОК 2: Конкретизація і кодування вхідної інформації з освітньої програми. Отримані шифри вносяться до електронної форми РПНД. З освітньої програми до кожного елементу вноситься текстовий запис відповідної компетентності та програмного результату навчання.

КРОК 3: Аналіз міжпредметних зв'язків дисципліни. Розробникам РПНД важливо знати, які дисципліни передували вивченню даної дисципліни, які компетентності вже повинні бути сформовані, погодити з групою забезпечення та колегами, що викладають суміжні дисципліни, тематики лекційних занять для уникнення дублювання й досягнення мети освітньої програми. Тобто проаналізувати структурно-логічну схему освітньої програми загалом. Щодо розробки РПНД, найбільш важливими, на наш погляд, є хронологічні міжпредметні зв'язки, які розподіляють за часом здійснення на:

1)°*передуючі (попередні)* – зв'язки, за яких під час вивчення матеріалу одного предметами спираємося на раніше здобуті знання з інших дисциплін;

2)°*супроводжувальні (синхронні)* – деякі основні положення, поняття та факти одночасно вивчаються декількома предметами;

3) *перспективні міжпредметні зв'язки* використовуються, коли вивчення матеріалу з однієї дисципліни випереджає його застосування в інших.

З відповідної ОП одержуємо інформацію стосовно таких зв'язків і чітко охарактеризуємо ці зв'язки саме для тієї дисципліни для якої розробляється РПНД та іншими дисциплінами освітньої програми. Наявність в освітній програмі інформації стосовно структурно-логічної схеми освітньої програми дозволяє точно визначити зв'язки з іншими дисциплінами освітньої програми. Саме тому автори розробники програми й мають додати (або усунути) зі змісту РПНД розділи, теми, питання, які були виділені під час аналізу надлишкового або недостатнього навчального інформаційного матеріалу.

КРОК 4: Визначення і обґрунтування складу і структури дисципліни. Для заповнення інформаційної таблиці 3 розділу 2 з БД «Навчальний план», з таблиці отримують значення складу і структури дисципліни. Здійснюється заповнення таблиці «*Склад і структура дисципліни*». У подальшій роботі данні цієї таблиці використовують для розробки форм контрольних завдань і критеріїв діагностики та оцінки результатів навчання у відповідності заявлених предметних результатів.

КРОК 5: Деталізація мети та завдань дисципліни, її місця і значення у навчальному процесі. У шаблон РПНД в текстовому вигляді вноситься формулювання предмету, мети і завдань дисципліни; характеризуються міждисциплінарні зв'язки.

Предмет вивчення дисципліни – сфера професійної підготовки майбутнього фахівця відповідної галузі, яка являє собою частину освітнього процесу. Зауважимо, що чітке, ґрунтовне і лаконічне визначення пред-

мету вивчення дисципліни є показником ступеня професійно-педагогічної компетентності викладача-розробника РПНД, демонструє рівень його «заглиблення» в суть дисципліни, усвідомлення значущості вивчення її здобувачами. Ставлячи мету вивчення дисципліни, автор РПНД визначає *результат*, якій планує одержати, а завдання дають уявлення про те, що треба зробити, щоб досягти цієї мети. Таким чином, **мета вивчення дисципліни** – це обґрунтоване уявлення про загальні кінцеві / проміжні результати професійної підготовки фахівця. По суті, у меті формулюється загальний задум вивчення дисципліни. Тому вона має бути сформульована лаконічно і гранично точно в смисловому відношенні.

КРОК 6: Формування списку рекомендованої літератури та інформаційних ресурсів. Визначається додаткова довідникова та навчальна література, інформаційні ресурси, необхідні наочні посібники, обладнання та прилади.

КРОК 7: Створення текстової частини (п.п. 2.2, 2.3). Формулюється тематика лекційних, практичних та лабораторних занять, визначається мета проведення всіх лабораторних занять, обсяг годин, тема, стислий зміст. Вказується необхідна література. Формується таблиця 5 РПНД «*Перелік семінарських занять та їх зміст*».

КРОК 8: Структурування дисципліни за змістовими модулями. Дисципліна розподіляється на семестрові та змістові модулі. Найменування змістових модулів, розподіл за семестрами (чи в одному семестрі) та кількість годин (ауд. / СРС) на їх опанування відображаються у таблиці 4 РПНД.

КРОК 9: Визначення предметних результатів навчання. Повертаємося до розділу 3 РПНД і конкретизуємо предметні результати навчання. У нашому прикладі це виглядає наступним чином: у сформовану таблицю (на Кроці 2) додаємо предметні результати навчання, попередньо присвоївши їм коди ПРН «№». Наприклад, уточнення РН (результатів навчання) зі стандарту у параметрах ОК (освітньої компоненти) для дисципліни «Юридична психологія»:

РН3 => ПРН 1. *Опанувати методики діагностики виявлення акцентуацій характеру із застосуванням порівняльних характеристик особистості.*

РН8 => ПРН 2. *Продемонструвати результати створення реальних професіограм юридичних професій.*

РН10 => ПРН 3. *Описати методики складання психологічного портрету ймовірного злочинця, підозрюваного, потерпілого (варіант по вибору).*

РН14 => ПРН 4. *Дослідити психологічні особливості проведення допиту неповнолітнього (порівняльна характеристика міжнародних протоколів для процесуального опитування дітей).*

Маємо, таким чином коди для розглянутих предметних результатів навчання:

РН3 => ПРН 1, РН8 => ПРН 2, РН10 => ПРН 3, РН14 => ПРН 4.

КРОК 10: Планування самостійної роботи. Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи визначається навчальним планом підготовки за відповідним освітнім професійним або науковим рівнем з урахуванням специфіки та змісту дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної (наукової) програми за певною спеціальністю. Формується поле, для заповнення в текстовому вигляді опису

самостійної роботи здобувачів вищої освіти при підготовці до лекційних, практичних чи лабораторних занять.

КРОК 11: Визначення видів завдань для діагностики результатів навчання. Вихідними даними для розробки цього розділу є дані, одержані на **КРОК 2**. Адже кількість видів контрольних завдань та критеріїв їх оцінювання для діагностики сформованості компетентностей – результатів навчання (вивчення дисципліни) має відповідати тій кількості компетентностей, що була запланована для даної дисципліни.

Для інших результатів навчання виконуємо такі ж дії. На підставі аналізу отриманих результатів, формуються контрольні множини: множина перевірених умінь (кодифікатор) згідно етапу навчання і мети контролю; множина завдань для контролю, спрямованих на перевірку запланованих умінь. Відбувається формування інформаційної таблиці в контексті поставленої мети контролю, що дозволяє отримати об'єктивну інформацію для подальшої корекції освітнього процесу з дисципліни.

Кредити ЄКТС, які виділені на дисципліну, розподіляються між модульними контрольними роботами, накопичувальною частиною дисципліни (лабораторними роботами, поточними контрольними роботами, виконанням індивідуальних завдань, реферативними роботами тощо) та курсовими проектами (роботами), підсумковим контролем.

Наприклад: для ОК «Юридична психологія» у розділі «Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів освіти» відповідно до мінімальної кількості балів накопичувальної частини РН одержуємо:

Загальна сума балів за всі завдання (4 завдання) ПРН має дорівнювати 60 балів.

ПРН 1 + ПРН 2 + ПРН 3 + ПРН 4 = 15+15+15+15=60

Всі завдання у методично-дидактичному плані згідно таксономії Блума у цьому прикладі є рівно значущими і кожне в кількісній оцінці максимально можна виконати на 15 балів.

КРОК 12: Оцінювання рівня початкових досягнень. Конкретизацію критеріїв оцінювання рівня початкових досягнень (предметних результатів навчання) слід починати з дієслова дії, за яким має слідувати об'єкт цього дієслова у відповідності зі списком дієслів згідно з Таксономією Блума. Фрази мають бути короткими і чіткими, щоб забезпечити більшу ясність. У літературі [31] рекомендується описувати до шести результатів навчання на кожен модуль. Результати навчання мають бути пов'язані з навчальною діяльністю та критеріями оцінювання. Для зручності роботи доцільно використовувати таблицю дієслів за рівнями таксономії Блума (табл. 9.2).

Результатом проведеної роботи є формування таблиці інтегральних критеріїв оцінювання для кожного із заявлених результатів навчання. За допомогою таблиці стає можливим більш зручно встановлювати необхідну відповідність між результатами навчання та видом навчального елемента, а також критерії оцінювання за рівнями: *Запам'ятовування* (ЗП), *Розуміння* (РЗ), *Застосування* (ЗТ), *Аналіз* (АН), *Оцінка* (ОЦ), *Створення* (СТ).

Конкретизуємо **рекомендації** щодо репрезентації результатів навчання:

1. Кожен результат навчання повинен починатися з дієслова дії, за яким формулюється фраза, що описує контекст.

2. По можливості, використовуйте тільки одне дієслово для кожного результату навчання.

3. Уникайте складних речень. Мовленнєва формула:

РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ = ДІЄСЛОВО + ОПИС + ОБ'ЄКТ

Таблиця 9.2

**Таблиця кодування дієслів
по рівнях згідно таксономії Блума**

№ п/п	Запам'ятовування	Розуміння	Застосування	Аналіз	Оцінка	Створення
	ЗП	РЗ	ЗТ	АН	ОЦ	СТ
1	ЗП.01. Візуалізувати	РЗ.01. Викаласти	ЗТ.01. Адмініструвати	АН.01. Вивести	ОЦ.01. Відобразити	СТ.01. Адаптувати
2	ЗП.02. Виділити	РЗ.02. Диференціювати	ЗТ.02. Відтворити	АН.02. Виділити ознаки	ОЦ.02. Висунути гіпотезу	СТ.02. Анімувати
3	ЗП.03. Визначити	РЗ.03. Згрупувати	ЗТ.03. Відібрати	АН.03. Вибудувати	ОЦ.03. Винести судження	СТ.03. Винайти
4	ЗП.04. Виявити	РЗ.04. Зробити висновок	ЗТ.04. Використовувати	АН.04. Впорядкувати	ОЦ.04. Виміряти	СТ.04. Вирішити проблему
5	ЗП.05. Записати	РЗ.05. Класифікувати	ЗТ.05. Виконати	АН.05. Встановити відмінності	ОЦ.05. Випробувати	СТ.05. Зробити висновок

У нашому прикладі, розглянемо розробку конкретних кількісних критеріїв для оцінювання ПРН 1: *«Опанувати методики діагностики виявлення акцентуацій характеру із застосуванням порівняльних характеристик особистості»*: Здобувачі на початку вивчення ОК «Юридична психологія» одержали опис завдання: *«Робота складається з аналізу особистих результатів психодіагностичного вивчення акцентуацій характеру (здобувач має вільний вибір психологічних тестів щодо виявлення акцентуацій). У тексті необхідно відобразити інтроспективний аналіз індивідуальних особливостей та отриманого типу акцентуації за результатами*

тесту. Пропонується проаналізувати особисту акцентуацію характеру за класифікацією К. Леонгарда і А. Личко. Виявити акцентуації, які можна віднести до групи делінквентних. Визначити типи акцентуації та їх відношення до скоєння різних видів злочинів. Роботу презентувати у вигляді есе із візуалізацією в форматі Power Point.» Критерії, вимоги і максимальна кількість балів наведена у таблиці 9.3.

Для порівняння наведемо інший варіант кількісних і якісних критеріїв оцінювання цього ж ПРН1 «Акцентуація характеру»:

13–15 балів – цілісний текст з точним описом конкретних прикладів, особистих результатів тестування, розкриттям усіх складових доповіді, з використанням точних метафор, без відкритих або скритих оцінних суджень;

10–12 балів – достатньо цілісний текст з описом конкретних прикладів, розкриттям більшості складових доповіді з метафорами, але й без відкритих оцінних суджень;

7–9 балів – текст без конкретних прикладів, розкриттям деяких складових есе, наявність оцінних суджень;

4–6 балів – текст без конкретних прикладів, з формальним розкриттям окремих складових есе, з наявністю оцінних суджень;

1–3 бали – формальний текст з оцінними судженнями;

0 балів – відсутність тексту.

Як свідчить зіставлення цих двох прикладів оцінювання, навіть такий ретельний опис у другому варіанті не позбавлений від суб'єктивного сприйняття того, хто буде оцінювати і може залишитись незрозумілим здобувачем.

Таблиця 9.3

Оцінювання ПРН 1 «Акцентуація характеру»

Критерії	Вимоги	Максимальна кількість балів
Знання та розуміння теоретичного матеріалу	– визначає поняття, що розглядаються чітко і в повному обсязі, наводячи відповідні приклади; – використані поняття точно відповідають завданню	2 бали
Аналіз, розуміння, застосування і оцінка інформації	– грамотне використання категорії аналізу; – уміле використання порівняння і узагальнення для аналізу взаємозв'язків понять та явищ; – здатність пояснити альтернативні погляди на розв'язання проблеми, що розглядається і вміння дійти висновку; – повнота використаного інформаційного поля (використовується велика кількість різних джерел інформації і практичних методик); – обґрунтованість пояснення текстової інформації за допомогою графіків і діаграм	5 балів
Побудова суджень (мислення)	– ясність і чіткість викладення матеріалу; – логіка структурування доказів; – висунуті тези супроводжуються грамотною аргументацією; – надаються різні точки зору, власну оцінку і погляди вирішення проблеми; – загальна форма викладення матеріалу, отриманих результатів, пропозицій, власних поглядів та їх інтерпретація (тлумачення) відповідає обраному напрямку; – самостійність виконання роботи	6 балів
Оформлення роботи	– робота відповідає принципам академічної доброчесності, основним вимогам з використанням цитат; – лексичним, граматичним та стилістичним вимогам	2 бали
Максимальна кількість балів		15

Адже у здобувача аналогічного досвіду для оцінного порівняння поки ще не сформовано.

Тому, варіант на ґрунті критеріального аналізу і таксономії Блума виявляється найбільш продуктивним і об'єктивним і віддзеркалює особливості проектування робочих програм освітніх компонент підготовки майбутніх поліцейських у контексті масштабності людино-мірних сенсів оцінювання якості вищої освіти. Це дійсно загальнонауковий рівень цілісного теоретико-методичного планування освітнього процесу, який має доказово-логічний характер.

Однак, практично врахувати всі параметри дуже складно. Тому можна зробити акцент на двох провідних параметрах: логічній структурі (цілісний або дискретний) та характері змісту **РН** для конкретної дисципліни у межах ОП (описово-фактологічний, образно-емоційний, логіко-довказовий). Обраний як домінуючий (основний) тип навчання, по-перше, конкретизують у відповідних документах освітньої програми підготовки, по-друге, доповнюють і збагачують елементами інших типів навчання регулярно переглядаючи навчальні програми.

Висновки до розділу 9

Наявність інструментарію діагностично-оцінного апарату вимірювання результатів навчання на ґрунті критеріального аналізу і таксономії Блума в розробленій інформаційній технології дозволяє у подальшому проводити експертизу якості розробки робочих програм навчальних дисциплін з точки зору повноти і відповідності меті і завданням вивчення дисципліни; відповідності витрат часу здобувача на самостійну та індивідуальну роботу виділеній кількості кредитів, якості встановлених навчальним елементам критеріїв оцінювання.

Викладач в інтерактивній формі зі значно меншими часовими витратами має можливість встановити і проаналізувати форми і методи подачі матеріалу в залежності від мети і завдання дисципліни, програмних результатів навчання, встановити необхідну і достатню кількість видів контрольних завдань та критеріїв їх оцінювання для діагностики сформованості компетентностей – результатів навчання (вивчення дисципліни) має відповідати тій кількості компетентностей, що була запланована для даної дисципліни

Такий опис у подальшому покликаний забезпечити систематичність у проектуванні модулів РПНД і можливість моніторингу якості освітнього процесу та швидке корегування освітніх програм. Застосування критеріального оцінювання робить цей процес прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів навчання, він також передбачає порівняння результатів роботи здобувача з *еталоном* і усуває суб'єктивне порівняння тих, кого навчають між собою. Все це у сукупності з іншими особливостями діяльнісних технологій навчання значно знижує навчальну тривожність. Критеріальне оцінювання зручне і для викладача, оскільки, дозволяє оцінити педагогічну ефективність застосовуваної технології навчання.

Аналізуючи за якими критеріями більшість здобувачів отримує максимальні або мінімальні бали, викладач може оцінити ефективність застосовуваної педагогічної технології, і, відповідно, побачити, чого йому вдалося досягти в навчанні здобувачів, і над чим ще доведеться працювати.

При розробці критерію необхідно чітко визначити аспекти, складові, розшифрувати поняття. Критерії оцінюють окремі сторони предмету, важливі для вивчення та оволодіння ним, фактично, відповідають предметним завданням, які ставляться у навчанні.

Предметні завдання – кроки у досягненні предметних цілей. В ході процесу навчання (наприклад, протягом семестру) складається картина продемонстрованих здобувачем рівнів досягнення за певним критерієм (для кожного з предметів).

Виходячи з цієї картини, викладач визначатиме підсумкову (критеріальну) оцінку, при цьому керуючись не розрахунком середнього, а професійним судженням і об'єктивним і прозорим якісно-кількісним підходом найкращої відповідності освітніх вимірювань.

Література

1. Загорій А. М. Освіта як фактор формування людського капіталу. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2 (20). С. 40–43.

2. Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада : колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. Одеса : Гельветика, 2015. 468 с.

3. Drozd O., Havryliuk L., Bratel S., Dotsenko O., Lakiichuk Y. Testing of integrity of police officers: the realities of today. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24. Issue 2.

4. Куба Н., Тополевський Р. Система оцінки ефективності роботи національної поліції. / Наталія Куба, Руслан Тополевський. // Харківська правозахисна група. Інформаційний портал «Права людини в Україні» 15.02.2016 Режим доступу: <https://khp.org/1455530110>

5. Системи освіти та підготовки поліції в регіоні ОБСЄ / Автори: Хатія Деканоїдзе, Мадлен Хелашвілі: Київ, 2018. – 164 с. Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/2/423404.pdf>

6. Залужний В. Г. Оцінювання службової діяльності поліцейського в Україні: теорія, правове регулювання і практика: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Залужний Віталій Григорович. – Одеса. – 2019. – 208 с. Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11969/Aref_Залужний.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Братель С. Г. Класифікація суб'єктів адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : зб. матеріалів доп. учасн. Міжн. наук.-прак. конф., 9 груд. 2016 р. Київ, 2016. С. 131-133.

8. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад) : посіб. / Братель С. Г., Василевич В. В., Золотарьова Н. І. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 376 с.

9. Ben A. Vollaard Police Effectiveness. Measurement and Incentives. – Santa Monica: RAND, 2006. – P.11-111.

10. His Majesty's Inspectorate of Constabulary and Fire & Rescue Services (HMICFRS). Promoting improvements in policing and fire & rescue services to make everyone safer. <https://www.justiceinspectors.gov.uk/hmicfrs/publications/>

11. PEEL 2014 Methodology // <http://justiceinspectors.gov.uk/hmic/wp-content/uploads/2014-peel-methodology.pdf>

12. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України. Наказ МВС України № 50 від 26.01.2016 р. *Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства внутрішніх справ № 51 від 21.01.2020 р., № 412 від 05.07.2022 р.* Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>

13. Братель С. Г. Громадські об'єднання як суб'єкти контролю за виконанням законів у сфері запобігання та протидії корупції. Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : зб. матеріалів доп. учасн. Міжн. наук.-практ. конф., 07-08 червня 2013 р. Одеса, 2013. С. 84-85.

14. Bondarenko, V. & Semenova, A. (2020). Targets of strategic development of educational policy of Ukraine under integration into the European educational area: social and personal dimensions of cultural and historical integrity. *Education: Modern Discourses*, 3, 13-26. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-02>

15. Glossary. Quality in education and training (2011). European Centre for the Development of Vocational Training. Available at: https://arhiv-kakovost.acs.si/development_and_milestones/publications/index.php?id=873

16. LSalganik, L. H., Rychen, D. S., Moser, U., John, W. (1999). *Projects on Competencies in the OECD Context: Analysis of Theoretical and Conceptual Foundations*, SFSO, OECD, ESSI, Neuchâtel / Konstant.

17. Бібік, Н. М. Єрмаков, І. Г. та Овчарук, О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ : Плеяди, Україна, 2005.

18. Рацул А. Б. Педагогіка: інформаційний виклад: навч. посібник / А. Б. Рацул, Т. Я. Довга. – К. : Слово, 2016. – 344 с.

19. Семенова А. В. Теоретичні та методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів., дис. д-ра наук, Терноп. нац. пед. ун-т, Тернопіль, 2009.

20. Бондаренко В. Д., Савельєва О. С., Семенова А. В. Виміри якості вищої освіти: необхідність та сучасні тренди або проектування робочих програм на-

вчальних дисциплін. / В. Д. Бондаренко, О. С. Савельєва, А. В. Семенова. // Вища школа : науково-практичне видання. – 2021. – № 1-2 (198). – С. 75–96. Режим доступу до ресурсу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/2021_1_2.pdf

21. Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти. Професія: Поліцейський (за спеціалізаціями). СП(ПТ)О 5162.0.84.24–2018. Наказ Міністерства освіти і науки України від « 21 » червня 2018 р. № 669.

22. Рашкевич Ю. М. Методичні рекомендації щодо опису освітньої програми в контексті нових стандартів вищої освіти / Національний Еразмус+ офіс в Україні. 2017. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/1514-seminar-metodychni-rekomendatsii-shchodo-opysu-osvitnoi-prohramy-v-konteksti-novykh-standartiv-vyshchoi-osvity-24-03-2017.html>

23. Закон України «Про вищу освіту» в редакції, затвердженій постановою КМ України від 28.09.2017 р. № 1556-18.

24. Національний освітньо-науковий глосарій. – К.: ТОВ «КО НВІ ПРІНТ», 2018. – 524 с., С. 41.

25. Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки, Одеса, Україна: Пальміра, 2006.

26. Черемисин Н. М. и Черкашина В. В. Критериальный метод анализа технико-экономических задач в электрических сетях и системах. Харьков, Украина: Факт, 2014.

27. Коломієць Л. В., Семенова А. В. Дистанційне навчання та якість освіти: парадигмальна криза людиноцентризму освітньої політики або про роль особистості педагога. / Л. В. Коломієць, А. В. Семенова. // Вища школа : науково-практичне видання. – 2020. – № 11-12 (196). – С. 7–29.

28. Bloom, B. S., Engelhart, M., D., Furst, E. J., Hill, W. and Krathwohl, D. (1956) *Taxonomy of educational objectives. Volume I: The cognitive domain*. New York: McKay.

29. Савельєва О. С. «Експрес-модель надійності складних систем в САПР», Праці Одеськ. політехн. ун-ту, вип. 2 (36), с. 174-178, 2011.

30. Луговий, В. І. (2020) Проблема освітньої якості в стратегії розвитку вищої освіти в Україні. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(2), 2-4.

31. Професійна педагогіка : Підручник / Авт. : О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савельєва, А. В. Семенова, В. Ф. Яні; за заг. ред. А. В. Семенової. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. – 575 с

32. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані, 14–15 травня 2015 р. – Режим доступу: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf

33. Ляшенко О. «Сучасний підручник: носій змісту чи контент-менеджер?» виступ на Вебінарі «Сучасні науково-педагогічні підходи до розроблення освітніх матеріалів (зокрема підручників, посібників, цифрових освітніх ресурсів)» / Олександр Іванович Ляшенко – 16.11.2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=XLlYe8xYCV8>

РОЗДІЛ 10

ПСИХОПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД І РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

*Семенова Алла Василівна,
Костюк Андрій Валерійович*

УДК 37.015.3:378.6(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4923>

Анотація

У розділі 10 доведено, що особливого значення в процесі професійної підготовки майбутнього поліцейського набуває знання і урахування суб'єктивних, тобто внутрішніх психічних і психопедагогічних особистісних характеристик. З таких позицій конкретизовано сутність і особливості психопедагогічного супроводу та розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання. Здійснено аналіз стану розробки методологічних засад і методичної специфіки психопедагогічного супроводу і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання; визначено основні напрями реалізації психопедагогічного супроводу викладачів з висвітленням теоретичних положень, методик та психопедагогічних технологій; на прикладі практично-дослідної роботи висвітлено специфіку впровадження психопедагогічного практикуму для викладачів ЗВО з особливими умовами

навчання; визначено важливість та перспективи щодо запровадження системи психопедагогічного супроводу і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання на ґрунті синергетичного підходу.

Ключові слова: педагогічна майстерність викладача вищої школи, підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, якість освіти, психопедагогічний супровід, взаємодія, самоорганізація, саморозвиток, практикум.

Вступ

Забезпечення органів Національної поліції висококваліфікованими працівниками, здатними ефективно вирішувати поставлені завдання, не лише спирається на потребу в озброєнні поліцейських комплексом професійних знань, умінь та навичок, а й передбачає формування їх психолого-педагогічної компетентності у межах професійної підготовки, як сукупності морально-психологічних, професійних, психофізіологічних, соціально-психологічних й індивідуально-особистісних характеристик, властивостей і якостей, що відповідають особливостям оперативно-службової діяльності та виступають внутрішньою умовою її успішного здійснення [1].

Сучасні реалії функціонування поліції в умовах військових дій потребують вдосконалення професійної психолого-педагогічної підготовки поліцейських, де необхідним напрямком, на наш погляд, є розробка та впровадження у систему професійного навчання поліцейських психопедагогічного супроводу і спецкурсу з розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання.

Означений спецкурс відповідно до ст. 72 Закону України «Про національну поліцію» [2] доцільно викладати у межах: первинної професійної підготовки; підготовки у ЗВО зі специфічними умовами навчання; післядипломної освіти та службової підготовки загалом як системи заходів, спрямованої на закріплення та оновлення комплексу професійних компетентностей із урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю оперативно-службових завдань працівників поліції.

Як свідчать сучасні дослідження в аспекті вивчення закономірностей роботи людського мозку Д. Гоулмана [3], Р. Мендиуса [4] та ін., у самій природі мозку людини закладені такі властивості й якості, які дають підстави розглядати їх як *онтологічні*. А саме: постійна націленість мозку людини на нескінченне пізнання Всесвіту і його вдосконалення, початкова здатність до самозаохочення за успішну реалізацію елементарних природних якостей індивіда. Адже людина всі результати своєї діяльності духовного та етичного змісту та значення втілює у реальних матеріально-речовинних продуктах. Вона, спираючись на власне світосприйняття, властивості і здібності, завдяки яким у будь-якому об'єкті, що зустрічається на життєвому шляху людини, і явищі відразу відчуває порядок або хаос, гармонію або дисгармонію і тут же націлюється, спочатку хоч би ідеально, на ліквідацію чи подолання хаосу або дисгармонії.

Протягом десятиліть свідомість та підсвідомість розглядалися дослідниками здебільшого як щось вторинне, другорядне, вони витіснялися й заповнювалися так званим «правильним світоглядом», невагомими ідеалами (засвоєння яких спричинило досить тяжкі наслідки), помилковими символами, гаслами, утопіями, ілюзіями, емоціями (наприклад: жах, бездумний ентузіазм, глибоке задоволення й т.п.), не пов'язуючись з

процесом розвитку особистості [5]. Тож, особливого значення в процесі професійної підготовки майбутнього поліцейського набуває знання його суб'єктивних, тобто внутрішніх психічних і психопедагогічних особистісних характеристик.

Означене зумовило **мету**: розкрити сутність і особливості психопедагогічного супроводу *та розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання*. Для досягнення цієї мети було поступово вирішено таку низку **завдань**:

- здійснити аналіз стану розробки методологічних засад і методичної специфіки психопедагогічного супроводу і *розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання*;
- конкретизувати сутність психопедагогічного супроводу та основні напрями його реалізації з висвітленням теоретичних положень, методик та психопедагогічних технологій;
- на прикладі практично-дослідної роботи пояснити специфіку впровадження психопедагогічного практикуму для викладачів ЗВО з особливими умовами навчання;
- визначити важливість та перспективи щодо запровадження системи психопедагогічного супроводу і *розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання* на ґрунті синергетичного підходу.

Методологічна основа дослідження визначається:

- положеннями про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ та процесів розвитку суспільства, цілісним підходом до соціальної сутності особистості як суб'єкта розвитку;
- філософськими ідеями єдності світу і єдності наукового знання;

- соціальними і психолого-педагогічними працями, в яких представлені: трактування синергетичного підходу, що заснований на ідеях нелінійності, цілісності сприйняття світу;
- концепції самоактуалізації, саморозвитку і самореалізації особистості в процесі професійної діяльності;
- принципи взаємозв'язку теорії і практики;
- методологічні підходи порівняльної педагогіки до вивчення освітніх феноменів у зарубіжжі у взаємозв'язку із соціальним та культурним контекстами, у вимірі національних і світових трансформацій.

На основі загальнонаукового синергетичного підходу застосовано мультидисциплінарний метод, який забезпечується єдністю зусиль педагогів, психологів, соціальних і медичних працівників; органічна єдність діагностики проблеми і суб'єктного потенціалу можливостей її вирішення, інформаційного пошуку допустимих шляхів, конструювання плану дій і первинну допомогу в його здійсненні.

Психопедагогічний супровід і розвиток педагогічної майстерності викладачів

Загальнонауковий методологічний синергетичний підхід наповнює новим змістом і необхідністю підкреслити все те, що дала наукова думка для практичного застосування в сучасній освіті, науці, економіці, політиці. Оскільки таке моделювання асоціюється з соціальною самоорганізацією, а загальна теорія соціальної самоорганізації тісно пов'язана з синергетичною філософією, то для кваліфікованого пояснення передумов розробки психопедагогічного супроводу *і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами*

навчання необхідним є пояснення сутності самого синергетичного підходу.

Старогрецьке розуміння поняття *система* («συστημα» – з'єднання в єдине ціле багатьох частин) починається з констатації взаємовідносин. Тобто, за суттю, визначає сучасний постулат про рухому матерію. Вперше визначення поняття «система, що само організовується» використав англійський учений У. Ешбі (1947) [6]. Дослідник у 1948 році сконструював *гомеостат* (від грецьк. «ῥμοιος» – однаковий, подібний та «στάσις» – стан, нерухомість) – систему, що самоорганізується та моделює здатність живих організмів підтримувати деякі величини (наприклад, температури тіла) у фізіологічно допустимих межах. Така система може до певної міри пристосовуватися формами своєї поведінки до стійкої рівноваги із навколишнім середовищем при деякій випадковості у внутрішній побудові (наприклад, при зміні параметрів, зв'язків із навколишнім середовищем).

Більш широке вивчення самоорганізації почалося наприкінці 50-х років ХХ століття у зв'язку з пошуком нових принципів побудови технічних пристроїв, що наділені високою надійністю і здатні моделювати різні сторони інтелектуальної діяльності людини. У 1965 році визначено *системи, що самоорганізуються* «як такі, що знаходять властиві їм структури або функції без втручання ззовні» [7]. Погоджуючись з думкою вченого, вважаємо, що системам самої різної природи притаманні властивості самоорганізації, які відбуваються за рахунок перебудови існуючих і створення нових зв'язків між елементами системи. Відмітною особливістю процесів самоорганізації є їх цілеспрямований, але разом з тим природний, спонтанний характер: дані процеси, що відбуваються при взаємодії системи з навколишнім середовищем, в тій чи іншій мірі автономні, відносно незалежні від середовища.

З 70-х років XX століття до вивчення самоорганізації звернулися і інші дослідники. Так, було конкретизовано *передумови* виникнення самоорганізації [8]. *По-перше*, відкритість системи, тобто її здатність обмінюватися з середовищем енергією, речовиною і інформацією; *по-друге*, достатня віддаленість системи від точки рівноваги; *по-третє*, невірноваженість системи.

У категоріях економіки можна сказати, що «невидима рука», яка за Адамом Смітом приводить економіку в стан рівноваги, є параметром порядку. Однак сьогодні теза про досягнення рівноваги є занадто вузькою, адже існує така поведінка, яку можна зрозуміти тільки у термінах теорії хаосу». *Синергетика пропонує принципово новий підхід до прогнозування*, який, ґрунтується не тільки на аналізі наявної ситуації і безпосередніх тенденцій її розвитку, а також на розумінні окремих цілей розвитку, тобто структур-атракторів еволюції складних систем [9].

Починаючи з 90-х років XX століття у психології та педагогіці психопедагогічний супровід розглядається широко як в контексті освітнього процесу, спрямованого на розвиток особистості, так і в якості інструменту з надання соціально-психологічної допомоги. Зазначається, що *супровід* – це «підтримка психічно здорових людей, у яких на певному етапі розвитку виникають особистісні труднощі» [10].

Супровід розглядається як системна інтегративна технологія соціально-психологічної допомоги особистості, яка відкриває перспективи особистісного зростання, допомагає людині увійти в ту «зону розвитку», яка їй поки що недоступна. Також стверджується, що супровід – це особлива форма здійснення пролонгованої соціальної та психологічної допомоги, що передбачає підтримку реакцій, процесів і станів особистості, які природно розвиваються / змінюються.

З таких позицій реалізація системи психопедагогічного супроводу *і розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання* на підґрунті синергетичного підходу дозволить керівнику будь якого рівня вибудовувати навколо однієї загальної ще багато бокових траєкторій (освітніх маршрутів розвитку), що дозволить показати характер вірогідності процесів, різноманіття можливостей шляхів підвищення ефективності функціонування систем і способів управління ними. Основою психопедагогічного супроводу, як процесу надання допомоги людині, є: збереження максимуму свободи і відповідальності суб'єкта розвитку за вибір рішення актуальної проблеми; сприяння формуванню орієнтаційного поля, де відповідальність за дії несе сам суб'єкт розвитку.

Наразі, поняття «психопедагогічний супровід» використовується досить широко щодо сфери освіти дорослих, проблем організації навчання і виховання в контексті модернізації освіти. Все більшого значення набувають уявлення про психопедагогічний супровід як систему професійної діяльності соціальних психологів та педагогів, яка спрямовується на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку людини в ситуаціях взаємодії.

Методологічний підхід до супроводу трактується, як «парадигма супроводу», підкреслюючи його діяльнісну спрямованість і відзначаючи, що ця система «виросла» з практики, є орієнтованою як на практику, так й як на відповідну кінцеву мету, та може виступати джерелом власного розвитку людини. Також психопедагогічний супровід конкретизується як особливий вид допомоги, технологія, що призначена для сприяння вирішенню проблем, які вже виникли, або їх запобіганню в умовах освітнього процесу. Технології супроводу допомагають аналізувати впливи найближчого оточення,

діагностувати рівні психічного розвитку, використовувати активні групові методи, індивідуальну роботу [10]. Супровід розглядається як метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єктом розвитку вважається не тільки внутрішній процес розвитку людини, а також і процес її взаємодії із зовнішнім середовищем.

Супровід – це комплексний метод, підґрунтям якого виступає єдність взаємодії того кого супроводжують з тим, хто супроводжує. Процес супроводу досліджується як безпосередня або опосередкована взаємодія, результатом якої є допомога особистості у вирішенні проблем, що у неї виникають. Узагальнення численних досліджень з методології і методики організації психолого-педагогічного супроводу дозволили конкретизувати основні напрямки його реалізації [11]:

- *психологічна діагностика* з метою виокремлення труднощів, визначення ресурсів і допомоги у використанні знань про себе для саморозвитку;
- *психологічне просвітництво* у вигляді підвищення рівня індивідуальної психологічної компетентності, що дозволяє підвищити ефективність взаємодії суб'єкта в різних сферах – «Я – інші», «Я – сам», «Я – професійна діяльність», «Я – світ»;
- *психологічне консультування*, у процесі якого психологом здійснюється допомога особистості в її самопізнанні, адекватній самооцінці та адаптації до реальних життєвих умов, формування ціннісно-мотиваційної сфери, подоланні кризових ситуацій та досягнення емоційної усталеності, сприяє безперервному особистісному зростанню і саморозвитку;
- *розвиваючий навчальний курс*, в ході якого накопичується досвід використання взаємодії підтримки

щодо оптимізації власного розвитку; відпрацьовуються способи і прийоми адаптивної поведінки, відбувається навчання конструктивним способам взаємодії;

- психолого-педагогічна корекція здійснюється як активний вплив, спрямований на усунення недоліків особистісного розвитку, гармонізація особистісних та міжособистісних відносин у конкретних умовах.

Відтак, психопедагогічний супровід має здійснюватися за допомогою специфічних, індивідуальних і групових методів з використанням елементів сучасних психотехнік: здоров'язбережувальних, коучінгу, фасилітації тощо [12]. Психопедагогічний супровід викладача сприяє продуктивності навчання на ґрунті теорії **TL** (*Transformative Learning*), що містить відповідні аспекти, які були сформульовані Дж. Мезіровим [13] і конкретизовані його послідовниками:

1. **Роль викладача.** Викладач має створювати тим, кого навчає умови для усвідомлення систем власних поглядів із різних точок зору. Мета полягає в тому, щоб створити спільноту вихованців, які були б «об'єднані спільним досвідом спроб створення сенсу свого життєвого досвіду» [14]. Викладач має заохочувати рівноцінну участь суб'єктів освітнього процесу у дискурсі, заохочувати процедури, які вимагають від членів групи постійного моніторингу напряду діалогу та забезпечення рівної участі [15]. Роль викладача у формуванні середовища, яке вибудовує атмосферу довіри та турботи, а також полегшує розвиток *чуттєвих стосунків* – це фундаментальний принцип виховання у теорії **TL**. Особистість викладача також виступає рольовою моделлю через демонстрацію готовності до навчання та змін [16].

2. **Значущість професійного розвитку викладача.** Перетворююче навчіння у викладанні відбувається,

коли викладач критично вивчає власну практику і розвиває альтернативні погляди на неї. Сутність професійного розвитку викладача у теорії **ТЛ** полягає в тому, щоб допомогти викладачеві досягти розуміння особливостей його складу мислення у питаннях викладання. «У результаті, професійний розвиток важливий для сприяння викладачам у тому, щоб розвивати свою автентичність та критичну рефлексію» [17]. «Вчителям потрібна освіта та професійний розвиток, які допоможуть їм ставити питання, кидати виклик та розпочинати критичні дискусії щодо покращення освіти. Професійний розвиток має відбуватися таким чином, щоб педагоги бачили себе агентами соціальних змін сучасної освіти» [18].

3. Стратегії перетворюючого професійного розвитку педагога. Такі стратегії об'єднують плани дій, рефлексивну діяльність, аналіз ситуацій, розробку навчальних матеріалів та обговорення з позицій критичних теорій. Плани дій та рефлексивна активність надають зразки практики та моделі критичної рефлексії з приводу викладацької діяльності, а також забезпечують набуття досвіду викладання та навчання. Розробка навчальних матеріалів створює можливість поєднання теорії та практики. На додаток до впровадження нових технік викладання, викладачі можуть перевірити та порівняти нові концепції та практики з тими, що вже діють. Обговорення з позицій критичних теорій застосовується для того, щоб підштовхнути викладача ставити питання щодо значення та цілей інформації, заохочувати викладачів критично ставитися до вибору інформації, яку вони повідомляють студентам [17].

4. Приклад професійного розвитку викладача. *Наставництво* як стратегія перетворюючого професійного, особистого та організаційного розвитку, стає двостороннім процесом, інструментом навчання як

для наставника, так і для його підопічного [19]. Молоді вчителі часто визнають, що їх очікування від власної роботи спочатку були неясними: відчувалася відсутність впевненості у собі та розуміння того, яким шляхом розвиватися в освітньому середовищі. Межі теорії **TL** сприяють тому, щоб учасники навчилися здійснювати індивідуальний та колективний аналіз досвіду викладання та розширювали межі власної практики [20] Висновки Г. Клайгайт (G. Kligyte) схожі з висновками С. Флетчера (S. Fletcher): **TL** допомагає знайти сенс у складному і часто неясному діловому середовищі, яке вимагає від людини відкриття нових інших граней її особистості.

5. **Роль вихованця.** Викладач перетворюється на *фасилітатора*, коли перед вихованцями ставить-ся мета сконструювати знання про них самих, інших людей та соціальні норми [15]. Ті, кого навчають залучені до об'єктивної зміни систем своїх поглядів. Вони критично розмірковують над твердженнями інших. На противагу цьому суб'єктивна зміна відбувається, коли учні критично оцінюють свої власні твердження [13].

6. **Роль раціонального та емоційного.** «Перетворююче навчіння має у своєму складі два компоненти, які, як здається, іноді конфліктують одне з одним: пізнавальне, раціональне, об'єктивне та інтуїтивне, образне, суб'єктивне» [21]. Як **когнітивно-раціональне**, так й **емоційне** відіграють важливу роль у перетворюючому навчінні. Вчителям потрібно розуміти, як вони можуть допомогти учням використовувати почуття та емоції як засоби у критичній рефлексії [22].

У світі наразі існує чимало освітніх та дослідницьких інститутів, робочий процес яких побудований на принципах теорії **TL**. Наприклад, Інститут трансформаційних досліджень та Центр перетворюючого навчання в Інституті досліджень освіти в Онтаріо (OISE), Універ-

ситет Торонто [23]. *Phil Bamber* і *Les Hankin* [24] описують те, як вихованці відчують перспективну трансформацію та змінюють свої погляди на світ, коли на їхній освітній процес впливає теорія **TL**. Про поширеність застосування теорії **TL** свідчать нові освітні програми в галузях бізнесу, промисловості, охорони здоров'я, муніципальних системах навчання дорослих, таких як курси, пропоновані YMCA, і неформальні об'єднання – групи самодопомоги.

Інші вчені трактують перетворююче научіння **TL** як інтуїтивний і емоційний процес. Так, *John M. Dirkx*, *Robert D. Boyd*, *J. Gordon Myer* та *Rosemary R. Ruether* пов'язують раціональний когнітивний та аналітичний підходи Дж. Мезірова з більш інтуїтивним і креативним цілісним поглядом на перетворююче научіння [21]. Така думка висвітлюється, головним чином, у роботах Роберта Бойда, який розробив теорію перетворюючої освіти, засновану на аналітичній (глибинній) психології. Для Р. Бойда *трансформація* – це «фундаментальна зміна особистості, що містить водночас і рішення особистої дилеми, і розширення свідомості, яке призводить до більшої особистісної інтеграції» [25]. Незважаючи на те, що теорія **TL** зосереджується на особистості, вона не є *індивідуалістичною теорією розвитку людини*, їй не вистачає більш глибокої форми діалогу, яка полягає не тільки в обміні аргументами та не лише примусовій силі кращого аргументу [26].

На перший погляд, представлені тут погляди на перетворююче научіння теорії **TL** суперечать одне одному. Адже один з них відстоює раціональний підхід, який насамперед залежить від критичної рефлексії, тоді як інший більшою мірою спирається на інтуїцію та емоції. Проте різниця між ними, швидше за все, є наслідком по-різному розставлених акцентів. Обидва розглядають раціональні процеси та уяву як частину *креативного*

процесу [27]. Два різні погляди на перетворююче навчання, як і приклади того, як це відбувається на практиці, припускають думку про те що: *по-перше*, можливо не існує якоїсь єдино правильної моделі перетворюючого навчання; а з іншого боку – *по-друге*: утверджують можливість і необхідність подальшого пошуку і розробки цілісної людиномірної постнекласичної концепції навчання.

Крістін Хоф [28] стверджує, що теорія **TL** може дати важливий вимір до дискурсу навчання, оскільки вона покращує наше розуміння освіти протягом усього життя. Досвід *незнання*, нестачі знань, щоб впоратися з ситуаціями, спровокованими кризою, можна розглядати як можливу «точку входу», «початку відліку» для учнів, щоб задуматися про поточні способи пізнання і буття у світі, а також взяти участь у зміні цих способів.

Тому теорія **TL**, наскільки вона зосереджена на індивідах, які переживають кризову *перспективну трансформацію*, в основному стосується дискурсивного формату для просування такого типу **TL**, який підходить для дорадчих процесів прийняття рішень та участі в демократії.

Досвід екзистенційної кризи, як-от COVID-19, показує відсутність дискусії щодо ідеї особистісного розвитку та здатності впоратися з кризами, окрім поняття «придатність для працевлаштування» в дискурсі навчання протягом усього життя. Рефлексивний *дискурс* теорії **TL**, може бути не найадекватнішим форматом для створення достатньо безпечного прогресивного людиномірного виміру простору освіти. «Замість того, щоб шукати примусову силу кращого аргументу та прийти до попереднього консенсусу щодо того, як боротися з наслідками та крайовими емоціями, теорію **TL** необхідно було б розширити *іншими складовими*» [26]. Так, особливе значення в проектуванні науково-методичного психопедагогічного супроводу викладачів мають ідеї про формування управлін-

ських компетентностей. З цих позицій, *компетентність* – це здатність діяти в ситуації невизначеності. Підвищення управлінських компетентностей може здійснюватися в межах консультаційної та тренінгової діяльності.

У багатьох країнах ЄС у закладах вищої освіти, окрім короткострокових курсів підвищення кваліфікації для освітян, функціонують освітні програми – модулі з підготовки фахівців у галузі організації безперервної професійної підготовки для дорослих. Влада сприяє фінансовою підтримкою тим, хто навчається. У деяких випадках слухачі навчаються безкоштовно [29]. Адже головна місія педагога залишається незмінною у всі часи існування людства – передаючи ціннісний досвід, готувати молоде покоління до успішного майбутнього життя. Технології психопедагогічного супроводу викладачів припускають також використання аналітичних, діагностичних, розвиваючих і навчальних методів у таких напрямках [10]:

Перший напрям – вирішення проблеми гармонізації особистості, підтримка мотивації на професійну діяльність, на продуктивну взаємодію.

Другий напрям – психологічне забезпечення умов розвитку психологічної гнучкості, що безпосередньо пов'язана з емоційним, творчим потенціалом керівників.

Третій напрям – забезпечення соціально-психологічних умов підвищення рівня управлінських компетентностей, перш за все комунікативної.

Четвертий напрям – розвиток критичного і прогностичного мислення – усвідомлення себе особистістю, яка здатна проектувати майбутнє.

Отже, *психопедагогічний супровід* – це особливий вид допомоги керівнику, викладачу, який призначений для сприяння вирішенню проблем професійно-особистісної гармонізації, або в їх попередженні, в межах якого здійснюється діагностика, психопедагогіч-

не консультування та розвиток особистісно-професійних управлінських компетентностей з використанням елементів сучасних психотехнік: здоров'язбережувальних, коучінгу, фасилітації тощо.

Полісистемний зв'язок здоров'я з виконанням професійних обов'язків передбачає застосування нових оздоровлюючих технологій, які прогнозують моделі в інтересах охорони здоров'я. На індивідуальному рівні можуть бути реалізовані відповідні «технології здоров'я»:

- *інформаційно-мотивуюча* (поєднує просвітницьку роботу через засоби масової інформації, виступи, лекції, семінари, зустрічі з адміністрацією, громадськістю);
- *організаційна* (рішення необхідних адміністративних, організаційних питань щодо);
- *медико-діагностична* (медичне обстеження з метою визначення загального фізичного стану та виявлення захворювань);
- *психодіагностична* (визначення загального психічного стану, виявлення індивідуально-психологічних особливостей);
- *психопедагогічна* (проведення спеціальних семінарів для працівників організації, індивідуально-психологічне, сімейне, групове консультування тощо);
- *психотерапевтична* (систематична організація психотерапевтичних і корекційних груп, проведення тренінгових занять різної тематики, індивідуальна робота тощо).

Пояснимо практичну реалізацію психопедагогічного супроводу на прикладі розробленого «Психопедагогічного практикуму для викладачів ЗВО з особливими умовами навчання». Цей практикум забезпечує: самостійне виконання тестових і практичних завдань з метою діагностики і особистісно-професійного самовдосконалення; застосування засвоєних раніше знань,

умінь і навичок у багатоканальній взаємодії під час тренінгових групових занять.

Психопедагогічна технологія проведення групових занять практикуму передбачає діяльність у малих групах (забезпечуючи синергетичний ефект), кожна з яких виконує певний вид практичної роботи (диференційоване навчання). Засобом управління навчальною діяльністю під час проведення групового практикуму виступає інструкція, яка регламентує і визначає дії учасників. Водночас, практичні роботи є й дослідницькими.

Цей практикум також спрямовано на засвоєння нових зразків саморегуляції поведінки, настрою, позитивного емоційного реагування на зовнішні подразники, розвиток стресостійкості, на ефективні зміни внутрішнього діалогу, ставлення учасників до самих себе та інших, до своїх цінностей, професійної мотивації, саморозвитку та самовдосконалення, усвідомлення важливості створення позитивного іміджу лідера. Ігрові методики практикуму базуються на життєвих ситуаціях учасників, з урахуванням можливих морально-етичних обмежень.

Психодіагностика проводиться самими слухачами та її індивідуальна інтерпретація стає відома тільки респонденту. Учасники поглиблюють знання про:

- типологію поведінкових реакцій людини;
- стратегії реагування на поведінкові реакції інших людей;
- способи і прийоми протистояння маніпулятивним впливам;
- стилі ефективної комунікації (вербальної і невербальної);
- особливості різних моделей спілкування;
- особливості впливу на психо-емоційний стан людини інформації, що надходить по різних каналах сприйняття (колір / звук / світло / запах тощо);

- особливості формування і зміни особистих ціннісних та поведінкових настанов;
- соціально-психологічні ресурси лідерів, їхній психофізіологічний, соціально-культурний та економічний потенціал;
- основи психології влади і підпорядкування (кому і коли готові підкорятися люди);
- особливості ділового етикету, ділового іміджу (роль позитивного оцінювання досягнень, статусні і гендерні відмінності).

У результаті практикуму учасники навчаються:

- інтерпретувати і прогнозувати поведінку співрозмовника по невербальним ознаками;
- ефективно використовувати прийоми релаксації і самовідновлення психічних сил в умовах обмеженого часу або стресу;
- визначати методами непрямого управління домінуючі потреби людей і знаходити ефективні альтернативні рішення;
- усвідомлювати власні підсвідомі мотиваційно-сміслові установки і, при необхідності, переформулювати їх на більш успішні;
- проводити самодіагностику ефективності динаміки підсвідомих психічних процесів;
- виявляти і застосовувати найбільш ефективні методики і техніки вербального і невербального навіювання та самонавіювання;
- змінювати власні підсвідомо домінуючі стереотипні поведінкові моделі на більш комфортні і продуктивні з урахуванням їх ефективності;
- долати психологічні бар'єри в спілкуванні з представниками різних соціально-вікових категорій;
- розуміти істинний сенс повідомлення співрозмов-

- ника, використовуючи психологічні методи перцепції (розуміння) партнера і виявлення прихованих їм реакцій;
- створювати власний впевнений позитивний імідж у відповідності з поставленими цілями спілкування з партнером (робота, сім'я, дозволя тощо): загальний вираз обличчя, очі-рухові реакції, поза і жести, особливості голосу, манера ведення діалогу, приналежність до певної соціальної групи, повсякденний / діловий / спеціальний одяг / однострій;
 - організовувати ефективну просторово-часову ситуацію спілкування (авторитарну, партнерства, довіри);
 - оцінювати і змінювати поведінкові моделі «Впевнена поведінка / Невпевнена / Агресивна»;
 - використовувати прийоми профілактики професійних психосоматичних захворювань (порушення сну, печія, підвищений / знижений цукор крові тощо);
 - використовувати техніки поліпшення сприйняття, уваги, розвитку пам'яті, мислення, розвиток позитивного мислення, «розумного» ставлення до почуттів та емоцій, розвитку інтелектуальних здібностей;
 - гармонізувати програму саморозвитку від «Я-реальний» до уявлень про образ «Я-ідеальний» за такими основними блоками: Я-концепція, мотиваційна сфера, ментальність, стиль прийняття рішень, стиль міжособистісних відносин, стійкість до стресу;
 - прогнозувати і коректувати найбільш імовірні акцентуації характеру;
 - використовувати спеціальні техніки і прийоми для вирішення таких проблем як: неструктурованість

життєвої програми, підвищена збудливість, запальність, агресивність, деякі порушення мовлення (запинки, заїкання) у напружених ситуаціях;

- використовувати на практиці навички ораторського майстерності;
- визначати власні цілі методом побудови уявних образів і уявної рецепції, розвивати навички усвідомленого самопрограмування для створення і реалізації перспективних можливостей саморозвитку в професійній діяльності та особистому житті.

Структура практикуму передбачає таку послідовність етапів:

1. Повідомлення теми, мети і завдань практикуму.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.
4. Ознайомлення учасників з інструкцією.
5. Підбір необхідного обладнання і матеріалів.
6. Виконання роботи під керівництвом тренера.
7. Рефлексія.

Окремі компоненти практикуму об'єднуються в ціле на основі єдиної синергетичної емоційно-вольової регуляційної моделі. Ця модель допомагає учасникам тренуватися одночасно як в площині сталої емоційно-позитивної професійної поведінки, реальних дій, так і в когнітивній площині розвитку стійкої мотивації до саморозвитку. Надзавданням практикуму є допомога учасникам в усвідомленні свого призначення, місії та сенсу в житті на сучасному етапі Української держави.

Трагічні події, пов'язані із військовою агресією російської федерації на території України обумовили гостру потребу у проведенні психопедагогічних практикумів для викладачів ЗВО з особливими умовами навчання. Що вимагає термінового динамічно, енергійно-результативного

тативного неформального процесу підготовки фахівців для надання відповідних послуг. Відтак, даний підхід у наданні психопедагогічної допомоги викладачам відповідає формі і способу організації системи психопедагогічного супроводу: від клінічного / діагностичного – до неклінічного / профілактичного – розвиваючого, заснованому на закономірностях процесів самоорганізації і саморозвитку. У цій моделі, наприклад, постравматичні процеси у суспільстві можуть бути не тільки патологічними, а також навіть конструктивними, що сприяють зростанню та розвитку самосвідомості, моральної відповідальності у відповідності до синергетичних закономірностей «порядок через хаос».

Американський педагог, фахівець з освіти дорослих Джек Мезіров *Jack Mezirow* (1923–2014) широко відомий як фундатор концепції Перетворюючого Научіння (*Transformative Learning – TL*), окреслив десять фаз у процесі **перспективної трансформації особистості** [30]:

1. Дезорієнтуюча дилема.
2. Самообстеження.
3. Почуття відчуження.
4. Висловлення невдоволення іншим людям.
5. Пояснення особливостей нової поведінки.
6. Вибудовування впевненості новими способами.
7. Планування наряду дій.
8. Знання, що допоможе здійснити плани.
9. Експеримент із новими ролями.
10. Реінтеграція.

Ідеї теорії **TL** знайшли відлуння, навіть, у кіноіндустрії XXI століття: у створенні південнокорейського серіалу «Гра в кальмара», який майже з моменту прем'єрного показу 17 вересня 2021 став світовим мейнстрімним явищем. Насамперед, у стрічці наявні всі десять фаз

процесу *трансформації особистості* Гравців, які описані Дж. Мезіровим у теорії **TL**. Досить гротескно показаний механізм створення соціальної мережі з учасників Гри. Дії учасників Гри логічно переконують глядача, що **свобода волі** – це не більше ніж сукупність помилок, які, звісно, роблять людину неабиякою індивідуальністю, але й скорочують шлях до «красивої» загибелі.

Специфічність феномену популярності серіалу ґрунтовно і багатоаспектне роз'яснює український соціальний та військовий психолог, політолог Олег Покальчук таким чином: «загальновизнана мистецька експансія Південної Кореї є інтегральною частиною її успішної технологічної і політичної експансії у світі. Так само, як військові психологічні операції PSYOPS є інтегральною складовою фізичних дій військових підрозділів. І так само, як і у військовій справі, культурна дипломатія, «м'яка сила» потребує постійного перегляду свого інструментарію та прийомів впливу... Сучасна непотрібність особистості у високотехнологічному суспільстві, символом якої в серіалі виступають на початку всі рекрути Гри, *по-перше*, свідчить про рандомність, недетермінованість такої долі. *По-друге*, про її демократичність, незалежно від віку, статі, освіти, родини тощо...

Автори серіалу створили такий собі «*клавійний інструмент*», натискаючи на символічні клавіші якого можна напрочуд легко увійти в резонанс зі страхами та очікуваннями сучасної масової людини. Насамперед це – сучасний страх непотрібності, непотрібність як виклик... Узагальнюючи: у протиставленні інтелекту (як холодного, бездушного алгоритму) усвідомленості (як сукупності емоційно пережитих помилок), автори виразно віддають перемогу інтелектові. Це теж прийом непрямого цитування, відсилання до дискусій про *конфлікт* між *алгоритмами* інформаційних технологій та *людським розумом*, який породжує нову соціальну етику» [31].

Принагідно нагадаємо, що творець «Гри в кальмара» (2021) – південнокорейського веб-серіалу в жанрі виживання, бойовика, трилера та драми, сценарист Хван Дон Хьок вимислив його основну ідею ще у 2008 році в період власної особистої фінансової кризи. Перший варіант сценарію було написано у 2009 році. Джерелом натхнення при його виробництві для Хьока Хвана, як повідомили Yoon Dasl і Martin Timothy виданню «The Wall Street Journal» [32], стали манги – японські комікси про виживання – «Королевська битва», «Гра брехунів» та «Ігровий апокаліпсис: Кайдзі».

Зауважимо, що вибудовувати систему психопедагогічного супроводу *викладачів ЗВО з особливими умовами навчання* у структурі Органів Внутрішніх Справ, за таким зразком перспективної трансформації особистості, представляється хибним.

Фундатор теорії і практики «Педагогічної майстерності» – академік Національної академії педагогічних наук України – Іван Андрійович Зязюн (1930–2014), пояснюючи концепцію «Педагогіки Добра» говорив про те, що освіта, – це «наукове утворення» відкритого типу, оскільки буття людини обумовлюється, але не визначається її обставинами. І, нарешті, оскільки вчителі – це одночасно й учні, вони не є незалежними від суспільних процесів [33] і саме **педагогічна майстерність** (комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі) визначає ефективність поступу сучасної української освіти, за рахунок «опочуттєвлення», «олюднення» професійних знань і вмінь саме завдяки діям Педагога [34].

Педагогічна взаємодія, як життєдіяльність людини, в контексті трансформацій сучасного освітнього простору, розглядається нами у площинах реальної і віртуальної освіти у їх синергетичному поєднанні: адже

життєдіяльність завжди об'єднує **емоційну, інтелектуальну** та **вольову** сфери особистості.

Тому *Педагогічна Майстерність* є привабливою й центральною ідеєю для сучасної української педагогіки серед тих науковців, хто прагне й зберігає надію на розквіт Української Науки і Освіти, де Педагогіка Істини, Добра і Краси пануватиме в усіх складниках українського державотворення, зокрема економічному, політичному, ідеологічному, культурному, що зумовляє Освіту і Виховання молоді [35].

Теорія педагогічної майстерності І. Зязюна не має аналогів у світі, її інноваційність, педагогічна ефективність та вагомість результатів впровадження зумовили її швидке поширення у вітчизняній і зарубіжній педагогічній освіті кінця ХХ – початку ХХІ століть (Білорусь, Канада, Китай, Польща, Франція, Японія, росія та інші країни) [36].

Концепція педагогіки Добра І. Зязюна, на ґрунті якої була розроблена, обґрунтована і вперше впроваджена у 80-90 роках ХХ століття в УССР у Полтавському педагогічному інституті імені В. Г. Короленка (1975–2000), теорія Педагогічної майстерності, сьогодні є підґрунтям для розв'язання проблеми взаємозв'язку психології навчіння, дидактики, індивідуальних методик і практики навчання і виховання. Адже розв'язання саме цієї проблеми визначає і сучасну відповідь на питання про використання досягнень психологічної теорії навчання *у педагогічній практиці*.

Справа в тому, що досягнення педагогічної психології не можуть використовуватися у навчанні безпосередньо. Надія на справжню освіту, де Педагоги-Майстри організовують педагогічну взаємодію (і дистанційну у тому числі), ґрунтується на ідеї про розвиток професійної майстерності педагогічних кадрів, де професіоналізм викладача розглядається з позиції їх підготовки,

оцінки діяльності, особистісних моральних якостей та рівня майстерності.

24 листопада 1993 року в Україні, відповідно до Постанови Президії НАПН України, було створено Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (ІПООД НАПН України) – перша і єдина наукова установа, місією якої було досліджувати і розвивати педагогічну майстерність і освіту дорослих. У 2007 р., започатковано відкриття Центрів педагогічної майстерності в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Робота Центрів базувалася на науково-методологічному підґрунті: підручники, посібники, навчальні програми з основ педагогічної майстерності, особистісно-орієнтовані методики і техніки вдосконалення педагогічної майстерності працівників освітньої галузі, організації і проведення тренінгів, майстер-класів, дискусійних платформ.

Глибинність наукового поступу, визначає історичні витоки і розвиток унікальної наукової української методології, яка й досі немає аналогів у теоріях освіти, щодо єдності формування і розвитку Людини на ґрунті когнітивно-емоційно-вольової тріади – основи теорії і практики Педагогічної майстерності. У 2008 році вийшло друком тритомне видання – дидактичний комплекс «Педагогічна майстерність». Перший том комплексу – «Історія педагогічної майстерності» [37] й досі залишається єдиним виданням, де читачі можуть знайти архівні тексти видатних українців – освітян минулого, починаючи з XVI століття до сьогодення, які й зараз не втрачають актуальності, в аспекті усвідомлення і розвитку педагогічної майстерності Учителя.

Але, «наставницька» теорія навчання, яку Пауло Фрейре [38] визначив ще у середині XX століття як головну перешкоду на шляху розвитку особистості, з тріумфом повернулася у зв'язку із світовою пандемією. Визнана ко-

лись педагогами з різною філософією освіти обурливим нищенням людяності освітянської місії, вона знов витягнута на світ практично всією офіційною педагогікою. Там, де освітяни стверджували, що освіта має бути стрижнем самопізнання, у процесі якого учень через **вольові, інтелектуальні й емоційні** акти намагається розкрити власну індивідуальність, майже весь освітній простір став заповненим заплутаним механізмом тестування, який вимірює «прогрес» навчання у виконанні нав'язаного ззовні навчального плану із застосуванням цифрових технологій...

Зауважимо, що світова науково-освітянська спільнота ще й ДО часів пандемії COVID-19 відчувала потребу в розробці нових напрямів розвитку педагогічної майстерності не тільки для учителів середньої школи, а також усіх керівників-лідерів, які працюють у системі «Людина – Людина». Так, наприклад, у грудні 2019 року Британська Рада в Україні у партнерстві з Інститутом вищої освіти НАПН України, Advance HE (Велика Британія) та за підтримки Міністерства освіти і науки України і Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти почала реалізовувати 3-х річну «Програму вдосконалення викладання у вищій освіті України» [39].

На тлі того, що загалом у світі знижується мотивація до навчання, інтелектуально-когнітивний рівень здобувачів освіти і при цьому зростає тривожність, фрустрація всіх учасників освітнього процесу, позитивом вважаємо починання Міністерства освіти України привернути увагу щодо викладацької майстерності, підтримавши ініціативи ЗВО взяти участь у нових напрямках «Програми ЄС Еразмус+». Так, керівникам закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, було розіслано Лист МОН № 1/4-22 від 04.01.2022 «Щодо участі закладів освіти України у Програмі ЄС Еразмус+». Європейське виконавче агентство з питань культури та освіти (ЕАСЕА) проінформувало, що в рамках Програми

Європейського Союзу Еразмус+ у грудні 2021 року відкрито конкурси нового етапу з розширеними можливостями міжнародної співпраці у сферах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти на 2021–2027 роки. З метою продовження фундаментальних змін в сфері освіти, спрямованих на модернізацію та вдосконалення вітчизняної системи вищої та професійної освіти, незмінності курсу України в частині європейської інтеграції та виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, закладам освіти рекомендовано взяти участь у конкурсах Програми ЄС Еразмус+ за різними напрямками і типами проєктів нового етапу Програми. *Щодо пріоритетів Програми Еразмус+, зауважимо, що* **Пріоритет 1: «Удосконалення підходів до навчання та викладання»**. В межах цього пріоритету вітається розроблення проєктів, які спрямовані, зокрема, на розвиток викладацької майстерності, педагогічної освіти, удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації вчителів (*pre-service & in-service teacher training*) у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Зауважуємо, що ступені професійного розвитку викладача характеризуються різними часовими і змістовими рамками та описуються суттєвими інваріантними параметрами. *Основні глибинні настановлення та цінності особистості*, що пов'язані з ними, змінити складніше, ніж буденні звички. Має велике значення відправна спрямованість особистості, *система її ціннісних орієнтацій*. Відтак, порядок і методологія регулярного оцінювання та самооцінювання розвитку педагогічної майстерності викладачів ЗВО ґрунтуватиметься на відповідні *засадничі принципи*: публічність; рівність усіх учасників регулярного оцінювання перед законом та недискримінація; єдність порядку та методології оцінювання, застосування єдиних критеріїв для оцінки викладачів ЗВО.

*Реалізацію принципів відзеркалено в пропонуваної авторській цільовій програмі «Педагогічна майстерність – стратегічна домінанта підготовки викладача до забезпечення якості вищої освіти». Людиномірність програми полягає в орієнтації викладачів на вдосконалення викладання у вищій освіті України, що має виявлятися в таких *напрямах* як:*

- детальне ознайомлення зі змістом та формами викладацької діяльності;
- пізнання суті і особливостей педагогічної діяльності викладачів ЗВО з особливими умовами навчання;
- пізнання педагогом власної особистості як інструменту рефлексивного керування поведінкою і діяльністю інших;
- формування, розвиток та саморозвиток необхідних особистісних професійно-педагогічних якостей викладача у єдності інтелектуального, вольового та емоційного компонентів;
- освоєння технік управління педагогічною взаємодією при організації навчального процесу в аудиторії слухачів з вищою непедагогічною освітою.

Висновки до розділу 10

Створення системи психопедагогічного супроводу викладачів ЗВО з особливими умовами навчання XXI століття є вельми актуальним завданням, оскільки асоціюється з соціальною самоорганізацією, екстраполяцією синергетичного підходу у мінливих умовах сьогодення. Тому, система психопедагогічного супроводу має бути подібна / відповідати природі «живої організації», яка відображає розвиток у логіці синергетичних динамічних процесів у сучасному суспільстві.

Дані процеси в сучасному світі є конструктивними, а не патологічними. Вони сприяють розвитку будь-якої організаційної структури / підсистеми, сприяють правомочному прийняттю колективних рішень, ефективній командній роботі, можливості залучення виконавців у процеси вироблення рішень; сприяють колективному управлінню за участю усіх членів організації / населення в роботі відповідного органу управління. Відповідно, система психопедагогічного супроводу має спиратися на модель «морально-психологічного здоров'я» не стільки як стану повноцінного функціонування або адаптації до наявних уявлень про стабільність та сталість розвитку Української держави, а як на динамічний процес самоорганізації і саморозвитку ефективних лідерів.

За таких умов, результатами людиномірних трансформацій в аспекті підвищення якості освіти – впровадження психопедагогічного супроводу і методології регулярного оцінювання розвитку педагогічної майстерності викладачів закладів вищої освіти з особливими умовами навчання стануть:

- заохочення викладачів ЗВО до підвищення кваліфікації і вдосконалення викладацьких навичок, педагогічної майстерності, професійного і кар'єрного зростання;
- проведення професійної / фахової підготовки / підвищення кваліфікації викладачів ЗВО відповідно до необхідності вдосконалення їхніх педагогічних компетентностей;
- вдосконалення педагогічних навичок викладачів ЗВО та стимулювання їх професійного зростання за наслідками врахування результатів оцінювання іншими викладачами та незалежного оцінювання стейкхолдерами-роботодавцями та випускниками за результатами підготовки здобувачів освіти.

Література

1. Медведєва О. В. Психологія бойового стресу як напрям професійно-психологічної підготовки поліцейських. / Забезпечення психологічної допомоги в секторі сил оборони України. / Ольга Вікторівна Медведєва // Збірник тез Всеукраїнського Міжвідомчого психологічного форуму (м. Київ, 30 червня 2022 року). – С. 70–72.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (дата звернення: 17.06.2022 року). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More than IQ. (1995). New York: Bantam Books. 358 p.

4. Мендиус Р. Мозг и счастье. Загадки современной нейрopsихологии / Ричард Мендиус, Рик Хансон; [пер. с англ. В. А. Штаерман]. – М. : Эксмо, 2013. – 320 с.

5. Семенова Алла. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії: Монографія./ Алла Семенова. – Одеса : Бондаренко М. О., 2016. – 436 с. (Value measurement of the experience of subjects of pedagogical action – in Ukrainian). Режим доступу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/tsinisnyi_vymir.pdf

6. Эшби У. Р. Введение в кибернетику / У. Р. Эшби ; пер. с англ. под ред. В. А. Успенского. – [3-е изд.]. – М. : Изд-во УРСС, 1996. – 432 с.

7. Хакен Г. Синергетика. Иерархия в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 456 с.

8. Рузавин Г. Философия науки / Г. Рузавин. – [2-е изд.]. – М. : Юнити, 2005. – 400 с.

9. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / Алла Семенова. – Одеса : Юридична література,

2009. – 504 с. Режим доступу: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/paradigma.pdf>

10. Семенова А. В. Психопедагогічний супровід ефективного лідера XXI століття: синергетичний підхід. / А. В. Семенова. // ScienceRise: Pedagogical Education – 2017/7 – 7 (15). – С. 30-36. Режим доступу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/107966

11. Литовченко О. С. Содержание психолого-педагогического сопровождения профессионального здоровья педагога / О. С. Литовченко // Молодой ученый. – 2014. – №4. – С. 695–697

12. Костюк А. В. Психологічні особливості емоційного вигорання оперативних психологів [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Костюк Андрій Валерійович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – О., 2011. – 21 с.

13. Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. New Directions for Adult and Continuing Education, 74, 5–12. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.7401>

14. Loughlin, K. A. (1993). Women's Perceptions of Transformative Learning Experiences Within Consciousness-Raising. San Francisco: Mellen Research University Press, 320–321.

15. Cranton, P. (2006). Understanding and Promoting Transformative Learning: A Guide for Educators of Adults. San Francisco: John Wiley & Sons, Inc., 240.

16. Taylor, E. W. (1998). The Theory and Practice of Transformative Learning: A Critical Review. Information Series no. 374. Columbus: ERIC Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education, Center on Education and Training for Employment, College of Education, the Ohio State University.

17. Cranton, P., King, K. P. (2003). Transformative Learning as a Professional Development Goal. New

Directions for Adult and Continuing Education, 2003 (98), 31–38. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.97>

18. Lysaker, J., Furuness, S. (2011). Space for transformation: Relational, dialogic pedagogy. *Journal of Transformative Education*, 9 (3), 183–187. doi: <https://doi.org/10.1177/1541344612439939>

19. Fletcher, S. (2007). Mentoring adult learners: Realizing possible selves. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2007 (114), 75–86. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.258>

20. Kligyte, G. (2011). Transformation narratives in academic practice. *International Journal for Academic Development*, 16 (3), 201–213. doi: <https://doi.org/10.1080/1360144x.2011.596703>

21. Grabove, V. (1997). The Many Facets of Transformative Learning Theory and Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1997 (74), 89–96. doi: <https://doi.org/10.1002/ace.7410>

22. Kegan, R. (2000). What «form» transforms? A constructive-developmental approach to transformative learning. *Mezirow & Associates Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. San Francisco: Jossey Bass.

23. O'Sullivan, E. (2003). Bringing a perspective of transformative learning to globalized consumption. *International Journal of Consumer Studies*, 27 (4), 326–330. doi: <https://doi.org/10.1046/j.1470-6431.2003.00327.x>

24. Bamber, P., Hankin, L. (2011). Transformative learning through service-learning: no passport required. *Education + Training*, 53 (2/3), 190–206. doi: <https://doi.org/10.1108/004009111111115726>

25. Boyd, R. D., Myers, J. G. (1988). Transformative education. *International Journal of Lifelong Education*, 7 (4), 261–284. doi: <https://doi.org/10.1080/0260137880070403>

26. Eschenbacher, S., Fleming, T. (2020). Transformative dimensions of lifelong learning: Mezirow, Rorty and COVID-19. *International Review of Education*, 66 (5-6), 657–672. doi: <https://doi.org/10.1007/s11159-020-09859-6>
27. Cranton, P. (Ed.) (1997). *Transformative Learning in Action: Insights from Practice. New Directions for Adult and Continuing Education*. No. 74. San Francisco: Jossey-Bass.
28. Hof, C.; Laros, A., Fuhr, T., Taylor, E. W. (Eds.) (2017). Is there space for Bildung and transformative learning in the lifelong learning discourse? Transformative learning meets Bildung: An international exchange. Rotterdam: Sense Publishers, 269–278. doi: https://doi.org/10.1007/978-94-6300-797-9_22
29. Bondarenko, V. & Semenova, A. (2020). Targets of strategic development of educational policy of Ukraine under integration into the European educational area: social and personal dimensions of cultural and historical integrity. *Education: Modern Discourses*, 3, 13-26. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-02>.
30. Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 247.
31. Покальчук Олег. Борщ із кальмара. Дзеркало тижня. 18 жовтня, 2021. – Режим доступу : <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/borshch-iz-kalmara.html>
32. Dasl, Y., Martin, T. W. (2021). Netflix's 'Squid Game' Is the Dystopian Hit No One Wanted – Until Everyone Did. *The Wall Street Journal Updated*. Available at: <https://www.wsj.com/articles/netflixs-squid-game-is-the-dystopian-hit-no-one-wanted-until-everyone-did-11633183200>
33. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : Наук.-метод. посіб. – К. : МАУП, 2000. – 312 с. – Режим

доступу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Pedagogika_dobra.pdf

34. Педагогічна майстерність : підручник / За ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А.М., 2008. – 376 с. https://www.pedagogic-master.com.ua/public/PM_Zyazyun.pdf

35. Семенова А. В. Педагогічна майстерність І. А. Зязюна – маяк для педагогів за покликанням. / А. В. Семенова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – Випуск 42 (46). – С. 56–65. – Режим доступу : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/15283/1/Elita_2015_42_Semenova_Pedagogical.pdf

36. Кремень В. Філософсько-педагогічна спадщина академіка Івана Зязюна в контексті модернізації освіти // Філософія і психологія педагогічної дії. Естетика і етика педагогічної дії. 2018. № 17. С. 9–19.

37. Лавріненко О. А. Історія педагогічної майстерності: Навчальний посібник для студентів, педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко – К. : Богданова А.М., 2008. – 328 с. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Lavrinenko.pdf>

38. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре ; пер. Олександр Дем'янчук. – К. : Юніверс, 2003. – 166с.

39. Програма вдосконалення викладання у вищій освіті. <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/education/teaching-excellence-programm>

РОЗДІЛ 11

ІННОВАЦІЙНІСТЬ МАРКЕРІВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ у ЗВО з ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

*Корнієнко Максим Вікторович,
Семенова Алла Василівна*

УДК 378.005.642.1:378.6(477)

<http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/4924>

Анотація

У розділі 11 конкретизовано сутність і особливості інноваційних маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання. Визначено сучасні підходи до розроблення ефективних освітніх матеріалів з переосмисленням їх психолого-педагогічних, дидактичних функцій, змісту, форм та етапів створення ефективного сучасного освітнього контенту в аспекті оцінювання якості освітнього процесу з точок зору: «здобувач», «наставник», «експерт з якості – фахівець у галузі освітніх вимірювань, моніторингу якості». На прикладі освітньої компоненти «Методологія наукового пізнання» для третього рівня освіти доведено, що оцінювання ефективності освітнього процесу за результатами навчання є комплексною процедурою у межах якої наставник має чітко усвідомлювати зв'язок між прогнозованими результатами навчання та

способами постановки цілей їх досягнення ще на момент розробки курсу. Таким чином, технологічний цикл від задуму, розробки, впровадження і оцінювання освітньої компоненти замикається, зауважуючи на те, що інтегровані цілі освітньої компоненти – курсу, які має чітко сформулювати викладач-наставник поєднують 3 підходи (змісту, внутрішніх і зовнішніх процесів навчання – наuczіння, результату) саме вони й стають основою дидактичного комплексу курсу маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання.

Ключові слова: Національна поліція України, професійна підготовка поліцейського, правопорядок, службова підготовка, здобувач освіти.

Вступ

Пошуки відповіді на питання: якими є чи мають бути об'єктивні критерії оцінювання якості освітнього процесу вищої школи у сучасних реаліях, що допоможуть визначати та забезпечувати здобувачам високі освітні результати та затребуваність у стейкхолдерів-роботодавців, сьогодні є актуальними як для методичних служб ЗВО, викладачів, методологів-науковців так й розробників освітніх стандартів, експертів у галузі державної освітньої політики. У нинішніх підходах до якості вищої освіти традиційно ставиться питання: *Хто навчає? Кого навчають? Як навчають?* І головне питання – *Які результати?* У цих питаннях стрижневими аспектами наукових рефлексій визначаються найважливіші виклики вищої освіти: гнучкість, здатність до її перенастроювання в умовах, що швидко змінюються, трансформуються. Це стосується як освітньої системи, так і її *продукту* – фахівця – кваліфікованого спеціаліста, зі сформовани-

ми на достатньо високому рівні професійними *стандартизованими* компетентностями і «набором» soft-skills у вигляді результатів навчання. Тому зазвичай, коли мова йдеться про *якість* вищої освіти чи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, фокус уваги й концентрується саме на *результатах навчання*.

На підставі результатів системних досліджень проблем освітньої якості в Україні і світі було сформульовано стратегічно важливі пропозиції для забезпечення і вдосконалення якості вищої освіти – «Розбудова системи моніторингу і оцінки якості освіти» для проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки [1]. У документі ідентифіковано причини недостатньої освітньої якості – недосконалість системи механізмів моніторингу і оцінювання якості; аргументовано необхідність у практичному забезпеченні та вдосконаленні якості вищої освіти розрізняти і враховувати дуальність категорії якості – мінімально достатню і максимально досконалу, та відповідні механізми моніторингу і оцінювання, а також мотивації якісної освітньої діяльності – зобов'язання і заохочення досягнення якості, адже на практиці немає ідеальних систем оцінювання, а кожна з тих, що використовуються, має свої і сильні, і слабкі сторони.

На тлі традиційних засобів вимірювання результатів навчання з'явилися нові види вимірювань, орієнтовані на сучасні підходи до оцінки якості освіти. Розробка цих видів та їхнє використання в управлінні якістю освіти є важливими умовами ефективного виконання всіх функцій педагогічного контролю й підвищення якості освіти. Таким чином, на *кількісному* рівні вимірювання застосовують стандартизовані тести навчальних досягнень здобувачів освіти, що містять завдання з вибором відповідей. На *якісному* рівні – широке розповсюдження одержали портфоліо, тести практичних умінь, кейси, анкетні обстеження й інтерв'ю, що

відповідають вимогам теорії освітніх вимірювань, зокрема вимогам надійності й валідності.

У сучасному освітньому процесі вимірювання на обох рівнях широко використовують тести, що поєднують кількісні і якісні характеристики (ЗНО, загальнодисциплінні вміння, компетентнісні тести) [2]. Отож, виникає необхідність не пошуку ідеальних моделей, а проектування таких, в яких є більша кількість продуктивних переваг.

Специфіка підготовки поліцейських обумовлена специфікою самої професії поліцейського. Зокрема, ефективний поліцейський повинен бути фізично розвинений, володіти тактичними навичками та військовою дисципліною, вміти виконувати завдання в умовах психічного та фізичного навантаження. Відповідно, навчання поліцейських відбувається в умовах військової дисципліни. Законодавчо закріплено, що підготовка поліцейських здійснюється в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Специфічні умови навчання включають особливості проживання та побуту. Зокрема, курсанти отримують формений одяг, проживають в казармі (принаймні в перші роки навчання), регулярно контролюються курсовими офіцерами і викладачами-кураторами.

Курсанти на самому початку першого навчального року проходять табірний збір, потім приймають присягу і отримують перше спеціальне звання. З цього моменту вони в режимі 24/7 реалізують статус поліцейського, тобто зобов'язані надавати невідкладну допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я та зобов'язані негайно вживати необхідних заходів у разі виявлення злочинів чи звернення до них громадян з повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці.

У цілому, відомча освіта поліцейських наразі знаходиться в центрі уваги громадськості, державних діячів і вчених. Це пов'язано з необхідністю поступової розбудови нового правоохоронного органу, який реально, а не декларативно орієнтований на співпрацю з суспільством і територіальними громадами [3]. Як правило, в країнах Заходу, поліцейському вища освіта потрібна для просування по службі, в той час як рядовий поліцейський може і не мати вищої освіти. Однак, тенденція така, що вищу поліцейську освіту вводять навіть в тих країнах, де рядові поліцейські спочатку її не одержували. Зокрема, це пов'язано з тим, що поліцейські, які здобули вищу освіту, більш схильні до позитивної комунікації, деескалації конфлікту, співпраці з населенням, а також більш стійкі до професійного вигорання та професійної деформації, в тому числі, проявів цинізму [4].

На сучасному етапі реформування системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), у тому числі системи відомчої освіти, яка відображає стан розвитку суспільства та пов'язані з ними соціально-економічні зміни, необхідним складником є якісна підготовка фахівців для правоохоронних органів.

Основною ланкою такої підготовки є система відомчих вищих навчальних закладів системи МВС України, які, у свою чергу, потребують постійного оновлення матеріально-технічної бази, удосконалення методичного забезпечення, підвищення фінансування й залучення висококваліфікованих науково-педагогічних працівників для підвищення якості освіти поліцейського. З-поміж іншого, якими б досконалими не були закони в державі, технічне оснащення поліції, саме *людський фактор*, особиста культура та світогляд поліцейського, мотиви вчинків і його реальні соціальні дії визначають ступінь успіху поліцейської діяльності [5]. Із цього приводу варто акцентувати на трьох основних складниках:

мотивації службової діяльності, набуття практичних навичок та культурі поведінки.

Внутрішня мотивація разом із *ієрархією цінностей* особистості, є вирішальною обставиною, яка перетворює людину на професіонала, зокрема поліцейського, при цьому потрібно заохочувати й розвивати такі «духовні» параметри особистості, як професійне покликання, почуття самоповаги та гордості фахівця, патріотизм, чесність [6].

До переліку закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, як свідчить «Освітньо-науковий портал Міністерства внутрішніх справ України» [7], належать: Національна академія внутрішніх справ; Харківський національний університет внутрішніх справ; Одеський державний університет внутрішніх справ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Львівський державний університет внутрішніх справ; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка; Донецький державний університет внутрішніх справ. Ці заклади здійснюють підготовку як юристів (вища юридична освіта необхідна не всім категоріям поліцейських, але, скажімо, для слідчого вона є обов'язковою), так і психологів, а також здійснюють підготовку аспірантів і докторантів. Зауважимо, що «Освітньо-науковий портал Міністерства внутрішніх справ України» покликаний забезпечити уніфікацію та інтеграцію інформаційних систем закладів вищої освіти та науково-дослідних установ, а також забезпечити можливість проведення контролю знань в режимі Онлайн для різних категорій здобувачів освіти, в незалежності від закладу вищої освіти системи МВС, в якому вони навчаються.

Доступ до функціональної частини Порталу мають виключно особи, які є працівниками Міністерства вну-

трішніх справ України, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання Міністерства внутрішніх справ України або здобувачами освіти у зазначених закладах. Зареєстровані користувачі мають можливість:

- переглядати власні дані та створювати (оновлювати) особисту контактну інформацію, яка буде доступна в межах власного оточення;
- одержати контактну інформацію щодо власного оточення (викладачі, одногрупники, корисні контакти);
- ознайомлюватись з інформацією з дошки оголошень і списку дисциплін власного робочого навчального плану та розклад занять;
- користуватись методичним забезпеченням дисциплін / курсів, які передбачено робочим навчальним планом за яким навчається;
- перевіряти власні показники успішності;
- брати участь в інтерактивних мережевих навчальних заняттях (вебінарах), проходженні тестувань та перегляді їх результатів.

Яскравою тенденцією розвитку сучасної поліцейської освіти є домінування практичної складової навчання. Важливу роль в навчанні поліцейського грають case study – навчання на основі реальних випадків, що мали місце в роботі поліцейських. Розробляються і впроваджуються комп'ютерні симулятори та віртуальні тренажери, зокрема, для навчання стрільбі. Активно впроваджуються тренінги, в ході яких курсанти відпрацьовують практичні навички, наприклад, в ході реалізації ситуативних сценаріїв із залученням статистів або акторів.

Патрульна поліція в Україні зараз несе службу з так званими боді-камерами – відеореєстраторами, прикріпленими на одяг поліцейського. Використання зня-

тих відеоматеріалів в освітньому процесі стає ефективним засобом рефлексії, аналізу і навчання. Курсанти мають можливість спільно або індивідуально дивитись відео у межах вивчення освітніх компонент, аналізувати, обговорювати відеозаписи критичних інцидентів з поліцейськими. Важливим трендом поліцейської освіти є залучення до проведення занять представників інших професій: медиків, психотерапевтів, психологів, суддів, адвокатів і т.д., а також активістів громадських рухів і волонтерів.

Нарешті, сучасна поліцейська освіта націлена на формування загальних та інтегральних компетентностей (soft skills), зокрема: комунікативної компетентності, навичок прийняття рішень, командної роботи, креативності, гнучкості, розв'язання проблем і тайм-менеджменту [8]. Цьому сприяє студентоцентрований підхід, у межах якого реалізуються методи проблемного, інтерактивного, конструктивного навчання. Разом із цим для роботи в поліції в широкому сенсі цього слова підходить будь-яка вища юридична освіта, отримана в будь-якому вищому навчальному закладі. А для того, щоб дати здібному кандидатові на посаду поліцейського, який перед цим успішно пройшов конкурсний відбір, певні специфічні знання в галузі його майбутньої діяльності, достатньо проходження ним спеціального інтенсивного курсу навчання в закладі системи МВС від шести місяців до одного року.

Згідно з прийнятими Законами України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, значну роль відіграють навчальні заклади системи МВС, які посідають своє місце в національно-правовій системі [9]. Так, зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» нічого не говориться про систему психологічної підготовки поліцейських. Стаття 72 Закону України «Про Національну

поліцію» визначає систему професійного навчання поліцейських, яка складається з чотирьох напрямів:

1. Первинна професійна підготовка.
2. Підготовка у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.
3. Післядипломна освіта.
4. Службова підготовка.

Досвід передових зарубіжних країн свідчить про те, що ефективна професійна підготовка правоохоронців обов'язково передбачає психолого-педагогічний складник [10]. Ефективний поліцейський має не тільки володіти спеціальними професійними знаннями й уміннями, бути психологічно готовим до дій в особливих та екстремальних умовах, а також бути підготовленим до комунікації з різними категоріями громадян, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу й ризику тощо. Тому важливим напрямом підвищення ефективності функціонування правоохоронного органу є забезпечення як правової так й психолого-педагогічної підготовки майбутніх поліцейських до умов професійної діяльності [11].

Так, дослідження багатьох авторів показують, що поліцейському потрібно мати необхідні для роботи професійно важливі індивідуально-психологічні якості, серед яких особливо важливими є сила й лабільність нервової системи, сміливість, стресостійкість, комунікабельність, лідерські якості, достатньо високий інтелект і креативність, уміння навчатись і навчати.

Необхідно відмітити також, що українські науковці надають великого значення розробленню проблематики психологічної підготовки поліцейських і проблем психологічного забезпечення діяльності МВС [12]. Проведено чимало наукових досліджень і розроблено навчально-методичні, практичні посібники й рекомендації для

поліцейських, керівників підрозділів поліції, психологів і працівників кадрових апаратів, які спрямовані на здійснення психологічного забезпечення діяльності Національної поліції.

Проте чинна законодавча та нормативно-правова база діяльності Національної поліції України не дає змоги повною мірою реалізувати актуальні завдання професійної психолого-педагогічної підготовки поліцейських. Аналіз нормативно-правової бази й останніх досліджень, присвячених питанням професійної підготовки поліцейських і психологічної роботи в Національній поліції України, показує, що головними документами, які регламентують питання організації та проведення професійної та службової підготовки поліцейських, є Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28.10.2015 № 877 [13], а також Наказ МВС України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26.01.2016.

Загальновизнано, що нині в поліцейській діяльності затребуваним є працівник із високим рівнем освіченості, вихованості, професійної навченості, сукупність чого й формує професіоналізм. Наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України [14]. Останнє визначає види службової підготовки, до яких належать:

- 1) *функціональна підготовка* – комплекс заходів, спрямований на набуття й удосконалення поліцейським знань, умінь і навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання ним службових обов'язків;

2) *загальнопрофільна підготовка* – комплекс заходів, спрямованих на набуття й удосконалення поліцейським умінь і навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, а також надання до медичної допомоги в процесі виконання службових завдань;

3) *тактична підготовка* – комплекс заходів, спрямований на набуття й удосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій із подальшим прийняттям правомірних рішень і психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику;

4) *вогнева підготовка* – комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірного її застосування й удосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, із різних положень, в обмежений час, у русі тощо;

5) *фізична підготовка* – комплекс заходів, спрямований на формування й удосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей і здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Деякі види, наприклад, вогнева й тактична підготовки, передбачають психологічний складник. Так, у розглядуваному Положенні зафіксовано, що «заняття з вогневої підготовки організовуються та проводяться в навчальних групах за місцем служби, на навчальних зборах з обов'язковим урахуванням рівня підготовленості і психологічних якостей поліцейських».

Тактична підготовка передбачає «набуття і вдосконалення психологічної готовності поліцейських до дій у ситуаціях різних ступенів ризику»; «набуття та вдосконалення поліцейських навичок щодо формування

морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах». Проте зазначеним Положенням не визначено форми, методи, технології та засоби вирішення завдань, пов'язаних із психологічним складником службової підготовки поліцейських.

На нашу думку, задля докорінного поліпшення якості професійної підготовки поліцейських до службово-професійної діяльності необхідним є *міждисциплінарне дослідження щодо впровадження інноваційних маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності в ЗВО з особливими умовами навчання*. Вищезазначене обумовило **мету** роботи: конкретизувати сутність і особливості *інноваційних маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів у ЗВО з особливими умовами навчання*.

Повноцінне досягнення мети означеного процесу окреслило дослідницькі завдання: визначити сучасні підходи до розроблення ефективних освітніх матеріалів з переосмисленням їх психолого-педагогічних, дидактичних функцій, змісту, форм та етапів створення ефективного сучасного освітнього контенту в аспекті оцінювання якості освітнього процесу з точок зору: «здобувач», «наставник», «експерт з якості – фахівець у галузі освітніх вимірювань, моніторингу якості».

Дослідження базувалося на філософських положеннях теорії наукового пізнання як соціального, багатовимірного, динамічного явища, визначеного уніфікованим форматом у вигляді стандарту освітньої компетентності; наукові праці дослідників і практиків щодо інноваційних перетворень у системі вищої освіти:

- *особистісно-орієнтований підхід* – дидактична основа: освітній процес ґрунтується на вікових і пізнавальних особливостях розвитку людини (всі, хто навчаються навіть одного віку різні за здіб-

ностями, інтересами, досвідом, мотивами навчання, устремліннями тощо);

- *діяльнісний підхід* – психологічна основа: навчання організовується на конструктивній основі як активна діяльність учнів із пошуку розв’язків проблем і прийняття рішень;
- *компетентнісний підхід* – гносеологічна основа: набуття ключових і предметних компетентностей відбувається завдяки особистісному досвіду життєдіяльності в різних формах (ігрова, навчальна, дослідницька, творче самовираження, спілкування, праця тощо).

Методичною основою дослідження стала багатодисциплінарна багатоаспектна характеристика, контент-аналіз та оцінка основних підходів в освітній політиці, ідей, позицій та висновків у науковій літературі, вивчення освітніх явищ у зв’язку з соціальним та культурним контекстом, у вимірі національних та світових трансформацій; моделювання освітніх систем та педагогічне проектування у ЗВО з особливими умовами навчання:

Маркери оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачів

Щоб залучити на службу в поліцію освічених людей, в країнах Європи упроваджується політика створення позитивного іміджу поліції та підвищення її престижу. Це виявляється важливим фактором, який не тільки сприяє успіху вирішення завдань поліцією, а також й поліпшенню якісного її складу [15]. Збільшується кількість бажаючих вступити в поліцейські освітні установи, стати висококваліфікованими професіоналами, покращується якісний склад абітурієнтів (їх особисті моральні якості, рівень освіченості, інтелекту та ін.), ви-

никає можливість дійсно відбирати кращих з кращих, що згодом забезпечує і успішність освітнього процесу.

До початку XXI століття майже 100 % вступників на службу в поліцію Греції, Туреччини, Бельгії, Словаччини, Словенії, Польщі мали середню освіту. Практика показала, що поліцейські, які мають більш високу освіту, результативніше в роботі, краще контактують з колегами по службі, громадянами, представниками різних культур, рас, релігій. Вони легше адаптуються до соціальним потребам суспільства, а не фокусуються тільки на поліцейській діяльності. Такі співробітники діють більш професійно і більш віддані своїй справі. Освітній ценз для претендентів встановлюється тепер в залежності від роду майбутньої роботи, посади і, відповідно, місця в поліцейській ієрархії. Так, ФБР приймає на роботу тільки з дипломом про вищу освіту [16]. Найбільш чітка система критеріїв для діагностики фізичних, психічних, інтелектуальних та інших якостей особистості сформована у Німеччині та США.

Освітній і культурний рівень поліцейських у країнах Європи розглядається зараз як основний чинник, що забезпечує прогресивний розвиток поліції. Однією з особливостей європейської традиції професійної поліцейської освіти, на відміну від американської, є те, що поліції країн Європи з самого початку прагнули до створення саме освітніх відомчих систем (тобто дають повноцінну вищу освіту) [17].

Суть американської традиції професійної поліцейської освіти полягає в тому, що там беруть в поліцію вже за наявності освітнього ступеня, а відомчі навчальні заклади: поліцейські академії, коледжі, навчальні центри – пропонують лише підготовку відповідного професійно-посадового рівня. І поліцейська освіта, і поліцейська підготовка, як в Америці, так і в Європі, мають трьох рівневу структуру. Трьох рівнева система професійно-

го відомчої освіти припускає поступове нарощування і ускладнення знань, умінь, навичок у міру просування по службі і необхідності реагування на мінливі умови службової діяльності [18].

Паралельно з основними рівнями професійної освіти діє широка багатoproфільна мережа додаткової освіти або, як її називають у всьому світі, післядипломної освіти – підвищення кваліфікації, удосконалення та перепідготовки поліцейських кадрів, яка функціонує як на базі навчальних закладів, так і у формі службової підготовки безпосередньо на місцях. Окрім можливості отримати відомчу освіту, все більше поліцейських відряджаються або самостійно вступають до класичних університетів або коледжів. Почастішали випадки прийому на роботу в поліцію людей, що вже мають одну або навіть дві вищі освіти [19].

Під егідою різних поліцейських організацій та освітніх установ проводяться міжнародні та національні конференції, семінари, короткострокові (1–3 дні) курси з різноманітним науково-практичним проблемам поліцейської діяльності, після закінчення яких учасникам видаються сертифікати, що засвідчують проходження навчання. Таким чином, фактично всі співробітники поліцейських департаментів і практичних органів поліції виявляються охопленими тією або іншою формою навчання. Це необхідна реакція на постійну зміну законодавства, поява нових видів та методів вчинення злочинів, варіативність соціальних ролей поліцейського, необхідність коректування професійної діяльності співробітників поліції, адаптації їх до виникаючих життєвих реалій і умов службової діяльності. У цьому сенсі можна говорити про систему безперервного професійного поліцейського освіти, що склалася до початку ХХІ ст. [20].

Під впливом сукупності різних політичних, історичних, соціально-педагогічних та інших факторів у

різних країнах складалися різні педагогічні моделі [19] систем поліцейської освіти (в Європі це французька, німецька британська та російська). У різних європейських країнах зустрічається і симбіоз різних моделей, включаючи американську (Словенія, Хорватія, Угорщина, Туреччина). Педагогічні системи поліцейської освіти відрізняються своєрідністю утворюючих їх елементів: цілей, завдань, змісту, форм, методів та ін. [21]. Для організації та побудови всього навчально-виховного процесу характерні: чіткі освітні цілі; акцент на розуміння в процесі навчання; помірне навантаження здобувачів; процедура оцінювання результатів навчання за чіткими вимірjuвальними критеріями; акцент на самостійність.

В даний час за кордоном наявні загальні тенденції розвитку в системах професійної освіти кадрів поліції. А саме: демократизація процесу відбору в поліцію; відхід від військових традицій і створення власних; гуманізація процесу навчання; інтелектуалізація освіти; прагнення відомчого вищої освіти відповідати стандартам загально-університетської освіти; формування творчого мислення та розвиток особистісних здібностей фахівців різних напрямків поліцейської діяльності; використання дистанційних технологій, безперервної освіти; прагнення систем поліцейської освіти різних країн до інтеграції та кооперації.

Для освітнього процесу підготовки поліцейських у країнах Європи характерні [19]:

- чітка регламентованість всіх дій суб'єктів педагогічного процесу (адміністрації, викладачів, інструкторів, курсантів і т.д.);
- потужне методичне забезпечення, що проявляється у вигляді численних інструкцій, пам'яток, навчальних посібників, методичних матеріалів;

- прагматичність, раціональність, конкретність у навчанні, що припускають чітке розуміння як викладачами, так і здобувачами кола необхідних знань та вмінь (accomplishments and skills), якими слід оволодіти. Кожен випускник наперед знає місце своєї майбутньої служби та посаду;
- активність і професійна спрямованість навчання, досягаються широким розповсюдженням в професійній поліцейській освіті практичного навчання (experiential learning) (рольові ігри, практичні заняття, дискусії, симуляція, спільне вирішення проблем, взаємне навчання);
- психологічна комфортність як принцип навчання («почуття безпеки в групі»), що припускає оптимістичність навчання, зміцнення у дорослого здобувача, який нерідко може страждати різними комплексами, віри в себе, свої можливості;
- висока інтенсивність занять при створенні необхідних умов для навчання і відпочинку;
- довіру до здобувачів у поєднанні з жорсткою системою контролю формування і розвитку їхніх знань, умінь, навичок;
- виховання здобувачів, що пронизує весь педагогічний процес американських і європейських відомчих поліцейських навчальних закладів. Особливий акцент ставиться при цьому на патріотичному вихованні;
- застосування ефективних педагогічних технологій у навчально-практичній діяльності (технології дистанційного, комп'ютерного, відкритого навчання і т.д.);
- модифікація сучасної поведінкової ролі викладача, який повинен бути «в аудиторії ефективним менеджером, що надає здобувачам можливості самим активно брати участь у процесі навчання (стиль співучасті – participatory style). Викладач і здобувачі

спільно вибирають і планують навчальну програму або, принаймні, беруть участь у виборі змісту предмета, визначають цілі навчання;

- особливі вимоги до професорсько-викладацькому складу, який зазвичай формується на конкурсній основі і проходить додаткову педагогічну підготовку з розвитку викладацької майстерності;
- постійний «зворотний зв'язок» (feedback) між здобувачами, викладачами, адміністрацією на всіх рівнях навчання, а також випускниками, практичними працівниками (за допомогою анкетування, опитувань, рецензування тощо).

Інноваційність у *стандартизації* освіти на всіх рівнях конкретизована у тезі про те, що: трансформація змісту освіти, насамперед, визначається принципово іншим підходом до її *відбору* і *структурування*, які повинні бути підкорені кінцевому результату освітнього процесу – опануванню особистістю визначеними *компетентностями* [22].

Відмінність між результатами навчання та компетентностями полягає у тому, що перші *формулюються викладачами* на рівні освітньої програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності *набуваються особами* – здобувачами, які навчаються. Ще однією особливістю результатів навчання є те, що на відміну від компетентностей результати мають бути *чітко вимірюваними* [23].

Так, академік-секретар НАПН України О. Ляшенко, аналізуючи проблематику трансформації змісту освіти в умовах різних парадигм, наголошує на існуванні «ідеологічної тріади сучасної парадигми освіти» як інтеграції трьох відомих у педагогіці й апробованих в освітній практиці підходів – особистісно-орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного [24]. Зауважимо, що

існуючи підходи напряду дотичні до оцінки якості освіти, які представлені 3-ма моделями, але вони *по різному розглядають механізми визначення її ефективності*.

Згідно з методологією міжнародного проекту «Гармонізація освітніх структур в Європі», ТЮНІНГ (Tuning educational structures in Europe, TUNING), який був ініційований ще у 2000 р. європейськими університетами за активної підтримки Європейської Комісії з метою поєднання політичних цілей Болонського процесу та Лісабонської стратегії реформування європейського освітнього простору: прогнозування *результатів навчання* – це процес формулювання того, що, як очікується, повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати здобувач освіти після завершення навчання; результати можуть відноситися до окремого модуля або також до періоду навчання (освітньої програми першого, другого чи третього рівнів) [25].

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що **результати навчання** – *сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти* [26]. Національний освітньо-науковий глосарій містить таке тлумачення: **результати навчання** – *сукупність компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості, які набув студент після завершення освітньої програми, або її окремого компонента* [27].

Наведені визначення є дуже близькими, вони не суперечать класичному європейському тлумаченню, проте і не підкреслюють елемент *очікування* (результати навчання плануються викладачами) та необхідність *демонстрування* (обов'язковість повного і всебічного оцінювання факту та якості їх досягнення студентом), не розкривають сутності самого освітнього процесу їх формування.

Для підходу з точки зору **ЗМІСТУ** головним постає питання «**Що планується викладати?**» у межах освітньої компоненти – навчальної дисципліни освітньої програми: якими навчальними темами, завданнями і критеріями їх оцінювання окреслюється перелік компетентностей, заявлених у стандарті та, відповідно, в освітній програмі належного рівня.

Підхід з точки зору **РЕЗУЛЬТАТІВ** спрямовується на процедуру діагностики і оцінювання заявлених компетентностей – динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [26], які вже є сформованими у здобувачів вищої освіти, що закінчили вивчення курсу – освітньої компоненти програми. Цей підхід має надати відповідь на питання: «**Що отримано?**».

Підхід з точки зору **ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ** – *безпосереднього процесу навчання – научіння* має надати відповідь на інше питання: **Що реально відбувається під час педагогічної взаємодії?** Тут аналізу підлягають «фактичні» когнітивно-психологічні, фізіологічні явища і процеси, що мають місце при комунікації, коли ті, хто навчаються, разом з викладачем здійснюють пізнавальну діяльність в аудиторії (реальній або віртуальній) чи поза нею самостійно. Хоча зауважимо, що саме «додаткові ефекти» процесу безпосереднього здобуття вищої освіти, організації ефективної педагогічної дії, її наслідків не завжди напряму пов'язані із критеріями діагностики заявлених прогнозованих результатів навчання. Відтак, саме підхід з точки зору **ПРОЦЕСУ** й видається нам найменше очевидним, але досить значимим в аспекті маркерів оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності в ЗВО з особливими умовами навчання.

Сформулювати вичерпний перелік питань у межах такого підходу нам вважається досить складним завданням навіть для фахівця у галузі освітніх вимірювань. Наведемо тут для прикладу тільки декілька питань: *«Чи комфортно відчував себе здобувач освіти у процесі вивчення курсу?», «Чи відчував здобувач освіти інсайти?», «Чи сформовано новий ціннісний життєвий досвід?», «Чи усвідомлено моделі поведінки, які напряду не пов'язані з освітньою програмою і не передбачені у запланованій індивідуальній освітньої траєкторії?», «Чи створилось в академічній групі активне співтовариство?».*

Принагідно зауважимо, що дослідження методології, теорії і практики організації педагогічної взаємодії досить ґрунтовно досліджено педагогами-дослідниками представниками Української наукової школи фундатора педагогічної майстерності академіка Івана Андрійовича Зязюна (1930–2014 рр.) [28]. У межах цієї концепції прояв педагогічної майстерності при організації педагогічної дії залежить від того, наскільки обране педагогом *дидактичне, психологічне, комунікативне* забезпечення освітнього процесу сприяє вирішенню відповідних завдань.

Зауважимо, що зараз до традиційних складових забезпечення *освітньої та науково-дослідної діяльності* (дидактичне, психологічне, комунікативне) додалось ще забезпечення *цифрове*: обов'язковий Інтернет – зв'язок, відповідні гаджети і практичні вміння учасників взаємодіяти у дистанційних умовах. Результатом методолого-теоретичного наукового пошуку, професійно-методичної роботи з викладачами, практичного викладацького досвіду «на дистанційці» та у «змішаному форматі», педагогічній саморефлексії, стало можливим визначити та конкретизувати *маркери якості освітнього процесу* вищої школи у сучасних реаліях.

Так, на початку дослідження і роботи з викладачами ми перш за все намагались обґрунтувати відповіді на низку таких питань: *«Чи треба конкретизувати і оцінювати маркери якості освітнього процесу з позицій взаємодії, а не тільки результату і як це робити?»*, *«Навіщо потрібна інтенсифікація зворотних зв'язків у діадах «викладач-викладач», «здобувач-викладач», «здобувач-здобувач?»*, *«Які аспекти професійного досвіду викладача в нових умовах освітнього процесу є найважливішими?»*, *«А чи варто взагалі прагнути вимірювати якість педагогічної взаємодії і цьому вчити викладачів?»*.

Першим кроком у напрямі дослідження було творче переосмислення складових ідеальної моделі педагогічної взаємодії в аспекті оцінювання якості освітнього процесу з точок зору: «здобувач», «викладач», «експерт з якості – фахівець у галузі освітніх вимірювань, моніторингу якості». Для зручності аналізу і подальшої роботи усталені переліки маркерів було об'єднано в групи.

1. Маркери здобувача:

- 1.1) високий рівень мотивації;
- 1.2) взаєморозуміння між наставником і здобувачем. Довіра до керівника як до науковця-фахівця і наставника;
- 1.3) високий рівень пізнавальної активності здобувачів;
- 1.4) взаємна задоволеність наставника і здобувачів спільною освітньою та науково-дослідною діяльністю.

2. Маркери наставника-викладача:

- 2.1) предмет і сфера науково-професійних інтересів наставника – викладача;

2.2) дидактичне та комунікативне забезпечення курсу – освітньої компоненти;

2.3) особистісна спрямованість на здобувача;

2.4) особистісний компонент педагога-наставника.

3. Маркери експерта:

3.1) мета і завдання курсу / заняття, цільова спрямованість;

3.2) професійна позиція педагога;

3.3) технології педагогічного управління освітнім процесом (навчанням та научінням), науковим пошуком здобувача;

3.4) оцінювання освітнього процесу за результатами навчання.

Організовуючи і проводячи заняття зі здобувачами третього освітнього рівня вищої освіти PhD всіх спеціальностей Одеського державного університету внутрішніх справ у межах освітньої компоненти «Методологія наукового пізнання»; заняття зі слухачами курсів підвищення кваліфікації з подальшою рефлексією і системним зворотним зв'язком стало можливим переосмислити і конкретизувати ці маркери оцінювання якості педагогічної взаємодії з позицій суб'єктів «здобувач», «наставник-викладач», «експерт з якості».

Загальновизнаним є розуміння того, що *наукова діяльність* – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання об'єктивно нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Загальну організацію, координацію та контроль за науково-дослідною діяльністю в ЗВО покладено на відділи організації наукової роботи. Нормативним документом,

що регламентує діяльність відділу є «Положення про відділ організації наукової роботи ЗВО». Одним з провідних видів роботи відділу є організація рейтингового оцінювання результатів наукової діяльності науково-педагогічних працівників та структурних підрозділів ЗВО.

Ми намагались експериментально провести цю процедуру у межах підготовки здобувачів третього рівня освіти. Зауважимо, що в процесі такої роботи учасники дослідження змінювались ролями.

Так, наприклад, аспіранти і ад'юнкти проводили «міні-лекції» [29] з підготовкою презентацій-конспектів і розробкою практичних завдань для оцінювання результатів навчання – компетентностей; виступали в ролі «експертів з якості», «викладачів» і «здобувачів». Така форма роботи дозволила відкалібрувати очікування учасників освітньо-наукового процесу та фактичні одержані результати у порівнянні їх з традиційними.

Пояснимо сутнісний зміст цих маркерів оцінювання якості з позицій суб'єктів в їх проявах у сучасних реаліях освітнього процесу:

1. Маркери здобувача. У рефлексивних опитуваннях, які ми проводили після кожного заняття здобувачі стверджували, що:

1.1) у здобувача буде високий рівень мотивації тоді, коли «цікаво вчитися, коли відчуваєш, що викладачеві так само цікаво і важливо навчати. Наші заняття, хоч і у Zoom, – це час спільної праці, творчої атмосфери пізнання та спільного пошуку, спільної життєдіяльності»;

1.2) взаєморозуміння між наставником і здобувачем, високий рівень довіри до керівника як до науковця-фахівця і наставника виникає тоді, коли «наставник є компетентним фахівцем, видатною особистістю що розуміє і поважає здобувача, «бачить людину»; коли

вимоги наставника справедливі, тоді виникає бажання працювати разом»;

1.3) високий рівень пізнавальної активності здобувачів обумовлений, тим, що «Викладач реально зацікавлений у відповідях здобувачів, їхніх роздумах, висновках, коли наставник швидко реагує на запитання у чаті, пояснює»;

1.4) взаємна задоволеність наставника і здобувачів спільною освітньою та науково-дослідною діяльністю визначалася після кожного заняття шляхом формулювання двох рефлексивних речень у чаті кожним учасником: «Мені сьогодні було корисно дізнатися / навчитись / зробити тощо», «Мені сьогодні було цікаво...». Якщо здобувачі збагатилися новою важливою інформацією, виявили та продемонстрували свої здібності, отримали визнання в аудиторії (або віртуальній дистанційній дискусії) – наставник теж задоволений співпрацею; задоволений тим, що передав їм частку свого професійного досвіду, переконався, що його робота дала позитивні результати. На погляди здобувачів стосовно власної впевненості на занятті, комфорту у спілкуванні практично не змінились. Окрім тих об'єктивних випадків, коли технічно не було можливості зв'язку з викладачем. Сучасний здобувач відчуває себе впевнено на занятті, коли:

- «мій педагог є для мене наставником, порадником, я йому вірю, приймаю його допомогу»;
- «відчуваю свою особисту рівнозначність у спілкуванні з педагогом, проявляю активність, ініціативу, реалізую потребу у самовираженні»;
- «вірю в себе, шукаю в собі резерви для досягнення успіху, долаю труднощі у навчанні»;
- «відчуваю інтерес педагога до себе як особистості, його зацікавленість результатами мого навчання, йду на контакт із педагогом»;

- «знаходжу для себе особистісний сенс у навчанні, відчуваю причетність до колективної справи, маю нагоду переживати радість успіху».

Компоненти / «маркери» побудови навчальних занять у дистанційній педагогічній взаємодії, як загальної суспільної творчості педагога і здобувачів, що відбувається у вигляді «зустрічі через екран» в руслі реального діалогу і запобігає формалізації відносин змусили педагогів дещо змінити ставлення до власної професійно-педагогічної діяльності. Такі особливості знайшли віддзеркалення і у маркерах.

2. Маркери наставника-викладача:

2.1) предмет і сфера науково-професійних інтересів керівника – викладача обумовлюються тим, що якщо викладач бачить у курсі, що викладає не сукупність інформації та завдань для формування і перевірки визначених стандартом компетентностей і прогнозованих завдань для їх діагностики та оцінювання, а засіб гармонійного розвитку особистості майбутнього професіонала – тоді перш ніж зустрітися з тими, кого навчаєш, важливо не просто «знати зміст теми», а усвідомити її практичну сутність, визначити власне особисте ставлення до того, про що вестиметься розмова, подивитися на звичайну тему як на предмет майбутнього проблемного обговорення. Досить не рідко зустрічалися викладачі, що відчували розгубленість саме від того, що були вимушені змінювати структуру власних занять з монотонно-менторського читання до діалогу і обговорення. Їм знову і знову треба було переосмислювати відповіді на питання: *Що мене приваблює у цій тематиці? Що я можу зробити щоб наступне заняття стало значущим для здобувачів? Про що буде вестися діалог – про «правила», «закони», «поняття» або про те,*

що стимулює певні роздуми, емоції, ставлення, формує навички, спонукає до самостійного наукового пошуку?

2.2) дидактичне та комунікативне забезпечення освітньої компоненти – курсу / дисципліни. *Комунікативне забезпечення освітньої компоненти* – система способів і засобів організації продуктивної взаємодії педагога і здобувачів відповідного рівня освіти, яка стає можливим завдяки професійно-педагогічній комунікативній підготовці [30], що охоплює:

- визначення комунікативних завдань для кожного виду /форми заняття;
- застосування релевантних способів емоційного впливу на особистість здобувача;
- досягнення емоційної єдності всіх суб'єктів освітньо-наукового процесу, взаєморозуміння між ними завдяки визначенню власної психологічної позиції курівника (*Я – Інформатор? Наглядач? Помічник? Адміністратор? Психотерапевт? Порадник?*);
- забезпечення емоційної захищеності здобувача (той, хто навчається відчуває психологічний комфорт, не боїться помилитися у відповіді, довіряє педагогу) шляхом демонстрації «мудрої сили», впевненості, відкритості у спілкуванні, естетичного смаку;
- вибір моделі зовнішнього вигляду як елементу невербального впливу (одяг, зачіска, міміка, пантоміміка) дещо змінився: перед відеокамерою треба ураховувати відблиски на обличчі від впливу додаткового освітлення. Так само як і на телебаченні, не рекомендуються фіолетові кольори в одязі (вони більш за все змінюються у залежності налаштувань зображень у гаджетах), дрібні малюнки в одязі (особливо клітинки) на екранах, як правило, «мерехтять» і негативно впливають на візуальне сприйняття;

– режисура організації простору «віртуальної» аудиторії полягатиме в розміщенні екрана та дошки – на тлі яких буде викладач. Бажано «не зливатись» з кольором фону. Так само важливо здобувачам бачити вираз обличчя викладача, адже міміка, погляд (прямо у відеокамеру) як канал комунікації стають більш значущими ніж при «живому» спілкуванні в аудиторії. Дизайн презентацій у режимі демонстрації екрану бажано перевіряти заздалегідь. Можливість відеозапису занять з подальшим переглядом викладачем досить швидко дозволить виправити виявлені помилки;

2.3) особистісна спрямованість на здобувача обумовлена тим, що саме задоволення педагогом потреб здобувачів у їх персоналізації, публічному визнанні їхніх успіхів досягається шляхом допомоги тим, кого навчають з боку викладача знаходити особистісний сенс на занятті, відчувати потребу в саморозвитку, побачити перспективу індивідуальної освітньої і наукової траєкторії особистісного саморозвитку здобувачів. Їхні зусилля мають заохочуватися, позитивно схвалюватися, що дозволить тим, хто навчається більш комфортно проявити власну індивідуальність;

2.4) особистісний компонент педагога-наставника проявляється через увага педагога як керівника пізнавальної діяльності здобувачів, через призму власної практики, що дозволяє викладачу передавати / ділитися власним *професійним ціннісним досвідом*. Визначаючи ціннісний досвід, ми трактуємо дане поняття як динамічну зміну відносин Людини зі Світом, перехід від соціально-нормативного («дорослого») рівня на рівень духовно-ціннісних відносин, як вищу форму активності суб'єкта, прояв здатності особистості підніматися над рівнем нормативних вимог; це процес свідомої, творчої, ціннісно-перетворювальної діяльності [31].

Постійна опора на досвід здобувачів, який вони вже можуть самостійно ретранслювати як власну цінність і справжній діалог стає можливим лише тоді, коли його організатором є сильна, творча, активна особистість і компетентний професіонал, людина, що здатна повести за собою, «заразити / захопити» своїм предметом, науковими поглядами, стимулювати власним прикладом до активних дій та пошуку тих, кого навчає. Сьогочасний педагог має вчити не тільки дисципліні за фахом – він вчить професійному спілкуванню, як у реальному світі, так й у віртуальному: вчить розумінню й сприйняттю себе як майбутнього фахівця-професіонала та перцепції інших людей [32]. Продуктивна педагогічна взаємодія – результат роботи думки, серця, мобілізації волі, вмілого використання педагогічної техніки викладачем.

Оцінка якості викладання завжди була одним з найбільш складних та дискусійних питань оцінювання викладацької майстерності. В умовах комерційної освітньої послуги (тренінгові програми, семінари, курси тощо), коли споживач сплачує за неї відповідні кошти, ця оцінка відбувається досить просто – на «поганого» викладача слухачі «не йдуть»; дистанційні, віртуальні курси не оплачують. В умовах державної системи освіти ситуація складніша: з одного боку, здобувач в аудиторії не відчуває себе тим, хто контролює ситуацію («Якщо я піду з лекції, все одно нічого не зміниться»), а з іншого – він може бути не зацікавленим в інформації, яку одержує. У такому разі збільшуються вимоги до інструментарію оцінки та самооцінки майстерності викладачів щодо організації педагогічної взаємодії її головними суб'єктами, адже вони легко можуть стати знаряддям зловживання, як з боку тих, кого навчають (пусті лестоці чи ганьба за почуття власного безсилля студента перед викладачем), так й самих педагогів.

Про важливість емоційного усвідомлення як визнання власних емоцій та їх вплив на педагогічну діяльність наголошували В. Зінченко [33], І. Зязюн [30], Е. Стоунс [34] та ін. Д. Гоулман [35] досить чітко характеризував фахівців, які володіють навичками емоційного усвідомлення, як людей, які знають, які емоції вони відчують й чому саме; уявляють собі зв'язки між власними почуттями й тим, що вони думають, роблять й кажуть; користуються керівним емоційним усвідомленням власних цінностей та цілей. Таке усвідомлення підтримує мотивацію щодо власних дій, погоджуючи їх з почуттями оточуючих та сприяє розвитку корисних соціальних навичок, які є вельми значущими для лідерства та колективної праці.

3. Маркери експерта:

Ці інноваційні маркери якості *оцінювання якості освітньої та науково-дослідної діяльності в ЗВО* не варто зіставляти з критеріями оцінювання освітніх програм у процедурі акредитації НАЗЯВО. Адже мета таких процедур є різною, хоча й має точки дотику.

3.1) мета і завдання курсу / заняття, цільова спрямованість. Цілі і завдання освітньої компоненти, її спрямованість на досягнення загальної мети освітньої програми, відповідність стандартам підготовки доповнюються положеннями: про здобувача як суб'єкта освіти, рівноправного із керівником-наставником учасника освітньо-наукового процесу; про розвиток особистості здобувача у цілісності (а не лише формуванням конкретних компетентностей дослідника), розвиток його творчого потенціалу;

3.2) професійна позиція педагога та викладацька майстерність корелює із положеннями Професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої

освіти», який затвердило Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Наказом № 610 від 23 березня 2021 р. На аспекти *розвитку емоційно-вольової сфери здобувачів освіти* у переліку критеріїв оцінювання Освітніх програм експертами НАЗЯВО у процедурі акредитації окремо не звертається уваги. Адже логічним є те, що такі питання не є завданням акредитації ОП;

3.3) технології педагогічного управління освітнім процесом (навчанням та навчінням), науковим пошуком здобувача. Головний *механізм педагогічного управління* освітнім процесом (навчанням та навчінням) має визначати *характер* пізнавальної діяльності та позицію здобувачів на заняттях при вивченні освітньої компоненти – курсу / дисципліни. Зауважимо, що, навіть досвідченим викладачам, які мають багаторічний науково-педагогічний стаж і авторські «відпрацьовані роками» методики викладання, у нових умовах, розуміючи, що усталені підходи не працюють, було досить складно відповісти на питання «*Що і як мені треба змінити в організації освітнього процесу за нових обставин?*». Вибір провідної методичної системи викладача, *механізмів педагогічного управління* освітнім процесом дуже індивідуальний і варіативний [2].

Окрім того цей вибір обумовлений і технічними можливостями. Загальна характеристика комплексу сучасних освітніх *інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)* спирається на індивідуальний підхід у навчанні. З цієї позиції ІКТ класифікуються, зокрема, таким чином: функціонально орієнтовані технології; предметно орієнтовані технології; проблемно-орієнтовані технології. Але, навіть знання і розуміння цих класифікацій з боку викладача не є гарантією побудови якісної технології педагогічного управління освітнім процесом (навчанням та навчінням). Особливо гостро це питання

постає при розробці нових курсів, нових освітніх програм, нових компонент у їх структурі;

3.4) Оцінювання освітнього процесу за результатами навчання. Тут зазначимо, що оцінювання, як складова системи забезпечення якості освіти, має на меті: підтримку у забезпеченні здобувачу можливості досягнення бажаних результатів навчання (*Support learning*); кількісну оцінку ступеня досягнення здобувачем бажаних результатів навчання (*Generate grades*); розвиток у здобувачів уміння самооцінювання – для забезпечення їх ефективного подальшого навчання (*Future judgements*).

Підсумовуючи зазначене наголосимо, що оцінювання ефективності освітнього процесу за результатами навчання є комплексною процедурою у межах якої викладач має чітко усвідомлювати зв'язок між прогнозованими результатами навчання та способами постановки цілей їх досягнення ще на момент розробки курсу. Таким чином, технологічний цикл від задуму, розробки, впровадження і оцінювання освітньої компоненти замикається.

Задаючись питаннями *«Яким же має бути освітній досвід у новій реальності? Як ці обставини позначаються на освітньому досвіді викладачів і студентів і що адміністрація і методичні служби ЗВО можуть зробити, щоб покращити ситуацію?»* викладачі-розробники освітніх компонент, разом з технічною підтримкою для Онлайн – курсів прагнули того, щоб навчання було корисним і захоплюючим. Але *«Як зрозуміти, що бажаного результату досягнуто?»* Це не завжди очевидно, і без конкретних маркерів неможливо прийняти виважене рішення. *«Чи варто залишити все як є, попрацювати над покращенням курсу або взагалі закрити його і не витратити ресурси даремно?»*. Причому часто від відповіді на ці питання залежатиме доля як курсу, так і

всієї освітньої програми. Виходить, що без оцінки ефективності, аналізу і дослідженню маркерів не обійтись.

Таким чином, автори продовжували практичні пошуки щодо конкретизації маркерів якості освітнього процесу вищої школи у сучасних реаліях, їх структурних характеристик, які можна оцінити та яких помилок слід уникати. Результатом такої роботи стало розуміння необхідності проведення *методичного аудиту освітніх компонент*. Було складено опитувальник з питань, який допомагає провести перевірку конкретних даних для аналізу і подальшої оцінки, надання рекомендацій. Опитувальник структуровано по блоках:

1. Розуміння цільової аудиторії курсу організаторами навчання.
2. Методична концепція курсу та логіки навчання.
3. Освітнє середовище курсу.
4. Якість освітнього контенту.
5. Якість практичних занять.
6. Дані, отримані під час навчання попередніх потоків.
7. Супровід навчання.
8. Розподіл ролей у супроводі курсу.
9. Достатність ресурсів для запуску нових потоків, одночасного навчання кількох потоків студентів.

Підсумовуючи зазначене наголосимо, що оцінювання ефективності освітнього процесу за результатами навчання є комплексною процедурою у межах якої викладач має чітко усвідомлювати зв'язок між прогнозованими результатами навчання та способами постановки цілей їх досягнення ще на момент розробки курсу. Таким чином, технологічний цикл від задуму, розробки, впровадження і оцінювання освітньої компоненти замикається. Зауважуючи на те, що інтегровані цілі

освітньої компоненти – курсу, які має чітко сформулювати викладач поєднують 3 підходи (зміст, внутрішні і зовнішні процеси навчання – научіння, результат) саме вони й стають основою дидактичного комплексу курсу.

Висновки до розділу 11

Результати наукового дослідження теоретичної конкретизації і методико-практичного впровадження маркерів оцінювання якості освітнього процесу вищої школи у сучасних реаліях засвідчили, що методичний аудит може виявити недоліки, усунути які буде досить просто, але може виявити помилки, на виправлення яких потрібно багато часу та інших ресурсів. Після того як експерт з викладацької майстерності озвучить свої рекомендації, викладач разом з групою забезпечення освітньої програми, адміністрацією закладу вищої освіти зазвичай приймає рішення про модернізацію у викладанні курсу. Якщо вибирається доопрацювання освітнього продукту, викладач може зробити зміни самостійно чи знову залучити експерта. Важливо відзначити, що робота над покращенням курсу – окреме завдання, яке в жодному разі не варто «змішувати» з аудитом якості освітнього процесу.

Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що об'єктивним є співіснування поліцейської підготовки, поліцейської освіти і науково-дослідної діяльності. В умовах реформування є необґрунтованим втрата уваги хоча б до одного зі складників формування професійної компетенції сучасного поліцейського. Навпаки, і професійна освіта, і професійна підготовка потребують свого вдосконалення на ґрунті викликів сьогодення і наукових відповідних доробок вчених, викладачів і практиків.

Вимога прозорості та фахової й ефективної правоохоронної діяльності, зниження корупційних ризиків потребують кардинальних змін в процесі освітньої і

науково-дослідної діяльності у ЗВО з особливими умовами навчання, розпочинаючи з етапу добору на навчання й завершуючи розподілом. Потреба практики передбачає перехід від формального теоретичного навчального процесу до запровадження тренінгових технологій, особливо в останній рік навчання, формування сталих і професійних навичок, підготовки науково-педагогічних кадрів, розвитку їх педагогічної майстерності.

Література

1. Луговий, В. І. (2020) Проблема освітньої якості в стратегії розвитку вищої освіти в Україні. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(2), 2-4.

2. Професійна педагогіка : Підручник / Авт. : О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савельєва, А. В. Семенова, В. Ф. Яні; за заг. ред. А. В. Семенової. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. – 575 с.

3. Корнієнко М. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного права (на прикладі рішення суду). Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.); уклад.: А.М. Кучук; О.О. Орлова. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 24-26.

4. Валєєв Р. Г. Вища освіта для поліцейських: ключові тенденції. / Руслан Гельманович Валєєв. // Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Новини університету. 30.09.2020. Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/2020/09/30/vyshha-osvita-dlya-politsejskyh-klyuchovi-tendentsiyi/>

5. Корнієнко М. В. Деякі особливості юридичної відповідальності батьків за правопорушення, скоєні дітьми. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 2. С. 22-25.

6. Божок С. Г., Медведєва В. С. Професійна освіта поліцейського: напрями реформування (вдосконалення). / С. Г. Божок, В. С. Медведєва // Прикарпатський юридичний вісник. – 2019. Випуск 3(28) том 2. – С. 25-29. DOI [https://doi.org/10.32837/ryuv.v2i3\(28\).351](https://doi.org/10.32837/ryuv.v2i3(28).351)

7. Освітньо-науковий портал Міністерства внутрішніх справ України <https://osvita.mvs.gov.ua/educational-institutions>

8. Корнієнко М. В. Особливості забезпечення і захисту прав дітей дільничним офіцером поліції. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3 (64). С. 100-107.

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 31.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-.19/ed20180831>

10. Медведєв Ю. А. Наближення права України до права Європейського Союзу: понятійно-категоріальний апарат та способи узгодження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2014. № 1. С. 52–59.

11. Корнієнко М. В. Концептуальні основи протидії насильницьким злочинам щодо дітей: монограф. / М.В. Корнієнко. – Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 318 с.

12. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти: дис. ...д-ра. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2019. 454 с.

13. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п>

14. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції

України : Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

15. Kratcoski, P. C., Edelbacher, M. (Eds.) (2016). Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation. Boca Raton; London; New York: CRC Press, 322. doi: <https://doi.org/10.1201/b19746>

16. Chatthong, S., Kovitaya, M., Kongjaroen, M. (2014). The Elements of a Learning Model to Enhance Service Mind of Thai Police Officer. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 152, 880–888. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.338>

17. Campion, J., Rousseaux, X. (Eds.) (2015). Policing New Risks in Modern European History. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 128. doi: <https://doi.org/10.1057/9781137544025>

18. Aamodt, M. G. (2004). Education and police performance. *Research in law enforcement selection*. Boca Raton: BrownWalker Press, 49–73.

19. Кікоть В. Я., Столяренко А. М. та ін Юридична педагогіка : підручник для студентів. 2004 895 с. Електронне видання. Режим доступу: <http://ibib.ltd.ua/vozniknovenie-professionalnogo-politseyskogo.html> стор. 398

20. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2005. 33 с.

21. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. P. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>.

22. Сисоєва С. Напрями реалізації стандартів професійних кваліфікацій : досвід Республіки Польщі / Світлана Сисоєва // Шлях освіти. – 2008. – № 1 (47). – С. 19–22.

23. Рашкевич Ю. М. Методичні рекомендації щодо опису освітньої програми в контексті нових стандартів вищої освіти / Національний Еразмус+ офіс в Україні. 2017. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/1514-ceminar-metodychni-rekomendatsii-shchodo-opysu-osvitnoi-prohramy-v-konteksti-novykh-standartiv-vyshchoi-osvity-24-03-2017.html>

24. Ляшенко Олександр. «Сучасний підручник: новий змісту чи контент-менеджер?» виступ на Вебінарі «Сучасні науково-педагогічні підходи до розроблення освітніх матеріалів (зокрема підручників, посібників, цифрових освітніх ресурсів)» / Олександр Іванович Ляшенко – 16.11.2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=XLlYe8xYCV8>

25. Glossary. Quality in education and training (2011). European Centre for the Development of Vocational Training. Available at: https://arhiv-kakovost.acs.si/development_and_milestones/publications/index.php?id=873

26. Закон України «Про вищу освіту» в редакції, затвердженій постановою КМ України від 28.09.2017 р. № 1556-18.

27. Національний освітньо-науковий глосарій. – К.: ТОВ «КО НВІ ПРІНТ», 2018. – 524 с., С. 41

28. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / Іван Андрійович Зязюн. – Київ : [б. в.] ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с. Режим доступу до ресурсу: www.pedagogic-master.com.ua/public/filosofiya_pedagogichnoy_dii.pdf

29. Semenova, A. V. (2015). Professional preparation of interactive mini-lessons using multimedia presentations for teachers – participants of pedagogical mastery workshop

based on practical skills and value experience. *Information Technologies and Learning Tools*, 46 (2), 139–152. doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v46i2.1209>

30. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с., С. 25. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/PM_Zyazyun.pdf

31. Семенова А. В. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії : монографія / Алла Семенова – Одеса : Бондаренко М.О. – 2016. – 436 с. Режим доступу до ресурсу: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/tsinisnyi_vymir.pdf

32. Семенова А. В. Педагогічна майстерність викладача вищої школи ХХІ століття: синергія віртуального і реального в освітньому просторі. / А. В. Семенова. // *ScienceRise: Pedagogical Education*. – 2019 – 2 (29). – С. 40-48. Режим доступу до ресурсу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/164524

33. Зинченко В. П. Аффект и интеллект в образовании / В. П. Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.

34. Стоунс Э. Психопедагогика : психологическая теория и практика обучения / Эдвард Стоунс ; [пер. с англ. под ред. Н. Ф. Талызиной]. – М : Педагогика, 1984. – 472 с.

35. Goleman, D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More than IQ*. (1995). New York: Bantam Books. 358 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бондаренко Віктор Дмитрович

доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри релігієзнавства Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова.

01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

E-mail: toma290973@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1781-8370>

Братель Сергій Григорович

кандидат юридичних наук, доцент, перший
проректор Одеського державного університету
внутрішніх справ.

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: sergeibratel@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6826-2582>

Висоцька Тамара Михайлівна

кандидатка філософських наук, доцентка,
доцентка кафедри релігієзнавства
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.

01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

E-mail: Toma290973@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9778-0004>

Євдокімова Олена Олександрівна

докторка психологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри соціології та психології
Харківського національного університету
внутрішніх справ.

61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.

E-mail: elena25eva@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

Кісіль Зоряна Романівна

докторка юридичних наук, професорка,
заступниця директора Інституту управління,
психології та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ.

79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

E-mail: zoriana-kisil@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1405-4547>

Клименко Ігор Володимирович

доктор психологічних наук, доцент,

Міністр внутрішніх справ України

* на момент написання рукопису –

Голова Національної поліції України

01601, м. Київ, вул. Богомольця, 10.

E-mail: info@police.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3552-2277>

Корнієнко Максим Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

проректор Одеського державного університету
внутрішніх справ.

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: oduvs2015@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-6169>

Костюк Андрій Валерійович

кандидат психологічних наук,

начальник відділу психологічного забезпечення
управління кадрового забезпечення

Головного управління Національної поліції

в Одеській області.

65000, м. Одеса, вул. Єврейська, 12.

E-mail: _kostuchelo@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3153-6353>

Крикун Вячеслав Віталійович

доктор юридичних наук, доцент,
проректор Одеського державного університету
внутрішніх справ

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: *Krykunviacheslav@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1089-555X>

Ларіонов Станіслав Олександрович

кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології та педагогіки
Національної академії Національної гвардії
України.

61000, м. Харків, майдан Захисників України, 3.

E-mail: *larionov1985@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-8535>

Нікітін Анатолій Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор Одеського державного університету
внутрішніх справ.

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: *ugsbeplu@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1376-6764>

Проценко Тарас Олександрович

доктор юридичних наук, професор, головний
науковий співробітник 2-го науково-дослідного
відділу науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем запобігання
злочинності Державного науково-дослідного
інституту Міністерства внутрішніх справ України.

01011, м. Київ, пров. Ю. Гуцало, 4а.

E-mail: *dndi@mvs.gov.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0611-5258>

Семенишин Микола Олександрович

доктор юридичних наук, доцент,
начальник Головного управління
Національної поліції в Одеській області.

65000, м. Одеса, вул. Єврейська, 12.

E-mail: chchgunp@od.npu.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4892-2843>

Семенова Алла Василівна

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри криміналістики і психології
Одеського державного університету внутрішніх
справ.

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: semenova.alla.vasilivna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8077-3385>

Швець Дмитро Володимирович

доктор юридичних наук, доцент,
ректор Одеського державного університету
внутрішніх справ.

65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

E-mail: shvets@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

Наукове видання

**ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ЗА УМОВ ІМПЕРАТИВУ
ЛЮДИНОМІРНИХ СЕНСІВ
(теорія і практика)**

Монографія

Electronic Odesa State University of Internal Affairs Institutional Repository

Підписано до друку 31.03.2023 р. Формат 70х100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Bookman. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 35,75. Наклад 300.
Замовлення № 028м/0423.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідectво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.